

**Załącznik do uchwały Nr LI/822/14
Sejmiku Województwa Małopolskiego
z dnia 26 maja 2014 r.**

**Wojewódzki program
opieki nad zabytkami
w Małopolsce na lata
2014-2017**

Spis treści

I. Wstęp	5
1. Wprowadzenie	5
2. Podstawy prawne sporządzania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami	6
3. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami realizuje zapisy <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i>	8
4. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami realizuje zapisy <i>Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego</i>	10
5. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami realizuje zapisy projektu <i>Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego</i>	11
6. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami odnosi się do projektu <i>Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016</i>	11
7. Kontekst programowy <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017</i>	13
II. Diagnoza zasobów dziedzictwa kulturowego województwa małopolskiego	19
1. Terytorium	19
2. Zasoby dziedzictwa kulturowego Małopolski	21
2.1 Dziedzictwo materialne	21
2.1.1 Zabytki nieruchome	21
2.1.1.1 Obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO i / lub uznane za pomniki historii	21
2.1.1.1.1 Historyczne centrum Krakowa	22
2.1.1.1.2 Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni	25
2.1.1.1.3 Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940-1945)	26
2.1.1.1.4 Kalwaria Zebrzydowska: zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy	26
2.1.1.1.5 Kościoły drewniane południowej Małopolski	26
2.1.1.1.6 Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat	27
2.1.1.1.7 Raclawice – teren historycznej Bitwy Raclawickiej	28
2.1.1.2 Obiekty o znaczeniu regionalnym	28
2.1.1.3 Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego	33
2.1.1.4 Wojewódzka ewidencja zabytków	38
2.1.1.5 Gminne ewidencje zabytków	39
2.1.2 Zabytki ruchome	42
2.1.2.1 Obiekty wpisane do rejestru zabytków ruchomych województwa małopolskiego	42
2.1.2.2 Obiekty chronione jako muzealia	45
2.1.3 Zabytki archeologiczne	49
2.1.4 Parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu i parki kulturowe	52
2.1.4.1 Parki narodowe	52
2.1.4.1.1 Tatrzański Park Narodowy	52
2.1.4.1.2 Gorczański Park Narodowy	53
2.1.4.1.3 Babiogórski Park Narodowy	53
2.1.4.1.4 Pieniński Park Narodowy	53
2.1.4.1.5 Ojcowski Park Narodowy	53
2.1.4.1.6 Magurski Park Narodowy	53
2.1.4.2 Rezerваты przyrody	54
2.1.4.3 Parki krajobrazowe	54
2.1.4.4 Obszary chronionego krajobrazu	54
2.1.5 Formy ochrony zintegrowanej: obszary funkcjonalne, parki kulturowe	55
2.1.5.1 Obszary funkcjonalne ochrony krajobrazu kulturowego i dziedzictwa kulturowego	55
2.1.5.2 Parki kulturowe	56
2.1.5.2.1 <i>Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej</i>	57
2.1.5.2.2 <i>Park Kulturowy Stare Miasto w Krakowie</i>	57
2.1.6 Dobra kultury współczesnej	59
2.2 Niematerialne dziedzictwo kulturowe	64
2.2.1 Regiony etnograficzne w Małopolsce	64
2.2.1.1 Krakowiacy	65
2.2.1.1.1 Krakowiacy Zachodni	65
2.2.1.1.2 Krakowiacy Wschodni	66
2.2.1.2 Lachy	66
2.2.1.3 Pogórzanie	66
2.2.1.4 Kliszczacy	66

2.2.1.5	Górale	67
2.2.1.5.1	Górale Babiogórscy	67
2.2.1.5.2	Górale Orawscy	67
2.2.1.5.3	Górale Pienińscy	67
2.2.1.5.4	Górale Podhalańscy	67
2.2.1.5.5	Górale Spiscy	68
2.2.1.5.6	Górale Zagórzańscy	68
2.2.1.5.7	Górale Sądeccy	68
2.2.1.6	Łemkowie	68
2.2.2	Gwara	69
2.2.3	Zespoły regionalne	69
2.2.4	Organizacje i stowarzyszenia podtrzymujące miejscowy folklor	69
2.2.5	Tradycyjne rzemiosło artystyczne	70
2.2.6	Produkty regionalne i tradycyjne	70
2.2.7	Szlaki kulturowe i turystyczne	71
2.2.8	Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego	73
3.	Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w regionie	73
3.1	Programy opieki nad zabytkami – powiatowe i gminne	73
3.2	Wydane pozwolenia i postanowienia konserwatorskie	77
3.3	Obiekty zabytkowe szczególnie zagrożone	78
3.4	Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	81
3.4.1	Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami	81
3.4.1.1	Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatów na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami	81
3.4.1.2	Wydatki powiatów z wyłączeniem miast na prawach powiatów na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami	86
3.4.1.3	Wydatki samorządu województwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami	87
3.4.2	Wydatki z budżetu państwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami	88
3.4.2.1	Środki finansowe Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa	88
3.4.2.2	Środki finansowe z Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego <i>Ochrona zabytków</i>	88
3.4.2.3	Środki finansowe Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	89
3.4.3	Wydatki na dziedzictwo kulturowe w perspektywie finansowej Unii Europejskiej w latach 2007-2013	90
3.5	Wydatki na muzea	95
3.5.1	Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na muzea	95
3.5.2	Wydatki samorządu województwa na regionalne muzea	95
3.5.3	Wydatki z budżetu państwa na państwowe muzea, które mają siedziby w Małopolsce	96
3.6	Wydatki samorządu województwa na wsparcie dziedzictwa niematerialnego	97
III.	Analiza SWOT ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie małopolskim	98
IV.	Wnioski wynikające z analizy SWOT	105
V.	Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017	108
VI.	Cele, priorytety i kierunki działań Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017	110
	• Cel kierunkowy 1 – Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych	113
	• Priorytet 1 – Zachowanie historycznej ciągłości i autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego	114
	• Priorytet 2 – Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej ..	116
	• Cel kierunkowy 2 – Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową	118
	• Priorytet 1 – Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym	119
	• Priorytet 2 – Efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym	120
	• Priorytet 3 – Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego	122
VII.	Zadania programowe	125
VIII.	Działania wspierające ochronę regionalnego dziedzictwa kulturowego	128
1.1	Obiekty, które zasługują na wpisanie na Listę UNESCO i uznanie za pomniki historii	128
1.2	Propozycje obiektów do objęcia podstawową formą ochrony – wpisaniem do rejestru zabytków	128
1.3	Planowane rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	134
1.4	Obiekty z obszaru województwa małopolskiego typowane do <i>Czerwonej Księgi Krajobrazu Polski</i>	136
1.5	Proponowane parki kulturowe	137
1.6	Planowane szlaki kulturowe i turystyczne	142
IX.	Źródła finansowania Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017	144
X.	Wskaźniki oceny realizacji celów Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017	153
XI.	Zakończenie	154

I. Wstęp

*... najlepszą gwarancją dla zachowania zabytków jest szacunek i przywiązanie do nich samych narodów,
(...) te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz...¹.
Karta Ateńska z 1931 r.*

Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)

1. Wprowadzenie

Województwo Małopolskie – zgodnie nakazem ustawowym, zapisami artykułu 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami² – sporządziło i przyjęło już dwie wersje wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy w kraju program regionalny pn. *Wojewódzki Program Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski* został opracowany na lata 2005-2009 i przyjęty został uchwałą Nr XXXVII/469/05 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 3 października 2005 roku. Kolejna wersja programu pn. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013* – będąca kontynuacją założeń pierwszego programu – przyjęta została uchwałą Nr LIII/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 roku. Oba dokumenty programowe uzyskały pozytywną opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Aktualny *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013* oraz wcześniejszego *Wojewódzkiego Programu Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski* na lata 2005-2009. Dokument programowy został sporządzony z inicjatywy Zarządu Województwa Małopolskiego³ i opracowany w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przy współdziałaniu powołanego przez Zarząd Województwa Małopolskiego zespołu zadaniowego⁴, w skład którego weszli specjaliści z dziedziny opieki nad zabytkami: przedstawiciele środowiska naukowego, służb konserwatorskich, instytucji kultury oraz reprezentanci władzy samorządowej. Niniejszy dokument stanowi istotny element strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym na obszarze województwa małopolskiego.

Celem działania samorządu województwa – wypełniającego obowiązki narzucone przepisami krajowego prawa i umowami międzynarodowymi, ale przede wszystkim działającego na rzecz poszanowania, ochrony i wykorzystania bogatych i unikatowych zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowi o wyjątkowości i atrakcyjności regionu – jest skorelowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Tylko prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami zabytków umożliwi osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w niniejszym dokumencie programowym.

Dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego, bogatego krajobrazu kulturowego Małopolski, a także racjonalne korzystanie z zasobów dziedzictwa kulturowego to główne kierunki wskazanych i planowanych działań w tym obszarze. Ważne i zasadne jest określanie warunków i determinant organizacyjnych, finansowych i edukacyjnych, które temu służą.

Dziedzictwo kulturowe Małopolski jest dziedzictwem powszechnie uznawanym i rozpoznawanym, a jednocześnie stanowi mocny wyraz regionalnej tożsamości. Celem sprawowanej w tym obszarze polityki, także tej realizowanej przez samorząd województwa, jest stymulowanie działań na rzecz kreatywnego i umiejętnego wykorzystania potencjału gospodarczego dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu. Wyzwaniem jest budowanie świadomych relacji z dziedzictwem kulturowym i

¹ Karta Ateńska z 1931 r. – *Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 r.*, w pkt. VII *Współpraca międzynarodowa w dziedzinie ochrony zabytków*, lit. b.

² Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.

³ Uchwała Nr 466/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 16 kwietnia 2013 r.

⁴ Uchwała Nr 560/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 7 maja 2013 r.

odpowiedzialność za powierzony nam ogrom i bogactwo zasobów dziedzictwa, które może być także uznawane za zbiór możliwości i potencjał kształtujący tożsamość, postawy ludzkie i obywatelskie oraz świadome bycie w świecie.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017, zgodnie z wymogiem ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, uzyskał (pozytywną) opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obowiązek nałożony ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁵, określił szczegółowo sposób konsultacji projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji pozarządowych. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* nie jest aktem prawa miejscowego. Niezależnie od tego faktu, zostały jednak przeprowadzone konsultacje społeczne projektu programu mającego obowiązywać na lata 2014-2017, z uwagi na specyfikę założeń tego dokumentu strategicznego, a w szczególności kompleksowość opieki nad dziedzictwem kulturowym – którą program zakłada – i konieczność współpracy wielu podmiotów zajmujących się dziedzictwem.

2. Podstawy prawne sporządzania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 został opracowany głównie w oparciu o dwie ustawy: z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa⁶.

Zgodnie z wymogiem artykułu 87, ust. 1 **ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Programy te – zgodnie z zapisami ustawy (artykuł 87, ust. 2) – mają na celu, w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych przeznaczanych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zarząd województwa jest zobowiązany sporządzać co dwa lata sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami i przedstawić je do akceptacji sejmikowi województwa oraz przekazać Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ewaluacja programu powinna być dokonywana w okresach czteroletnich, poprzez badanie stopnia osiągnięcia zakładanych celów.

Zgodnie z zapisami ustawy – artykuł 18, ust. 1 – ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa określa zobowiązania samorządu województwa, w tym konieczność opracowania strategii rozwoju województwa (artykuł 11, ust. 1 i 2) uwzględniającej w szczególności m.in. następujące cele:

- pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej;

⁵ Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.

⁶ Dz. U. z 2013 r. poz. 596.

- zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń;
- kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

Ustawa zobowiązuje samorząd województwa do prowadzenia polityki rozwoju województwa, na którą składa się m.in.: wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystywanie. Zgodnie z nakazem ustawowym – artykuł 14, ust. 1 – samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami, w tym także (punkt 3) w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. *Zabytki, a szerzej dziedzictwo kulturowe, stanowią w świetle tych przepisów przede wszystkim czynnik procesów integracyjnych w regionie*⁷. Zapisy tej ustawy odnoszą się zarówno do ochrony zabytków, jak i opieki nad zabytkami, bowiem jednostki samorządu terytorialnego są właścicielem około 21% zabytków nieruchomych w skali kraju⁸ i zobowiązane są do opieki nad nimi (artykuły 5 i 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie definiują jednoznacznie kompetencji i zakresu odpowiedzialności samorządu województwa w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Interpretując przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o samorządzie województwa przyjmuje się, że jednym z obowiązków samorządu regionalnego jest kształtowanie polityki rozwoju województwa w sposób uwzględniający zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, polegające na ochronie zabytków – odnosząc się do artykułu 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – czyli podejmowaniu działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto samorząd województwa – odwołując się do artykułu 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – zobowiązany jest do opieki nad zabytkami, do których posiada tytuł prawny. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków do:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z obowiązującym prawem, jednostki samorządu terytorialnego działając w sferze *dominium*, na równi z pozostałymi właścicielami, zobowiązane są do dbałości o powierzone obiekty⁹.

Poza ustawami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o samorządzie województwa, aktem prawnym, który dotyczy zagadnień powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego jest **ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**¹⁰. Zgodnie z zapisami tej ustawy, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza (artykuł 1, ust. 2):

- wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury;
- walory architektoniczne i krajobrazowe;
- wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

⁷ Projekt Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016, Warszawa, 20 września 2013 r., s. 17.

⁸ Tamże, s. 17.

⁹ Tamże, s. 17.

¹⁰ Dz. U. z 2012 r. Nr 647 z późn. zm.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa zawiera się – artykuł 39, ust. 3 ustawy – ustalenia strategii rozwoju województwa oraz określa się w szczególności m.in. system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Niniejsza ustawa wskazuje na potrzebę uwzględnienia przy sporządzaniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego determinant stanu dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej oraz wprowadza obowiązek określenia zasad ochrony m.in. dóbr kultury współczesnej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Wsparciem podejścia krajobrazowego, które charakteryzuje się podejmowaniem działań na rzecz ochrony wartości krajobrazów kulturowych i przestrzeni publicznej, będzie **ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu**¹¹. Projekt tego aktu legislacyjnego dotyczy wprowadzenia narzędzi sprzyjających ochronie krajobrazu, powszechnej identyfikacji i waloryzacji krajobrazów oraz zmiany definicji krajobrazu kulturowego, rozumianego jako *postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka*¹². Podejście krajobrazowe jest stosowane w celu rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych. Celem ustawodawcy jest wdrożenie rozwiązań, które zapewnią właściwy poziom ochrony szczególnie cennych krajobrazowo obszarów i walorów krajobrazowych: wartości przyrodniczych, kulturowych, historycznych, estetyczno-widokowych obszaru oraz związanych z nimi rzeźby terenu, tworów i składników przyrody oraz elementów cywilizacyjnych, ukształtowanych przez siły przyrody lub działalność człowieka¹³. Zapisy projektu ustawy obligują regionalny samorząd do opracowywania audytu krajobrazowego oraz urbanistycznych zasad ochrony krajobrazu (ujmujących m.in. ograniczenia w zakresie lokalizowania zabudowy, zasady lokalizacji obiektów budowlanych o charakterze dominant krajobrazowych, dopuszczalnej kolorystyki obiektów budowlanych). Ochrona krajobrazowa, koordynacja ochrony zabytków z ochroną przyrody i dopełnienie ochrony pojedynczych zabytków ochroną obszarową są postulatami i działaniami wspieranymi przez niniejszy program opieki nad zabytkami.

3. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami realizuje zapisy *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego*

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 jest dokumentem programowym służącym wdrażaniu strategii rozwoju regionalnego. W związku z powyższym odwołuje się bezpośrednio do zapisów *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020¹⁴ (która odnosi się do zapisów aktualnego w czasie opracowywania strategii *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*) oraz *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*¹⁵. Niniejszy regionalny program opieki nad zabytkami uściśla zapisy strategii rozwoju województwa, w szczególności wyznaczone do osiągnięcia cele dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określone w *Obszarze 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego*, w szczególności w kierunku polityki rozwoju 2.1 – *Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej*.

Wizja Małopolska 2020 określona została w strategii rozwoju województwa w sposób następujący: *Chcemy, aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki*¹⁶. Głównym celem polityki rozwoju regionu jest efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim.

¹¹ Projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, Sejm RP VII kadencji, Nr druku 1525.

¹² Tamże, art. 6, pkt 1, art. 8, pkt 1.

¹³ Tamże, art. 9, pkt 2, lit. c.

¹⁴ Uchwała Nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r. w sprawie przyjęcia *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020.

¹⁵ Uchwała Nr 1315/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 25 października 2013 r. w sprawie przyjęcia projektu *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego* wraz z prognozą oddziaływania na środowisko.

¹⁶ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 64.

Celem strategicznym *Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego* jest zapisana w strategii: *Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury*¹⁷. Zgodnie z zapisami dokumentu strategicznego województwa małopolskiego, rezultatem zaplanowanych oraz realizowanych działań powinno być przejście od pasywnej i biernej ochrony, polegającej głównie na działaniach konserwatorskich, do efektywnego i racjonalnego zarządzania kulturą, zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. *Konieczne jest zatem podejmowanie przedsięwzięć, których głównym celem będzie nie tylko kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, ale również generowanie impulsów do dalszego ich rozwoju. Tak rozumiane działania powinny stanowić podstawę nowoczesnego modelu zarządzania kulturą, który umożliwi pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych Małopolski. W tym celu niezbędne jest wdrożenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy przy zachowaniu priorytetowej roli dziedzictwa regionalnego. Ponadto należy dążyć, przy jednoczesnym eksponowaniu ich autentyzmu, do nadania zabytkom nowych funkcji poprzez określenie i upowszechnienie nowoczesnego modelu „użytkowania zabytków”. Model taki będzie łączył ich ochronę, zwiększenie dostępności, poszukiwanie nowych form opieki nad zabytkami, ale również tworzył sprzyjające warunki dla rozwoju sektora przemysłów czasu wolnego*¹⁸.

Tabela 1

Cele określone w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020	
Cel główny	Efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim ¹⁹
Obszar 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego	
Cel strategiczny Obszaru 2	Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury ²⁰
Kierunki polityki rozwoju Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego ²¹	
2.1	Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej
2.2	Zrównoważony rozwój infrastruktury oraz komercjalizacja usług czasu wolnego
2.3	Kształcenie kadr dla rozwoju i obsługi przemysłów czasu wolnego
2.4	Wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego

Tabela 2

Kluczowe działania ochrony małopolskiej przestrzeni kulturowej zapisane w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 ²²	
Nr	Działania podejmowane w zakresie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz ochrony i kształtowania krajobrazu
2.1.1	Kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego
2.1.2	Poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji
2.1.3	Ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek
2.1.4	Ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych
2.1.5	Powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia
2.1.6	Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych

¹⁷ Tamże, s. 78.

¹⁸ Tamże, s. 79.

¹⁹ Tamże, s. 67.

²⁰ Tamże, s. 78.

²¹ Tamże, s. 79-82.

²² Tamże, s. 79.

2.1.7	Zachowanie i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego, w tym przywrócenie rzeczywistej wartości zniszczonym obiektom oraz ponowne określenie dla poszczególnych obiektów ich wartości zabytkowych, wskazanych do bezwzględnego zachowania
2.1.8	Utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej
2.1.9	Funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego
2.1.10	Badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego
2.1.11	Poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami
2.1.12	Wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy
2.1.13	Zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu
2.1.14	Stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym
2.1.15	Zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego

Tabela 3

Kluczowe działania związane ze wzmocnieniem promocji dziedzictwa regionalnego zapisane w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020</i> ²³	
Nr	Działania
2.4.1	Inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (zabytków oraz obiektów kultury współczesnej), a także podejmowanie działań na rzecz poprawy poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego
2.4.2	Promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa regionalnego dla rozwoju gospodarczego regionu oraz aktywizacji użytkowników do inwestowania we własne nieruchomości i adaptacji ich do nowych funkcji
2.4.3	Aktywna i skuteczna promocja oraz wsparcie regionalnej oferty przemysłów czasu wolnego, w szczególności markowych produktów turystycznych i wydarzeń kulturalnych, w tym artystycznych i twórczych
2.4.4	Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego poprzez promocję i informację o ofercie kulturalnej oraz zapewnianie jej dostępności i różnorodności
2.4.5	Intensyfikacja współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego w zakresie edukacji, promocji oraz poprawy świadomości i postaw obywatelskich w odniesieniu do dziedzictwa regionalnego

4. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami realizuje zapisy *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 jest dokumentem spójnym z nadal obowiązującym *Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*, podjętym uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego w 2003 roku²⁴. Celem strategicznym (B.4.) określonym w planie zagospodarowania przestrzennego w *polu strategii – pejzaż* jest kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez:

- B.4.1. – Stworzenie systemu ochrony krajobrazu kulturowego;
- B.4.2. – Zapobieganie rozproszaniu osadnictwa;
- B.4.3. – Ochronę dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich;
- B.4.4. – Ochronę tradycyjnych form gospodarowania, szczególnie na terenach górskich;
- B.4.5. – Ochronę zabytków i rewitalizację starej zabudowy;
- B.4.6. – Humanizację blokowisk²⁵.

²³ Tamże, s. 82.

²⁴ Uchwała Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*.

²⁵ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*, s. 64.

Celami zagospodarowania przestrzennego Małopolski, zapisanymi w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*, w zakresie dziedzictwa kulturowego jest:

- ochrona i rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne²⁶.

5. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami realizuje zapisy projektu *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*

*Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*²⁷ jest jednym z 10 zintegrowanych programów strategicznych służących wdrażaniu *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, poprzez przejście od planowania strategicznego do programowania operacyjnego. Rolą programów strategicznych jest uruchomienie systemu realizacji strategii rozwoju regionalnego, tj. stworzenie mechanizmów, dzięki którym działania i zadania określone w tym dokumencie będą w sposób systematyczny wdrażane i monitorowane oraz poddawane okresowej ocenie.

Tematem podejmowanym przez wojewódzki program opieki nad zabytkami odpowiada Priorytet 1. *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego: Wzmocnienie źródeł tożsamości poprzez ochronę zasobów dziedzictwa, jego rewaloryzację, kształtowanie krajobrazu kulturowego, rewitalizację przestrzeni oraz odczytywanie i interpretację znaczeń kulturowych*. W ramach tego priorytetu zaplanowano dwa, równorzędne i powiązane kierunki działań: pierwszy obejmuje obszar związany z ochroną zabytków, tworzeniem kompleksowych systemów informacji, opisu i interpretowania dziedzictwa kulturowego oraz udostępnianiem jego zasobów; drugi, związany z problematyką planowania i zagospodarowania przestrzennego, obejmuje spektrum działań mających na celu wprowadzanie harmonii, ładu i treści kulturowych do przestrzeni środowiska życia.

Za priorytetowe uznaje się zachowanie ciągłości i twórczego rozwoju dziedzictwa i jego użytkowanie w tworzeniu współczesnych form przekazu kulturowego oraz włączanie dziedzictwa w obieg gospodarczy i wykorzystanie jego zasobów dla rozwoju sektora kultury, turystyki, rekreacji i wypoczynku. Aspekty ochrony dziedzictwa kulturowego powinny być połączone z systemową opieką nad krajobrazem, w tym nad dziedzictwem przyrodniczym. Istotnym elementem jest wsparcie działań wykorzystujących walory dziedzictwa w rozwoju gospodarczym i społecznym miast i miejscowości regionu.

W wyniku działań podejmowanych w ramach *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego* zostaną przeprowadzone prace remontowe, budowlane, konserwatorskie, zabezpieczające i rewitalizacyjne oraz waloryzujące najważniejsze obiekty dziedzictwa kulturowego w regionie, umożliwiające jego zachowanie, interpretację i świadomą akceptację społeczną, sprzyjającą rozwojowi aktywnych postaw społecznych i gospodarki nieinwazyjnej dla środowiska kulturowego i naturalnego, w tym zwłaszcza gospodarki turystycznej i rekreacyjnej. Wykorzystane zostaną nowe technologie dla dokumentowania i udostępniania zasobów dziedzictwa oraz dla edukacji, zwłaszcza kulturalnej. Podniesiony zostanie standard zarządzania dziedzictwem oraz oferty muzealnej, czego efektem będzie znacząca poprawa jakości dostępu do zasobów dziedzictwa, a co za tym – możliwość czerpania, wykorzystywania, redefiniowania treści kulturowych dla interpretacji swojej tożsamości oraz twórczej kreacji. Wzmocniona zostanie tożsamość regionalna oparta o walory autentycznego, „żywego” dziedzictwa oraz rozwinięta zostanie współpraca międzyregionalna i międzykulturowa dla współczesnej interpretacji dziedzictwa, a jego potencjał zostanie lepiej wykorzystany dla podnoszenia jakości życia mieszkańców, społeczno-gospodarczego rozwoju oraz budowy marki regionu.

W tym zakresie *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* jest dokumentem spójnym i w pełni komplementarnym z *Programem Strategicznym Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego*, stanowiąc jego uszczegółowienie w zakresie celów i działań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

6. Zakres, w jakim wojewódzki program opieki nad zabytkami odnosi się do projektu *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*

²⁶ Tamże, s. 66-67.

²⁷ Uchwała Nr 1315/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 25 października 2013 r. w sprawie przyjęcia projektu *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego* wraz z prognozą oddziaływania na środowisko.

Projekt *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*²⁸ stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju²⁹. Jednym ze strategicznych założeń krajowego programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Jest ono wyrazem przekonania, iż jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić jedynie dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków. Rolą programu krajowego jest tworzenie warunków dla wypracowania rozwiązań modelowych oraz ich upowszechnienie³⁰. Jak mówią zapisy tego dokumentu *za realizację zadań związanych z ochroną zabytków odpowiedzialna jest zarówno administracja rządowa (wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz Generalny Konserwator Zabytków), jak również jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli*³¹ oraz *od stopnia zaangażowania tych podmiotów będą zależały realne efekty podejmowanych działań*³².

Tabela 4

Cele Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 ³³		
Cel główny Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków		
Cel szczegółowy 1	Cel szczegółowy 2	Cel szczegółowy 3
Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce	Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków	Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji
Kierunki działania	Kierunki działania	Kierunki działania
<ol style="list-style-type: none"> 1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych. 2. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego. 3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską. 4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego. 5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych. 6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków. 7. Kontynuacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach. 2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną. 3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków. 4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005. 2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych. 3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu. 4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

²⁸ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*, Projekt, Warszawa, 20 września 2013 r.

²⁹ Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712 z późn. zm.

³⁰ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*, Projekt, Warszawa, 20 września 2013 r., s. 4.

³¹ Tamże, s. 16.

³² Tamże, s. 4.

³³ Tamże, s. 46.

Wśród zagadnień horyzontalnych wymienianych w projekcie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami są: wdrożenie podejścia krajobrazowego, wzmocnienie realizacji konstytucyjnej zasady pomocniczości, w szczególności w odniesieniu do zadań realizowanych przy zaangażowaniu obywateli, lub skierowanych bezpośrednio do nich, zwiększenie efektywności ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego – poprzez lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w ich otoczeniu, zwiększenie zaangażowania samorządów w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków³⁴.

7. Kontekst programowy Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017

Za aktualne uznano ustalenia przyjęte w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013* oraz we wcześniejszym *Wojewódzkim Programie Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski* opracowanym na lata 2005-2009, dotyczące zakresu wojewódzkiego programu oraz jego ukierunkowania na zagadnienia ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* obejmuje swoim zakresem zarówno działania administracyjne, czyli politykę prowadzoną w dziedzinie ochrony zabytków położonych na obszarze województwa małopolskiego, w jego administracyjnych granicach, jak i opiekę nad zabytkami – w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – sprawowaną przez właścicieli zabytków.

Niniejszy regionalny program opieki nad zabytkami zawiera odniesienia, poza *Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020* i *Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*, przede wszystkim do *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego* oraz projektu *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*. Zapisy wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami odwołują się także do ważnych, międzynarodowych dokumentów programowych, określających wartość dziedzictwa kulturowego i zasady jego ochrony. Umowy międzynarodowe – ratyfikowane i opublikowane w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej – należą do źródeł prawa powszechnie obowiązującego (artykuł 87, ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej), co oznacza, że stają się źródłem praw i obowiązków konkretnych adresatów w krajowym porządku prawnym. Obowiązek ich przestrzegania dotyczy zarówno wszystkich organów administracji publicznej, jak i obywateli. Ratyfikowane umowy międzynarodowe, w tym w szczególności Konwencje UNESCO oraz Konwencje Rady Europy w dziedzinie kultury, wskazują cele i zadania, do realizacji których zostaliśmy zobowiązani wobec całej międzynarodowej społeczności. Determinują one w związku z tym kierunki działań podejmowanych przez administrację rządową w ramach *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*³⁵ i także samorządu województwa w ramach niniejszego dokumentu.

- **Karta Ateńska z 1931 roku – Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 roku**, pierwszy istotny, wspólny dokument międzynarodowej społeczności ekspertów sformułował doktrynę *takiego użytkowania zabytków, które zapewnia ciągłość ich istnienia przeznaczając je jednak funkcjom, które szanują ich charakter historyczny lub artystyczny*³⁶. Konferencja jednogłośnie zaaprobowała ogólną tendencję, która przedkłada interes społeczny nad prywatny oraz uznała, że akty legislacyjne muszą być dostosowane do warunków lokalnych i do wymagań opinii publicznej, a odpowiednie instytucje powinny okazywać swe zainteresowanie dla arcydzieł, w których wyraziła się w najwyższym stopniu cywilizacja i które wydają się zagrożone³⁷.

- **Karta Wenecka z 1964 roku – Postanowienia i uchwały II Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników Zabytków w Wenecji w 1964 roku** w *Dokumentie 1, Międzynarodowej Karcie Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych* zawarła oświadczenie: *Brzemienne duchową spuścizną przeszłości, zabytkowe dzieła narodów pozostają w życiu współczesnym żywym świadectwem ich wiekowych tradycji. Ludzkość, z każdym dniem bardziej świadoma jednolitego charakteru wartości ogólnoludzkich, uważa je za dziedzictwo wspólne i uznaje swą solidarną odpowiedzialność za ich zachowanie wobec przyszłych pokoleń. Poczują się ona do przekazania im tychże wartości w całym bogactwie ich autentyzmu*³⁸. W dalszej treści dokumentu zapisano: *jest zatem rzeczą istotną, ażeby zasady, jakimi ma się kierować konserwacja i restauracja zabytków, zostały ustalone wspólnie i sformułowane w płaszczyźnie międzynarodowej, przy całkowitym*

³⁴ Tamże, s. 45.

³⁵ Tamże, s. 9.

³⁶ *Karta Ateńska z 1931 r. – Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 r.*, w pkt. I *Doktryny – ogólne zasady*.

³⁷ Tamże, w pkt. VII *Współpraca międzynarodowa w dziedzinie ochrony zabytków*, lit. a.

³⁸ *Karta Wenecka z 1964 r. – Postanowienia i uchwały II Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników Zabytków w Wenecji w 1964 r.*, *Dokument 1, Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych*, we wstępie.

pozostawieniu każdemu narodowi troski o zapewnienie ich zastosowania w ramach jego własnej kultury i rodzimych tradycji³⁹. W Dokumencie 8 zawarto zapisy o potrzebie wypracowania ustawodawstwa w zakresie ochrony ośrodków zabytkowych, wynikającego z podwójnej konieczności – ochrony i waloryzacji owych zespołów, przy jednoczesnej potrzebie włączenia ich do współczesnego życia⁴⁰.

- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji⁴¹** określiła rodzaje niebezpieczeństw zagrażających istnieniu dorobku ludzkości: dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu coraz bardziej zagraża zniszczenie nie tylko wskutek szkód wywoływanych przyczynami tradycyjnymi, lecz także wskutek przeobrażeń społecznych i gospodarczych, które pogarszają sytuację przez zjawiska jeszcze groźniejszych szkód lub zniszczeń⁴², by w dalszej części określić wartość spuścizny przeszłości: zważywszy, że uszkodzenie lub unicestwienie jakiegokolwiek dobra należącego do dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego stanowi nieodwracalne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata⁴³. Zapisy konwencji paryskiej podkreślają, iż istota ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego wynika ze znaczenia jakie ma dla wszystkich narodów świata zachowanie tych unikalnych i niezastąpionych dóbr bez względu na to, którego narodu są one własnością, jak również z tego, że niektóre z dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego mają wyjątkowe znaczenie uzasadniające konieczność ich zachowania, jako elementu światowego dziedzictwa całej ludzkości⁴⁴. Konwencja zobowiązuje każde państwo, ratyfikujące dokument, w pierwszej kolejności do zapewnienia identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego (...) znajdującego się na jego terytorium⁴⁵. Zapis artykułu 5 zaleca – w celu zapewnienia możliwie najskuteczniejszej ochrony i konserwacji oraz możliwie najbardziej aktywnej rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego – starania państw, w miarę możliwości i odpowiednio do warunków właściwych dla każdego kraju, do prowadzenia polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego⁴⁶.

- **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku⁴⁷** – mając na względzie znaczenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako źródła różnorodności kulturowej i gwarancji zrównoważonego rozwoju oraz uznając, że wspólnoty, w szczególności ludy autochtoniczne, (...), odgrywają znaczącą rolę w tworzeniu, ochronie, utrzymywaniu oraz odtwarzaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przyczyniając się tym samym do wzbogacenia różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności⁴⁸ – ujęła zapisami międzynarodowego prawa sposób ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i wskazała konieczność zapewnienia poszanowania dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek. Ta konwencja – w artykule 2 – definiuje pojęcie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako obejmującego *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego*⁴⁹. Przejawia się ono w tradycjach i przekazach ustnych, języku, sztukach widowiskowych, zwyczajach, rytuałach i obrzędach świątecznych, wiedzy i praktykach dotyczących przyrody i wszechświata oraz w umiejętnościach związanych z rzemiosłem tradycyjnym⁵⁰. Ochrona niematerialnego dziedzictwa ma zapobiec procesom globalizacji i przemian społecznych, które powodują, podobnie jak zjawisko nietolerancji, poważne zagrożenie w postaci degradacji, wyginięcia i zniszczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Ochronę tego rodzaju dziedzictwa należy rozumieć jako podjęcie konkretnych działań mających na celu *zapewnienie przetrwania*

³⁹ Tamże, we wstępie.

⁴⁰ Tamże, Dokument 8, Wniosek dotyczący ochrony i włączenia w życie ośrodków zabytkowych.

⁴¹ Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190.

⁴² Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, we wstępie.

⁴³ Tamże, we wstępie.

⁴⁴ Tamże, we wstępie.

⁴⁵ Tamże, art. 4.

⁴⁶ Tamże, art. 5.

⁴⁷ Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018.

⁴⁸ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r., we wstępie.

⁴⁹ Tamże, art. 2, ust. 1.

⁵⁰ Tamże, art. 2, ust. 2.

niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności poprzez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa⁵¹. Państwa – zgodnie z zobowiązaniem nałożonym zapisami konwencji – powinny podjąć niezbędne środki w celu zapewnienia ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium⁵². Środkiem ochrony ma być dążenie, tak jak w przypadku dziedzictwa materialnego, do prowadzenia ogólnej polityki zmierzającej do wyznaczenia niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączania ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego⁵³.

• **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego**, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 roku⁵⁴, stwierdza, że różnorodność kulturowa jest cechą właściwą ludzkości, tworzy bogaty i zróżnicowany świat oraz bierze pod uwagę, że kultura przybiera rozmaite formy w czasie i przestrzeni i przejawia się w niepowtarzalności i mnogości tożsamości, a także w formach wyrazu kulturowego narodów i społeczeństw tworzących ludzkość⁵⁵. Uznaje za pożądane ochronę i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; zachęcanie do dialogu kultur w celu zapewnienia szerszej i zrównoważonej wymiany kulturalnej na świecie na rzecz wzajemnego poszanowania kultur i szerzenia kultury pokoju, promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej⁵⁶. Dokument ten potwierdza znaczenie związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów oraz uznanie szczególnego charakteru działalności, dóbr i usług kulturalnych jako nośników tożsamości, wartości oraz znaczeń. Wśród zasad przewodnich konwencji ta wymienia zasady równej godności i poszanowania wszystkich kultur – w tym kultur osób należących do mniejszości i kultur ludów autochtonicznych – oraz komplementarności ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju. *Kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne, a jednostki i narody mają podstawowe prawo do uczestniczenia w kulturze i korzystania z niej*⁵⁷. Na szczeblu krajowym wszystkim stronom konwencji przysługuje prawo wprowadzenia środków, które w sposób właściwy stwarzają sprzyjające warunki dla działalności kulturalnej oraz dóbr i usług kulturalnych pośród całokształtu działalności kulturalnej oraz dóbr i usług kulturalnych dostępnych na terytorium danego kraju, w zakresie ich tworzenia, wytwarzania, rozpowszechniania, dystrybucji i korzystania z nich⁵⁸.

Wojewódzki Program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 odnosi się także i odwołuje do zapisów dokumentów programowych podjętych i rektyfikowanych przez kraje Wspólnoty Europejskiej.

• **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy**, sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 roku⁵⁹ podkreśla znaczenie dziedzictwa architektonicznego – bezcennego świadectwa naszej przeszłości i wspólnego dziedzictwa wszystkich Europejczyków⁶⁰ i obliuguje państwa – w zapisach artykułu 3 – do wprowadzenia systemu ochrony prawnej dziedzictwa architektonicznego i zadbania, w sposób właściwy dla danego regionu, o ochronę zabytków, zespołów budynków i terenów. Każda ze stron zobowiązuje się do *zapewnienia przez organy publiczne pomocy finansowej na utrzymanie i restaurację dziedzictwa architektonicznego znajdującego się na jej terytorium, zgodnie z ich właściwością ogólnokrajową, regionalną lub lokalną i w ramach dostępnego budżetu*⁶¹. Dokument zaleca przyjęcie zintegrowanej polityki konserwacji zabytków, która m.in. uznaje konserwację, promocję i wzbogacanie dziedzictwa architektonicznego podstawowymi elementami polityki kulturalnej oraz dotyczącej środowiska i planowania przestrzennego. Międzynarodowa społeczność wspiera kultywowanie umiejętności oraz stosowanie tradycyjnych materiałów oraz wykorzystywanie dóbr chronionych dla potrzeb współczesności i adaptacji, jeśli to możliwe, starych budynków do nowych celów⁶².

⁵¹ Tamże, art. 2, ust. 3.

⁵² Tamże, art. 11.

⁵³ Tamże, art. 13.

⁵⁴ Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585.

⁵⁵ *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.*, preambuła.

⁵⁶ Tamże, art. 1.

⁵⁷ Tamże, art. 2, ust. 5.

⁵⁸ Tamże, art. 6, ust. 2, lit. b.

⁵⁹ Dz. U. z 2012 r., poz. 210.

⁶⁰ *Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r.*, preambuła.

⁶¹ Tamże, art. 6.

⁶² Tamże, art. 10.

- **Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona)**, sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 roku⁶³ – w swoich zapisach – uznaje ochronę dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych⁶⁴. Potwierdza, iż europejskie dziedzictwo archeologiczne, stanowiące dowód pradawnej historii, jest poważnie zagrożone zniszczeniem z powodu wzrastającej liczby projektów zagospodarowania przestrzennego, zagrożeń naturalnych, nielegalnych lub nienaukowych wykopalisk i niewystarczającej świadomości publicznej⁶⁵. Dokument ten określa jako istotne ustanowienie, tam gdzie jeszcze nie istnieją, odpowiednich kontrolnych procedur administracyjnych i naukowych oraz przyjmuje, że potrzeba ochrony dziedzictwa archeologicznego powinna znaleźć odzwierciedlenie w planach zagospodarowania przestrzennego oraz w kierunkach rozwoju kultury⁶⁶. Niniejszy dokument, za przedmiot dziedzictwa archeologicznego uznaje wszelkie pozostałości, obiekty i jakiegokolwiek inne ślady ludzkości z minionych epok, których zachowanie i analiza pomogą prześledzić historię ludzkości i jej stosunek do środowiska naturalnego, dla których wykopaliska i odkrycia oraz inne metody badań nad dziejami ludzkości i jej środowiskiem są podstawowym źródłem informacji. Dziedzictwo to obejmuje struktury, konstrukcje, zespoły budowlane, eksploatowane tereny, przedmioty, zabytki innego rodzaju, jak też ich otoczenie znajdujące się na ziemi lub pod wodą⁶⁷. W celu ochrony dziedzictwa archeologicznego, każde państwo zobowiązane jest do prowadzenia działalności edukacyjnej w celu wzbudzania i rozwijania w opinii publicznej świadomości o wartości dziedzictwa archeologicznego dla zrozumienia przeszłości i niebezpieczeństw, jakie mu zagrażają⁶⁸.
- **Europejska Konwencja Krajobrazowa**, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 roku⁶⁹ określa krajobraz jako obszar postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i / lub ludzkich⁷⁰. W treści dokumentu znacząco zaakcentowano znaczenie krajobrazu, uznając że pełni ważną rolę w publicznych zainteresowaniach dziedzinami kultury, ekologii i sprawami społecznymi oraz stanowi on zasób sprzyjający działalności gospodarczej, jak również przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych oraz (...) jest on podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, przyczyniając się do dobrobytu ludzi i konsolidacji europejskiej tożsamości⁷¹. Krajobraz jest ważną częścią jakości życia ludzi zamieszkujących wszędzie: w obszarach miejskich i na wsi, na obszarach zdegradowanych, jak również w obszarach o wysokiej jakości, na obszarach uznawanych jako charakteryzujące się wyjątkowym pięknem, jak i w obszarach pospolitych⁷². Konwencja florencka zobowiązuje do podjęcia działań na rzecz: prawnego uznania krajobrazów jako istotnego komponentu otoczenia ludzi, jako wyrażenia dzielonej przez nie różnorodności kulturowej i przyrodniczej oraz podstawy ich tożsamości; ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu; ustanowienia procedur udziału ogółu społeczeństwa, organów lokalnych i regionalnych oraz innych stron zainteresowanych zdefiniowaniem i wdrożeniem polityki w zakresie krajobrazu oraz zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego i własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, jak również z wszelką inną polityką, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz⁷³.
- **Dokument E.C.C.O. (Europejskiej Konfederacji Organizacji Konserwatorów-Restauratorów)** – został przyjęty przez Komisję Europejską w Brukseli 1 marca 2002 roku, natomiast zatwierdzony został przez IV Generalne Zgromadzenie ENCoRE (Europejskiej Sieci Wyzszego Szkolnictwa Konserwatorskiego) w Toruniu w dniach 8-9 maja 2003 roku⁷⁴. W dokumencie przewodnim zawarto deklarację: *Dziedzictwo kulturowe jest częścią definicji europejskiej tożsamości. Stanowi fundamentalny wyraz bogactwa i różnorodności europejskiej kultury. Ochrona dziedzictwa kulturowego, niezastąpionego świadectwa przeszłości, leży we wspólnym interesie Państw Członkowskich, które muszą zapewnić przekazanie tego dziedzictwa przyszłym pokoleniom. Dlatego opieka i konserwacja oraz wymogi użytkowania i umożliwienia dostępu do dziedzictwa kulturowego*

⁶³ Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564.

⁶⁴ Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r., art. 1, ust. 1.

⁶⁵ Tamże, preambuła.

⁶⁶ Tamże, preambuła.

⁶⁷ Tamże, art. 1., ust. 2.

⁶⁸ Tamże, art. 9.

⁶⁹ Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98.

⁷⁰ Europejska Konwencja Krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r., art. 1.

⁷¹ Tamże, preambuła.

⁷² Tamże, preambuła.

⁷³ Tamże, art. 5.

⁷⁴ Dokument E.C.C.O., [w:] *Biuletyn Informacyjny Konserwatorów Dzieł Sztuki*, 1-2 (52-53) 2003 r., s. 141-148, opracowany jako wspólny E.C.C.O. i ENCoRE.

zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym leży w publicznym interesie⁷⁵. Zapisy tego aktu uznają znaczenia zawodu konserwatora-restauratora i samej konserwacji-restauracji, która powinna respektować estetyczne, historyczne i duchowe znaczenie dziedzictwa kulturowego, jak też jego fizyczną integralność i kontekst⁷⁶. Wytyczne zawodowe – określone w tym dokumencie – konserwatorom zabytków przypisują odpowiedzialność nie tylko w stosunku do samego dziedzictwa kulturowego, lecz również wobec właściciela zabytku lub jego opiekuna prawnego, projektodawcy, twórcy, narodu i potomności⁷⁷.

Wojewódzki Program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 odwołuje się także do zapisów następujących dokumentów:

- **Karta w sprawie zachowania dziedzictwa cyfrowego – Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury** – przyjęta na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO, 15 października 2003 roku we wstępie zawiera oświadczenie, iż utrata dziedzictwa istniejącego w jakiegokolwiek postaci powoduje zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów⁷⁸. Dziedzictwo cyfrowe, według zapisów niniejszej karty, tworzą unikalne zasoby ludzkiej wiedzy i formy wyrazu. Obejmuje ono zasoby o charakterze kulturowym, edukacyjnym, naukowym i administracyjnym, jak również informacje o charakterze technicznym, prawnym, medycznym i inne rodzaje informacji, tworzone w postaci cyfrowej lub na tę postać konwertowane z dostępnych źródeł analogowych⁷⁹. Dziedzictwo cyfrowe jest związane z kulturą, w której powstało, lecz powinno pozostać dostępne dla wszystkich mieszkańców globu. Zagrożenie jego utratą wynika z szybkiego starzenia się urządzeń i oprogramowania, za pomocą którego dziedzictwo to było wytworzone, niepewności co do środków, odpowiedzialności oraz metod utrzymania i ochrony, a także z braku niezbędnych uregulowań prawnych⁸⁰. Zachowanie tego rodzaju dziedzictwa dla obecnych i przyszłych pokoleń jest nagłą sprawą o znaczeniu światowym, natomiast celem zachowania dziedzictwa cyfrowego jest zagwarantowanie jego trwałej dostępności dla społeczeństwa⁸¹. Mając na uwadze potrzebę opieki nad dziedzictwem cyfrowym i zapewnienia ponadczasowej reprezentatywności wszystkich ludów, narodów, kultur i języków⁸², w niniejszym dokumencie podkreślono zasadność podjęcia konkretnych działań. W karcie zostało zapisane: *Konieczne jest opracowanie strategii i instrumentów politycznych służących ochronie dziedzictwa cyfrowego. Należy przy tym uwzględnić stopień pilności problemów, uwarunkowania lokalne, dostępne środki i prognozy na przyszłość*⁸³.

- **Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych**, opracowany w Brukseli dnia 24 sierpnia 2006 roku – zaleca wykorzystanie przy pomocy Internetu pełnego gospodarczego i kulturalnego potencjału europejskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego⁸⁴. Dostępność w Internecie wszelkich materiałów pochodzących z różnych kultur oraz obszarów językowych, pozwoli obywatelom na docenienie własnego dziedzictwa kulturowego, a także dorobku innych krajów europejskich oraz przyczyni się do prezentacji bogatego i różnorodnego europejskiego dziedzictwa kulturowego w Internecie oraz do ochrony dóbr kultury przed bezpowrotną utratą⁸⁵. Wspólna pamięć europejska – obejmuje materiały drukowane (książki, czasopisma, gazety), zdjęcia, obiekty muzealne, materiały archiwalne oraz materiały audiowizualne (zwane dorobkiem kulturowym). Poza swą podstawową wartością kulturową, dorobek ludzkości jest ważnym materiałem wyjściowym i przyczynia się do rozwoju pokrewnych branż i nowych usług tworzących wartość dodaną, takich jak turystyka, oświata i media. Komunikat ten podkreśla, iż europejskie dziedzictwo kulturowe powinno być zdigitalizowane, udostępnione i chronione przy pełnym respektowaniu wspólnotowych i międzynarodowych praw autorskich i pokrewnych⁸⁶.

⁷⁵ Tamże, § 20, s. 141.

⁷⁶ Tamże, s. 141.

⁷⁷ Tamże, E.C.C.O. Wytyczne Zawodowe (I): Zawód, we wstępie, s. 142.

⁷⁸ Karta w sprawie zachowania dziedzictwa cyfrowego – Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury – przyjęta na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO, 15 października 2003 r., preambuła.

⁷⁹ Tamże, art. 1.

⁸⁰ Tamże, art. 3.

⁸¹ Tamże, preambuła i art. 2.

⁸² Tamże, art. 9.

⁸³ Tamże, art. 6.

⁸⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych, opracowany w Brukseli dnia 24 sierpnia 2006 r., wprowadzenie.

⁸⁵ Tamże, pkt 2.

⁸⁶ Tamże, pkt 5.

Poza ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, zgodnie z zasadą przychylności polskiego porządku prawnego wobec norm prawa międzynarodowego, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków wpływ mają również akty o charakterze *soft law*. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są tu m.in. *Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc* (1962), *Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne* (1968), *Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym* (1972), *Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych* (1976), *Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym* (1976), *Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru* (1989) oraz *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011)⁸⁷.

---

⁸⁷ Za projektem *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*, Warszawa, 20 września 2013 r., s. 10.

II. Diagnoza zasobów dziedzictwa kulturowego województwa małopolskiego

1. Terytorium

Małopolska (*Polonia Minor*) jako historyczna prowincja państwa polskiego zaczęła kształtować się w epoce wczesnopiastowskiej. W okresie plemiennym tereny te zajmowało kilkanaście skupisk osadniczych, w tym skupisko sandomierskie oraz dwa związki plemienne: Wiślan – na terenie ziemi krakowskiej i Łędzian – w dorzeczu górnego Bugu, Sanu i Wisłoka. Od początku X wieku ziemie te pozostawały pod wpływami państwa czeskiego. W latach 70. X wieku Mieszko I włączył do swego państwa Sandomierszczyznę i tereny Łędzian, a około 989 roku odebrał Czechom ziemię krakowską. Ziemie Łędzian zostały utracone na rzecz Rusi w 981 roku i odtąd stanowiły obszar pogranicza polsko-ruskiego do połowy XIV wieku (w XV wieku weszły one w skład województwa ruskiego). Na obszarach pozostałych w ramach państwa piastowskiego ukształtowały się dwa grody stołeczne: Kraków i Sandomierz, i dwie skupione wokół nich historyczne ziemie: krakowska i sandomierska.

W 1138 roku w ramach systemu senioralnego oraz podziału państwa na dzielnice, ziemia krakowska z Krakowem jako stolicą weszła w skład dzielnicę pryncypackiej (wielkoksiążęcej), natomiast ziemia sandomierska z Sandomierzem stanowiła oddzielną dzielnicę książęcą. Dopiero w wyniku walk o tron krakowski w XII wieku doszło do trwałego połączenia dwóch księstw: krakowskiego i sandomierskiego pod rządami jednego księcia. Nazwa *Małopolska* pojawiła się zapewne w XIV wieku, po ponownym zjednoczeniu państwa polskiego, w opozycji do używanej od XIII wieku nazwy *Wielkopolska* (*Polonia Maior*), choć w źródłach spotyka się ją dopiero w 1411 roku. W odrodzonym Królestwie Polskim ziemie krakowska i sandomierska przekształciły się w nowe jednostki administracyjne – województwa. W 1474 roku z zawiślańskiej (prawobrzeżnej) części województwa sandomierskiego utworzono województwo lubelskie. W XV wieku nabyto księstwa oświęcimskie i zatorskie, które w 1564 roku weszły w skład województwa krakowskiego. Księstwo siewierskie w tym czasie związane było nieformalnie z ziemią krakowską poprzez osobę biskupa krakowskiego.

W wyniku tych procesów historyczna Małopolska – obejmująca w przybliżeniu obszar między Białą, Przemszą i górną Wisłą na zachodzie, Wisłokiem na wschodzie, Karpatami na południu a Pilicą i Wieprzem na północy – aż do czasów rozbiorów składała się z trzech województw: krakowskiego, sandomierskiego oraz lubelskiego. W okresie staropolskim stosowano też podział Korony Polskiej na prowincje, czyli regiony wyższego rzędu. Do prowincji małopolskiej oprócz trzech wymienionych województw zaliczano też województwo ruskie, a od 1569 roku województwa ukraińskie.

Podział Małopolski pomiędzy dwa kraje zaborcze: Austrię i Rosję – który dokonał się w 2. połowie XVIII wieku – spowodował rozpad tego regionu historycznego na kilka różnych jednostek i w konsekwencji zapoczątkował zmiany w postrzeganiu Małopolski. Kluczowe znaczenie miało przejście całej Kielecczyny i Lubelszczyzny oraz wschodniej części Podola, Wołynia i Kijowszczyzny pod panowanie rosyjskie. Tak okrojona prowincja małopolska z dwoma kluczowymi ośrodkami – Krakowem i Lwowem pozostała pod panowaniem Austrii, gdzie nadano jej miano Galicji.

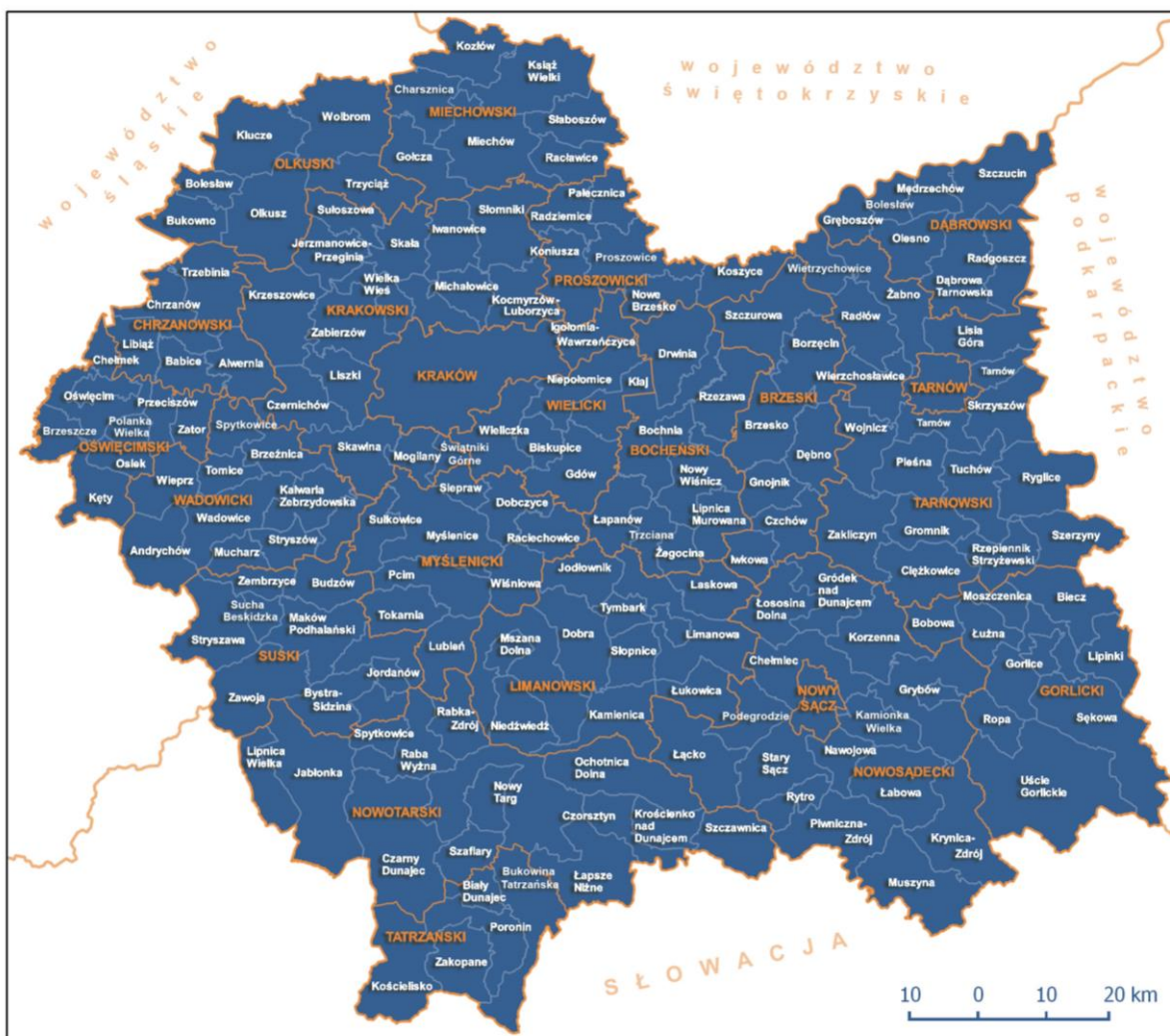
W latach 1918-1944 jako Małopolskę rozumiano województwo krakowskie (tzw. *Małopolska Zachodnia*) oraz województwo lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie (tzw. *Małopolska Wschodnia*), nie uwzględniając województwa kieleckiego i lubelskiego. Obszar określany jako Małopolska Wschodnia ze Lwowem odłączony został od Polski w wyniku II wojny światowej i stanowi obecnie zachodnie obszary państwa ukraińskiego. W granicach Polski pozostała część Małopolski nazywana w okresie międzywojennym Małopolską Zachodnią. Leżące nad Sanem zachodnie tereny dawnego województwa ruskiego, które do historycznej Małopolski właściwej nigdy nie należały, uchodzą dziś za część Małopolski. W wyniku nowego podziału administracyjnego kraju w 1975 roku Małopolska została podzielona pomiędzy osiem województw: krakowskie, sądeckie, tarnowskie, rzeszowskie, przemyskie, krośnieńskie oraz częściowo tarnobrzeskie i bielskie. Przeprowadzony podział administracyjny nie uwzględniał tradycji historycznych. Niektóre z województw obejmowały tereny, które w okresie międzywojennym nie wchodziły do Małopolski Zachodniej, np. województwo tarnobrzeskie. Wydzielone z województwa krakowskiego obszary włączono do terytoriów województw, z którymi nigdy nie miały one związku historycznego i kulturowego, np. powiaty chrzanowski i olkuski włączono do województwa katowickiego, a ziemię żywiecką do województwa bielskiego.

Określenie terytorium ziemi krakowskiej możliwe jest na podstawie danych pochodzących z przełomu XII i XIII wieku. Ziemia krakowska w okresie dzielnicowym obejmowała swym zasięgiem kasztelanie: bytomską, oświęcimską, krakowską, brzeską, wojnicką, biecką i sądecką. Do końca XIII wieku ziemia krakowska utraciła terytorium kasztelani bytomskiej, oświęcimskiej oraz tereny na zachód i południowy zachód od Tyńca i Krakowa, wyłączając enklawę trzebolską, a w XIV wieku – w wyniku nowego podziału administracyjnego na powiaty sądowe i zaniku kasztelani – część obszaru dawnej kasztelani

brzeskiej i wojnickiej (z Tarnowem i Pilzнем). Od tego czasu aż do rozbiorów utrwalone zostały północno-zachodnie, północne, wschodnie i południowo-wschodnie granice województwa krakowskiego. Terytorium historycznej ziemi krakowskiej ustalone granicą ówczesnego województwa krakowskiego do 1975 roku stanowiło spójny obszar i obejmowało zachodnią część Wyżyny Małopolskiej, w tym Wyżynę Śląsko-Krakowską i Wyżynę Środkowomałopolską oraz środkową część północnego Podkarpacia i północną część Zewnętrznych Karpat Zachodnich⁸⁸.

Obecne województwo małopolskie obejmuje zachodnią część krainy geograficzno-historycznej o tej samej nazwie. W jego skład weszły ustanowione w 1975 roku województwa krakowskie i nowosądeckie oraz części województw: bielskiego (wyłącznie gminy powiatów suskiego, wadowickiego i oświęcimskiego), kieleckiego (tylko gminy powiatu miechowskiego oraz gminy Pałacznica i Koszyce z powiatu proszowickiego), katowickiego (wyłącznie gminy powiatów olkuskiego i chrzanowskiego oraz gmina Brzeszcze z powiatu oświęcimskiego), krośnieńskiego (tylko gminy Biecz i Lipinki z powiatu gorlickiego) i tarnowskiego (wyłączając gminy powiatu dębickiego i gminy Radomyśl Wielka i Wadowice Górne z powiatu mieleckiego). Gmina miejska Sławków znalazła się początkowo w powiecie olkuskim. W 2002 roku została przeniesiona do powiatu będzińskiego w województwie śląskim, natomiast gmina wiejska Szerzyny z województwa tarnowskiego znalazła się początkowo w powiecie jasielskim w województwie podkarpackim. W 2003 roku została przeniesiona do powiatu tarnowskiego w województwie małopolskim. Strukturę samorządową województwa małopolskiego tworzą obecnie 22 powiaty, w tym 3 grodzkie, oraz 182 gminy.

Mapa 1 – Obszar województwa małopolskiego wraz z podziałem administracyjnym

⁸⁸ Opracowanie: dr hab. Krzysztof Jan Stopka.

2. Zasoby dziedzictwa kulturowego Małopolski

2.1 Dziedzictwo materialne

2.1.1 Zabytki nieruchome

2.1.1.1 Obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO i / lub uznane za pomniki historii

Lista Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO powstała w konsekwencji realizacji zapisów artykułu 16 *Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji*⁸⁹. Jest międzynarodowym rejestrem obiektów lub zespołów obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego: zabytków architektury i urbanistyki, pomników przyrody lub formacji geologicznych i ekosystemów oraz krajobrazów kulturowych. Została utworzona w 1978 roku, aby chronić światową spuściznę kulturalną i naturalną. Jako pierwsze na listę dziedzictwa UNESCO zostały wpisane dwa miejsca z Polski: Kraków i Wieliczka. Aktualnie znajduje się na niej 14 unikatowych miejsc lub grup obiektów z kraju, z czego aż **6 z terenu Małopolski**⁹⁰: historyczne centrum Krakowa, Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni, Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940-1945), Kalwaria Zebrzydowska: zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy, kościoły drewniane południowej Małopolski (Binarowa, Dębno Podhalańskie, Lipnica Murowana, Sękowa), drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim rejonie Karpat (Brunary Wyżne, Kwiatów, Owczary, Powroźnik)⁹¹.

Uznanie za pomnik historii jest jedną z czterech form ochrony zabytków wymienionych w artykule 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury naszego kraju, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem (wcześniej były to zarządzenia) podejmowanym na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pomniki historii ustanawiane są od 1994 roku. Do tej pory za pomniki historii uznano 54 polskie zabytki⁹², w tym 5 obiektów z terenu Małopolski. Są to: Kraków – historyczny zespół miasta, Wieliczka – kopalnia soli, Bochnia – kopalnia soli, Kalwaria Zebrzydowska – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego oraz Raclawice – teren historycznej Bitwy Raclawickiej⁹³.

Tabela 5

Obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO i / lub uznane za pomniki historii ⁹⁴			
Lp.	Obiekty	Data wpisu na Listę UNESCO	Data uznania za pomnik historii
1	Historyczne centrum Krakowa	1978	1994
2	Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni	1978 i 2013	1994 i 2000
3	Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940-1945)	1979	---
4	Kalwaria Zebrzydowska: zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy	1999	2000
5	Kościół drewniany południowej Małopolski: Binarowa, Dębno Podhalańskie, Lipnica Murowana, Sękowa	2003	---
6	Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim rejonie Karpat: Brunary Wyżne, Kwiatów, Owczary, Powroźnik	2013	---

⁸⁹ *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, art. 16 – Lista reprezentatywna niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości.*

⁹⁰ Liczba polskich wpisów na Listę UNESCO (14) nie jest równa liczbie miejsc wpisanych na Listę, z terenu Małopolski w ramach 3 wpisów ujęto: 2 kopalnie, 4 kościoły drewniane, 4 cerkwie.

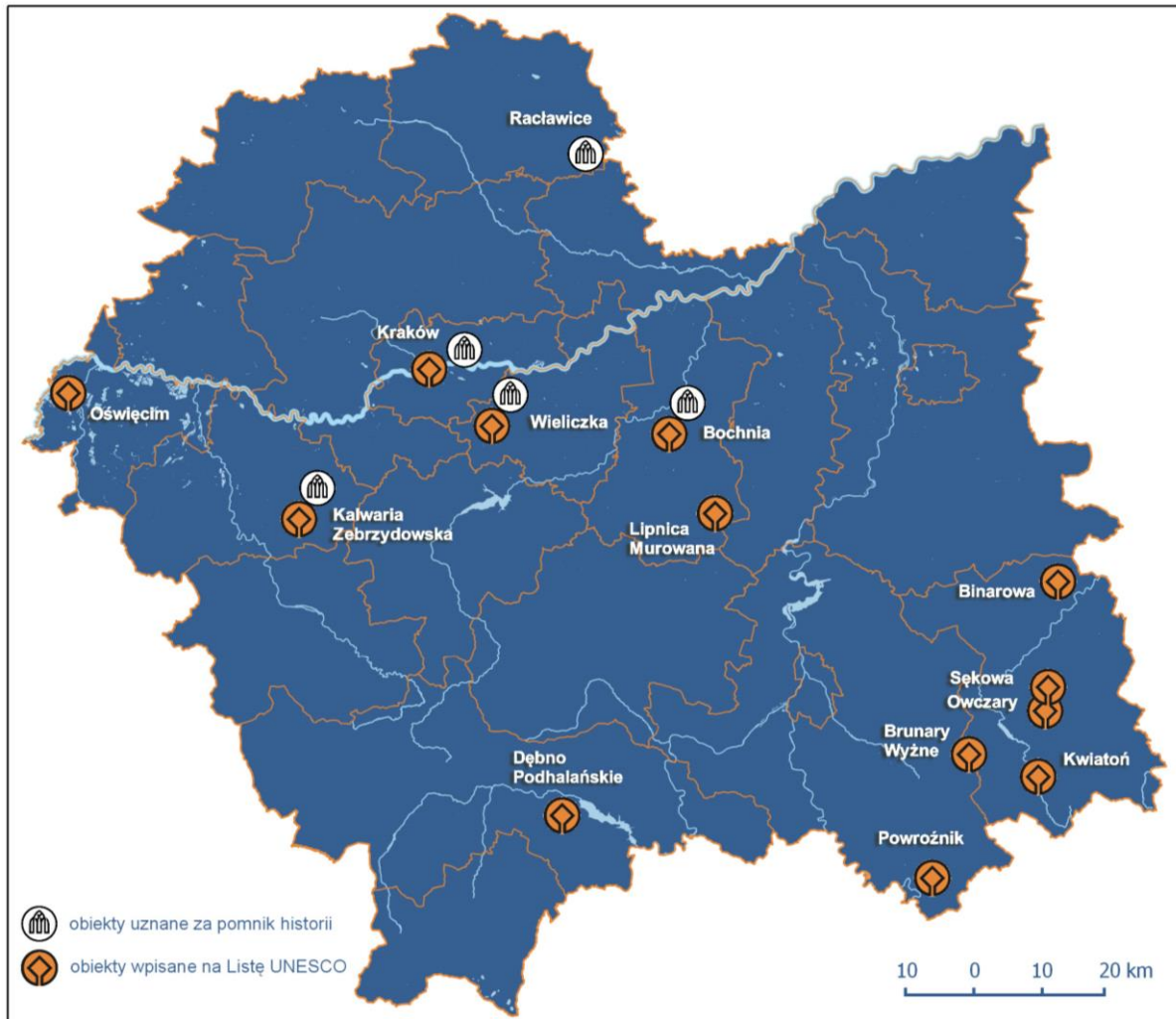
⁹¹ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl, nazwy podane zgodnie z wpisem na Listę UNESCO.

⁹² Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl.

⁹³ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl, nazwy podane zgodnie z zarządzeniem / rozporządzeniem Prezydenta PR w sprawie uznania za pomnik historii.

⁹⁴ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl.

Mapa 2 – Miejscowości, w których znajdują się zabytki wpisane na Listę UNESCO oraz uznane za pomniki historii

2.1.1.1.1 Historyczne centrum Krakowa

Stolica Małopolski wpisana została na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w 1978 roku⁹⁵ – pod nazwą *Historyczne centrum Krakowa*⁹⁶, natomiast za pomnik historii uznana została w 1994 roku – pod nazwą *Kraków – historyczny zespół miasta*. Kraków jest miejscem niezwykłym ze względu na tradycje historyczne. Do końca XVI wieku był stolicą Polski, miejscem koronacyjnym królów i nekropolią królewską. Pełnił ważne funkcje gospodarcze, społeczne, artystyczne i intelektualne. Takim znaczącym ośrodkiem pozostał do dzisiaj. Los oszczędził miastu zniszczeń, dzięki temu na przestrzeni tysiąclecia zdołał zachować ciągłość kulturową i wiele cennych zabytków.

Granica wpisu na Listę UNESCO obejmuje obszar Starego Miasta, ograniczony linią Plant, zespół zabudowań Wzgórza Wawelskiego z zamkiem królewskim i katedrą, obszar Kazimierza. Historyczny

⁹⁵ Wpisu na Listę UNESCO dokonano w przekonaniu o wyjątkowej, uniwersalnej wartości Krakowa. Kryteria, na podstawie których dokonano późniejszych wpisów obiektów na Listę nie były jeszcze wypracowane, z czasem miastu przyporządkowano kryterium IV – *wybitny przykład typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczący(e) etap(y) w historii ludzkości*.

⁹⁶ W 2013 r., podczas 37. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, dokonano zmiany oficjalnej nazwy miejsca światowego dziedzictwa – z *Cracow's Historic Centre* na *Historic Centre of Kraków* (wersja angielska) i *Centre historique de Kraków* (wersja francuska).

Mapa 3 – Kraków – granica obszaru wpisanego na Listę UNESCO

Mapa 4 – Kraków – granica obszaru uznanego za pomnik historii

zespół starego miasta uznany jest za pomnik historii w obrębie dzielnic: Stare Miasto, Wawel, Stradom, Kazimierz, Podgórze, Nowy Świat, Piasek, Kleparz, Wesoła. Granica wpisu przebiega od Alei 29 Listopada, ulicą Warszawską, Ogrodową, obejmuje budynek Dworca Głównego i biegnie wzdłuż torów, dalej ulicą Lubicz, Bosacką, ścieżką osiedlową do ulicy Rakowickiej, ścieżką po północnej stronie budynku Akademii Ekonomicznej, dalej na wschód do ulicy Beliny-Prażmowskiego, Rondem Mogiłskim, Aleją Powstania Warszawskiego, granicą Ogrodu Botanicznego – obejmując Ogród Botaniczny i Obserwatorium Astronomiczne – do ulic Kopernika, Śniadeckich i Sołtyka, dalej ulicami: św. Łazarza, Grzegórzecką, do torów kolejowych, wzdłuż torów kolejowych, ulicą Miodową, z jej włączeniem, ulicami: Siedleckiego, Daszyńskiego (granicą Cmentarza Żydowskiego) i dalej do brzegu Wisły z wyłączeniem stacji benzynowej, ulicą Podgóorską z włączeniem ulicy, Mostem Powstańców Śląskich, z włączeniem mostu, ulicami: Na Zjeździe, Kącik, Traugutta, Dąbrowskiego, Hetmańską, Aleją Powstańców Wielkopolskich, Aleją Powstańców Śląskich, Kamińskiego, Konopnickiej, Ludwinowską, Bulwarem Wołyńskim i Bulwarem Poleskim, włączając Bulwary i brzeg Wisły, do Mostu Dębnickiego, włączając most, Alejami: Krasińskiego, Mickiewicza, Słowackiego, włączając całe aleje, do ulicy Warszawskiej⁹⁷. Dla historycznego centrum Krakowa w 2013 roku została ustalona strefa buforowa, która umożliwia skuteczną ochronę panoramy Starego Miasta⁹⁸.

2.1.1.1.2 Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni

Kopalnia soli w Wieliczce została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w 1978 roku⁹⁹, natomiast uznana za pomnik historii, pod nazwą *Wieliczka – kopalnia soli*, w 1994 roku. Kopalnia soli w Bochni wpisana została na Listę UNESCO dopiero w 2013 roku¹⁰⁰ (wraz z Zamkiem Żupnym w Wieliczce, jako rozszerzenie wpisu na listę z 1978 roku kopalni wielickiej), wcześniej, w 2000 roku, uznana została, pod nazwą *Bochnia – kopalnia soli*, za pomnik historii.

Kopalnie soli w Wieliczce i Bochni współtworzyły historyczne przedsiębiorstwo zwane *Żupy Krakowskie*, które funkcjonowało nieprzerwanie od połowy XIII wieku do końca XVIII wieku. Wydobycie soli z pokładów trwało do końca XX wieku. Dawną siedzibą zarządu obu kopalń był Zamek Żupny w Wieliczce. Specyficzną cechą podkrakowskich kopalń była dominacja suchej eksploatacji złóż soli kamiennej. Kopalnie odzwierciedlają wszystkie historyczne etapy rozwoju techniki górniczej od XIII wieku do XX wieku, a zachowane urządzenia i narzędzia dokumentują dawne systemy eksploatacji złóż, odwodnienia, oświetlenia i wentylacji kopalni w sposób unikatowy w skali świata.

W Wieliczce, pod poziomem miasta, w ciągu stuleci wydrążono około 300 km chodników i ponad 2000 komór. Znajdują się one na 9 poziomach eksploatacyjnych na głębokości od 57 do 327 m. Wyrobiska rozciągają się na długości około 5,5 km wzdłuż osi W-E i na szerokości około 1,5 km wzdłuż osi N-S, o łącznej objętości pustek poeksploatacyjnych wynoszącej około 7,5 mln m³. Jako pomnik historii uznano: poziom I-II – całość, poziom III – całość, z wyjątkiem obszaru na wschód od szybu *Buczek* – eksploatowanego metodą ługowania, poziom IV – na wschodzie pod filar *Buczka* włącznie, Poziom V – na wschodzie jak wyżej, na zachodzie pod szyb *Kościuszko* włącznie, poziom VI – całość, z wyjątkiem obszaru na zachód od szybu *Kościuszko*, poziom VII – jak wyżej, poziom VIII – całość jako ważna geologicznie i typowa dla współczesnej eksploatacji¹⁰¹. W podziemnych korytarzach kopalni występują malownicze jeziora, nacieki i kryształy solne.

Kopalnia w Bochni powstała w wyniku pogłębiania studni solankowej na terenie bocheńskiej warzelni czynnej od XII wieku. Niezwykle cenną spuścizną kultury duchowej bocheńskich górników stanowią podziemne kaplice i miejsca kultu religijnego. Strefę zabytkową kopalni w Bochni stanowią 3 szyby: *Sutoris* z połowy XIII wieku, *Campi* z połowy XVI wieku i *Trinitatis* z początku XX wieku oraz 9 poziomów, usytuowanych na głębokościach od 70 do około 289 m pod powierzchnią terenu. *Wyrobiska te, obejmują łącznie około 60 km chodników i komór, rozciągają się na długości 3,5 km wzdłuż osi W-E i na szerokości maksymalnej 250 m wzdłuż osi N-S i wchodzi w całości w skład następujących poziomów: poziom I – Danielowiec, poziom II – Sobieski, poziom III – Wernier, poziom*

⁹⁷ Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 r. w sprawie uznania za pomnik historii (M. P. 1994 Nr 50, poz. 418).

⁹⁸ W 2010 r., podczas 34. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, przyjęto decyzję o ustanowieniu strefy buforowej dla Krakowa, w celu uzupełnienia zakresu, który podlega ochronie. To obszar pomiędzy między pierwszą a trzecią obwodnicą miasta, obejmuje m.in.: Podgórze, Zabłocie, Grzegórzki, Wesołą, Dębniki, Ludwinów, Piasek, Kleparz.

⁹⁹ Wpisu na Listę UNESCO dokonano bez wskazania kryterium – nie były jeszcze wypracowane – później kopalni przyporządkowano kryterium IV – *wybitny przykład typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczący(e) etap(y) w historii ludzkości*.

¹⁰⁰ Wpisu na Listę UNESCO dokonano na podstawie kryterium IV, jw.

¹⁰¹ Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 r. w sprawie uznania za pomnik historii (M. P. 1994 Nr 50, poz. 424).

IV – August, poziom V – Lobkowicz, poziom VI – Sienkiewicz, poziom VII – Błagaj-Stanetti, poziom VIII – Podmoście, poziom IX – Gołuchowski¹⁰².

Zamek Żupny to kompleks budowli zamkowych, zlokalizowanych w północno-zachodniej części Wieliczki, których początki sięgają także, jak wielickiej kopalni, XIII wieku. Mury zamkowe obejmują Zamek Środkowy, Północny, Południowy, fragmenty kuchni żupnej oraz basztę. Poszerzenie wpisu na Listę UNESCO w 2013 roku kopalni wielickiej o kopalnię w Bochni oraz Zamek Żupny w Wieliczce było *niezbędnym dopełnieniem obrazu miejsca*¹⁰³. Dopiero prezentacja obu kopalni i dawnej siedziby zarządu przedsiębiorstwa żupnego daje wyobrażenie o skali historycznego przedsięwzięcia technicznego, organizacyjnego i gospodarczego.

2.1.1.1.3 Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940-1945)

Obóz koncentracyjny i zagłady Auschwitz-Birkenau wpisany został na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w 1979 roku jako symbol okrucieństwa ludzi wobec ludzi¹⁰⁴. Chroniony jest dla zachowania pamięci i ku przestrodze. Wytwór nazistowskiej ideologii założony został na przedmieściach miasta Oświęcim w 1940 roku i stał się największym miejscem ludzkiej zagłady w czasie II wojny światowej. W wyniku planowej eksterminacji, wyniszczającej pracy i nieludzkich warunków bytowania zginęło w nim co najmniej 1,2 miliona ludzi, głównie żydowskiego pochodzenia. W styczniu 1945 roku hitlerowcy ewakuowali obóz, ale nie zdążyli go zniszczyć. Pozostały obozowe baraki, ruiny krematoriów, ogrodzenia z drutów kolczastych, bocznic kolejowa i bramy obozowe, z których jedna z napisem *Arbeit macht frei*, stała się jego symbolem¹⁰⁵.

2.1.1.1.4 Kalwaria Zebrzydowska: zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy

Zespół architektoniczno-krajobrazowy w Kalwarii Zebrzydowskiej został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w 1999 roku¹⁰⁶, natomiast uznany za pomnik historii, pod nazwą *Kalwaria Zebrzydowska – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego*, w 2000 roku¹⁰⁷. Łączy w sobie piękno przyrody z wartościami duchowymi oraz artystycznymi walorami sztuki barokowej. *Granica zespołu obejmuje 44 obiekty architektoniczne położone na powierzchni 160 ha i przebiega od klasztoru OO. Bernardynów i kościoła głównego oraz terenu dawnego pałacu Czartoryskich, dalej w kierunku wschodnim kolejno do Brodów wraz z Górą Oliwną i zamku w Lanckoronie, następnie na zachód do mostu na Cedronie, dalej do Bugaju wraz z górą Synaj, aż do zamku w Barwałdzie i z powrotem w kierunku północno-wschodnim do Góry Oliwnej i klasztoru*¹⁰⁸. Zespół pielgrzymkowy jest cennym przykładem wieloprzestrzennego założenia kalwaryjnego, wzorowanego na Jerozolimie, powstałego z inicjatywy i fundacji wojewody krakowskiego Mikołaja Zebrzydowskiego. Autorami projektów architektonicznych budowli wchodzących w skład tego założenia byli znani architekci Jan Maria Bernardoni i Paweł Baudarth.

2.1.1.1.5 Kościoły drewniane południowej Małopolski

W 2003 roku na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO¹⁰⁹ wpisano sześć drewnianych kościołów z południowej Małopolski, cztery lokowane na terenie województwa małopolskiego: w Binarowej, Dębnie Podhalańskim, Lipnicy Murowanej i Sękowej oraz dwa na terenie województwa podkarpackiego: w Bliznem (kościół pw. Wszystkich Świętych) i Haczowie (kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny). Te świątynie są jednymi z najlepiej zachowanych gotyckich kościołów zrębowych, posiadają charakterystyczne bryły, harmonijnie wkomponowane w naturalny

¹⁰² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 września 2000 r. w sprawie uznania za pomnik historii (Dz. U. z 2000 r. Nr 83, poz. 938).

¹⁰³ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl.

¹⁰⁴ Wpisu na Listę UNESCO dokonano na podstawie kryterium VI – dobro powiązane w sposób bezpośredni lub materialny z wydarzeniami lub żywymi tradycjami, ideami, wierzeniami, dziełami artystycznymi lub literackimi o wyjątkowym uniwersalnym znaczeniu.

¹⁰⁵ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl.

¹⁰⁶ Wpisu na Listę UNESCO dokonano na podstawie kryterium II – posiada znaczącą wymianę wartości, zachodzącą w danym okresie czasu lub na danym obszarze kulturowym świata w dziedzinie rozwoju architektury lub techniki, sztuk monumentalnych, urbanistyki lub projektowania krajobrazu i kryterium IV – wybitny przykład typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczący(e) etap(y) w historii ludzkości.

¹⁰⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 30 października 2000 r. w sprawie uznania za pomnik historii (Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1062).

¹⁰⁸ Tamże, § 3, ust. 1.

¹⁰⁹ Wpisu na Listę UNESCO dokonano na podstawie kryterium III – unikalne lub co najmniej wyjątkowe świadectwo tradycji kulturowej lub cywilizacji wciąż żywej bądź już nieistniejącej, i kryterium IV – wybitny przykład typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczący(e) etap(y) w historii ludzkości.

krajobraz, łączą względy użytkowe z wymogami surowego, podgórskiego klimatu. Kryją wyjątkowo piękne, bogato wyposażone wnętrza¹¹⁰.

- **Kościół pw. św. Michała Archanioła w Binarowej** (powiat gorlicki, gmina Biecz) – wzniesiony został około 1500 roku. Jego wnętrze stanowi galerię sztuki zdobniczej: na stropach znajduje się późnogotycka dekoracja patronowa z początku XVI wieku, na ścianach barokowe cykle przedstawieniowe, które stanowią tło dla ołtarzy i rzeźb, wśród których wyróżnia się ołtarz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z rzeźbą z około 1430 roku.
- **Kościół pw. św. Michała Archanioła w Dębnie Podhalańskim** (powiat nowotarski, gmina Nowy Targ) – został wzniesiony w 2. połowie XV wieku. Jest jedną z najlepiej zachowanych, wraz z pierwotną polichromią i wyposażeniem wnętrza, świątyń średniowiecznych. Na przełomie XV i XVI wieku datowane są: wystrój malarski wnętrza, który stanowi piękna i charakterystyczna dekoracja patronowa, pokrywająca ściany i stropy, oraz ołtarz główny – malowany tryptyk. Krucyfik z beki ęczowej pochodzi z końca XVI wieku.
- **Kościół pw. św. Leonarda w Lipnicy Murowanej** (powiat bocheński, gmina Lipnica Murowana) – został wzniesiony w końcu XV wieku, w XVII wieku otoczono go sobotami. Wnętrze dekorowane jest malowidłami: na stropie polichromia patronowa z XV i XVI wieku, na ścianach prezbiterium figuralna z 1689 roku, na ścianie północnej nawy sceny *Męki Pańskiej* z 1711 roku, na parapecie chóru muzycznego ilustracje *Dziesięciu Przykazań* wykonane w stylu baroku ludowego.
- **Kościół pw. św. Filipa i Jakuba w Sękowej** (powiat gorlicki, gmina Sękowa) – zbudowany został w 1516 roku, powiększony w XVII wieku, m.in. o soboty, po zniszczeniach z I wojny światowej odbudowany został w XX wieku. Wyróżnia się wyjątkową, malowniczą bryłą z zewnętrznymi zadaszzeniami obiegającymi całą budowlę. Z historycznego wyposażenia wnętrza świątyni zachował się późnorenesansowy ołtarz główny pochodzący z początku XVII wieku.

2.1.1.1.6 Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat

W ramach seryjnego wpisu transgranicznego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w 2013 roku¹¹¹ wpisanych zostało 16 drewnianych cerkwi leżących w polskim i ukraińskim regionie Karpat. Wśród ośmiu polskich świątyń – cztery lokowane są w Małopolsce (cerkwie w Brunarach Wyżnych, Kwiatoniu, Owczarach i Powroźniku), cztery położone są na terenie województwa podkarpackiego (cerkiew pw. Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Chotyńcu, pw. św. Paraskewy w Radrużu, pw. św. Michała Archanioła w Smolniku, pw. św. Michała Archanioła w Turzańsku). Na Liście UNESCO ujęto także osiem obiektów z terenów dzisiejszej Ukrainy (cerkiew pw. św. Jerzego w Drohobyczu, pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Jasinie, pw. św. Dymitra w Matkowie, pw. Zesłania Ducha Świętego w Potyliczu, pw. św. Ducha w Rohatyniu, pw. Narodzenia Theotokos w Werbiążu Niżnym, pw. św. Michała Archanioła w Użoku oraz pw. św. Trójcy w Żółkwi). Świątynie te prezentują tradycje budowlane i typy architektoniczne charakterystyczne dla kościoła wschodniego. Wszystkie małopolskie cerkwie, mimo przekształceń, reprezentują cechy budownictwa zachodniołemkowskiego, są trójdzienne, wzniesione w konstrukcji zrębowej, mają zachowane historyczne wyposażenie i podlegają obecnie głównie opiece kościoła rzymskokatolickiego.

- **Cerkiew pw. św. Michała Archanioła w Brunarach Wyżnych** (powiat gorlicki, gmina Uście Gorlickie) – pochodzi z 1797 roku. Obecnie funkcjonuje jako kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej. Wnętrze zdobią polichromie o rokokowo-klasycystycznych motywach architektonicznych oraz roślinnych z 1898 roku, autorstwa Antoniego i Józefa Bogdańskich, ikonostas barokowy z XVIII wieku, trzy ołtarze boczne w nawie z 2. połowy XVIII wieku: dwa barokowe: z ikoną *Pieta* i z ikoną *Przemienienie Pańskie*, oraz rokokowy z ikoną *Matka Boska z Dzieciątkiem*.
- **Cerkiew pw. św. Paraskewy w Kwiatoniu** (powiat gorlicki, gmina Uście Gorlickie) – datowana jest na 2. połowę w XVII wieku. Wystrój świątyni stanowi figuralno-ornamentalna polichromia z 1811 roku, ikonostas z 1904 roku, autorstwa Michała Bogdańskiego, dwa ołtarze boczne z ikonami *Matka Boska z Dzieciątkiem* oraz *Zdjęcie z Krzyża*, w prezbiterium ołtarz główny z XIX wieku.
- **Cerkiew pw. Opieki Bogurodzicy w Owczarach** (powiat gorlicki, gmina Sękowa) – pochodzi z 1653 roku, przebudowana została w XVIII i XIX wieku. Dekorację wnętrza świątyni stanowią: barokowy ikonostas z XVIII wieku, barokowe ołtarze boczne z ikonami *Matki Boskiej z Dzieciątkiem* z XIX wieku i św. *Mikołaj* z pocz. XVIII wieku oraz polichromia ścian z 1938 roku.

¹¹⁰ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl.

¹¹¹ Wpisu na Listę UNESCO dokonano na podstawie kryterium III i IV, jw.

- **Cerkiew pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku** (powiat nowosądecki, gmina Muszyna) – wzniesiona została około 1600 roku, jest najstarszą zachowaną cerkwią łemkowską w polskich Karpatach, była wielokrotnie przebudowywana i remontowana, w latach 1813-1814 była translokowana. Jej wnętrze zdobi barokowy, częściowo rozmontowany, ikonostas z lat 1743-1744, ołtarz główny z ikoną *Matka Boża z Dzieciątkiem* z XVII wieku, barokowy ołtarz boczny, ikony z XVII-XVIII wieku oraz cenna polichromia figuralna w zakrystii, darowana na 1607 rok.

2.1.1.1.7 Raclawice – teren historycznej Bitwy Raclawickiej

Teren historycznej Bitwy Raclawickiej z 4 kwietnia 1794 roku został uznany za pomnik historii w 2004 roku. Granica zespołu zabytkowego obejmuje: rozłogi wsi Raclawice, Dziemierzycy i Janowiczki o powierzchni 520 ha – i przebiega zgodnie ze strefą ochrony konserwatorskiej „A” wyznaczonej uchwałą Rady Gminy Raclawice z dnia 18 czerwca 1998 roku w sprawie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Raclawice – oraz położone na tym terenie obiekty: 1) Kopiec Kościuszki; 2) grodzisko; 3) dwór w Janowiczkach; 4) pomnik Bartosza Głowackiego; 5) willa Walerego Sławka; 6) dwór w Dziemierzycach; 7) cmentarz *Bratnie Mogiły*¹¹². Do dziś przetrwał oryginalny, historyczny krajobraz otoczenia pola bitwy, wyróżniający się zróżnicowaną, porośniętą zwartymi lasami rzeźbą terenu: stromymi stokami, wydłużonymi wąwozami i dominującym wzgórzem Zamczysko z ruinami XIV-wiecznego zamku. To właśnie na tym terenie w 1934 roku usypano pamiątkowy kopiec, którego wysokość sięga 13,80 m¹¹³. W okolicy terenu Bitwy Raclawickiej położone są cenne obiekty: kościół parafialny pw. św. św. Piotra i Pawła w Raclawicach, kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła we Wrocimowicach oraz zespół dworski w Dziemierzycach¹¹⁴.

2.1.1.2 Obiekty o znaczeniu regionalnym

Wśród zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków – oprócz tych wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO oraz uznanych za pomniki historii – wyróżnia się grupa obiektów o dużym znaczeniu artystycznym i historycznym, będących wybitnymi przykładami sztuki i architektury lub też zachowanego w niezmiennym kształcie krajobrazu kulturowego. Obiekty te wytypowano po przeprowadzonej waloryzacji krajobrazu kulturowego oraz na podstawie szczegółowych danych konserwatorskich dotyczących zasobów dziedzictwa kulturowego z zakresu m.in. historii, archeologii, etnografii, zabytkowych układów przestrzennych, założeń zieleni, obiektów architektury i budownictwa oraz zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej¹¹⁵. Listę **obiektów o znaczeniu regionalnym** stanowi **176 zabytków** lub zespołów zabytków¹¹⁶.

Tabela 6

Obiekty o znaczeniu regionalnym ¹¹⁷			
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Typ zabytku
1.	Alwernia (powiat chrzanowski)	Zespół klasztorny OO. Bernardynów	sakralne
2.	Babice (powiat chrzanowski)	Ruiny zamku biskupów krakowskich Lipowiec	zamek
3.	Bartne (powiat gorlicki)	Cerkiew pw. św. św. Kosmy i Damiana	sakralne drewniane
4.	Białka Tatrzańska (powiat tatrzański)	Kościół pw. św. św. Szymona i Judy	sakralne drewniane
5.	Biecz (powiat gorlicki)	Dzielnica staromiejska i zespół kościoła farnego pw. Bożego Ciała	układ urbanistyczny
6.	Bochnia (powiat bocheński)	Osiedle górnicze	zabytki techniki
7.	Bolesław (powiat dąbrowski)	Kościół pw. św. Wojciecha	sakralne
8.	Breń Podborze (powiat dąbrowski)	Założenie parkowo-krajobrazowe	rezydencja

¹¹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r. w sprawie uznania za pomnik historii (Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1060), § 3 ust. 1.

¹¹³ *Pomniki historii. Najcenniejsze obiekty i zespoły zabytkowe w Polsce*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2011, s. 182-183.

¹¹⁴ Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa, www.nid.pl.

¹¹⁵ *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*, s. 20.

¹¹⁶ Listę zaktualizowano – usunięto obiekty wpisane w 2013 r. na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO. Aktualność danych na koniec 2013 r. potwierdził Narodowy Instytut Dziedzictwa – Oddział Terenowy w Krakowie.

¹¹⁷ Lista ma charakter informacyjny, w świetle prawa wszystkie obiekty wpisane do rejestru zabytków podlegają tym samym rygorom ochrony i mają te same preferencje prawne.

9.	Brzesko (powiat brzeski)	Budynek ratusza	użyteczność publiczna
10.	Brzesko (powiat brzeski)	Kościół pw. św. Jakuba	sakralne
11.	Brzezie (powiat wielicki)	Kościół pw. Przemienia Pańskiego z Mauzoleum Żeleńskich	sakralne
12.	Chabówka (powiat nowotarski)	Tabor Kolejowy	zabytki techniki
13.	Chełm (powiat bocheński)	Zespół kościoła pw. św. Jana Chrzyciela	sakralne
14.	Chochółów (powiat nowotarski)	Historyczna zabudowa wsi	układ ruralistyczny
15.	Chrzanów (powiat chrzanowski)	Kościół pw. św. Mikołaja	sakralne
16.	Ciężkowice (powiat tarnowski)	XVII i XIX-wieczna zabudowa oraz kościół pw. św. Andrzeja	układ urbanistyczny
17.	Czarna Góra (powiat tatrzański)	Zagroda Korkoszów (obecnie filia Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem)	drewniane
18.	Czchów (powiat brzeski)	Wzgórze zamkowe oraz historyczny układ urbanistyczny miasta z rynkiem i kościołem pw. Narodzenia NPM	układ urbanistyczny
19.	Czerna (powiat krakowski)	Zespół klasztorny OO. Karmelitów	sakralne
20.	Czorsztyn (powiat nowotarski)	Zamek	zamek
21.	Dąbrowa Tarnowska (powiat dąbrowski)	Synagoga	sakralne
22.	Dębno (powiat brzeski)	Kaplica grobowa rodziny Jastrzębskich	sakralne
23.	Dębno (powiat brzeski)	Zamek	zamek
24.	Dobczyce (powiat myślenicki)	Zamek oraz zespół urbanistyczno-krajobrazowy historycznego miasta	układ urbanistyczny
25.	Dolina Prądnika (powiat krakowski)	Układ ruralistyczny (m.in. młyn i tartak Boronia, Grodzisko, Ojców, Pieskowa Skała, zabudowa uzdrowiskowa)	układ ruralistyczny
26.	Dołęga (powiat brzeski)	Zespół dworsko-parkowy	rezydencja
27.	Frydman (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Stanisława, dwór obronny	układ ruralistyczny
28.	Giebułtów (powiat krakowski)	Kościół pw. św. Idziego	sakralne
29.	Gnojnik (powiat brzeski)	Kościół pw. św. Marcina	sakralne
30.	Gonice (powiat olkuski)	Kościół pw. św. Mikołaja	sakralne
31.	Gorlice (powiat gorlicki)	Cmentarze wojenne	miejsce pamięci
32.	Gorlice (powiat gorlicki)	Kościół pw. Narodzenia NMP	sakralne
33.	Gorzeń Górny (powiat wadowicki)	Dwór Emila Zegadłowicza wraz z otoczeniem parkowym i starodrzewem	rezydencja
34.	Goszyce (powiat krakowski)	Zespół dworski – dwór drewniany z XVII w.	rezydencja
35.	Grodkowice (powiat wielicki)	Zespół dworski	rezydencja
36.	Grybów (powiat nowosądecki)	Kościół pw. św. Katarzyny	sakralne
37.	Grywałd (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Marcina	sakralne drewniane
38.	Hańczowa (powiat gorlicki)	Cerkiew pw. Opieki NMP	sakralne drewniane
39.	Hebdom (powiat proszowicki)	Zespół klasztorny OO. Norbertanów	sakralne
40.	Igołomia (powiat krakowski)	Pałac Wodzickich i kuźnia	rezydencja
41.	Imbramowice (powiat olkuski)	Zespół klasztorny SS. Norbertanek	sakralne
42.	Jangrot (powiat olkuski)	Kościół pw. św. Jana Chrzyciela	sakralne
43.	Jaworki (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Jana Chrzyciela	sakralne
44.	Jerzmanowice (powiat krakowski)	Kościół pw. św. Jana Chrzyciela	sakralne
45.	Jodłownik (powiat limanowski)	Kościół pw. Narodzenia NMP	sakralne drewniane
46.	Jurgów (powiat tatrzański)	Zespół szałasów pasterskich na Polanie Pod Okólnem	drewniane
47.	Kacwin (powiat nowotarski)	Zabudowa wsi z kościołem pw. Wszystkich Świętych	układ ruralistyczny
48.	Kąsna Dolna (powiat tarnowski)	Zespół dworski	rezydencja
49.	Kościelec (powiat proszowicki)	Kościół pw. św. Wojciecha	sakralne
50.	Kraków	Cmentarz Rakowicki	miejsce pamięci

51.	Kraków	Kopce Krakusa, Wandy, Kościuszki i Piłsudskiego	miejsce pamięci
52.	Kraków	Branice – pałac	rezydencja
53.	Kraków	Willa Decjusza z parkiem	rezydencja
54.	Kraków	Dwór <i>Rydłówka</i>	rezydencja
55.	Kraków	Zespół klasztorny OO. Benedyktynów w Tyńcu	sakralne
56.	Kraków	Zespół klasztorny OO. Kamedułów na Bielanach	sakralne
57.	Kraków	Zespół klasztorny OO. Cystersów i kościół pw. św. Bartłomieja w Mogile	sakralne
58.	Kraków	Nowa Huta – centrum z budynkami dyrekcji huty	układ urbanistyczny
59.	Kraków	Zespół klasztorny SS. Norbertanek i Salwator	układ urbanistyczny
60.	Kraków	Zespół szpitalno-parkowy w Kobierzynie	układ urbanistyczny
61.	Kraków	Dawny zespół koszar austriackich przy Al. Modrzewiowej	układ urbanistyczny
62.	Krempachy (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Marcina	sakralne
63.	Krościenko (powiat nowotarski)	Zamek Pieniny	zamek
64.	Krościenko (powiat nowotarski)	Kościół pw. Wszystkich Świętych	sakralne
65.	Krynica-Zdrój (powiat nowosądecki)	Zespół uzdrowiska	układ urbanistyczny
66.	Krzyszowice (powiat krakowski)	Pałac i zespół uzdrowiska z neogotyckim kościołem pw. św. Marcina	układ urbanistyczny
67.	Książ Wielki (powiat miechowski)	Zespół pałacowy	rezydencja
68.	Książ Wielki (powiat miechowski)	Zespół kościoła i dawnego klasztoru OO. Augustianów	sakralne
69.	Kunkowa (powiat gorlicki)	Cerkiew pw. św. Łukasza	sakralne drewniane
70.	Lachowice (powiat suski)	Kościół pw. św. św. Piotra i Pawła	sakralne drewniane
71.	Lanckorona (powiat wadowicki)	Drewniana zabudowa centrum	układ urbanistyczny
72.	Lanckorona (powiat wadowicki)	Zamek	zamek
73.	Laskowa (powiat limanowski)	Drewniany dwór	rezydencja
74.	Limanowa (powiat limanowski)	Kościół pw. MB Bolesnej	sakralne
75.	Lipinki (powiat gorlicki)	Kościół pw. Wniebowzięcia NMP	sakralne
76.	Lipnica Murowana (powiat bocheński)	Zespół staromiejski z rynkiem i kościołem pw. św. Andrzeja	układ urbanistyczny
77.	Ludźmierz (powiat nowotarski)	Kościół pw. Wniebowzięcia NMP	sakralne
78.	Lusławice (powiat tarnowski)	Zespół dworsko-parkowy	rezydencja
79.	Łapczyca (powiat bocheński)	Kościół pw. Narodzenia NMP	sakralne
80.	Łapsze Niżne (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Kwiryna	sakralne
81.	Łapsze Wyżne (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. św. Piotra i Pawła	sakralne
82.	Łopuszna (powiat nowotarski)	Dwór z zespołem zabudowy drewnianej	rezydencja
83.	Łopuszna (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Trójcy	sakralne drewniane
84.	Łużna (powiat gorlicki)	Cmentarze wojenne z I wojny światowej usytuowane na obszarze gminy	miejsce pamięci
85.	Miechów (powiat miechowski)	Zespół klasztorny Bożogrobców	sakralne
86.	Młoszowa (powiat chrzanowski)	Zespół pałacowo-parkowy	rezydencja
87.	Modlnica (powiat krakowski)	Zespół dworski	rezydencja
88.	Mogilany (powiat krakowski)	Zespół dworski	rezydencja
89.	Morawica (powiat krakowski)	Zespół kościoła pw. św. Bartłomieja	sakralne
90.	Muszyna (powiat nowosądecki)	Małomiasteczkowa zabudowa i kościół pw. św. Józefa	układ urbanistyczny
91.	Myślenice (powiat myślenicki)	Młyn wodny przy ul. Daszyńskiego	zabytki techniki
92.	Myślenice (powiat myślenicki)	Kościół pw. Narodzenia NMP	sakralne
93.	Niedzica (powiat nowotarski)	Zamek	zamek
94.	Niedźwiedz k. Słomnik (powiat	Zespół pałacowy	rezydencja

	krakowski)		
95.	Niepołomice (powiat wielicki)	Układ urbanistyczny z zamkiem	układ urbanistyczny
96.	Nowa Biała (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Katarzyny	sakralne
97.	Nowy Sącz	Układ urbanistyczny centrum	układ urbanistyczny
98.	Nowy Targ	Kościóły pw. św. Katarzyny i pw. św. Anny	sakralne
99.	Nowy Wiśnicz (powiat bocheński)	Zespół zamkowy	zamek
100.	Nowy Wiśnicz (powiat bocheński)	Kościół pw. NMP Wniebowziętej	sakralne
101.	Okocim (powiat brzeski)	Miasteczko fabryczne i zespół browaru	zabytki techniki
102.	Olkusz (powiat olkuski)	Zespół kościoła pw. św. Andrzeja	sakralne
103.	Orawka (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela	sakralne drewniane
104.	Orawka (powiat nowotarski)	Farbiarnia (nr 61)	zabytki techniki
105.	Osiek (powiat oświęcimski)	Kościół pw. św. Andrzeja	sakralne drewniane
106.	Osiek (powiat oświęcimski)	Pałac i założenie parkowe	rezydencja
107.	Oświęcim (powiat oświęcimski)	Ruiny zamku	zamek
108.	Oświęcim (powiat oświęcimski)	Układ urbanistyczny	układ urbanistyczny
109.	Oświęcim (powiat oświęcimski)	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, zespół klasztorny Salezjanów, zespół klasztorny SS. Serafitek, synagoga	sakralne
110.	Paczółtówice (powiat krakowski)	Kościół pw. Nawiedzenia NMP	sakralne drewniane
111.	Paszkówka (powiat wadowicki)	Pałac	rezydencja
112.	Pławowice (powiat proszowicki)	Pałac	rezydencja
113.	Płoki (powiat chrzanowski)	Huta żelaza	zabytki techniki
114.	Poręba Radlna (powiat tarnowski)	Kościół pw. św. św. Piotra i Pawła	sakralne
115.	Prandocin (powiat krakowski)	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela	sakralne
116.	Prądnik Korzkiewski (powiat krakowski)	Zespół hamerni	zabytki techniki
117.	Proszowice (powiat proszowicki)	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Wniebowzięcia NMP	sakralne
118.	Przydonica (powiat nowosądecki)	Kościół pw. MB Różańcowej	sakralne drewniane
119.	Rabka-Zdrój (powiat nowotarski)	Kościół pw. św. Anny	sakralne drewniane
120.	Rabsztyn (powiat olkuski)	Zamek	zamek
121.	Raciechowice (powiat myślenicki)	Zespół dworski w parku typu krajobrazowego	rezydencja
122.	Raławice (powiat krakowski)	Kościół pw. Narodzenia NMP	sakralne drewniane
123.	Radłów (powiat tarnowski)	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela	sakralne
124.	Rożnów (powiat nowosądecki)	Tereny wzgórza zamkowego i twierdzy bastionowej oraz zespołu pałacowego wraz z parkiem	rezydencja
125.	Rudawa (powiat krakowski)	Kościół pw. Wszystkich Świętych	sakralne
126.	Rudno (powiat krakowski)	Ruiny zamku Tenczyn	zamek
127.	Rytro (powiat nowosądecki)	Zamek	zamek
128.	Rzepiennik Biskupi (powiat tarnowski)	Kościół pw. Wniebowzięcia NMP	sakralne
129.	Siary (powiat gorlicki)	Zespół pałacowo-parkowy	rezydencja
130.	Sieciechowice (powiat krakowski)	Kościół pw. św. Andrzeja	sakralne
131.	Spytkowice (powiat wadowicki)	Obszar zabudowy wiejskiej z placem centralnym i dominantą kościoła parafialnego oraz zespół zamku	układ ruralistyczny
132.	Spytkowice (powiat wadowicki)	Kościół pw. św. Katarzyny	sakralne
133.	Staniątki (powiat wielicki)	Zespół klasztorny SS. Benedyktynek	sakralne
134.	Stary Sącz (powiat nowosądecki)	Układ urbanistyczny i zespół klasztorny SS. Kларыsek	układ urbanistyczny
135.	Stryszów (powiat wadowicki)	Dwór	rezydencja
136.	Sucha Beskidzka (powiat suski)	Karczma	drewniane
137.	Sucha Beskidzka (powiat suski)	Zamek	zamek

138.	Szalowa (powiat gorlicki)	Kościół pw. św. Michała Archanioła	sakralne drewniane
139.	Szczawnica (powiat nowotarski)	Centrum uzdrowiska (pl. Dietla)	układ urbanistyczny
140.	Szczepanów (powiat brzeski)	Kościół pw. św. Marii Magdaleny i Stanisława	sakralne
141.	Szczurowa (powiat brzeski)	Historyczny układ zabudowy o średniowiecznej genezie lokacyjnej oraz związany z nią fanowy rozłóg pól	układ ruralistyczny
142.	Szczyrzyc (powiat limanowski)	Opactwo OO. Cystersów	sakralne
143.	Szlachtowa (powiat nowotarski)	Cerkiew pw. MB Pokrownej (ob. kościół pw. NMP Pośredniczki Łask)	sakralne
144.	Szyk (powiat limanowski)	Kościół pw. św. Barbary	sakralne drewniane
145.	Szymbark (powiat gorlicki)	Kasztel obronny renesansowy	rezydencja
146.	Świdnik (powiat limanowski)	Dwór alkierzowy	rezydencja
147.	Tarnów	Pałac Sanguszków w Gumniskach	rezydencja
148.	Tarnów	Zespół Starego Miasta	układ urbanistyczny
149.	Tropie (powiat nowosądecki)	Zespół pustelni św. św. Andrzeja Świerada i Benedykta Pustelnika	sakralne
150.	Tuchów (powiat tarnowski)	Kościół pw. św. Jakuba oraz kościół klasztorny pw. Nawiedzenia NMP	sakralne
151.	Wadowice (powiat wadowicki)	Układ urbanistyczny średniowiecznego centrum wraz z rozplanowaniem owalnicy z siecią ulic i działek oraz kościołem parafialnym – ob. Bazylika pw. Ofiarowania NMP	układ urbanistyczny
152.	Wadowice (powiat wadowicki)	Cmentarz żydowski i cmentarz wojskowy	miejsce pamięci
153.	Wieliczka (powiat wielicki)	Zespół klasztorny OO. Reformatów	sakralne
154.	Wieliczka (powiat wielicki)	Kościół pw. św. Klemensa	sakralne
155.	Wojnicz (powiat tarnowski)	Historyczny układ urbanistyczny o średniowiecznej genezie, obejmujący rynek wraz z zabudową, kościoły, pałac i cmentarze wojenne	układ urbanistyczny
156.	Wolbrom (powiat olkuski)	Kościół pw. św. Katarzyny	sakralne
157.	Wrocimowice (powiat proszowicki)	Kościół pw. św. Andrzeja	sakralne
158.	Wysocice (powiat miechowski)	Kościół pw. św. Mikołaja	sakralne
159.	Wysoka (powiat suski)	Dwór obronny	rezydencja
160.	Wysowa (powiat gorlicki)	Cerkiew pw. św. Michała Archanioła	sakralne drewniane
161.	Zagórzany (powiat gorlicki)	Zespół pałacowo-parkowy	rezydencja
162.	Zakliczyn (powiat tarnowski)	Zabudowa małomiasteczkowa z zespołem klasztornym OO. Reformatów	układ urbanistyczny
163.	Zakopane (powiat tatrzański)	Cmentarz Na Pęksowym Brzyzku z kaplicą i kościołem pw. MB Częstochowskiej	miejsce pamięci
164.	Zakopane (powiat tatrzański)	Willa <i>Pod Jedlami</i> na Kozińcu	rezydencja
165.	Zakopane (powiat tatrzański)	Zespół klasztorny SS. Albertynek na Kalatówkach	sakralne drewniane
166.	Zakopane (powiat tatrzański)	Zabudowa tradycyjna przy ul. Kościeliskiej	układ ruralistyczny
167.	Zakopane (powiat tatrzański)	Krzyż na Giewoncie	zabytek techniki
168.	Zakopane – Jaszczurówka (powiat tatrzański)	Kaplica NSPJ (wg projektu S. Witkiewicza)	sakralne drewniane
169.	Zalipie (powiat dąbrowski)	Ośrodek kultury ludowej	niematerialne
170.	Zator (powiat oświęcimski)	Zamek	zamek
171.	Zator (powiat oświęcimski)	Kościół pw. św. św. Wojciecha i Jerzego	sakralne
172.	Zawoja (powiat suski)	Kościół pw. św. Klemensa	sakralne
173.	Zubrzyca Górna (powiat nowotarski)	Dwór Moniaków	rezydencja

174.	Żabno (powiat tarnowski)	Układ urbanistyczny miasta z rynkiem i zabudową przyrynkową, zabudową przy ulicach wychodzących z rynku, wraz z farą, cmentarzem i krajobrazem nadrzecznym	układ urbanistyczny
175.	Żegiestów (powiat nowosądecki)	Budynki sanatoryjne z okresu międzywojennego	układ urbanistyczny
176.	Żębocin (powiat proszowski)	Kościół pw. św. św. Małgorzaty i Stanisława	sakralne

Mapa 5 – Miejscowości i obszary, w których znajdują się obiekty o znaczeniu regionalnym

2.1.1.3 Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – artykuł 22, ust. 2 i artykuł 8 – zobowiązuje wojewódzkiego konserwatora zabytków do prowadzenia ewidencji zabytków znajdujących się na terenie województwa oraz do prowadzenia rejestru zabytków objętych ochroną prawną. Wpis do rejestru zabytków jest podstawową formą ochrony dziedzictwa kulturowego (obok uznania za pomnik historii, utworzenia parku kulturowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z liczby 47 426 obiektów wpisanych do małopolskiej, wojewódzkiej ewidencji zabytków, do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości wpisanych jest **5 060 obiektów**, w wyniku wydania

3 327 decyzji administracyjnych¹¹⁸. Liczba decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomości nie jest tożsama z liczbą obiektów podlegających ochronie. W wielu przypadkach większa liczba obiektów zabytkowych wpisywana jest do rejestru na podstawie pojedynczej decyzji (np. zabudowa Wzgórza Wawelskiego to jeden wpis). Z ogólnej liczby zabytków wpisanych do małopolskiego, wojewódzkiego rejestru zabytków znaczną część stanowią zespoły i obiekty położone na terenie miasta Krakowa. Sam spis zabytkowych nieruchomości lokowanych w stolicy Małopolski liczy 1 178 pozycji (to 1 411 obiektów), w tym 67 kościołów i zespołów klasztornych, 5 kościołów drewnianych, 8 synagog wraz z dawną mykwa, 4 cmentarze, 7 układów urbanistycznych, 34 fortyfikacje. Z ogólnej liczby krakowskich nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości największą grupę obiektów objętych ochroną prawa stanowią budynki i kamienice¹¹⁹.

Nadal widoczne jest skupienie zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru w Krakowie i okolicach, a także w południowej części regionu – powiatach: sądeckim i gorlickim (subregion sądecki), nowotarskim (subregion podhalański) oraz tarnowskim (subregion tarnowski). Najmniej zabytków nieruchomości znajduje się na północy województwa: w powiecie miechowskim (subregion Krakowski Obszar Metropolitalny), dąbrowskim (subregion tarnowski) i chrzanowskim (Małopolska Zachodnia).

Tabela 7

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego¹²⁰	
Liczba obiektów	Liczba decyzji o wpisie
5 060	3 327

Tabela 8

Liczba decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego – w podziale na powiaty¹²¹		
Nazwa powiatu	Liczba decyzji	% wydanych decyzji
Bocheński	104	3,13
Brzeski	62	1,86
Chrzanowski	34	1,02
Dąbrowski	29	0,87
Gorlicki	225	6,76
Krakowski	1 372	41,24
Limanowski	73	2,19
Miechowski	27	0,81
Myślenicki	78	2,34
Nowosądecki	314	9,44
Nowotarski	267	8,03
Olkuski	38	1,14
Oświęcimski	63	1,89
Proszowicki	46	1,38
Suski	35	1,05
Tarnowski	257	7,73
Tatrzński	118	3,55
Wadowicki	93	2,80
Wielicki	92	2,77
RAZEM	3 327	100

Wpis do rejestru zabytków powinien zapewnić skuteczną ochronę konserwatorską materialnego dziedzictwa przeszłości, zobowiązując właścicieli i opiekunów obiektów zabytkowych m.in. do

¹¹⁸ Stan na dzień 31 lipca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz http://www.wuoz.malopolska.pl/images/2013_rejestr/rejestr%20powiaty_aktualne.pdf.

¹¹⁹ Stan na listopad 2013 r., http://www.wuoz.malopolska.pl/images/2013_rejestr/rejestr%20krakowski_aktualne.pdf.

¹²⁰ Stan na dzień 31 lipca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹²¹ Stan na dzień 31 lipca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie oraz korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości¹²². Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, poza obowiązkami, które nakłada na właścicieli zabytkowego mienia, daje im możliwość skorzystania z pomocy finansowej udzielanej ze środków publicznych na wykonanie prac przy zabytku. Jak mówią zapisy prawa: *osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku*¹²³. Obiekty niewpisane do rejestru zabytków, a ujęte tylko w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, są tej szansy pozbawione. Wiele obiektów o wyróżniających się walorach artystycznych, historycznych lub naukowych – położonych na terenie województwa małopolskiego – nadal pozbawionych jest ochrony prawnej¹²⁴, stąd konieczność podejmowania nowych decyzji administracyjnych wpisujących obiekty do wojewódzkiego rejestru zabytków.

W ostatnich latach obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego sukcesywnie przybywa. W latach 2005-2006 do takiego rejestru zabytków wpisano 74 obiekty, natomiast w okresie 2007-2008 już 126. Liczba wydanych decyzji o wpisie do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości wraz z liczbą obiektów zabytkowych nimi objętymi w regionie utrzymuje się na podobnym poziomie od 2008 roku, w którym wydano 47 decyzji obejmujących 55 zabytków nieruchomości. W 2009 roku sporządzono 44 dokumenty o wpisie do rejestru, z 53 zabytkami, w kolejnym, 2010 roku wydano 47 decyzji ujmujących prawem 54 obiekty zabytkowe, a w 2011 roku – 43 decyzje, w tym 52 zabytki nieruchome. W 2012 roku wydano 37 decyzji o wpisie nowych obiektów do rejestru zabytków, obejmujących 43 zabytki, natomiast w pierwszej połowie 2013 roku – 29 decyzji, w tym 32 obiekty nimi ujętymi. W ostatnich latach najczęściej decyzji o wpisie, wraz z największą liczbą obiektów ujętych wpisem, sporządzono w 2007 roku – 59 decyzji wraz z 71 obiektami nieruchomymi nimi objętymi. Najmniej decyzji wydano w 2005 roku – 19, w tym 25 obiektów¹²⁵.

Tabela 9

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2013¹²⁶		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
½ 2013	29	32
2012	37	43
2011	43	52
2010	47	54
2009	44	53
2008	47	55
2007	59	71
2006	39	49
2005	19	25

Zgodnie z zapisami artykułu 9, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Ustawa umożliwia służbom konserwatorskim objęcie ochroną prawną obiektów (budynków lub zespołów budynków) o znacznych wartościach artystycznych, historycznych lub naukowych z urzędu, bez wstępnej zgody ich właściciela. W 2010 roku dokonano 22 takich wpisów, w 2011 roku – 20, w 2012 roku – 13, natomiast w pierwszej połowie 2013 roku – 11, m.in. w ten sposób do rejestru zabytków nieruchomości wpisano budynek dawnej szkoły w Kacwinie, dawne piwnice winne we Frydmanie, układ urbanistyczny oraz zespół zabudowy Kazimierza w obrębie tzw. *nowego miasta* wraz z historycznymi przedmieściami: Łąką św. Sebastiana,

¹²² Art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹²³ Art. 73 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹²⁴ Narodowy Instytut Dziedzictwa – Oddział Terenowy w Krakowie wytypował 332 obiekty nieruchome konieczne do ujęcia w rejestrze (to głównie zespoły sakralne i dworsko-parkowe) – stan na koniec 2013 r.

¹²⁵ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹²⁶ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Podbrzeziem i Polami Kazimierzowskimi w Krakowie, otoczenie dworu w Ruszczy, dwór w Przybradzu i cmentarz żydowski w Krzykawce.

Spośród obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków w latach 2010-2013 na szczególną uwagę zasługuje objęcie obszarową ochroną prawną krajobrazu kulturowego fortu Tonie wraz z fortyfikacjami i drogami rokadowymi, obiektami inżynieryjnymi i baterią fortu, a także ujęcie w rejestrze zabytków zespołu lokomotywowni Kraków-Płaszów, krakowskich rogatek miejskich¹²⁷, murów getta przy ulicy Limanowskiego oraz pasa startowego lotniska Rakowice-Czyżyny. W 2010 roku po raz pierwszy do rejestru zabytków wpisany został obiekt związany z dawnym obozem Auschwitz-Birkenau, jednakże usytuowany poza granicami Muzeum Auschwitz-Birkenau: ruiny magazynów tzw. ziemniaczarek i kwaszarek. W 2013 roku ochroną prawną objęto m.in. cmentarze wojenne w Ropicy Górnej, Małastowie, Sękowej i Wierzchosławicach.

W wyniku prowadzonej od kilku lat – przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, a wcześniej przez Regionalne Ośrodki Badań i Dokumentacji Zabytków – weryfikacji i aktualizacji wojewódzkich rejestrów zabytków nieruchomości w kraju, w tym także rejestru obejmującego zabytki położone na terenie województwa małopolskiego, po 2009 roku zwiększyła się liczba decyzji wydanych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawie skreślenia nieruchomości z małopolskiego rejestru zabytków. Procedurę skreślenia obiektów z rejestru zabytków określa ustawa. Zgodnie z zapisami artykułu 13 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obiekt, który uległ zniszczeniu, w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje usunięty z rejestru.

W latach 2010-2013¹²⁸, w konsekwencji weryfikacji w terenie liczby i stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wydano 31 decyzji w sprawie skreślenia zabytków nieruchomości z tego spisu (w 2010 roku – 6 decyzji, w 2011 roku – 14, w 2012 roku – 8, w pierwszym półroczu 2013 roku – 3). Dla porównania w latach 2005-2008 wydane zostały tylko dwie decyzje w tym zakresie (w 2005 i 2008 roku po jednej decyzji), w latach 2006, 2007 i 2009 nie wydano żadnej takiej decyzji¹²⁹.

Tabela 10

Liczba zabytków nieruchomości skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2013¹³⁰	
Rok	Liczba zabytków
½ 2013	3
2012	8
2011	14
2010	6
2009	0
2008	1
2007	0
2006	0
2005	1

Głównie z powodów utraty wartości historycznej albo zniszczenia zabytku, w latach 2010-2013 z wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości skreślono m.in.: zagrodę nr 23 w Gołkowicach Dolnych, dom nr 73 przy ulicy Kościeliskiej w Zakopanem, kuźnię z zagrody nr 37 w Bartnem, dwór z zespołu dworsko-parkowego w Krzyszkowicach, kościół pw. Najświętszej Marii Panny z Góry Karmel w Naramie, kaplicę pw. św. Stanisława w zespole kościelnym w Wilczyskach, dawną plebanię w Jasieniu (gm. Brzesko), stodołę plebańską w Regulicach oraz strefę pośrednią układu urbanistycznego w Zatorze. Dla porównania, w latach 2010-2011 w województwie mazowieckim skreślono z wojewódzkiego rejestru zabytków 30 obiektów (min. kaplicę pw. MB w Cudowie, młyn wodny w Głuchowie i wiatrak w Liwkach), natomiast w województwie pomorskim tylko 3 obiekty (m.in. pałac w Jasieniu).

¹²⁷ Rogatki miejskie w Krakowie przy ul. Piłsudskiego 29, ul. Prądnickiej 34, ul. Wrocławskiej 91, ul. Łokietka 32 i ul. Tynieckiej 46.

¹²⁸ Stan na dzień 30 czerwca 2013 r.

¹²⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹³⁰ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Rejestr zabytków ulega ciągłym zmianom, np. w pierwszym półroczu 2013 roku – w skali kraju – przyjęto 199 nowych decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków i 48 decyzji o skreśleniu z rejestru zabytku lub jego części, opracowano 354 decyzje i postanowienia Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków zmieniające lub wyjaśniające treść wcześniej wydanych decyzji. Aktualizacja rejestru jest czynnością permanentną¹³¹. Po dokonanej (w 98%) weryfikacji zasobów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego uznaje się, iż w ogólnej liczbie zabytków w regionie (5 060), ujętych jest 225 obiektów, które nie istnieją (są to głównie drewniane zabudowania mieszkalne i gospodarcze oraz szałas tatrzańskie) oraz 338 nieruchomości, których istnienie jest zagrożone. Do ujęcia wpisem wytypowano kolejne 332 obiekty – głównie zespoły sakralne i dworsko-parkowe¹³².

Narodowy Instytut Dziedzictwa zbiera informacje i gromadzi dokumentację dotyczące krajowych zasobów dziedzictwa, w tym także obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości. W Pracowni Rejestru i Ewidencji Zabytków przechowywane są decyzje o wpisie do rejestru zabytków z terenu całego kraju. Na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji, wydanych przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków¹³³, Narodowy Instytut Dziedzictwa publikuje zestawienia.

Tabela 11

Weryfikacja rejestru zabytków nieruchomości prowadzona przez Narodowy Instytut Dziedzictwa – dane o obiektach lokowanych w miastach na prawach powiatu ¹³⁴							
Powiat	Zweryfikowane obiekty rejestrowe	Obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków	Obiekty nieistniejące	Obiekty translokowane w inne miejsce	Obiekty niezidentyfikowane	Obiekty o utraconej wartości zabytkowej	Obiekty zagrożone
Kraków	1 492 ¹³⁵	26	17	1	0	2	53
Nowy Sącz	78	1	0	0	0	0	0
Tarnów	90	0	0	0	0	0	2
RAZEM	1 660	27	17	1	0	2	55

Tabela 12

Dane o obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentację (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa ¹³⁶															
Województwo	urbanistyka	sakralne	obronne	publiczne	zamki	pałace	dwory	zieleni	folwarczne	gospodarcze	mieszkalne	przemysłowe	cmentarze	inne	RAZEM
Dolnośląskie	137	1425	112	619	99	481	191	847	817	206	2165	348	332	394	8173
Kujawsko-	22	501	74	176	25	92	238	409	397	107	491	102	153	137	2924

¹³¹ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/.

¹³² Stan na koniec 2013 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie, weryfikacji rejestru zabytków dokonują oddziały NID.

¹³³ NID ma braki w dokumentacji, nie posiada wszystkich decyzji WKZ o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości.

¹³⁴ Dane ze *Sprawozdania krajowego z weryfikacji rejestru zabytków nieruchomości, prowadzonej przez Oddziały Terenowe NID. Lata 2009-2010* [w:] *Kurier konserwatorski* Nr 12, 2012 r., s. 38.

¹³⁵ Różnica w podawanej liczbie obiektów wpisanych do rejestru zabytków lokowanych w Krakowie w danych przekazywanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie (1 411 obiektów – stan na koniec 2013 r.) i Narodowego Instytutu Dziedzictwa mogą wynikać z odmiennego sposobu liczenia nieruchomości (czasem obiekty liczone są na sztuki lub ujmowane jako jeden zespół).

¹³⁶ Stan na koniec 2012 r., publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków sporządzono w NID na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji WKZ (NID nie posiada wszystkich wydanych decyzji WKZ, stąd różnice w danych pozyskanych od WKZ), http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/Zestawienie%20zabytkow%20nieruchomych%202012.xls.

Pomorskie															
Lubelskie	52	816	56	169	13	106	159	399	309	90	527	67	468	300	3531
Lubuskie	34	542	95	147	23	130	84	201	316	80	1950	93	66	109	3870
Łódzkie	33	570	15	154	19	59	212	388	121	92	573	117	150	110	2613
Małopolskie	57	998	63	327	32	69	217	415	283	233	1462	72	409	408	5045
Mazowieckie	127	1032	55	583	14	155	345	936	372	139	1763	261	351	354	6487
Opolskie	37	658	54	144	28	75	81	222	190	82	1051	86	143	147	2998
Podkarpackie	50	1022	87	245	19	49	153	307	283	113	886	70	367	255	3906
Podlaskie	68	519	9	191	4	15	58	115	86	117	553	74	342	121	2272
Pomorskie	62	511	109	228	14	69	157	275	222	182	849	104	143	158	3083
Śląskie	69	598	16	325	36	81	93	202	166	221	1575	195	109	127	3813
Świętokrzyskie	47	447	18	57	19	28	71	230	88	18	203	72	188	126	1612
Warmińsko-Mazurskie	67	898	128	293	28	97	189	426	518	222	1921	214	524	143	5668
Wielkopolskie	143	1120	39	473	22	335	449	1002	918	173	1453	259	370	265	7021
Zachodnio-pomorskie	58	854	67	266	23	163	105	715	159	108	356	122	274	138	3408
RAZEM	1063	12511	997	4397	418	2004	2802	7089	5245	2183	17778	2256	4389	3292	66424

2.1.1.4 Wojewódzka ewidencja zabytków

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹³⁷ określa m.in. sposób prowadzenia wojewódzkich ewidencji zabytków i rejestru zabytków.

Ewidencja zabytków – sporządzana w formie zbioru kart ewidencyjnych – obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze. Tego typu spis zabytków na obszarze województwa małopolskiego ujmuje **47 426 obiektów**¹³⁸ (nieruchomości). Na koniec 2009 roku wojewódzka ewidencja zabytków liczyła około 50 000 obiektów. W okresie od 2010 roku do połowy 2013 roku, w wyniku weryfikacji wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków, z ewidencji wojewódzkiej skreślono ponad 2 500 obiektów, tj. ponad 5% zasobu – nieruchomości, które zostały rozebrane lub zniszczone albo całkowicie pozbawione wartości zabytkowych¹³⁹. Ta tendencja utrzymuje się także w stosunku do zabytków nieruchomości objętych ustawową formą ochrony, jaką jest wpisanie do rejestru zabytków. Weryfikacja wojewódzkiej ewidencji zabytków to nie tylko skreślenia, ale także wpisy nowych obiektów, które zasługują na ochronę. W samym tylko pierwszym półroczu 2013 roku do regionalnej ewidencji zabytków włączono 780 nieruchomości. Liczba wpisów do ewidencji jest jednak mniejsza niż liczba skreśleń obiektów z tego wojewódzkiego spisu zabytków.

Dla porównania stanów zasobów regionalnych z krajowymi, w *Krajowej ewidencji zabytków* prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków – według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – znajduje się ponad 827,5 tys. zabytków architektury i budownictwa¹⁴⁰. Zatem w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków, pomimo wielu skreśleń dokonanych w ostatnich latach, nadal ujęta jest bardzo duża grupa obiektów o charakterze zabytkowym – które stanowią, łącznie z obiektami, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy, prawie 9% zasobu nieruchomości wpisanych do ewidencji krajowej.

Celem ewidencji zabytków jest rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, danych administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego¹⁴¹. Pod względem ilości zabytków nieruchomości ujętych w *Krajowej ewidencji zabytków*¹⁴², która obejmuje nieruchomości, dla których opracowany został tzw.

¹³⁷ Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661.

¹³⁸ Stan na dzień 31 lipca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹³⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁴⁰ Stan na dzień 31 lipca 2013 r., dane z Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

¹⁴¹ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/.

¹⁴² Stan na dzień 31 lipca 2013 r.

spis adresowy, najwięcej obiektów 99 990 liczy ewidencja województwa wielkopolskiego, niewiele mniej – 91 839 – województwa dolnośląskiego, 75 349 – województwa podkarpackiego, 73 427 – województwa małopolskiego. Najmniej zabytków ujętych w takiej ewidencji zabytków znajduje się na terenie województwa świętokrzyskiego – 18 822 obiekty.

Tabela 13

Krajowa ewidencja zabytków – zabytki nieruchome – dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa¹⁴³						
Województwo	Architektura i budownictwo	Parki	Cmentarze	Urbanistyka	Spis adresowy	Łącznie
Dolnośląskie	12 021	1 252	2 050	107	76 409	91 839
Kujawsko-Pomorskie	8 073	485	1 886	68	23 033	33 545
Lubelskie	11 836	601	1 699	85	39 161	53 382
Lubuskie	8 707	262	1 578	50	38 374	48 971
Łódzkie	5 282	523	931	91	27 093	33 920
Małopolskie	11 262	557	1 283	79	60 246	73 427
Mazowieckie	11 519	1 028	1 514	145	31 148	45 354
Opolskie	4 450	227	605	45	22 827	28 154
Podkarpackie	8 803	338	1 388	87	64 733	75 349
Podlaskie	6 337	341	1 072	57	15 001	22 808
Pomorskie	8 190	366	1 865	35	37 259	47 715
Śląskie	6 091	229	849	95	12 144	19 408
Świętokrzyskie	3 437	154	497	64	14 670	18 822
Warmińsko-Mazurskie	9 340	460	2 768	50	57 560	70 178
Wielkopolskie	19 155	1 189	2 495	154	76 997	99 990
Zachodniopomorskie	8 259	1 012	2 912	62	52 472	64 717
RAZEM	142 762	9 024	25 392	1 274	649 127	827 579

2.1.1.5 Gminne ewidencje zabytków

Gminną ewidencję zabytków, zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta), w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu danej gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków¹⁴⁴.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹⁴⁵, będąca nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określiła na nowo charakter prawny i znaczenie gminnej ewidencji zabytków, która dotychczas pojmowana była jako dokument informacyjno-dokumentacyjny. W nowelizacji rozszerzono zakres form ochrony zabytków, określony w artykule 7, ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami o ustalenie ochrony, szczególnie o ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Artykuł 19 został poszerzony o ust. 1a określający zabytki, których ochrona musi być bezwzględnie uwzględniona w decyzjach, m.in. o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy czy też o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Dotyczy to zarówno zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, jak i innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiany dotknęły także przepisów dotyczących samej ewidencji zabytków. Zgodnie z artykułem 6, ust. 2 ustawy wprowadzającej zmiany¹⁴⁶, w terminie 2 lat od dnia przekazania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wykazu zabytków, wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien założyć gminną

¹⁴³ Stan na dzień 31 lipca 2013 r., spis Narodowego Instytutu Dziedzictwa obejmuje także obiekty, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy, http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/krajowa-ewidencja-zabytkow/A-%20Ewidencja%20zabytkow%20nieruchomych%202012.xls.

¹⁴⁴ Art. 22, ust. 4 i 5 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹⁴⁵ Dz. U. z 2010 r. Nr 75, poz. 474.

¹⁴⁶ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 75, poz. 474).

ewidencję zabytków¹⁴⁷. Zatem do grudnia 2012 roku powinny zostać opracowane wszystkie takie ewidencje zabytków, także dla wszystkich gmin w Małopolsce¹⁴⁸. Gminne ewidencje z terenu województwa powinny ujmować wszystkie pozycje ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Zatem pełna lista zabytków w ewidencji wojewódzkiej powinna stanowić sumę zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków.

Dobrze sporządzona ewidencja gminna, ujmująca wpisem wszystkie wartości zachowania dla przyszłych pokoleń zabytki przeszłości, może być skutecznym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym. Spośród 182 gmin w regionie **102** takie **jednostki samorządu terytorialnego**¹⁴⁹ (56,04%) **prowadzi gminne ewidencje zabytków** (80 gmin nie prowadzi takich rejestrów). W istniejących gminnych ewidencjach ujętych jest szacunkowo ponad 25 tys. zabytków nieruchomości¹⁵⁰, co stanowi zaledwie ponad połowę (około 52%) zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Najwyższa liczba zabytków nieruchomości wprowadzona została do ewidencji gminnej w Mieście Kraków (ponad 6 300 pozycji) oraz w subregionie podhalańskim: Mieście Zakopane (prawie 1 630 wpisów), Czarnym Dunajcu (ponad 1 030), Nowym Targu (Gmina i Miasto łącznie ponad 1 100 pozycji obejmujących zabytkowe nieruchomości). Brak wielu gminnych ewidencji zabytków wskazuje na nadal istniejące luki w systemowej ochronie regionalnego dziedzictwa na poziomie lokalnym.

Tabela 14

Gminy z terenu województwa małopolskiego, które założyły gminne ewidencje zabytków ¹⁵¹					
Lp.	Gmina	Lp.	Gmina	Lp.	Gmina
1	Alwernia	35	Kościelisko	69	Radziemice
2	Andrychów	36	Kraków	70	Ryglice
3	Babice	37	Krościenko n/D	71	Siepraw
4	Biały Dunajec	38	Krzeszowice	72	Skała
5	Biskupice	39	Książ Wielki	73	Skawina
6	Bolesław (olkuski)	40	Libiąż	74	Skrzyszów
7	Brzeszcze	41	Limanowa Miasto	75	Słomniki
8	Brzeźnica	42	Lipnica Wielka	76	Spytkowice (nowotarskie)
9	Budzów	43	Liszki	77	Stryszawa
10	Bukowina Tatrzańska	44	Lubień	78	Stryszów
11	Bystra – Sidzina	45	Łapsze Niżne	79	Sucha Beskidzka
12	Charsznica	46	Maków Podhalański	80	Sułkowice
13	Chrzanów	47	Mędrzechów	81	Sułoszowa
14	Ciężkowice	48	Michałowice	82	Szaflary
15	Czarny Dunajec	49	Miechów	83	Szczawnica
16	Czorsztyn	50	Mucharz	84	Świątniki Górne
17	Czernichów	51	Muszyna	85	Tarnów Gmina
18	Dąbrowa Tarnowska	52	Myślenice	86	Tarnów Miasto
19	Dobczyce	53	Niepołomice	87	Tokarnia
20	Gdów	54	Nowe Brzesko	88	Tomice
21	Golcza	55	Nowy Targ Gmina	89	Trzebinia
22	Igołomia-Wawrzeńczyce	56	Nowy Targ Miasto	90	Tuchów
23	Iwanowice	57	Ochotnica Dolna	91	Wadowice

¹⁴⁷ Nowy wzór karty ewidencyjnej określa rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

¹⁴⁸ Jeśli otrzymały one od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wykaz zabytków. Nie wszystkie gminy w regionie otrzymały takie wykazy.

¹⁴⁹ Stan na dzień 30 czerwca 2013 r.

¹⁵⁰ Stan na koniec 2011 r., na podstawie danych z ankiet pozyskanych od gmin z województwa małopolskiego.

¹⁵¹ Stan na dzień 30 czerwca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. Nie wszystkie ewidencje zostały opracowane zgodnie z wytycznymi wskazanymi w Rozporządzeniu MKiDN z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661) i w terminie wskazanym w ustawie z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 75, poz. 474).

24	Jabłonka	58	Osiek	92	Wieliczka
25	Jerzmanowice-Przegonia	59	Oświęcim Miasto	93	Wielka Wieś
26	Jordanów Miasto	60	Pcim	94	Wojnicz
27	Kalwaria Zebrzydowska	61	Podegrodzie	95	Wolbrom
28	Kamionka Wielka	62	Polanka Wielka	96	Zabierzów
29	Kęty	63	Poronin	97	Zakliczyn
30	Klucze	64	Proszowice	98	Zakopane
31	Kłaj	65	Raba Wyżna	99	Zator
32	Kocmyrzów-Luborzycza	66	Rabka-Zdrój	100	Zawoja
33	Koniusza	67	Raclawice	101	Zembrzyce
34	Korzenna	68	Raciechowice	102	Zielonki

Tabela 15

Gminy z terenu województwa małopolskiego, które nie założyły gminnych ewidencji zabytków ¹⁵²					
Lp.	Gmina	Lp.	Gmina	Lp.	Gmina
1	Biecz	28	Kozłów	55	Pleśna
2	Bobowa	29	Krynica-Zdrój	56	Przecziszów
3	Bochnia Miasto	30	Lanckorona	57	Radgoszcz
4	Bochnia	31	Laskowa	58	Radłów
5	Bolesław (dąbrowski)	32	Limanowa	59	Ropa
6	Borzęcin	33	Lipinki	60	Rytro
7	Brzesko	34	Lipnica Murowana	61	Rzepiennik Strzyżewski
8	Bukowno	35	Lisia Góra	62	Rzezawa
9	Chelmek	36	Łapanów	63	Sękowa
10	Chelmiec	37	Łącko	64	Słaboszów
11	Czchów	38	Łukowica	65	Słopnice
12	Dębno	39	Łużna	66	Spytkowice (wadowickie)
13	Dobra	40	Łabowa	67	Stary Sącz
14	Drwina	41	Łososina Dolna	68	Szczucin
15	Gnojnik	42	Mogilany	69	Szczurowa
16	Gorlice Miasto	43	Moszczenica	70	Szerzyny
17	Gorlice	44	Mszana Dolna Miasto	71	Trzciana
18	Gręboszów	45	Mszana Dolna	72	Trzyciąż
19	Gromnik	46	Nawojowa	73	Tymbark
20	Gródek nad Dunajcem	47	Niedźwiedz	74	Uście Gorlickie
21	Grybów Miasto	48	Nowy Sącz	75	Wieprz
22	Grybów	49	Nowy Wiśnicz	76	Wierzchosławice
23	Iwkowa	50	Olesno	77	Wietrzychowice
24	Jodłownik	51	Olkusz	78	Wiśniowa
25	Jordanów Gmina	52	Oświęcim gmina	79	Żabno
26	Kamienica	53	Pałecznicza	80	Żegocina
27	Koszyce	54	Piwniczna-Zdrój		

Pod względem podziału regionu na teren działania delegatur Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, w rejonie, który podlega nadzorowi głównej siedziby Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków 68 gmin ma sporządzone ewidencje gminne. W obrębie działania Delegatury w Nowym Targu – 19 gmin ma opracowane takie rejestry, na terenie, którym opiekuje się Delegatura w Nowym Sączu – tylko 5 gmin ma założone ewidencje, natomiast w rejonie, za który odpowiada Delegatura w Tarnowie – zostało przyjętych 10 gminnych ewidencji zabytków.

Według statystyki prowadzonej w latach 2010-2013 przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, około 20% obiektów, dotychczas chronionych przez ewidencję gminną i wojewódzką, zostało przeznaczonych do rozbiórki. Głównie są to budynki drewniane. Istnieje obawa, że

¹⁵² Stan na dzień 30 czerwca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

obserwowana od kilkunastu lat tendencja spadkowa, w przypadku ilości obiektów zabytkowych figurujących w ewidencji zabytków, nie tylko będzie się utrzymywać, ale znacznie pogłębiać. Przyczyną jest wiek zachowanych obiektów, które przeważnie mają około 100 lat. Ze względu na trwałość drewna szacowaną na około 60 lat takie obiekty kwalifikują się do generalnych, kosztownych remontów i nie zaspakajają już współczesnych wymogów inwestorów oraz norm budowlanych. Ratunkiem dla budownictwa drewnianego, głównie zagrodowego, są skanseny, jednak te, z uwagi na ograniczone środki finansowe, którymi dysponują, nie są zainteresowane przejmowaniem kolejnych obiektów¹⁵³.

2.1.2 Zabytki ruchome

2.1.2.1 Obiekty wpisane do rejestru zabytków ruchomych województwa małopolskiego

Ochronie i opiece – zgodnie z zapisami artykułu 6, ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – podlegają, bez względu na stan zachowania, także zabytki ruchome, będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami, numizmatami, pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne. Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są również, nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna, takie jak: detal architektoniczny, dekoracja architektoniczna (polichromie, sztukaterie), a nawet elementy tzw. małej architektury (obiekty o charakterze czysto dekoracyjnym, np. rzeźby ogrodowe, obiekty niekubaturowe, np. nagrobki cmentarne, kapliczki przydrożne, a nawet stale połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrz, jak różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia itp.)¹⁵⁴.

Do rejestru zabytków ruchomych województwa małopolskiego wpisanych jest **31 471 obiektów** – w wyniku wydania **1 373 decyzji** administracyjnych¹⁵⁵. Liczba decyzji o wpisaniu kolejnych zabytków ruchomych do rejestru od kilku lat utrzymuje się, z niewielkimi wahaniami, na zbliżonym poziomie. W 2009 roku nastąpił wzrost liczby wydawanych decyzji wraz z liczbą obiektów objętych tymi decyzjami, w stosunku do lat 2005-2008. W 2005 roku wydano tylko 9 decyzji obejmujących 63 ruchomości, natomiast w latach 2009-2012 średnio rocznie wydawanych było około już 47 decyzji, które ujmowały około 850 obiektów ruchomych. Jednostkowe decyzje o wpisach zabytków ruchomych do wojewódzkiego rejestru często obejmują bogate wyposażenie zabytków nieruchomości, dlatego dokumenty zawierają długie listy obiektów, które uznaje się za godne ujęciem ochroną prawną (np. obrazy, rzeźby, ołtarze, meble, polichromie, feretrony, ornaty, naczynia liturgiczne, świeczniki).

W ostatnich latach przeważały decyzje wydawane na wniosek związków wyznaniowych, głównie parafii rzymskokatolickich, rzadziej osób prywatnych i jednostek samorządu terytorialnego, w szczególności gmin, które działały w imieniu własnym bądź osób prywatnych, wnioskując o wpisanie do rejestru zabytków kapliczek przydrożnych. W odróżnieniu od uprawnień, jakie na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami posiada wojewódzki konserwator zabytków, w odniesieniu do obiektów nieruchomości, które z urzędu może objąć opieką ochroną prawną, ruchomości bez zgody właściciela mienia można wpisać do rejestru zabytków (artykuł 10, ust. 2) *tylko w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej*. W regionie mają miejsce przypadki wpisu do rejestru zabytków ruchomych po przeprowadzeniu postępowania z urzędu, m.in. w ten sposób objęto ochroną prawną w latach 2011-2013 ikonę *Matki Boskiej z Dzieciątkiem* w typie *Hodegetrii* (z trzeciej tercji XVII wieku) wraz z architektoniczno-snycerskim obramieniem z kaplicy przydrożnej w Nowej Wsi, kapliczkę św. Tekli w Siedliskach (stanowiącą własność Województwa Małopolskiego) oraz kapliczkę z figurą św. Jana Nepomucena w Krzeczowie.

Odnotowany w ostatnich latach znaczny wzrost liczby wpisów obiektów ruchomych do wojewódzkiego rejestru zabytków jest w dużej mierze wynikiem ubiegania się zaradnych właścicieli i konserwatorów zabytków o finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich zabytków z publicznych funduszy, w programach, w których koniecznym do spełnienia wymogiem formalnym jest wpis obiektu do rejestru zabytków. W latach 2011-2012 do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych wpisano np.: wyposażenie cerkwi prawosławnej pw. św. Apostoła Łukasza w Kunkowej (w sumie 95 obiektów, m.in. ikony: *Aaron*, *św. Mikołaj*, *św. Łukasz*), drewnianą kapliczkę szafkową z figurą *Chrystusa Frasobliwego* w miejscowości Żmiąca, obraz dwustronny z chorągwi procesyjnej z przedstawieniami

¹⁵³ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁵⁴ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

¹⁵⁵ Stan na dzień 30 września 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Mały Jezus z św. Joachimem i św. Józefem (awers) oraz *św. Barbara i św. Katarzyna* (rewers) z kościoła pw. św. Michała Archanioła w Binarowej, zespół starodruków cerkiewnych z XVII-XVIII wieku (20 obiektów) ze zbiorów Diecezjalnego Ośrodka Kultury Prawosławnej *ELPIS* w Gorlicach, jak również wyposażenie kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Książnicach Wielkich (89 pozycji na liście), wystrój cerkwi pw. Opieki NMP w Wołowcu (64 pozycji) oraz wyposażenie kościoła i klasztoru Karmelitów Bosych w Krakowie (127 pozycji). W pierwszym półroczu 2013 roku w wojewódzkim rejestrze ruchomości ujęto m.in. po dwie kapliczki przydrożne w Borzęcie i Bęczarce, wyposażenie kościoła pw. Znalezienia Krzyża Świętego w Dobranowicach (43 obiekty), zespół nagrobków na cmentarzu w Krzyszkowicach (7 zabytków), wyposażenie cerkwi prawosławnej pw. św. Apostoła Łukasza w Leszczynach (64 obiekty) oraz wyposażenie kaplicy cmentarnej Zamoyskich w Tuchowie¹⁵⁶.

Tabela 16

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa małopolskiego ¹⁵⁷	
Liczba obiektów	Liczba decyzji o wpisie
31 471	1 373

Tabela 17

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2013 ¹⁵⁸		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
3/4 2013	32	283
2012	38	531
2011	49	926
2010	51	785
2009	51	1165
2008	28	728
2007	33	986
2006	12	237
2005	9	63

W *Krajowej ewidencji zabytków*, prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków, ujmowane są nieruchomości i odrębnie także zabytki ruchome – sztuki i rzemiosła artystycznego. Najwięcej obiektów ruchomych wpisanych do ewidencji krajowej znajduje się na terenie województwa dolnośląskiego – 63 286 obiektów, najmniejsza liczba ruchomości ujęta jest z terenu województwa lubuskiego – 9 745 zabytki. Województwo małopolskie – według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – plasuje się na czwartej pozycji z liczbą 31 958 zabytków¹⁵⁹. Łącznie w skali kraju do krajowej ewidencji wpisanych jest 379 285 obiektów ruchomych. Zasób małopolskich ruchomości stanowi prawie 8,5% zbioru wszystkich zabytków ruchomych w Polsce¹⁶⁰.

Tabela 18

Krajowa ewidencja zabytków – zabytki ruchome – sztuki i rzemiosła artystycznego ¹⁶¹	
Województwo	Liczba zabytków
Dolnośląskie	63 286

¹⁵⁶ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁵⁷ Stan na dzień 30 września 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁵⁸ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁵⁹ Różnice w liczbach obiektów w danych przekazywanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie i Narodowego Instytutu Dziedzictwa mogą wynikać z odmiennego sposobu liczenia ruchomości (czasem obiekty liczone są na sztuki lub ujmowane jako jeden zespół).

¹⁶⁰ Prace nad opracowaniem ewidencji zabytków ruchomych województwa małopolskiego trwają, spis zabytków jest sukcesywnie uzupełniany, liczba obiektów ujętych w ewidencji będzie wzrastać.

¹⁶¹ Stan na dzień 30 czerwca 2013 r., http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/krajowa-ewidencja-zabytkow/ewidencja%20zabytkow%20ruchomych%20-%20pół.%202013.xlsx.

Kujawsko-Pomorskie	21 055
Lubelskie	26 168
Lubuskie	9 745
Łódzkie	22 722
Małopolskie	31 958
Mazowieckie	38 250
Opolskie	12 517
Podkarpackie	22 987
Podlaskie	12 342
Pomorskie	14 713
Śląskie	17 719
Świętokrzyskie	15 971
Warmińsko-Mazurskie	12 053
Wielkopolskie	44 687
Zachodniopomorskie	13 112
RAZEM	379 285

Krajowa ewidencja zabytków obejmuje także listę zabytków ruchomych z dziedziny techniki. Najwięcej obiektów będących wytworami techniki – urządzeń, środków transportu, maszyn i narzędzi świadczących o kulturze materialnej, charakterystycznych dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego¹⁶² – wpisanych do krajowej ewidencji ruchomości znajduje się w województwie mazowieckim – 2 378 obiekty, a najmniej w województwie pomorskim – 129. Z terenu województwa małopolskiego w tym spisie ujętych jest 818 zabytków. Łącznie w skali kraju do krajowej ewidencji zabytków ruchomych wpisanych jest 11 236 obiektów techniki¹⁶³.

Tabela 19

Krajowa ewidencja zabytków – zabytki ruchome – technika¹⁶⁴	
Województwo	Liczba zabytków
Dolnośląskie	1 107
Kujawsko-Pomorskie	501
Lubelskie	657
Lubuskie	504
Łódzkie	542
Małopolskie	818
Mazowieckie	2 378
Opolskie	378
Podkarpackie	619
Podlaskie	270
Pomorskie	129
Śląskie	1 667
Świętokrzyskie	391
Warmińsko-Mazurskie	345
Wielkopolskie	563
Zachodniopomorskie	367
RAZEM	11 236

¹⁶² Art. 6, ust. 2, pkt d) ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹⁶³ Zgodnie z informacją Narodowego Instytutu Dziedzictwa – dane te nie obrazują w sposób obiektywny skali zasobu, są wypadkową środków przeznaczanych na ewidencję tej specyficznej grupy zabytków oraz aktywności środowisk badawczych specjalizujących się w dokumentowaniu zabytków techniki.

¹⁶⁴ Stan na koniec 2012 r., http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/krajowa-ewidencja-zabytkow/B%20-%20Zabytki%20techniki.xls.

Tabela 20

Dane o obiektach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentację (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa ¹⁶⁵					
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów	Wyposażenie świątyń	Kolekcje	Inne
Dolnośląskie	2 287	35 092	31 049	392	3 651
Kujawsko-Pomorskie	382	8 656	8 168	75	413
Lubelskie	801	18 370	16 236	779	1 355
Lubuskie	367	5 785	5 115	0	670
Łódzkie	766	13 600	12 085	602	913
Małopolskie	1 330	24 562	20 061	1 143	3 358
Mazowieckie	1 968	19 460	13 274	3 538	2 648
Opolskie	965	7 955	6 836	744	375
Podkarpackie	997	50 142	12 849	36 364	929
Podlaskie	596	4 240	3 768	65	407
Pomorskie	574	5 378	5 208	65	105
Śląskie	915	6 821	4 057	2 193	571
Świętokrzyskie	468	12 398	10 203	1 247	948
Warmińsko-Mazurskie	301	4 446	4 104	265	77
Wielkopolskie	1 155	19 069	17 158	1 075	836
Zachodniopomorskie	553	2 056	1 947	4	105
RAZEM	14 425	238 030	172 118	48 551	17 361

2.1.2.2 Obiekty chronione jako muzealia

Do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się obiektów muzealnych wpisanych do inwentarzy muzealnych, materiałów bibliotecznych wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego¹⁶⁶ materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego oraz zabytków legalnie na stałe wywiezionych za granicę. Zasady ochrony tych obiektów określone są w ustawach: z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach¹⁶⁷, z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach¹⁶⁸ oraz z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach¹⁶⁹, a także w Rozporządzeniu Ministra Kultury w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę z dnia 19 kwietnia 2004 roku¹⁷⁰.

Zatem jednym z najważniejszych elementów systemu opieki nad zabytkami są placówki o charakterze muzealnym. Zgodnie z zapisami artykułu 1 ustawy o muzeach – *muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów*. Muzea realizują powyższe cele w szczególności poprzez: gromadzenie zabytków, katalogowanie i naukowe opracowywanie zbiorów, przechowywanie gromadzonych zabytków – w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, zabezpieczanie i konserwację zbiorów, urządzenie wystaw, organizowanie badań, prowadzenie działalności edukacyjnej, wydawniczej, artystycznej i upowszechniającej kulturę, udostępnianie zbiorów oraz zapewnianie właściwych warunków zwiedzania¹⁷¹.

Małopolska znajduje się w czołówce województw pod względem liczby placówek muzealnych, poziomu ich merytorycznej działalności oraz znaczenia zbiorów. Liczba placówek muzealnych lokuje

¹⁶⁵ Stan na 30 września 2013 r., publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków sporządzono w NID na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji WKZ (NID nie posiada wszystkich wydanych decyzji WKZ, stąd różnice w danych pozyskanych od WKZ), http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/liczba%20decyzji%20i%20obiektow%20w%20decyzjach%20III%20kwartale%202013.xlsx.

¹⁶⁶ Art. 11 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹⁶⁷ Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24.

¹⁶⁸ Dz. U. z 1997 r. Nr 85, poz. 539, z późn. zm.

¹⁶⁹ Dz. U. z 1983 r. Nr 38, poz. 173.

¹⁷⁰ Dz. U. z 2004 r. Nr 84, poz. 789.

¹⁷¹ Art. 2 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.

województwo małopolskie na drugim miejscu w kraju, po województwie mazowieckim (115 placówek), a przed wielkopolskim (83 placówki). W kraju działa łącznie 768 **muzeów i oddziałów muzealnych**, natomiast **w regionie małopolskim 108**¹⁷² (36 jednostki to oddziały muzealne), w tym takie jak: Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Muzeum im. prof. Stanisława Fischera w Bochni, Muzeum Przyrodnicze im. Krystyny i Włodzimierza Tomków w Ciężkowicach, Muzeum im. Aleksandra Kłosińskiego w Kętach, Muzeum Ślusarstwa im. Marcina Mikuły w Świątnikach Górnych.

Małopolskie jednostki muzealne stanowią 14,1% wszystkich muzeów w Polsce. Pod względem rodzaju i typu placówek najliczniejszą grupę w regionie stanowią muzea historyczne – 21,3% (23 obiekty), artystyczne – 15,7% (17 jednostek) oraz regionalne – 14,8% (16 placówek), najmniej liczną natomiast muzea literackie i martyrologiczne – po 0,9%¹⁷³. Poza wymienionymi rodzajami muzeów na terenie województwa małopolskiego działa także: 10 placówek biograficznych, 10 interdyscyplinarnych, 8 etnograficznych, 3 przyrodnicze, 3 geologiczne, 3 techniki i nauki, 3 skansenowskie, 2 archeologiczne oraz 2 muzea wnętrz. Miastem wyróżniającym się pod względem liczby instytucji muzealnych jest stolica regionu, gdzie zlokalizowane są 44 muzea, a więc 40,7% wszystkich tego typu małopolskich placówek. Spośród 108 placówek i oddziałów muzealnych w regionie 83,3% należy do sektora publicznego, a 16,7% do sektora prywatnego.

Tabela 21

Muzea i oddziały muzealne – zestawienie krajowe¹⁷⁴	
Województwo	Liczba muzeów
Dolnośląskie	58
Kujawsko-Pomorskie	27
Lubelskie	43
Lubuskie	16
Łódzkie	45
Małopolskie	108
Mazowieckie	115
Opolskie	14
Podkarpackie	43
Podlaskie	26
Pomorskie	59
Śląskie	56
Świętokrzyskie	24
Warmińsko-Mazurskie	27
Wielkopolskie	83
Zachodniopomorskie	24
RAZEM	768

Tabela 22

Muzea, dla których organizatorem lub współorganizatorem jest Województwo Małopolskie	
Lp.	Nazwa instytucji
1.	Muzeum Archeologiczne w Krakowie
2.	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie
3.	Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie
4.	Muzeum Armii Krajowej w Krakowie
5.	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem

¹⁷² Stan na koniec 2012 r., dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁷³ Stan na koniec 2012 r., *Informacja sygnalna – Nr 9, Kultura w województwie małopolskim w 2012 r. Działalność instytucji kultury*, Urząd Statystyczny w Krakowie, s. 2.

¹⁷⁴ Stan na koniec 2012 r., dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

6.	Muzeum Okręgowe w Tarnowie
7.	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej
8.	Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec
9.	Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu
10.	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach
11.	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach

Tabela 23

Małopolskie muzea – zestawienie rodzajów placówek, ilości wystaw i zwiedzających ¹⁷⁵								
Rodzaj muzeum	Muzea i oddziały muzealne		Wystawy czasowe				Zwiedzający muzea	
	W liczbach	%	Własne w kraju		Obce, krajowe i z zagranicy		W tys.	%
			W liczbach	%	W liczbach	%		
Artystyczne	17	15,7	58	19,0	63	22,0	2 087,9	27,7
Archeologiczne	2	1,8	6	2,0	5	1,7	119,8	1,6
Etnograficzne	8	7,4	27	8,8	22	7,7	201,7	2,7
Historyczne	23	21,3	45	14,7	43	15,0	1 443,9	19,1
Biograficzne	10	9,3	12	3,9	3	1,0	309,5	4,1
Literackie	1	0,9	-	-	-	-	13,1	0,2
Martyrologiczne	1	0,9	17	5,5	-	-	1 430,0	18,9
Przyrodnicze	3	2,8	3	1,0	4	1,4	19,4	0,3
Geologiczne	3	2,8	9	2,9	1	0,3	18,8	0,3
Techniki i nauki	3	2,8	26	8,5	5	1,7	295,6	3,9
Interdyscyplinarne	10	9,3	29	9,5	76	26,5	193,0	2,5
Skansenowskie	3	2,8	4	1,3	2	0,7	91,3	1,2
Regionalne	16	14,8	50	16,3	55	19,2	232,4	3,1
Muzeum wnętrz	2	1,8	2	0,7	6	2,1	17,9	0,2
Inne	6	5,6	18	5,9	2	0,7	1 073,3	14,2
RAZEM	108	100,0	306	100,0	287	100,0	7 547,6	100,0

Warto w tym miejscu określić liczbę regionalnych muzealiów, stanowiących wyposażenie muzeów działających na terenie Małopolski. *Muzealiami* – zgodnie z zapisami artykułu 21, ust. 1 ustawy o muzeach – są rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów. *Muzealia* stanowią dobro narodowe. Liczba muzealiów, którymi dysponują i za które odpowiadają małopolskie muzea, wynosi **4,3 mln jednostek inwentarzowych**¹⁷⁶, z czego największy udział – 3,9 mln znajduje się w wyposażeniu krakowskich muzeów. Największym zasobem muzealiów znajdujących się na terenie Krakowa dysponują muzea przyrodnicze – 2,1 mln oraz artystyczne – 0,8 mln. Najmniejszy zasób eksponatów znajduje się w muzeach literackich – 0,1 tys. i biograficznych – 3,9 tys. muzealiów¹⁷⁷.

W 2012 roku liczba zwiedzających muzea w regionie wynosiła 7,5 mln osób i był to spadek o 8,2% w porównaniu z 2011 rokiem. Największym zainteresowaniem wśród zwiedzających cieszyły się muzea w Krakowie, które odwiedziło 3,7 mln osób (49% wszystkich zwiedzających) oraz placówki w powiecie oświęcimskim, które odwiedziło 1,4 mln osób (19,1%), a także w powiecie wielickim – 1,1 mln osób (14,1%). Najwięcej zwiedzających odnotowały znane – w skali kraju i świata – muzea lokowane na obszarach wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu (w 2012 roku – 1 430 000 zwiedzających),

¹⁷⁵ Tamże, s. 2.

¹⁷⁶ Stan na koniec 2012 r., *Informacja sygnałna – Nr 9, Kultura w województwie małopolskim w 2012 r. Działalność instytucji kultury*, Urząd Statystyczny w Krakowie, s. 2.

¹⁷⁷ Stan na koniec 2012 r., *Informacja sygnałna – Nr 9, Kultura w województwie małopolskim w 2012 r. Działalność instytucji kultury*, Urząd Statystyczny w Krakowie, s. 2-3.

Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie (1 219 493 zwiedzających) oraz Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce (1 030 434 zwiedzających).

W 2012 roku najczęściej odwiedzanymi muzeami w Małopolsce były muzea artystyczne z liczbą 2,1 mln zwiedzających, co stanowi 27,7% wszystkich zwiedzających, jak również muzea historyczne – 1,4 mln osób, a więc 19,1% ogółu zwiedzających. Najbardziej odwiedzaną placówką muzealną w regionie było muzeum literackie – 13,1 tys. odwiedzin oraz muzea wnętrz z liczbą 17,9 tys. zwiedzających. Z bezpłatnych wejść do muzeum skorzystało 37% osób, co stanowi 2,8 mln zwiedzających. Ważną grupą wśród zwiedzających muzea była młodzież szkolna. W tym okresie zorganizowane grupy młodzieży szkolnej stanowiły 21,8% ogółu zwiedzających małopolskie muzea (to 1,6 mln osób). Łączna liczba wystaw czasowych zorganizowanych w tym roku w placówkach muzealnych na terenie Małopolski wyniosła 593 ekspozycje, natomiast wystaw stałych – 258, a za granicą – 24¹⁷⁸.

Tabela 24

Liczba osób zwiedzających muzea w regionie w latach 2010-2012 ¹⁷⁹			
powiaty	w 2010 roku	w 2011 roku	w 2012 roku
Bocheński	57 527	55 920	53 091
Brzeski	19 012	17 003	17 937
Chrzanowski	64 560	77 232	78 790
Dąbrowski	5 998	6 262	7 279
Gorlicki	57 761	97 701	106 484
Krakowski	73 486	80 654	93 581
Limanowski	8 519	10 875	11 693
Miechowski	0	0	0
Myślenicki	19 651	20 646	23 579
Nowosądecki	60 175	71 848	35 763
Nowotarski	253 267	268 374	273 537
Olkuski	3 724	3 497	3 896
Oświęcimski	1 390 729	1 414 564	1 441 582 ¹⁸⁰
Proszowicki	1 429	1 756	1 695
Suski	17 801	22 091	23 057
Tarnowski	9 226	6 836	18 045
Tatrzański	146 173	166 355	148 878
Wadowicki	56 805	294 485	238 484
Wielicki	1 009 043	1 037 145	1 065 329 ¹⁸¹
M. Kraków	3 148 544	4 426 941	3 704 626 ¹⁸²
M. Nowy Sącz	55 021	122 917	129 272
M. Tarnów	21 200	17 683	71 047
RAZEM	6 479 651	8 220 785	7 547 645

Wyrazem uznania wysokiego poziomu merytorycznej działalności muzeów w regionie oraz znaczenia ich zbiorów jest fakt wpisania 15 muzeów z obszaru województwa małopolskiego, w tym 8 muzeów dla których organizatorem jest Województwo Małopolskie, do *Państwowego Rejestru Muzeów*. Ten państwowy rejestr prowadzony jest przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego¹⁸³. Aktualnie obejmuje on 118¹⁸⁴ placówek muzealnych z kraju. Muzea małopolskie stanowią 12,71% wszystkich instytucji ujętych w rejestrze państwowym. Pod tym względem województwo małopolskie znajduje się na drugim miejscu w kraju, po województwie mazowieckim (22 muzea rejestrowane), a przed województwem wielkopolskim (10 muzeów rejestrowanych).

¹⁷⁸ Tamże, s. 2-3.

¹⁷⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁸⁰ W ogólnej liczbie zwiedzających muzea w powiecie oświęcimskim (w 2012 r. – 1 441 582) zawarta jest liczba zwiedzających Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu (w 2012 r. – 1 430 000 zwiedzających).

¹⁸¹ W ogólnej liczbie zwiedzających muzea w powiecie wielickim (w 2012 r. – 1 065 329) zawarta jest liczba zwiedzających Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce (w 2012 r. – 1 030 434 zwiedzających).

¹⁸² W ogólnej liczbie zwiedzających muzea w powiecie krakowskim (w 2012 r. – 3 704 626) zawarta jest liczba zwiedzających Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie (w 2012 r. – 1 219 493 zwiedzających).

¹⁸³ Art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.

¹⁸⁴ Stan na koniec 2013 r., dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Tabela 25

Wykaz muzeów z terenu województwa małopolskiego wpisanych do Państwowego Rejestru Muzeów ¹⁸⁵	
Lp.	Nazwa muzeum
1	Muzeum Narodowe w Krakowie
2	Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka
3	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie
4	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
5	Muzeum Okręgowe w Tarnowie
6	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa
7	Muzeum Archeologiczne w Krakowie
8	Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie
9	Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu
10	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem
11	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie
12	Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec
13	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej
14	Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
15	Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha

Placówki muzealne z województwa małopolskiego wyróżniane są cyklicznie w ramach *Konkursu na Wydarzenie Muzealne Roku „Sybilla”*, organizowanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. Głównym celem konkursu jest wyłonienie i promocja najlepszych przedsięwzięć organizowanych przez polskie muzea, poprzez wybór najwybitniejszych osiągnięć z wszystkich dziedzin działalności muzealnej oraz wyrażenie uznania dla autorów wyróżniających się dokonań muzealnych. Konkurs ten jest najbardziej prestiżowym wydarzeniem w polskim muzealnictwie, a wyróżnienie w nim jest podkreśleniem najwyższej rangi instytucji muzealnej na kulturalnej mapie kraju. Dla przykładu *Sybillę 2010* otrzymały: Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha – w kategorii wystawy sztuki – za projekt pn. *Martwa natura z japońską laleczką*, a Muzeum Historyczne Miasta Krakowa – w kategorii wystawy historyczne – za ekspozycję *Kraków – czas okupacji 1939-1945*. W 2008 roku małopolskie muzea otrzymały w tym konkursie 8 nagród i wyróżnień, a w 2007 roku – 4.

Wiele muzeów w regionie skorzystało z szansy dofinansowania budowy lub modernizacji infrastruktury w postaci obiektów i wyposażenia z dostępnych środków unijnych, szczególnie w nowoczesne technologie. W ostatnich latach oddano do użytku m.in. nową siedzibę Muzeum Przyrodniczego im. Krystyny i Włodzimierza Tomków w Ciężkowicach, amfiteatr z zapleczem w Muzeum – Nadwiślańskim Parku Etnograficznym w Wygiełzowie i Zamku Lipowiec, wyremontowaną i zaadaptowaną na Galerię Sztuki XX wieku Willę Oksza w Zakopanem – oddział Muzeum Tatrzańskiego, budynek gmachu głównego Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie, sale ekspozycyjne w wyremontowanym przez Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach renesansowym dworze obronnym w Szymbarku, nowe siedziby w zrewitalizowanych, historycznych przestrzeniach: Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK w Krakowie i Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, a także nowy oddział Muzeum Narodowego w Krakowie – *Europeum* – Ośrodek Kultury Europejskiej. Ukończone inwestycje to zmiany w jakości i atrakcyjności oferowanych propozycji muzealnych (wystaw, warsztatów, pokazów).

Uzupełnieniem oferty muzeów są galerie i salony sztuki, które prezentują publiczności także obiekty dawnej sztuki i wypożyczone z placówek muzealia. W 2012 roku na terenie województwa małopolskiego działało 67 galerii i salonów sztuki, tj. 19,50% wszystkich takich obiektów w Polsce. Zbiory własne galerii i salonów sztuki wynosiły 38,7 tys. eksponatów, w tym najliczniejszą grupę stanowiły nowe media i fotografie. Galerie i salony sztuki z terenu województwa w samym tylko 2012 roku zorganizowały 832 wystawy. Liczba zwiedzających tego typu placówki wyniosła w tym okresie ponad 500 tys. osób¹⁸⁶.

2.1.3 Zabytki archeologiczne

¹⁸⁵ Stan na koniec 2013 r., dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

¹⁸⁶ *Informacja sygnalna – Nr 9, Kultura w województwie małopolskim w 2012 r. Działalność instytucji kultury*, Urząd Statystyczny w Krakowie, s. 3.

Zabytek archeologiczny to, jak zapisano w artykule 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem*. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, wytwory pracy ludzkiej, np. naczynia, narzędzia, ozdoby. Zabytki nieruchome, zwane również stanowiskami archeologicznymi, są bardzo istotne, z punktu widzenia nauki i ochrony dziedzictwa. To obszary, w obrębie których występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem, czyli bezpośrednim otoczeniem, układem warstw glebowych oraz zespołem danych, określających ich położenie. Mogą to być np. grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast¹⁸⁷. Istotne jest to, iż żadna z aktualnie obowiązujących w Polsce definicji zabytku archeologicznego nie zawiera cezurę czasowej.

Na obszarze województwa małopolskiego zinwentaryzowano około **18 959 stanowisk archeologicznych**. W wyniku prowadzonych sukcesywnie badań rozpoznawczych rocznie odnotowuje się do kilkuset nowo odkrytych stanowisk. Większość z nich to pozostałości egzystencji i działalności człowieka od neolitu po wczesne średniowiecze, w tym stanowiska o własnej formie krajobrazowej: grodziska, osady obronne, pozostałości po fortyfikacjach ziemnych, cmentarzyska kurhanowe, względnie pojedyncze kurhany, stanowiska będące śladami miast wczesnośredniowiecznych, jaskinie ze stwierdzonymi śladami osadnictwa i stanowiska produkcyjne, jak np. kopalnie. Z ogólnej liczby około 18 959 stanowisk archeologicznych z terenu województwa małopolskiego tylko 487 obiektów (w tym 70 na terenie Krakowa) wpisanych jest do wojewódzkiego rejestru zabytków¹⁸⁸. Zgodnie z danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa w rejestrze zabytków – w skali kraju – figuruje obecnie 7 628 stanowisk archeologicznych¹⁸⁹. Z terenu Małopolski do rejestru zabytków archeologicznych wpisanych jest zatem 6,38% – tego zasobu w kraju.

Województwo małopolskie znajduje się na 7 miejscu pośród innych województw pod względem ogólnej liczby nieruchomych zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków. Wpisów do małopolskiego rejestru zabytków archeologicznych (księga C) – w odróżnieniu od zabytków nieruchomych (księga A) i ruchomych (księga B) – nie przybywa. W 2012 roku i w 2 kwartałach 2013 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków nie dokonał żadnego takiego wpisu¹⁹⁰. W skali kraju wyróżniają się dwa regiony: województwo dolnośląskie z liczbą 1 469 tego typu zabytków i województwo opolskie z liczbą 1 203 zabytków. Wśród małopolskich stanowisk archeologicznych w wojewódzkim rejestrze zabytków najwięcej zostało ujętych dawnych osad, obozowisk i zespołów osadniczych – 231 jednostek, jaskiń – 73, grodzisk – 48, grobów płaskich – 20, kopców – 13, obiektów gospodarczych (typu kopalnie, warsztaty, huty, groble) – 13. Województwo małopolskie wyróżniają jaskinie, w skali kraju w rejestrze zabytków jest ich 74, a w regionie jest 73 jaskiń, które zostały ujęte w spisie zabytków archeologicznych (to 98,65% zasobu)¹⁹¹.

Dziedzictwo archeologiczne dokumentowane jest w *Krajowej Ewidencji Zabytków Archeologicznych*, którą tworzy zasób dokumentacji programu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to ogólnopolski program badawczo-konserwatorski, prowadzony od 1978 roku. Jego celem jest zarejestrowanie wszystkich stanowisk archeologicznych czytelnych na powierzchni gruntu lub znanych z materiałów archiwalnych oraz stworzenie jednolitego archiwum dokumentacji dla całego kraju. Celem usystematyzowania badań obszar Polski został podzielony na prostokątne obszary o powierzchni 37,5 km². Dotychczas przebadano 270 000 km², co stanowi 86% powierzchni kraju i zarejestrowano ponad 435 000 nieruchomych zabytków archeologicznych¹⁹². W Małopolsce przebadano 76% powierzchni województwa, w największym zakresie w centralnej i w północnej części regionu, w najmniejszym zakresie na południu – na terenach górskich. Stopień rozpoznania archeologicznego AZP obszarów województwa małopolskiego wynika najczęściej z konieczności przebadania, pod względem archeologicznym, obszarów inwestycyjnych. Brak aktywności inwestorów i ich ingerencji w krajobraz przyrodniczy i kulturowy (szczególnie na terenach górskich) powoduje słabsze rozpoznanie zasobów archeologicznych¹⁹³.

¹⁸⁷ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-archeologicznych/.

¹⁸⁸ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁸⁹ Stan na dzień 30 kwietnia 2013 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

¹⁹⁰ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁹¹ Stan na dzień 30 kwietnia 2013 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

¹⁹² Stan na dzień 30 kwietnia 2013 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

¹⁹³ Rozpoznanie terenów górskich metodami właściwymi dla AZP, ze względu na zalesienie oraz brak obszarów uprawnych, jest niemożliwe, wiarygodne dane można pozyskać tylko dla 1-5% powierzchni takich obszarów – informacja z Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie.

Tabela 26

Zestawienie stanowisk archeologicznych w województwie małopolskim ¹⁹⁴		
Lp.	Kategoria danych	Liczba
1.	Rozpoznanie terenowe AZP	76% powierzchni województwa
	Liczba zbadanych obszarów	327
2.	Ogólna liczba stanowisk	18 959 ¹⁹⁵
	Grodziska, gródki, strażnice, osady obronne	74
	Wały obronne	7
	Cmentarzyska kurhanowe i pojedyncze kurhany	69
	Cmentarzyska płaskie	214
	Megalithy, kręgi kamienne	2
	Osady, obozowiska	6 341
	Stanowiska miejskie	25
	Jaskinie	97
	Kopalnie	12
	Inne (w tym nieokreślone)	12 252
3.	Stanowiska zagrożone	13 585
4.	Stan wojewódzkiej ewidencji zabytków	
	Stanowiska objęte ewidencją AZP	18 899
	Stanowiska poza ewidencją AZP	60
5.	Stanowiska wpisane do rejestru zabytków	487 (w tym 70 w obrębie średniowiecznego miasta Krakowa)
6.	Pomniki historii	1

Tabela 27

Dane o zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentacje (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa (z uwzględnieniem rodzajów stanowisk) ¹⁹⁶																
Województwo	obronne			Obrzę- dowe	osadnicze					sepulkralne		Gospo- darcze	inne		RAZEM	
	grodziska	fortyfikacje	architektura obronna		Osada, obozowisko, zespół osadniczy	jaskinie	Ślady, punkty osadnicze	miasto	architektura	Groby o własnej formie terenowej	Groby płaskie		Kopalnie, warsztaty, huty, nurnie i in.	kopce		inne
Dolnośląskie	248	15		7	923		12	1	4	26	159	28			46	1469
Kujawsko-Pomorskie	153		1		13				3	8	3			1	1	183
Lubelskie	49	1	3		7			1	7	93	1	2				164

¹⁹⁴ Stan na dzień 31 października 2013 r. Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie. Zestawienie obejmuje tylko stanowiska archeologiczne aktualnie istniejące, tj. z pominięciem znalezisk luźnych oraz stanowisk całkowicie zniszczonych lub wyeksploatowanych.

¹⁹⁵ W ogólnej liczbie stanowisk archeologicznych (18 959) ujęte są stanowiska różnych typów. Niektóre stanowiska są wielofunkcyjne, prezentują kilka typów, stąd suma liczby typów przekracza liczbę ogólną stanowisk.

¹⁹⁶ Stan na dzień 30 kwietnia 2013 r., publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków sporządzono w NID na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji WKZ (NID nie posiada wszystkich wydanych decyzji WKZ, stąd różnice w danych pozyskanych od WKZ), http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-archeologicznych/.

Lubuskie	44	4			350		38			9	81	6		7	539	
Łódzkie	69		2		20			1	7	13	27		1	3	143	
Małopolskie	48	2	1		231	73		5	12	6	20	13	13	1	2	427
Mazowieckie	83	3	1		201		1	19	7	12	62	10	4	1	1	405
Opolskie	98				818		24	4	3	4	50	34	2		166	1203
Podkarpackie	62	10	3		252		16	3	10	21	57	3	6	1	33	477
Podlaskie	49				44			1	2	147	34	1				278
Pomorskie	120			2	190			2	3	64	170	13				564
Śląskie	42		3	1	91		25	1	13	1	22	6	2		34	241
Świętokrzyskie	26		7	5	81	1		2	14	20	5	10	34		4	209
Warmińsko-Mazurskie	163	6			31			31	2	38	9	1	5	2		288
Wielkopolskie	233	2	8	1	277		3	13	6	18	97	4			1	663
Zachodnio-pomorskie	243			2	65		2	1	2	43	13	3			1	375
RAZEM	1730	43	29	18	3594	74	121	85	95	523	810	134	67	6	299	7628

Tabela 28

Liczba decyzji wpisujących do rejestru zabytków województwa małopolskiego, w latach 2012-2013 ¹⁹⁷						
Rodzaj zabytku	2012 rok				2013 rok	
	Kwartały				Kwartały	
	I	II	III	IV	I	II
Nieruchome	13	21	7	13	13	31
Ruchome	13	10	4	11	14	11
Archeologiczne	0	0	0	0	0	0
RAZEM	26	31	11	24	27	42

2.1.4 Parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu i parki kulturowe

2.1.4.1 Parki narodowe

Zgodnie z zapisami artykułu 6, ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody¹⁹⁸, formami ochrony przyrody są przede wszystkim: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. *Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów*¹⁹⁹.

Na obszarze województwa małopolskiego zlokalizowanych jest **6 parków narodowych**, z pośród 23 położonych na terytorium kraju. Do małopolskich rezerwatów biosfery wpisanych na listę rezerwatów biosfery UNESCO należą dwa obszary – również chronione jako parki narodowe: *Rezerwat Biosfery Babia Góra*²⁰⁰ oraz *Tatrzański Rezerwat Biosfery*²⁰¹. Niezwykłe obszary przyrody i krajobrazu, czyli parki narodowe, położone na terenie Małopolski: Tatrzański Park Narodowy, Gorczański Park Narodowy, Babiogórski Park Narodowy, Pieniński Park Narodowy, Ojcowski Park Narodowy oraz Magurski Park Narodowy – zalicza się do strategicznych zasobów naturalnych Polski.

2.1.4.1.1 Tatrzański Park Narodowy jest największym obszarem chronionym w regionie (a piątym pod względem powierzchni w kraju), zajmuje obszar 21 164,0 ha²⁰². Około 70% powierzchni parku stano-

¹⁹⁷ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁹⁸ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880).

¹⁹⁹ Art. 8, ust. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

²⁰⁰ Na liście Rezerwatów Biosfery UNESCO od 1976 r., Babia Góra jako jeden z pierwszych obszarów na świecie uzyskała status Rezerwatu Biosfery. Jego rozszerzenie – o obszar całej otuliny – nastąpiło w 2001 r.

²⁰¹ Na liście Rezerwatów Biosfery UNESCO od 1992 r.

²⁰² Funkcjonuje na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 599).

wią lasy i zarośla kosodrzewiny, pozostałe 30% – murawy wysokogórskie, skały i wody. Ponad połowa powierzchni parku objęta jest ochroną ścisłą, w tym całe piętro hal i turni, kosodrzewiny oraz częściowo również lasy regla górnego i dolnego. Tatrzański Park Narodowy chroni przyrodę Tatr, które są jedynym w Polsce obszarem o charakterze wysokogórskim. Bogactwo fauny i flory stanowią m.in. kozica tatrzańska, świstak tatrzański, ryś, łasica, niedźwiedź brunatny, orzeł przedni oraz endemity roślinne (gatunki nigdzie indziej na świecie nie spotykane): warzucha tatrzańska, wiechlina tatrzańska i granitowa.

2.1.4.1.2 Gorczański Park Narodowy zajmuje powierzchnię 7 019,07 ha²⁰³, chroni centralną i północno-wschodnią część pasma Gorców. 95% obszaru chronionego stanowi puszcza karpacka, którą tworzą dolnoreglowe lasy mieszane oraz górnoreglowe bory świerkowe. Runo leśne tworzą mchy, głównie płonniki, stoki porastają paprocie – narecznica szerokolistna i wietlica alpejska, a grzbiety – borówka czarna. Świat zwierząt reprezentują duże drapieżniki – wilk i ryś oraz licznie występujące duże ssaki kopytne – jeleń i sarna. W lasach swoje gniazda posiada ponad 100 gatunków ptaków, w tym rzadkie i chronione, m.in. głuszc, orzeł przedni, bocian czarny. Szczególne znaczenie dla walorów przyrodniczych i kulturowych tego obszaru mają polany reglowe. Swoje istnienie zawdzięczają tradycyjnej gospodarce pasterskiej, której początki sięgają XIV wieku. W krajobraz polan wkomponowane są drewniane szałas pasterskie o konstrukcji zrębowej, które reprezentują regionalne budownictwo zagorzańskie i podhalańskie.

2.1.4.1.3 Babiogórski Park Narodowy zajmuje powierzchnię 3 391,55 ha²⁰⁴. Charakterystyczną rzeźbę terenu zawdzięcza budowie geologicznej, wyróżniającej się skośnym ułożeniem warstw skalnych fliszu karpackiego. Stoki północne są strome i pocięte dolinami potoków. Stoki południowe są łogie, na dużych obszarach są wypłaszczone, w dolnych partiach bardziej strome i rozczłonkowane. Najstarsze drzewostany w parku stanowią pozostałość pradawnej puszczy karpackiej, liczne są pomnikowe okazy buków i jodeł, o wieku sięgającym nawet 300 lat. Bogactwo flory babiogórskiej wyróżnione jest przez dwa gatunki występujące w Polsce tylko na obszarze parku. Są to rogownica alpejska oraz okrzyń jeleni. Najlicniejszą grupę ssaków stanowią drobne gryzonie. Obszar parku chroniony jest jako ostoja ptasia i siedliskowa.

2.1.4.1.4 Pieniński Park Narodowy zajmuje powierzchnię 2 346,16 ha²⁰⁵, obejmuje obszar Pienin, stanowiących część ciągnącego się na długości około 550 km pienińskiego pasa skałkowego, oddzielającego zewnętrzne Karpaty fliszowe od Karpat wewnętrznych, tzw. krystalicznych. Przypuszcza się, że całkowita liczba zwierząt żyjących w Pieninach wynosi około 13 tys. gatunków, co stanowi połowę wszystkich zwierząt znanych z terenu Polski. Na obszarze chronionym stwierdzono występowanie wielu gatunków: około 1,2 tys. grzybów, 1,1 tys. roślin naczyniowych, 470 porostów, 400 glonów, 320 mchów i wątrobowców. Na terenie parku rosną dwa endemity: mniszek pieniński, pszonak pieniński oraz odmiany endemiczne: chaber barwny, rozchodnik ostry odmiana wapienna, bylica piołun odmiana wapienna. Występują tu również relikty – rośliny, które przetrwały na swoich stanowiskach z wcześniejszych okresów geologicznych i żyją w izolowanych populacjach: chryzantema (złocień) Zawadzkiego, jałowiec sawina, dębik ośmiopłatkowy.

2.1.4.1.5 Ojcowski Park Narodowy jest najmniejszym pod względem powierzchni parkiem narodowym w regionie i w kraju. Po zmianach, jego obszar obecnie wynosi 2 145,62 ha²⁰⁶. Pod względem administracyjnym cały teren parku stanowi jeden Obwód Ochronny *Groty*, w skład którego wchodzi 5 obchodów: Jamki, Korytania, Bukówki, Złota Góra i Pieskowa Skała. Florę parku tworzą głównie gatunki środkowoeuropejskie. Najczęściej są to pospolite składniki flory Doliny Prądnika, tworzące runo lasów liściastych lub wchodzące w skład typowych zbiorowisk leśnych (m.in. buk, grab, dąb szypułkowy). Przypuszczalnie teren parku oraz jego otulinę zamieszkuje około 11 tys. gatunków zwierząt. Najbardziej charakterystycznymi ssakami parku są nietoperze, które reprezentują 17 z pośród 21 żyjących w Polsce gatunków.

2.1.4.1.6 Magurski Park Narodowy zajmuje obszar 19 961,92 ha²⁰⁷, jednak przeważająca jego część, 89,7% powierzchni, znajduje się na terenie województwa podkarpackiego (gminy Krempna, Dukla, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Dębowiec), tylko 10,3% obejmuje obszar administracyjny województwa małopolskiego (gminy Sękowa i Lipinki). Krajobraz parku tworzą góry średnie i niskie.

²⁰³ Funkcjonuje na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 stycznia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 26).

²⁰⁴ Funkcjonuje na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 99, poz. 608).

²⁰⁵ Funkcjonuje na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 maja 1996 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 64, poz. 307).

²⁰⁶ Funkcjonuje na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 99, poz. 607).

²⁰⁷ Funkcjonuje na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 listopada 1994 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 126, poz. 618).

Geologicznie park kształtują skały fliszowe płaszczowiny magurskiej. Aż 95% powierzchni parku pokrywają lasy, pozostałe 5% łąki i pastwiska²⁰⁸.

2.1.4.2 Rezerваты przyrody

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi²⁰⁹. Na terenie województwa małopolskiego położonych jest **85 obszarów uznanych za rezerваты przyrody**, które podlegają, podobnie jak parki narodowe, szczególnej ochronie prawnej. Grupę tę stanowią następujące rezerваты: Baniska, Barnowiec, Bembeńskie, Biała Góra, Biała Woda, Białowodzka Góra nad Dunajcem, Bielańskie Skałki, Bonarka, Bór na Czerwonem, Bukowica, Bukowiec, Cieszynianka, Cisy w Mogilinie, Dąbie, Debrza, Dębina, Diable Skały, Długosz Królewski, Dolina Eliaszówki, Dolina Kluczwoły, Dolina Mnikowska, Dolina Potoku Rudno, Dolina Raclawki, Dolina Szklarki, Gibiel, Groty Kryształowe, Hajnik, Jelenia Góra, Kajasówka, Kamień-Grzyb, Kamionna, Kępie na Wyżynie Miechowskiej, Kłodne nad Dunajcem, Koło, Kornuty, Kostrza, Kozie Kały, Kwiatówka, Lasek, Las Gościbia, Las Lipowy Obrozyska, Lasy Radłowskie, Lembarczek, Lipny Dół koło Książa Wielkiego, Lipowiec, Lipówka, Luboń Wielki, Łabowiec, Madohora, Michałowice, Modrzewie, Mogielica, Na Policy, rezerwat przyrody na Policy im. prof. Zenona Klemensiewicza, Nad Kotelnicznym Potokiem, Niebieska Dolina, Okopy Konfederackie, Opalonki, Ostra Góra, Panieńska Góra, Panieńskie Skały, Pazurek, Przeciszów, Przełom Białki pod Krempachami, Pusta Wielka, Skała Kmity, Skała Rogoźnicka, Skałki Przegorzalskie, Skamieniałe Miasto, Skołczanka, Sterczów-Ścianka, Styr, Śnieżnica, Uhryń, Wały, Wąwóz Bolechowicki, Wąwóz Homole, Wierchomla, Wiślicko Kobyle, Wysokie Skałki, Zamczysko nad Rabą, Zaskalskie-Bodnarówka, Zimny Dół, Złota Góra, Żaki, Żebracze. W parkach narodowych oraz w rezerwatach przyrody – zgodnie z nakazem ustawowym – zabrania się m.in. budowy lub przebudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych, z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom parku narodowego albo rezerwatu przyrody²¹⁰.

2.1.4.3 Parki krajobrazowe

Park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju²¹¹. W Małopolsce – obok 6 parków narodowych i 85 rezerwatów przyrody – znajduje się **11 parków krajobrazowych** wchodzących w skład Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego powstałego w 2009 roku w wyniku połączenia Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych w Krakowie, Popradzkiego Parku Krajobrazowego w Starym Sączu i Zespołu Parków Krajobrazowych Pogórza w Tarnowie, tj.: Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd (większa część na terenie województwa śląskiego, z osobną dyrekcją), Bielańsko-Tynieckiego Parku Krajobrazowego, Dłubniańskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie, Rudniańskiego Parku Krajobrazowego, Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego, Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego, Wiśnicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki (mała część w województwie podkarpackim, z dyrekcją w województwie małopolskim), Popradzkiego Parku Krajobrazowego oraz Parku Krajobrazowego Beskidu Małego (większa część w województwie śląskim, z osobną dyrekcją). Parki krajobrazowe na terenie Małopolski zajmują około 178 290 ha (co stanowi 17,4 % powierzchni województwa)²¹². Zgodnie z zapisami artykułu 16, ust. 3 ustawy o ochronie przyrody, utworzenie parku krajobrazowego lub powiększenie jego obszaru następuje w drodze uchwały sejmiku województwa.

2.1.4.4 Obszary chronionego krajobrazu

Formą ochrony przyrody – o mniejszych rygorach ochronności – jest także wyznaczenie obszaru chronionego krajobrazu. Taki obszar obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych²¹³. Na

²⁰⁸ Informacje o parkach narodowych zaczerpnięto m.in. z www.parkinardowe.edu.pl, powierzchnie obszarów podane zostały za publikacją *Ochrona Środowiska 2009*, opracowaną przez GUS, Departament Badań Regionalnych i Środowiska w 2009 r.

²⁰⁹ Art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

²¹⁰ Art. 15, ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

²¹¹ Art. 16, ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

²¹² Informacje z Departamentu Środowiska Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²¹³ Art. 23, ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

terenie województwa małopolskiego znajduje się **10 obszarów chronionego krajobrazu**, które zajmują około 573 080 ha (co stanowi 37,75% powierzchni Małopolski): Bratucicki Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Wisły, Jastrzębsko-Żdżarski Obszar Chronionego Krajobrazu, Koszycki Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Wyżyny Miechowskiej, Obszar Chronionego Krajobrazu Pogórza Ciężkowickiego, Południowomałopolski Obszar Chronionego Krajobrazu, Radłowsko-Wierzchosławicki Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Wschodniego Pogórza Wiśnickiego, Obszar Chronionego Krajobrazu Zachodniego Pogórza Wiśnickiego. Wszystkie wymienione obszary zamykają się w obecnych granicach administracyjnych województwa małopolskiego²¹⁴. Wyznaczenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze uchwały sejmiku województwa.

2.1.5 Formy ochrony zintegrowanej: obszary funkcjonalne, parki kulturowe

2.1.5.1 Obszary funkcjonalne ochrony krajobrazu kulturowego i dziedzictwa kulturowego

Typologia obszarów funkcjonalnych określona została w obowiązującej *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*²¹⁵. Planowanie funkcjonalne – jest oddzielną przekrojącą kategorią planistyczną wyznaczoną na poziomie krajowym, ze względu na konieczność zapewnienia ochrony obszarów o specyficznych cechach, niezwiązanych z ograniczeniami administracyjnymi. Obszar funkcjonalny to zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju²¹⁶.

Zgodnie z zapisami *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, w celu stworzenia systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków architektonicznych, konieczne jest wprowadzenie do dokumentów planistycznych wszystkich szczebli zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego, umożliwiającej gospodarowanie krajobrazem w celu podniesienia konkurencyjności regionów. Wymaga to opracowania metodologii dotyczącej identyfikacji równorzędnych wartości przyrodniczych, krajobrazowych, niematerialnego dziedzictwa kulturowego związanego z regionem geograficznym i zabytkowych obiektów kultury materialnej, w tym potencjalnych obszarów stanowisk archeologicznych, oraz zarządzania nimi w celu stworzenia warunków do prowadzenia aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do tych zasobów. Zadanie obejmuje określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony (łącznie z poziomem ochrony gwarantowanym na podstawie list obiektów i obszarów) oraz prowadzenie monitoringu zachowania zasobów i zachowania materialnego dowodu do analiz archeologicznych, które wykonają następnego pokolenia²¹⁷.

Biorąc pod uwagę proponowane w *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* zasady wyznaczania obszarów funkcjonalnych, jak i specyfikę wymiaru przestrzennego – na poziomie regionu – zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski (które ma charakter zdecydowanie obiektów i zespołów, rzadziej struktur wielkoobszarowych, przy skali zdecydowanie wielkowymiarowej krajobrazu kulturowego), kierując się ideą ochrony zintegrowanej, przyjęto następujące kryteria wyznaczania granic obszarów funkcjonalnych na terenie województwa²¹⁸:

- występowanie miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO oraz miejsc proponowanych jako polskie kandydaty do wpisu na Listę;
- występowanie obiektów uznanych za pomniki historii;
- istnienie zabytkowych obszarów i obiektów o wysokiej wartości artystycznej lub historycznej o znaczeniu regionalnym;
- funkcjonowanie utworzonych oraz planowanych do utworzenia parków kulturowych, jako narzędzia kompleksowej ochrony krajobrazu kulturowego;
- uwzględnienie waloryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego z punktu widzenia atrakcyjności dla przemysłów czasu wolnego w wymiarze regionalnym, przeprowadzonej dla poszczególnych gmin

²¹⁴ Informacje z Departamentu Środowiska Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²¹⁵ Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (M. P. z dnia 27 kwietnia 2012 r.).

²¹⁶ Tamże, część VI.

²¹⁷ Tamże, część VI, 6.4.2 *Obszary ochrony krajobrazów kulturowych*.

²¹⁸ Arvay-Podhalańska E., Rozenau-Rybowicz A., Podhalański B., *Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Problematyka dziedzictwa kulturowego i jego ochrony*, 2012, s. 13-14.

(m.in. według kryteriów: ranga, różnorodność i wielokulturowość zasobów, nasycenie zabytkami, udział terenów przyrodniczo chronionych);

- uwzględnienie obszarów koncentracji gmin dysponujących zasobami dziedzictwa kulturowego o podwyższonej atrakcyjności, powiązanych z gminami o walorach przyrodniczych wybitnych i wysokich – jako wytycznych do ochrony zintegrowanej;
- uwzględnienie waloryzacji krajobrazowej przeprowadzonej w oparciu o identyfikację szerokiego zakresu wartości kulturowych i przyrodniczych oraz specyficznych cech struktury, określającej gradację walorów krajobrazu w skali całego województwa;
- występowanie krajobrazów i obiektów typowanych do *Czerwonej Księgi Krajobrazu Polski* jako wskaźnika zasobów najcenniejszych w skali kraju.

Tabela 29

Obszary funkcjonalne ochrony krajobrazu kulturowego i dziedzictwa kulturowego w Małopolsce ²¹⁹	
Część województwa	Skład obszaru
Centralna część województwa	Pasma Krzeszowice – Olkusz – Kraków z Wieliczką i Myślenicami – Bochnia po Tarnów i Ciężkowice, obejmujące gminy: Klucze, Olkusz, Trzyciąż, Sułoszowa, Skąpa, Jerzmanowice-Przegonia, Krzeszowice, Alwernia, Zabierzów, Wielka Wieś, Kraków, Wieliczka, Świątniki Górne, Dobczyce, Myślenice, Niepołomice, Kłaj, Drwinia, Bochnia, Nowy Wiśnicz, Brzesko, Gnojnik, Czchów, Lipnica Murowana, Zakliczyn, Gródek nad Dunajcem, Łososina Dolna, Ciężkowice, Wojnicz, Wierchosławice, Tarnów; ponadto po zachodniej stronie województwa mniejsze obszary jak gminy: Andrychów, Wadowice, Kalwaria Zebrzydowska, Lanckorona oraz Oświęcim, Przeciszów, Zator, a po wschodniej: obszar gminy Tuchów
Teren wzdłuż południowej i wschodniej granicy województwa	Sucha Beskidzka – Zawoja – Nowy Targ i Zakopane – Szczawnica – Nowy Sącz – Krynica-Zdrój – Sękowa – Biecz, obejmujący gminy: Zawoja, Lipnica Wielka, Spytkowo, Jabłonka, Nowy Targ, Czarny Dunajec, Kościelisko, Zakopane, Poronin, Bukowina Tatrzańska, Biały Dunajec, Łąpsze Niżne, Czorsztyn, Krościenko nad Dunajcem, Ochotnica Dolna, Rabka-Zdrój, Niedźwiedź, Kamienica, Dobra, Szczawnica, Rytro, Stary Sącz, Nowy Sącz, Nawojowa, Łabowa, Piwniczna-Zdrój, Muszyna, Krynica-Zdrój, Uście Gorlickie, Ropa, Grybów, Gorlice, Sękowa i Biecz
Północna część województwa	Miechów, Raclawice, Książ Wielki

2.1.5.2 Parki kulturowe

Park kulturowy jest narzędziem kompleksowej ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Celem ustanowienia takiej formy ochrony jest zintegrowana ochrona i zachowanie wybitnych wartości kulturowych i krajobrazowych, powstrzymanie ich degradacji oraz zrównoważona aktywizacja gospodarcza, w tym racjonalne wykorzystanie dla potrzeb przemysłów czasu wolnego²²⁰.

Zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, utworzenie parku kulturowego jest jedną z form prawnej ochrony zabytków, poza głównymi: wpisem do rejestru zabytków, uznaniem za pomnik historii oraz ustaleniem ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. W 2003 roku wskazano w *Planie zagospodarowania przestrzennego Województwa Małopolskiego* utworzenie 224 parków kulturowych, w tym 56 – do utworzenia w pierwszej kolejności, 168 – w drugiej. Do 2009 roku powstały w regionie tylko dwa parki kulturowe, oba utworzone w 2006 roku: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* oraz *Zwierzyniecki Park Kulturowy* (uchwała²²¹ o jego utworzeniu została zaskarżona przez mieszkańców, a następnie została uchylona w 2007 roku przez Najwyższy Sąd Administracyjny²²²). W 2010 roku Rada Miasta Krakowa, w celu zachowania i kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej Starego Miasta i Plant Krakowskich wraz ze Wzgórzem Wawelskim i jego otoczeniem,

²¹⁹ Tamże, s. 14-15.

²²⁰ Tamże, s. 23.

²²¹ Uchwała Rady Miasta Krakowa Nr CXIV/1174/06 z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Zwierzyniecki Park Kulturowy*.

²²² Dogłębna analiza przypadku w artykule: Zachariasz A., *Zwierzyniecki Park Kulturowy w Krakowie*, Czasopismo Techniczne PK, Architektura, z.1 – A/2008, s. 77-99.

podjęła uchwałę w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*²²³, który jest obecnie drugim istniejącym parkiem kulturowym na obszarze województwa małopolskiego.

W skali kraju aktualnie istnieje 26 tego typu parków²²⁴, które – zgodnie z zapisami artykułu 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – utworzone zostały po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwał rad gmin, *w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej*. Plany ochrony parków kulturowych mogą ustanawiać zakazy i ograniczenia dotyczące m.in.: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego²²⁵.

Obecnie na obszarze województwa małopolskiego funkcjonują dwa parki kulturowe: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* i *Park Kulturowy Stare Miasto* w Krakowie.

2.1.5.2.1 Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej

*W celu ochrony wyjątkowych walorów krajobrazu kulturowego miasta Zakopane oraz wyróżniających się w nim krajobrazowo terenów, w tym historycznie ukształtowanej w wyniku działalności człowieka przestrzeni zawierającej wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze*²²⁶, utworzony został park kulturowy, pod nazwą *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej*²²⁷. Park ten obejmuje 2 strefy: tereny otwarte nazwane *pas podreglowy i polan* oraz tereny zainwestowane nazwane *pas zabudowany z elementami zabudowy rozproszonej*. Ochronie podlega historycznie ukształtowana forma, skala i funkcja miasta, osie i otwarcia widokowe oraz kompozycje zieleni urządzonej, w tym zadrzewienia i tereny otwarte, w tym tereny rolne.

W wyznaczonych strefach wprowadzono ograniczenia w zakresie realizacji zabudowy, z wyjątkiem takiej, która dopuszczona jest przez plan ochrony parku kulturowego lub miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego albo ostateczną decyzję o warunkach zabudowy wydaną przed 16 listopada 2006 roku. W pasie podreglowym i polan umożliwiono zagospodarowanie w zakresie rekreacji, turystyki pieszej, rowerowej lub konnej oraz narciarstwa, a także tradycyjny wypas. W pasie zabudowanym dopuszczono natomiast możliwość wykonywania robót budowlanych w zakresie, przebudowy bądź rozbudowy istniejących budynków związanych z poprawą ich standardu przy zachowaniu funkcji obiektów i intensywności zabudowy, prowadzonych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków²²⁸. Na terenie tego parku kulturowego – obejmującego 18 obszarów (*Kuźnice, Pod Skocznią – Bystre, Regle, Nosal, Cyrhla, Koziniec i Antałówka, Jagiellońska – Antałówka, Rówień Krupowa, Lipki, Gubałówka I, Krzeptówki, Furmanowa i Kotelnica oraz Tatary, Rafaczówki i Króle oraz Harenda, Koziniec – Droga na Bystre, Bachledzki Wierch, Pardałówka i Balzera, Chłabówka, Wyskówki*) – zakazane jest umieszczanie reklam i tablic informacyjnych, z wyjątkiem oznaczeń związanych z działalnością obiektów sportowych, tras narciarskich i turystycznych, tablic lokalizowanych przez Tatrzański Park Narodowy oraz dopuszczonych przez plan ochrony parku kulturowego lub miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego²²⁹.

Zgodnie z opinią Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z powodu braku planu ochrony tego parku kulturowego, ta forma ochrony przestrzeni kulturowej na obszarze Kotliny Zakopiańskiej nie jest ochroną skuteczną.

2.1.5.2.2 Park Kulturowy Stare Miasto w Krakowie

²²³ Uchwała Nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*. Zgodnie z wymogami ustawowymi dla obszaru parku został sporządzony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała Nr XII/131/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2011 r.) oraz przyjęto Plan Ochrony Parku (uchwała Nr XLII/544/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 4 kwietnia 2012 r.).

²²⁴ Stan na 31 października 2013 r., http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Parki_kulturowe/Zestawienie_parkow/miejsce.php?ID=30.

²²⁵ Art. 17, ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

²²⁶ §1 uchwały Nr VII/78/2007 Rady Miasta Zakopane z dnia 1 marca 2007 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego.

²²⁷ Pierwsza uchwała o utworzeniu parku (Nr XLIX/496/2006 Rady Miasta Zakopane z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego) została uchylona 17 listopada 2006 r., następna – uchwała Nr VII/78/2007 Rady Miasta Zakopane z dnia 1 marca 2007 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego jest aktem obowiązującym z późn. zm. (uchwała Nr XII/128/07 Rady Miasta Zakopane z dnia 28 czerwca 2007 r., uchwała Nr XVIII/216/2007 Rady Miasta Zakopane z dnia 20 grudnia 2007 r.).

²²⁸ § 4, ust 1 i 2 uchwały Nr VII/78/2007 Rady Miasta Zakopane z dnia 1 marca 2007 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego.

²²⁹ Tamże.

Mapa 6 – Kraków – granica obszaru *Parku Kulturowego Stare Miasto*²³⁰

²³⁰ Zgodnie z załącznikiem do uchwały Nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r.

Park Kulturowy Stare Miasto został utworzony²³¹ w 2010 roku w trosce o należyty wizerunek Miasta²³². Ma chronić przestrzeń zabytkowego centrum historycznego, królewskiego grodu, wpisanego w 1978 roku na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO oraz uznanego w 1994 roku za pomnik historii. Teren parku wyznaczają granice ulic: Straszewskiego, Podwale, Dunajewskiego, Basztowa, Westerplatte, św. Gertrudy, Bernardyńska, Podzamcze oraz fragment Bulwaru Wisły. Objęcie ochroną prawną krakowskiej starówki ma na celu przede wszystkim: ochronę historycznej linii zabudowy, gabarytów i form architektonicznych, ochronę funkcjonalną i kompozycyjną Plant Krakowskich oraz pozostałej zieleni, ochronę osi, ciągów i punktów widokowych umożliwiających bliskie i dalekie widoki na charakterystyczne elementy zagospodarowania obszaru, ochronę krajobrazu kulturowego poprzez przeciwdziałanie nadmiernej rozbudowie działalności handlowej i usługowej, ingerującej w formę architektoniczną obiektów zabytkowych bądź zakłócającej ich ekspozycję. Na terenie parku obowiązują ograniczenia i zakazy dotyczące prowadzenia robót budowlanych, prowadzenia działalności usługowej w ogródkach gastronomicznych (kawiarnianych), prowadzenia działalności usługowej, w tym polegającej na organizacji imprez, umieszczania reklamowych i nośników informacji wizualnej, a także zakazy dotyczące składowania i magazynowania odpadów. Zapisy uchwały Rady Miasta Krakowa obowiązują po 12 miesiącach od dnia opublikowania uchwały w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego, a więc od grudnia 2011 roku.

2.1.6 Dobra kultury współczesnej

Dobrami kultury współczesnej są – zgodnie z zapisami ustawowymi – *niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna*²³³. Dorobek współcześnie żyjących pokoleń należy rozumieć jako obiekty, które powstają do chwili obecnej.

Na podstawie wytycznych określonych w opracowaniu pn. *Dobra kultury współczesnej w Województwie Małopolskim i ich ochrona*, sporządzonym dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przez Instytut Rozwoju Miast w 2009 roku przyjęto, że obiekty uznane za dobra kultury współczesnej powinny należeć do jednej z wyznaczonych kategorii: pomniki, miejsca pamięci, budynki, wnętrza budynków, detale architektoniczne, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe (w tym założenia parkowe), budowle inżynierskie, elementy małej architektury (np. rzeźby i fontanny). Powinny także mieścić się w ramach wyznaczonej cezury czasowej: dolna cezura – 1945 rok, górna cezura – 10 lat pomiędzy datą uznania za dobro kultury współczesnej a oddaniem obiektu do użytku²³⁴. Obiekty uznane za dobra kultury współczesnej powinny spełniać jeszcze, co najmniej jedno ze wskazanych poniżej kryteriów:

- wartość artystyczna lub historyczna – obiekty wyróżniające się kompozycją, reprezentują dany nurt artystyczny posiadający znaczenie dla historii sztuki, związany ze znaną postacią lub istotnym wydarzeniem;
- unikalność – obiekt niespotykany, zachowany jako jeden z niewielu albo jeden jedyny;
- nowatorstwo – artystyczne, przestrzenne, techniczne;
- symbol lub znak – obiekt uznawany za istotny, symboliczny, związany z miejscową tradycją, posiadający ponadczasowe wartości;
- tradycja miejsca – obiekt wpisany jest w miejsce lokalizacji, które jest kontynuacją dotychczasowych wartości a także twórczym nawarstwieniem się dziedzictwa pokoleń;
- kontekst – obiekt podnosi walory otaczającej przestrzeni, stanowi jej wyróżnik;
- uznanie współczesnych – obiekt został nagrodzony, wyróżniony w konkursie, plebiscycie, literaturze;
- próba czasu – obiekt zachował walory pomimo degradacji z powodu technicznego zużycia lub zaniedbania przez zarządcę; obiekt jest dobrze oceniany pomimo upływu czasu od jego realizacji lub też zaczął być dobrze oceniany z upływem czasu²³⁵.

²³¹ Uchwała Nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*.

²³² Tamże, preambuła.

²³³ Art. 2 pkt. 10 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

²³⁴ Dla pierwszej listy dóbr kultury współczesnej w regionie sporządzonej w 2008 r. górną cezurą był koniec 1998 r. Rozenau-Rybowicz A., Szlenk-Dziubek D., Białoskórski P., *Atlas dóbr kultury współczesnej województwa małopolskiego. Małopolskie Studia Regionalne*, Departament Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, Instytut Rozwoju Miast, Kraków 2009, s. 14-15.

²³⁵ Tamże, s. 15.

Według zapisów ustawy o planowaniu przestrzennym, zasady ochrony dóbr kultury współczesnej mają być określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w planach województw. W województwie małopolskim **zasób dóbr kultury obejmuje** – po aktualizacji listy – **88 obiektów** spełniających omówione wyżej kryteria estetyczne i historyczne, w tym: 53 budynki, 25 pomniki, 4 detale architektoniczne, 4 założenia urbanistyczne i krajobrazowe (w tym założenie cmentarne), 2 elementy małej architektury – fontanny. Funkcjonalność obiektów uznana została za cechę drugorzędą i nie stanowiła podstawy do identyfikacji i waloryzacji obiektów. Najwięcej obiektów uznanych za dobra kultury współczesnej – 38 znajduje się w Krakowie, 10 obiektów w Zakopanem, 3 dobra w Tarnowie, po 2 obiekty w: Bochni, Krynicy-Zdroju, Nowym Sączu oraz Hucisku, natomiast w kilku innych miejscowościach regionu jest po 1 takim obiekcie²³⁶.

Ze względu na wyróżniającą się formę architektoniczną lub wyjątkowy wystrój plastyczny w wojewódzkiej i gminnych ewidencjach do końca 2012 roku ujętych zostało 16 obiektów (czyli 15,38%) spośród tych, które uznane zostały w 2009 roku za dobra kultury współczesnej województwa małopolskiego, w tym w Krakowie m.in.: budynek Teatru Ludowego, pawilony sportowe przy stadionie Klubu Sportowego Korona, *Bunkier Sztuki*, *Dom stu balkonów* przy ulicy Retoryka, Hotel *Cracovia*, kościół Najświętszej Marii Panny Królowej Polski, zw. *Arką Pana*²³⁷. Konsekwencją wpisu obiektów lub obszarów do gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzyskania akceptacji organu ochrony zabytków dla planowanych przy nich działań inwestycyjnych. Przepisy określone w ustawach o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz Prawo budowlane²³⁸ w odniesieniu do obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków – także tych 16 obiektów niegdyś uznanych także za dobra kultury współczesnej – skutkują objęciem ich ochroną prawną, ograniczając prawa własności oraz inne prawa do nieruchomości. Po wydaniu okólnika Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego²³⁹, od końca 2012 roku, do rejestru zabytków oraz ewidencji gminnych i wojewódzkiej nie wpisuje się obiektów uznanych za dobra kultury współczesnej. Dokonany wcześniej wpis obiektu do rejestru zabytków lub ewidencji gminnej skutkuje usunięciem tegoż ze spisu dóbr kultury współczesnej.

Tabela 30

Zasoby dóbr kultury współczesnej zidentyfikowane w województwie małopolskim – podział według powiatów i gmin ²⁴⁰				
Lp.	Powiat	Gmina	Obiekt	Kategoria
1	Bocheński	Bochnia m.	Pomnik poległym za wolność 1914-1920	pomnik
2	Bocheński	Bochnia m.	Pomnik gen. L. Okulickiego	pomnik
3	Bocheński	Nowy Wiśnicz	Zespół pomników na Rynku	pomnik
4	Brzeski	Dębno	Kościół pw. Zesłania Ducha Świętego, Sufczyn	budynek sakralny
5	Brzeski	Szczurowa	Kościół pw. Dobrego Pasterza, Rudy Rysie	budynek sakralny
6	Krakowski	Kraków m.	Kolumna Przodowników Pracy, ul. Straszewskiego 28	detal architektoniczny
7	Krakowski	Kraków m.	Biurowiec <i>Miastoprojekt</i>	budynek usługowy
8	Krakowski	Kraków m.	Fontanna, tzw. <i>Pomnik Żaczka</i> , Pl. Mariacki	fontanna
9	Krakowski	Kraków m.	Szkoła podstawowa im. L. Rydla	budynek oświaty
10	Krakowski	Kraków m.	Liceum Ogólnokształcące, ul. Wróblewskiego 9	budynek oświaty
11	Krakowski	Kraków m.	Dom Studentek UJ (obecnie DS. Piast), ul. Piastowska 47	budynek mieszkalny
12	Krakowski	Kraków m.	Pomnik Ofiar Faszyzmu	pomnik
13	Krakowski	Kraków m.	Cmentarz Grębałów	założenie krajobrazowe

²³⁶ Tamże, s. 16.

²³⁷ Pełna lista tych obiektów została ujęta w kolejnej tabeli. Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²³⁸ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 1994 r. Nr 89, poz. 414).

²³⁹ Pismo MKiDN sygn. DOZ-OAiK-07/20/12 [KP-08/12] z 18.12.2012 r.

²⁴⁰ Rozenau-Rybowicz A., Szlenk-Dziubek D., Białoskórski P., *Atlas dóbr kultury współczesnej województwa małopolskiego. Małopolskie Studia Regionalne*, Departament Polityki Regionalnej, Instytut Rozwoju Miast UMWM, Kraków 2009, s. 34-158. Od 2009 r. do końca 2013 r. do listy dóbr kultury współczesnej w regionie nie dopisano żadnych nowych obiektów. Z listy usunięto 16 obiektów wpisanych do ewidencji gminnych.

				– cmentarz
14	Krakowski	Kraków m.	Polsko-Amerykański Instytut Pediatrii	budynek usług zdrowia
15	Krakowski	Kraków m.	Bar <i>Łupinka</i> na dziedzińcu Politechniki Krakowskiej	budynek usług gastronomicznych
16	Krakowski	Kraków m.	Dekoracja ceramiczna elewacji Teatru Bagatela	detal architektoniczny
17	Krakowski	Kraków m.	Instytut Fizyki Jądrowej UJ	budynek oświaty
18	Krakowski	Kraków m.	Budynek wieży telewizyjnej na Krzemionkach	budynek infrastruktury
19	Krakowski	Kraków m.	Fontanna <i>Trzej Grajkowie</i> , pl. Wolnica	fontanna
20	Krakowski	Kraków m.	Pomnik Smoka Wawelskiego na Bulwarze Czerwieńskim	pomnik
21	Krakowski	Kraków m.	Układ urbanistyczny Miasteczka Studenckiego	założenie urbanistyczne
22	Krakowski	Kraków m.	Zespół Państwowych Szkół Muzycznych im. M. Karłowicza	budynek oświaty
23	Krakowski	Kraków m.	Pomnik Papieża Jana Pawła II, ul. Franciszkańska 3	pomnik
24	Krakowski	Kraków m.	Kolegium Polonijne UJ im. K. Pułaskiego	budynek oświaty
25	Krakowski	Kraków m.	Grób Nieznanego Żołnierza, pl. Jana Matejki	pomnik
26	Krakowski	Kraków m.	Pomnik Grunwaldzki, pl. Jana Matejki	pomnik
27	Krakowski	Kraków m.	Pomnik Stanisława Wyspiańskiego, Al. 3 Maja 1	pomnik
28	Krakowski	Kraków m.	Kościół Ecce Homo Świętego Brata Alberta	budynek sakralny
29	Krakowski	Kraków m.	Kościół pw. Świętej Królowej Jadwigi	budynek sakralny
30	Krakowski	Kraków m.	Pomnik Lotników polskich poległych w latach 1939-1945, Park Lotników	pomnik
31	Krakowski	Kraków m.	<i>Dom Alchemika</i> – fabryka kosmetyków Hean, ul. Mochneckiego 20-22	budynek przemysłowy
32	Krakowski	Kraków m.	Kamienica przy ul. Legionów Piłsudskiego 22	budynek mieszkalny
33	Krakowski	Kraków m.	Kościół pw. Najświętszej Rodziny, ul. Aleksandry 1	budynek sakralny
34	Krakowski	Kraków m.	Kościół pw. św. Jana Kantego, ul. Jabłonkowska 18	budynek sakralny
35	Krakowski	Kraków m.	Pomnik Pamięci B. Włosika, ul. Obrońców Krzyża	pomnik
36	Krakowski	Kraków m.	Kościół pw. Miłosierdzia Bożego, pl. Prezydenta Raczyńskiego	budynek sakralny
37	Krakowski	Kraków m.	Galeria rzeźby w Parku Decjusza, ul. Królowej Jadwigi	założenie krajobrazowe
38	Krakowski	Kraków m.	Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha, ul. M. Konopnickiej 26	budynek usług kultury
39	Krakowski	Kraków m.	Wyższe seminarium duchowne – <i>Drogi Czterech Bram</i> , ul. Pawlickiego 1	budynek sakralny
40	Krakowski	Kraków m.	Kamienica <i>Dom pod Żaglami</i> , ul. Smocza 6a	budynek mieszkalny
41	Krakowski	Kraków m.	Budynek oddziału Banku BPH, ul. Grzegorzeczka	budynek usługowy
42	Krakowski	Kraków m.	Kaplica cmentarna – <i>Brama do Miasta Umarłych</i> , Batowice	budynek sakralny
43	Krakowski	Kraków m.	Relikty zabudowy poprzemysłowej (w tym obiekty młyna do łamania żuźla wielkopiecowego), Branice	budynek poprzemysłowy
44	Limanowski	Kamienica	Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusa, Szczawa	budynek sakralny
45	Myślenicki	Myślenice	Dom, ul. 3 Maja 1a	budynek mieszkalny
46	Myślenicki	Siepraw	Kościół pw. Świętego Michała Archanioła	budynek sakralny
47	Myślenicki	Tokarnia	Kaplica MB Ostrobramskiej, Więciórka	budynek sakralny
48	Myślenicki	Tokarnia	Galeria rzeźby plenerowej Jana Wrony, zbocze Urbaniej Góry	założenie krajobrazowe
49	Nowosądecki	Krynica-Zdrój	Pijalnia główna wód mineralnych	budynek usługowy

50	Nowosądecki	Krynica-Zdrój	Pomnik Obrońcom-Zwycięzcom, ul. Piłsudskiego	pomnik
51	Nowosądecki	Muszyna	Dekoracje ceramiczne sanatorium <i>Muszyna</i>	detal architektoniczny
52	Nowosądecki	Nowy Sącz	Pomnik Adama Mickiewicza, przy zbiegu Al. Wolności z Plantami	pomnik
53	Nowosądecki	Nowy Sącz	Pomnik Ofiar Faszyzmu, ul. Krańcowa	pomnik
54	Nowosądecki	Stary Sącz	Okładzina ceramiczna, ul. Szczęsnego Morawskiego 4	detal architektoniczny
55	Nowotarski	Czorsztyn	Żelazne organy – pomnik poległym o utrwalanie władzy ludowej na Podhalu na przełęczy Snozka	pomnik
56	Nowotarski	Nowy Targ	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Serca NMP, Gronków	budynek sakralny
57	Nowotarski	Nowy Targ	Dom Kultury, Ludźmierz	budynek usług kultury
58	Nowotarski	Nowy Targ	Prewentorium kolejowe	budynek usługowy
59	Nowotarski	Nowy Targ	Schronisko turystyczne im. Wł. Orkana na Turbaczu	budynek usług turystyki
60	Nowotarski	Ochotnica Dolna	Pomnik upamiętniający katastrofę Liberatora, przełęcz Pańska Przehybka	pomnik
61	Nowotarski	Rabka-Zdrój	Bacówka na Maciejowej	budynek usług turystyki
62	Olkuski	Klucze	Kościół pw. MB Częstochowskiej, Rodaki	budynek sakralny
63	Olkuski	Olkusz	Pomnik represji hitlerowskich, Rynek	pomnik
64	Oświęcimski	Oświęcim m.	Pomnik Walki i Męczeństwa	pomnik
65	Tarnowski	Tarnów	Pomnik gen. J. Bema, ul. Wałowa	pomnik
66	Tarnowski	Tarnów	Pomnik pierwszego transportu do Oświęcimia, pl. Więźniów Oświęcimia	pomnik
67	Tarnowski	Tarnów	Pomnik Ofiar Wojny i Faszyzmu, ul. Narutowicza	pomnik
68	Tatrzański	Bukowina Tatrzańska	Kościół pw. św. Jacka, Groń	budynek sakralny
69	Tatrzański	Bukowina Tatrzańska	Kościół pw. św. Antoniego z Padwy, Brzegi	budynek sakralny
70	Tatrzański	Bukowina Tatrzańska	Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy, Rzepiska	budynek sakralny
71	Tatrzański	Kościelisko	Schronisko turystyczne w Dolinie Chochołowskiej	budynek usług turystyki
72	Tatrzański	Poronin	Ośrodek Wypoczynkowy URM, Polana Zgorzelisko	budynek usług turystyki
73	Tatrzański	Poronin	Kościół pw. NMP Królowej Świata, Murzasichle	budynek sakralny
74	Tatrzański	Zakopane	Schronisko turystyczne w Dolinie Pięciu Stawów Polskich	budynek usług turystyki
75	Tatrzański	Zakopane m.	Dom Turysty, ul. Zaruskiego 5	budynek usług turystyki
76	Tatrzański	Zakopane m.	Tatrzański Instytut Hydrometeorologiczny PIHM	budynek usługowy
77	Tatrzański	Zakopane m.	Pomnik Ratownikom Górskim	pomnik
78	Tatrzański	Zakopane m.	Pomnik <i>Prometeusz Rozstrzelany</i>	pomnik
79	Tatrzański	Zakopane m.	Hala Ośrodka Przygotowań Olimpijskich	budynek usług sportu
80	Tatrzański	Zakopane m.	Muzeum Tatrzańskiego Parku Narodowego	budynek usług kultury
81	Tatrzański	Zakopane m.	Kościół pw. MB Cudownego Medalika	budynek sakralny
82	Tatrzański	Zakopane m.	Sanktuarium MB Fatimskiej	budynek sakralny
83	Tatrzański	Zakopane m.	Kościół pw. Miłosierdzia Bożego	budynek sakralny
84	Wadowicki	Andrychów	Pomnik pamięci lotników poległych w obronie i wyzwoleniu Ojczyzny w czasie II Wojny Światowej	pomnik
85	Wadowicki	Kalwaria zebrzydowska	Zespół Wyższego Seminarium Duchownego	budynek usług oświaty
86	Wadowicki	Wadowice	Zespół kościoła pw. św. Piotra Apostoła	budynek sakralny

			z obiektami towarzyszącymi i otoczeniem	
87	Wielicki	Gdów	Willa Tadeusza Kantora, Hucisko	budynek mieszkalny
88	Wielicki	Gdów	Pomnik Tadeusza Kantora, Krzesło, Hucisko	pomnik

Mapa 7 – Miejscowości i obszary, w których znajdują się dobra kultury współczesnej

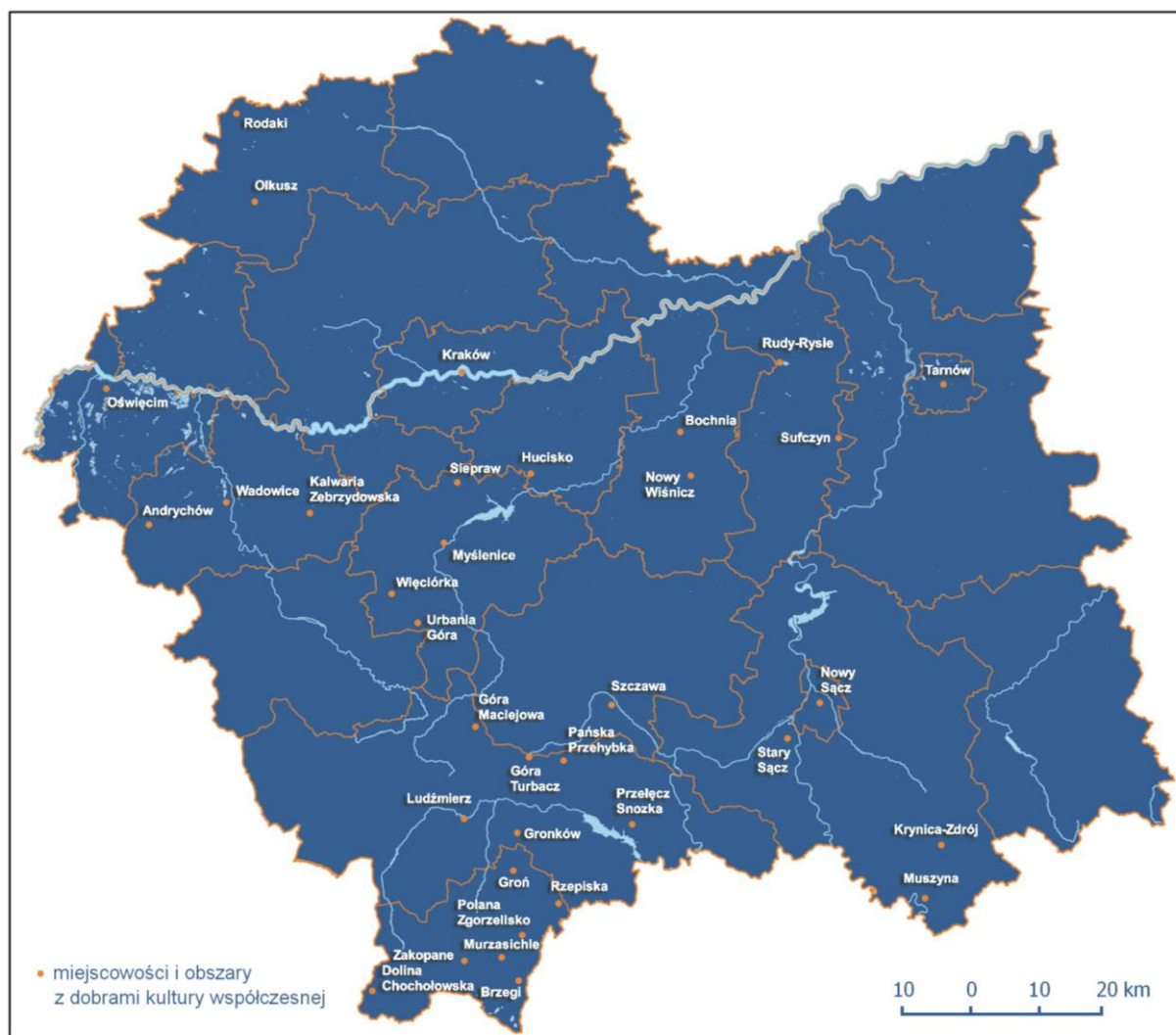

Tabela 31

Obiekty usunięte z listy dóbr kultury współczesnej zidentyfikowanych w województwie małopolskim, z powodu wpisu ich do ewidencji gminnych – podział według powiatów i gmin ²⁴¹				
Lp.	Powiat	Gmina	Obiekt	Kategoria
1	Krakowski	Kraków m.	Centrum Administracyjne Huty im. T. Sendzimira	budynek usługowy
2	Krakowski	Kraków m.	Biurowiec Instytutu Górnictwa Naftowego i Gazownictwa, ul. Lubicz 25	budynek usługowy
3	Krakowski	Kraków m.	Teatr Ludowy	budynek usług kultury
4	Krakowski	Kraków m.	Pawilony sportowe przy stadionie KS Korona	budynek usług sportu
5	Krakowski	Kraków m.	Budynek mieszkalny, tzw. <i>Bankowiec</i> , ul. J. Fałata 2	budynek mieszkalny
6	Krakowski	Kraków m.	<i>Dom stu balkonów</i> , ul. Retoryka 4	budynek mieszkalny
7	Krakowski	Kraków m.	Budynek biurowy <i>Biprocemwap</i> ,	budynek usługowy

²⁴¹ Tamże. Od 2009 r. do końca 2013 r. do listy dóbr kultury współczesnej w regionie nie dopisano żadnych nowych obiektów. Informacja o ujęciu obiektów w gminnych ewidencjach zabytków z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

			ul. Morawskiego 5	
8	Krakowski	Kraków m.	Galeria Sztuki Współczesnej <i>Bunkier Sztuki</i>	budynek usług kultury
9	Krakowski	Kraków m.	Biblioteka Główna AGH	budynek oświaty
10	Krakowski	Kraków m.	Kino <i>Kijów</i>	budynek usług kultury
11	Krakowski	Kraków m.	Hotel <i>Cracovia</i>	budynek usług turystycznych
12	Krakowski	Kraków m.	Mozaika <i>Kłosa</i> , ul. Długa 7	detal architektoniczny
13	Krakowski	Kraków m.	Kościół pw. NMP Królowej Polski, zw. <i>Arką Pana</i>	budynek sakralny
14	Krakowski	Kraków m.	Kościół pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe	budynek sakralny
15	Krakowski	Kraków m.	Muzeum Narodowe	budynek usług kultury
16	Myślenicki	Dobczyce	Zespół klasztorny Sercanów, Stądniki	budynek sakralny

2.2 Niematerialne dziedzictwo kulturowe

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 roku zapisami międzynarodowego prawa ujęła sposób ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, wskazując na konieczność poszanowania dziedzictwa wspólnot, grup i jednostek, które przejawia się, poza wymiarem materialnym, m.in. w języku, śpiewie, zwyczajach, obrzędach świątecznych oraz umiejętnościach związanych z rzemiosłem tradycyjnym.

Ochrona tego rodzaju dziedzictwa ma na celu zapewnienie jego przetrwania – w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie²⁴² – i wzbogacenie różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Zgodnie z wytycznymi konwencji UNESCO, konieczne jest podjęcie działań na rzecz doceniania, uznawania, szanowania i promowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie.

Współistnienie odmiennych wartości i tradycji – wspólnot, ludów autochtonicznych, grup etnograficznych i osób, które odgrywają znaczącą rolę w tworzeniu, ochronie, utrzymywaniu oraz odtwarzaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu – wpisane jest trwale w pejzaż kulturowy województwa małopolskiego. Na przestrzeni wieków Małopolska stanowiła ojczyznę dla wielu grup etnicznych (Krakowiaków, Górali, Lachów, Pogórczan, Zagórczan, Rusinów, Żydów, Romów, osadników niemieckich), była obszarem przenikania się różnych wzorców i wartości kulturowych. W wyniku tego procesu ukształtował się bogaty i różnorodny dorobek kulturowy.

Obecne województwo małopolskie zamieszkują przedstawiciele czterech mniejszości narodowych: Ormian, Słowaków, Ukraińców i Żydów oraz dwóch mniejszości etnicznych: Łemków i Romów. Małopolskę tworzy kilkanaście regionów etnograficznych różniących się między sobą gwarą, strojem, muzyką, obrzędami i lokalnymi zwyczajami. Mieszkańcy regionu poszukują swojej tożsamości i miejsca w przestrzeni kulturowej odwołując się do tradycji lokalnych. Wciąż żywa jest idea tzw. *Małych Ojczyzn*, której wyrazem są licznie działające zespoły regionalne, grupy śpiewacze, zespoły o charakterze obrzędowym (zwłaszcza kolędnicze), kontynuatorzy tradycyjnych rzemiosł ludowych, rzeźbiarze, wskrzesiciele zapomnianego w pewnym okresie malarstwa na szkle czy tradycyjnej plastyki obrzędowej²⁴³.

2.2.1 Regiony etnograficzne w Małopolsce²⁴⁴

Region etnograficzny – w literaturze przedmiotu – rozumiany jest jako pewna całość zajmująca miejsce w przestrzeni historycznej oraz jako narzędzie do grupowania jej cech. Wyznaczenie regionów etnograficznych zdeterminowane jest relacjami pomiędzy przestrzenią a występującymi na niej zjawiskami kulturowymi oraz działalnością człowieka w określonej perspektywie czasowej.

W obecnym województwie małopolskim wyraźnie zarysował się podział na Krakowiaków, Lachów i Górali. W obrębie tych grup zidentyfikowano: Krakowiaków Zachodnich, Krakowiaków Wschodnich, Lachów (Lachów Sądeckich, Limanowskich, Lachów od Dobrej i Szczyrzyca), Pogórczan, Kliszczaków, Górali Babiogórskich, Górali Orawskich, Górali Pienińskich, Górali Podhalańskich, Górali Spiskich,

²⁴² *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.*, art. 2, ust. 3.

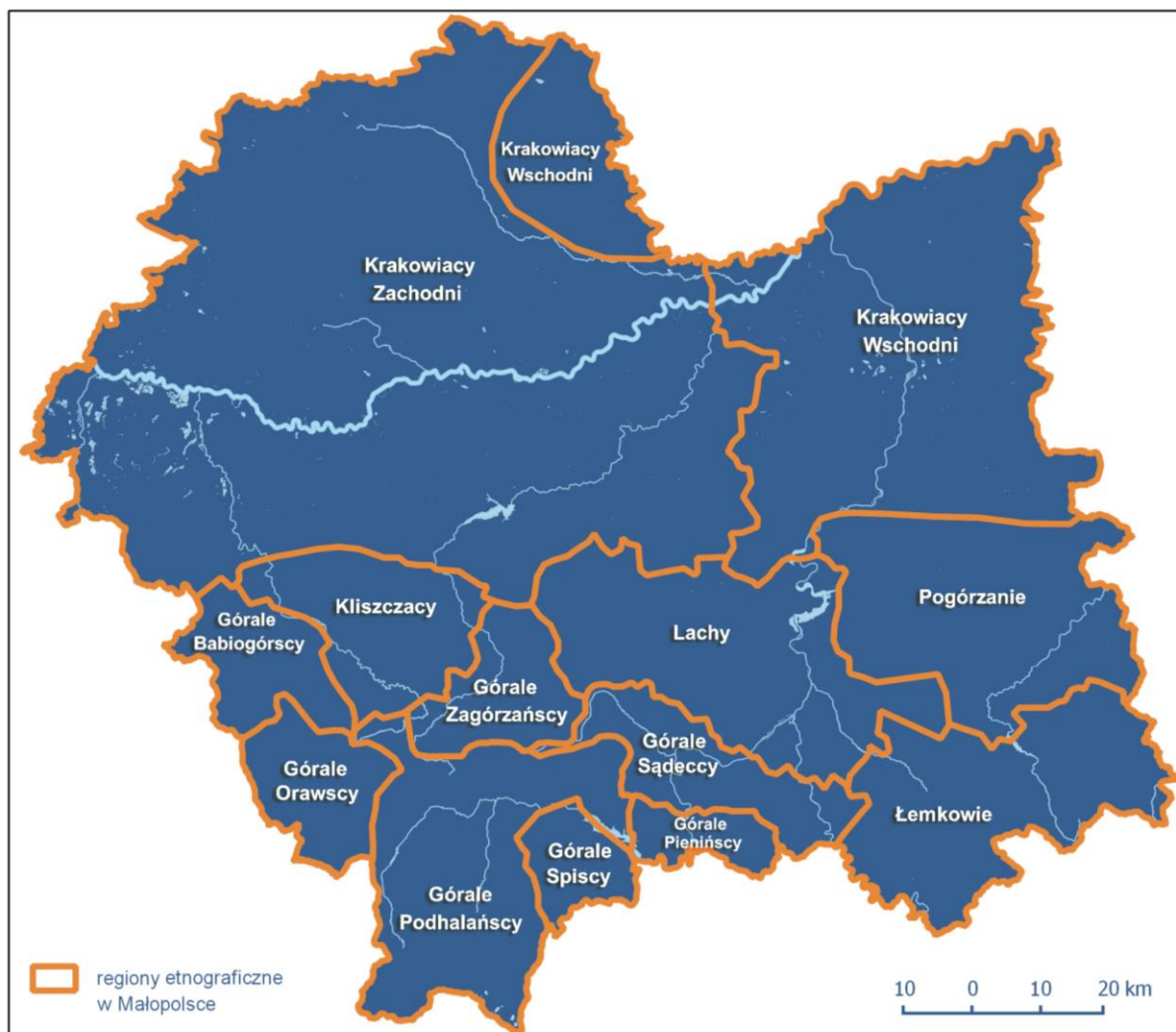
²⁴³ www.mcksokol.pl.

²⁴⁴ Teksty o regionach etnograficznych zostały opracowane na podstawie informacji publikowanych przez Małopolskie Centrum Kultury "Sokół" w Nowym Sączu, www.mcksokol.pl.

Górali Zagórzańskich, Górali Sądeckich (Górali Rytersko-Piwniczańskich i Górali Łącko-Kamienickich) oraz Łemków.

Mapa 8 – Regiony etnograficzne w Małopolsce

2.2.1.1 Krakowiacy

2.2.1.1.1 Krakowiacy Zachodni to grupa etnograficzna zamieszkująca tereny na zachód po rzekę Przemszę, na północy po Szczekociny, na wschód po Jędrzejów, Miechów, Proszowice, Koszyce i Bochnię, na południe po Myślenice, Kalwarię Zebrzydowską i Wadowice. Centrum zajmowanego obszaru stanowi Kraków. Teren ten posiada bardzo urozmaicony krajobraz, obejmujący część Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, Kotliny Sandomierskiej oraz Krainy Miechowsko-Sandomierskiej. Pod względem gospodarczym, poza tradycyjną gospodarką rolniczą i przyzagrodową hodowlą, ludność okoliczna znajdowała pracę w przemyśle (Trzebinia, Jaworzno, Wieliczka, Siersza, Bochnia). Ponadto dobrze rozwijało się także tradycyjne rzemiosło m.in. szycie sukman, garncarstwo w Chrzanowie, wyrób skrzyń malowanych w Skawinie, stolarstwo w Kalwarii Zebrzydowskiej, wyroby z drewna w Porębie, Osieczanach, Jerzmanowicach, plecionkarstwo w Królówce, Lipnicy, Cichawce, wyrób ozdób z bibuły i słomy w Alwerni, Mirowie, Wielmoży, Sułoszowej, kaflarstwo w Krakowie, haftowanie gorsetów i wyrób czapek w Tyńcu. Zajmowano się także flisactwem. Tradycyjne budownictwo stanowiły najczęściej zagrody wielobudynkowe. Biedniejsi mieszkańcy regionu mieszkali w chatkach, podzielonych na część mieszkalną i gospodarczo-hodowlaną. Strój krakowski wykształcił kilkadziesiąt lokalnych odmian, jednakże zwykle przyjęło się mówić o dwu głównych, tj. stroju Krakowiaków Zachodnich i Wschodnich. Strój krakowski odkryto końcem XVIII wieku i szybko stał się przedmiotem dumy oraz przybrał charakter stroju narodowego. W obrzędowości dorocznej tego regionu wyróżniają

się święta Bożego Narodzenia i Wielkanocy (kolędowanie z Turoniem, Herody, szopki krakowskie, misteria Męki Pańskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej, kiermasz wielkanocy Emaus, święto Rękawki).

2.2.1.1.2 Krakowiacy Wschodni to grupa etnograficzna zamieszkująca tereny na zachód mniej więcej wzdłuż linii Jędrzejów – Miechów – Proszowice – Koszyce – Brzesko, na wschód po rzekę Czarną, Połaniec i Tarnów oraz między linią biegnącą powyżej Jędrzejowa i Chmielnika na północy, a linią Tarnów – Brzesko na południu. Większość terenów położonych na północy przynależy do województwa świętokrzyskiego. Tereny są tu równinne lub pagórkowate i wchodzi w skład Kotliny Sandomierskiej oraz Krainy Miechowsko-Sandomierskiej. Na tym obszarze bardzo dobrze rozwijało się tradycyjne rzemiosło, m.in. kowalstwo w Tarnowie, garncarstwo w Dębinie, rymarstwo w Dąbrowie Tarnowskiej, obróbka kamienia w okolicach Tuchowa, wyrób skrzyń malowanych w Morawicach i Wojniczu, haftowanie chust czepcowych w Proszowicach, warsztaty kamieniarskie w Tarnowie, Bochni i Wojniczu. Budownictwo było drewniane, zagrody jedno- lub wielobudynkowe wznoszono w konstrukcji zrębowej, dach kryto słomą. Obrzędy doroczne związane z okresem Bożego Narodzenia i Wielkanocy należą na tych terenach do najbardziej rozwiniętych (Herody, Trzej Królowie, Szczodraki, Dziady Śmirgutne). W sztuce ludowej wyróżnia się przede wszystkim Powiśle Dąbrowskie, utożsamiane z nazwą Zalipia. Tam bowiem występuje, żywy do dziś, zwyczaj malowania na budynkach mieszkalnych i gospodarczych (wewnątrz i na zewnątrz) wielobarwnych motywów kwiatowych oraz zdobienia ścian malowanymi na papierze, tkaninie i wycinankami.

2.2.1.2 Lachy to grupa etnograficzna, która najczęściej utożsamiana jest z mieszkańcami Sądecczyzny. Powstała w wyniku wielowiekowego wzajemnego oddziaływania i mieszania się elementów pasterskiej kultury karpackiej z rolniczą, typową dla nizin. Jest formą przejściową, łączącą cechy góralszczyzny i kultury nizinnych terenów Małopolski. Od północy graniczy z regionem Krakowiaków Wschodnich i Zachodnich, od wschodu z Pogórzanami i regionem łemkowskim. Granicę południowo-wschodnią wyznaczają tzw. Górale Sądecy, a zachodnią – Zagórzanie. W samym regionie lachowskim część badaczy traktuje okolice Limanowej jako subregion Sądecczyzny, inni natomiast, oprócz Lachów Sądeckich, wyodrębniają jeszcze dwie oddzielne grupy – Lachy Limanowskie i Lachy od Dobrej i Szczyrzyca. Za centrum kultury Lachów Sądeckich, w którym rozwinęła się ona w najbogatszej formie, uznaje się wsie w okolicach Podegrodzia o zasięgu pokrywającym się mniej więcej z dawną parafią podegrodzką. W budownictwie lachowskim dominowała wielobudynkowa zagroda. W jej skład wchodziły drewniane budynki z okrągłych bali węglowanych na tzw. płaski węgieł, o czterospadowym dachu krytym słomą (kiczorki) w schodki. Odrębność kulturowa obserwowana jest w muzyce, tańcu i śpiewach lachowskich. Dominują melodie oparte na rytmie walca, o charakterze lirycznym, a także żywe tańce z podkładem muzycznym kontrabas, klarnetu i trąbki oraz rzadkie w innych regionach tańce, takie jak krzyżak, cięta polka, surak i siadany. W obrzędowości rodzinnej najbardziej rozbudowaną formę miało wesele poprzedzone uroczystymi mównicami.

2.2.1.3 Pogórzanie to grupa etnograficzna zamieszkująca Pogórze (Ciężkowickie, Jasielskie, Dynowskie, Bukowskie) oraz zachodnią część Dołów Jasielsko-Sanockich, które w XIV wieku były terenem osadnictwa na prawie niemieckim – jego ślady zachowały się w niektórych nazwach miejscowości – Szymbark, Rozembark (obecnie Rożnowice), Rychwałd (obecnie Owczary). W kształtowaniu się tej kultury odgrywały rolę wpływy polskich grup ościennych (np. Lachów), sąsiadujących narodów ruskich, jak i zakarpacie, głównie słowackie i węgierskie, wynikające z ożywionych długoletnich kontaktów. W życiu Pogórzan, oprócz rolnictwa, ogromne znaczenie odgrywało rzemiosło. Już w XV i XVI wieku rozwinęło się tu na dużą skalę tkactwo płócienne i sukienne – w Bieczu, Gorlicach, Rzepienniku Biskupim. Z tkactwem związane było również hafciarstwo – szeroko znanym ośrodkiem, w którym wyrabiano haftowane chusty czepcowe były Ciężkowice – oraz koronkarstwo, które w Bobowej i Siedliskach zachowało się do dzisiaj. W Bieczu i Gorlicach rozwinęło się garbarstwo. Najstarszym ośrodkiem garncarskim były Kołaczyce, potem dołączyły do nich Rożnowice, Biecz, Szalowa, Łużna, Stróże, Rzepiennik Biskupi i Stróżówka. Mistrzowie wyplatania koszyków mieszkali w Szymbarku i Gródku. Ośrodkiem kamieniarskim była Turza.

2.2.1.4 Kliszczacy to grupa etnograficzna o charakterze przejściowym pomiędzy Góralami i Krakowiakami, zamieszkująca (w dużym przybliżeniu) obszar wyznaczony miastami: Rabka – Sucha Beskidzka – Myślenice. Grupa ta już na początku XX wieku zatraciła w większości swoją regionalną odrębność, podlegając na południu znacznym wpływom podhalańskim, zaś na północy krakowskim, przyjmując jednocześnie szereg elementów kultury Zagórzan. Odrębność stroju, folkloru muzycznego i

słownego zachowała się do II wojny światowej w Sidzinie, Bystrej, Lubieniu, Toporzysku, częściowo Tokarni, Skomialnej Czarnej, Osielcu, Tarnawie i Mucharzu. Poza rolnictwem w regionie kliszczackim uprawiano zawody związane z obróbką drewna – ciesielstwo i stolarstwo. Jednym z najstarszych i najbardziej powszechnych rzemiosł stanowiło garbarstwo, a jego dużym ośrodkiem były Zembrzyce, natomiast w wielu innych miejscowościach, np. w Budzowie i Tarnawie rozwinęło się, związane z garbarstwem, szewstwo i rymarstwo.

2.2.1.5 Górale

2.2.1.5.1 Górale Babiogórcy to grupa etnograficzna, która do końca XIX wieku zamieszkiwała wieś w dolinie Skawicy, u północnych podnóży Babiej Góry – Białkę, Skawicę i Zawoję, a także Grzechynię w północnej części Pasma Jałowieckiego, Juszczyń w północnej części Pasma Policy, a po jego wschodniej stronie – Górną Sidzinę. Od północy obszar zamieszkały przez Babiogórców zamyka Maków Podhalański i Sucha Beskidzka. Podstawowym zajęciem Górali Babiogórskich było sezonowe pasterstwo. Wyjście ze stadami w góry i powrót, czyli redyk wiosenny i jesienny, miały uroczysty charakter i związane z nim były liczne obrzędy i zabiegi magiczne. Inne uprawiane rzemiosła związane były ściśle z potrzebami codziennymi mieszkańców. Niemal w każdej wsi znajdowały się kuźnie, popularna była obróbka dostępnego drewna budulcowego – ciesielstwo, stolarstwo oraz gonciarstwo. Zajmowano się również garbarstwem – w Zembrzycach, Budzowie, Tarnawie – i folusznictwem. Oryginalną dziedziną wytwórczości tego terenu były i pozostały do dziś drewniane zabawki, wytwarzane według określonych wzorów (małe bryczki z konikami, kołyski, grzechotki). Wyrabiano je prawdopodobnie już w 2. połowie XIX wieku w kilku wsiach: Koszarawie, Lachowicach, Pewli Wielkiej i Stryszawie.

2.2.1.5.2 Górale Orawscy to grupa etnograficzna zamieszkująca tereny na południe od głównego pasma Beskidów Zachodnich, w dolinie rzeki Orawy, prawego dopływy Wagu. Tradycyjnymi zajęciami Orawian było pasterstwo oraz rzemiosła związane z pozyskiwaniem i przeróbką drewna. O mistrzostwie cieśli orawskich świadczyć może oryginalny typ budowli z tzw. wyżkami (rodzajem spichlerzy usytuowanych w części strychowej) i towarzyszącymi im przewyżkami – gankami biegnącymi wzdłuż frontowej ściany pod okapem. Charakterystyczne były ozdobne nadokienniki, wykazujące wpływy stylu barokowego. Ciekawą grupę zawodową charakterystyczną dla Orawy stanowili handlarze płótnem, tzw. płóciennicy. Dla wielu mieszkańców wsi płóciennictwo było podstawowym środkiem utrzymania. Bardzo popularne było zdobnictwo tkanin techniką drukarską. W wielu miejscowościach – np. w Lipnicy Wielkiej i Małej oraz w Orawce – jeszcze w XIX wieku funkcjonowały liczne ręczne drukarnie płócien. Innym, popularnym zajęciem na tym terenie było folowanie, czyli spilśnianie sukna w celu jego wzmocnienia i pogrubienia. Poza tym Orawka była jednym z najważniejszych ośrodków garbarskich.

2.2.1.5.3 Górale Pienińscy, zwani też Szczawnickimi, to grupa etnograficzna zamieszkująca Pieniny Właściwe (Pieniny Środkowe). Kultura ludowa tego regionu nosi wspólne z całą góralszczyzną cechy karpackiej kultury pasterskiej, w której podstawą gospodarki był wysokogórski wypas owiec, uzupełniony przez rolnictwo i przyzagrodową hodowlę bydła. Zagrody pienińskie były wielobudynkowe, często stawiane w kształt litery „L” lub czworoboku. Domy drewniane, budowane z płazów i kryte z reguły gontem, do końca ubiegłego wieku były bezkominowe, z wewnętrznym podziałem na czarną i białą izbę. Odrębność regionu pienińskiego przejawia się najwyraźniej w ubiorze miejscowych górali. Starodawne stroje typu spiskiego zachowały się najdłużej na sąsiadującej z regionem szczawnickim Rusi Szlachtowskiej, którą tworzyły społeczności czterech załedwie wsi: Szlachtowej, Jaworek, Białej Wody i Czarnej Wody (Górale Ruscy). Dolina Białej Wody była niegdyś najśłynniejszym w Polsce ośrodkiem wędrownego druciarstwa. Druciarze zajmowali się naprawą garnków (glinianych, potem metalowych), produkcją łapek na myszy, forem do ciast.

2.2.1.5.4 Górale Podhalańscy to grupa etnograficzna zamieszkująca Podhale, u północnego podnóża Tatr, obejmujące Zakopane, Nowy Targ, okolice Chochołowa, Czarnego Dunajca, Bukowiny Tatrzaskiej i Białki Tatrzaskiej. Region ten wyróżnia się jednolitą kulturą, złożoną z mozaiki wpływów kulturowych przyniesionych przez kolejnych osadników (rolniczą ludność polską i niemiecką oraz Wołosów – koczowników pasterskich). W tradycyjnym budownictwie podhalańskim występowała zagroda typu gradowego – dom mieszkalny i zabudowania gospodarcze ustawione były w czworobok. Dawna chałupa góralska składała się tylko z jednej izby, sieni i komory. Z biegiem czasu powstawały chałupy dwuizbowe, z izbą "białą", odświętną, bez pieca (bogato zdobioną) i „czarną”, z paleniskiem. Część mieszkalna budowana była z płazów, budynki gospodarcze z okrągłaków. Kształt domów góralskim nadawały głównie dachy (wysokie, strome, w szczycie łamane) oraz rzeźbione zdobienia.

Kulturę Górali Podhalańskich wyróżnia zwiększenie dekoracyjności ubioru, odrodzenie dawnych legend zbójnickich, pieśni i melodii, rozwój architektury i twórczości plastycznej, w szczególności malarstwa na szkle, zdobnictwa w drewnie i skórnictwa. Szczególne miejsce zajmuje folklor muzyczny, wyróżniający się jednolitością stylu muzycznego.

2.2.1.5.5 Górale Spiscy to grupa etnograficzna zamieszkująca historyczną krainę Spisz, której polskie granice przebiegają od ujścia Białki do Dunajca niedaleko Dębna Podhalańskiego, na wschód wzdłuż Dunajca do granicy państwa w rejonie słowackiej wsi Łysa nad Dunajcem, następnie na południe granicą państwa przez dolinę Zadniego Potoku, grzbietem Wyżniego Hardenu do szczytu Frankowej Góry, dalej wzdłuż granicy na zachód do doliny potoku Kacwin, po jej przecięciu południowymi stokami pasma Magury Spiskiej aż do górnej części doliny Białki na południe do wsi Jurgów i wzdłuż rzeki Białki do ujścia do Dunajca. W kulturze materialnej Górali Spiskich zauważalne są wpływy państw, w których granicach znajdował się Spisz na przestrzeni dziejów – obok elementów czysto polskich obserwowane są elementy kultury węgierskiej, niemieckiej, słowackiej, ale także – podobnie jak na całej góralszczyźnie – naleciałości wołoskie. Wielokulturową mozaikę można zauważyć w folklorze muzyczno-tanecznym i stroju. Szczególnym znakiem współistnienia na Spiszu różnych kultur jest dialekt spiski, gdzie wśród wpływów węgierskich, słowackich czy ruskich spotkać można wiele germanizmów, będących śladem po osadnictwie niemieckim (nazwy miejscowości: Dursztyn, Falsztyn, Frydman są tego przykładem).

2.2.1.5.6 Górale Zagórzańscy to grupa etnograficzna zajmująca obszar północnych stoków Górców i zachodniej części Beskidu Wyspowego, w dolinach rzek Raby, Mszanki, Słomki i Porębianki. Folklor Zagórczan nie jest jednolity. Wiele cech wspólnych łączy Zagórczan z mieszkającymi w sąsiedztwie Kliszczakami, w części zachodniej regionu (okolice Rabki) występują wyraźne wpływy Podhala. W regionie zagórzańskim charakterystyczna była luźna zabudowa wsi w formie tzw. osiedli, obejmująca niewielkie skupiska chałup, lokowane zarówno w dolinach, jak i na górskich zboczach. W górnych przysiółkach Lubomierza, Mszany Górnej czy Koniny można jeszcze napotkać relikty dawnego budownictwa. Domy wznoszone były z okraglaków łączonych na zrąb, osadzanych na solidnych kamiennych podwalinach (peckach). Dachy kryto słomą lub gontem. Szczeliny między deskami utykano mchem i gliną. Początkowo w starszych chałach część mieszkalną łączyło ze stajnią, z biegiem czasu dom oddzielony został od zabudowań gospodarczych, które tworzyły tzw. okół. Chałupy składały się z dwóch części – komnaty i kuchni – połączonych sienią. Zagórczanie zachowali do dziś dawną góralską gwarę.

2.2.1.5.7 Górale Sądeckcy to grupa etnograficzna zamieszkująca tereny od Tylmanowej do Kadczy, w obrębie której rozróżnia się: Górali *od Łącka, od Kamienicy, od Tylmanowej* oraz Górali Ryterskich, Barcickich i Piwniczańskich zamieszkujących dolinę Popradu. Górale Rytersko-Piwniczańscy to grupa stanowiąca ogniwo pośrednie między Lachami Sądeckimi a Góralami Pienińskimi i Słowakami. Zamieszkiwali dolinę Popradu od Barcic na północy, po Wierchomlę na wschodzie i granicę państwa na południu. Od północy graniczyli z Lachami Sądeckimi, od południowego wschodu z Łemkami, od zachodu z Góralami Pienińskimi. Centra kulturowe stanowiły dwie miejscowości: Rytro i Piwniczna. Podstawę gospodarki stanowiło rolnictwo i hodowla bydła na śródleśnych polanach, w odległej przeszłości także splaw oraz handel drewnem i wyrób gontów. Odmianą grupę stanowią Górale Łącko-Kamienicy. Zamieszkuje oni teren stykowy trzech grup górskich: Beskidu Wyspowego, Beskidu Sądeckiego i Górców w dolinach rzek Kamienicy i Dunajca. Podstawą ich tradycyjnej gospodarki było rolnictwo i sadownictwo (jabłka i śliwy). W przeszłości Łącko było prężnym ośrodkiem kuśnierskim.

2.2.1.6 Łemkowie to grupa etnograficzna, która do 1947 roku zamieszkiwała cały Beskid Niski, bieszczadzką dolinę Osławy i Beskid Sądecki po dolinę Popradu (około 170 wsi). Nazywali siebie Rusnakami. Zajmowali się głównie rolnictwem i hodowlą owiec. Wokół Magury Wątkowskiej powstawały ośrodki kamieniarskie (Bartne, Bodaki), wykorzystujące miejscowy piaskowiec do produkcji kamieni młyńskich, żaren oraz krzyży i kapliczek. Mieszkańcy Nowicy i Leszczyn wykonywali przedmioty z drewna (łyżki, zabawki, akcesoria kuchenne), zajmowali się też wędrownym szklarstwem. W Łosiu wytwarzano maź drzewną, którą rozprowadzano także poza terenem Polski. Bielanka zasłynęła z dziegcia – produktu suchej destylacji drewna i działaniu przeciwbakteryjnym, stosowanego w ludowej medycynie. Na całej Łemkowszczyźnie powszechnie trudniono się przędzeniem i tkactwem, głównie na potrzeby domowe. Materiały samodiałowe – sukno i płótno – stosowano powszechnie aż do II wojny światowej. Łemkowie wytworzyli oryginalną kulturę ludową, opartą na starych wzorcach ruskich i wołoskich, połączonych z wpływami kultur otaczających ich narodów.

2.2.2 Gwara

Podstawę dialektu małopolskiego stanowiło dawne skupisko etniczno-językowe plemienia Wiślan, zamieszkających w dorzeczu górnej Wisły między Podgórzem Karpackim, Górami Świętokrzyskimi i Puszczą Sandomierską. Dialekt małopolski w trakcie historycznego rozwoju znacznie rozszerzył zasięg terytorialny, obejmując ziemie historycznych województw: krakowskiego, sandomierskiego i lubelskiego. Współcześnie używany jest w południowo-wschodniej i środkowej części Polski, a w jego obrębie, biorąc pod uwagę określone cechy językowe, wyróżniane są obszary gwarowe²⁴⁵.

Za podstawę klasyfikacji i podziału dialektu małopolskiego na zespoły i podzespoły gwarowe przyjmuje się następujące kryteria: wymowę samogłosek nosowych, przejście wygłosowego *-ch* w *-k*, dla wschodniej części – mazurzenie i „a” pochylone. Na obszarze województwa małopolskiego wyróżnia się: dialekt południowo-zachodni – w nim gwary podhalańsko-beskidzkie, gwary pasa karpacko-podgórskiego, gwary okolic Krakowa – oraz dialekt środkowomałopolski – a w nim grupę kielecko-miechowską. Na południu Małopolski, w części górskiej, wyraźnie wyodrębniają się: gwara podhalańska, gwary orawskie i spiskie²⁴⁶.

2.2.3 Zespoły regionalne

Małopolskę wyróżnia bardzo wysoka aktywność twórcza mieszkańców oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych i folklorystycznych. Tradycyjna kultura prezentowana jest w formie autentycznej lub w formie artystycznie opracowanej i stylizowanej, m.in. poprzez działalność zespołów regionalnych. W województwie małopolskim odnotowano istnienie **244 zespołów regionalnych**, w tym 106 zespołów śpiewaczych i obrzędowych, 42 zespołów pieśni i tańca oraz 96 kapel ludowych²⁴⁷. Dla porównania, w kraju działa łącznie 859 zespołów regionalnych, w tym 582 zespoły śpiewacze i obrzędowe, 89 zespołów pieśni i tańca, 185 kapel ludowych oraz 3 zespoły folkowe²⁴⁸. Wiele spośród małopolskich zespołów regionalnych ma szczególne osiągnięcia w dziedzinie prezentacji dorobku artystycznego, m.in.: *Zespół Regionalny im. Jana Malinowskiego w Szczawnicy*, *Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Myślenicka”*, *Zespół Pieśni i Tańca „Wolbromiaczy” z Wolbromia*, *Regionalny Zespół „Dolina Popradu z Piwnicznej”*, *Orkiestra Dęta im. Tadeusza Moryto z Łącka* oraz *Zespół Regionalny „Juzyna” z Zawoi*.

Zasadnicze znaczenie dla działalności i rozwoju zespołów regionalnych mają imprezy folklorystyczne. Najbardziej znane i znaczące festiwale i przeglądy zespołów regionalnych w Małopolsce to: *Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych Święto Dzieci Gór* w Nowym Sączu, *Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich* w Zakopanem, *Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych* w Rabce Zdroju, *Przegląd Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych Regionu Krakowskiego „Krakowiaczek”*, *Tydzień Kultury Beskidzkiej* (estrady w Oświęcimiu, Sucheju i Makowie Podhalańskim). Programy wielu z tych cyklicznie organizowanych imprez wzbogacone są o zajęcia seminaryjne i warsztatowe mające na celu doskonalenie kwalifikacji instruktorów²⁴⁹.

W Małopolsce istnieje jeszcze tradycja przekazywania dzieciom i młodzieży umiejętności ludowego muzykowania bezpośrednio przez muzyków starszego pokolenia. Formami prezentacji, a także weryfikacji merytorycznej oraz poziomu artystycznego tej dziedziny twórczości amatorskiej są w Małopolsce m.in. wydarzenia: *Ogólnopolski Konkurs Gawędziarzy, Instrumentalistów, Śpiewaków, Pytacy i Mowy Starosty Weselnego „Sabałowe Bajania”* w Bukowinie Tatrzańskiej, *Konkurs Muzyk, Instrumentalistów, Śpiewaków Ludowych i Drużbów Weselnych „Drużbacka”* w Podegrodziu, *Przegląd Zespołów, Kapel, Instrumentalistów i Grup Śpiewaczych „Krakowski Wianek”* w Szczurowej²⁵⁰.

2.2.4 Organizacje i stowarzyszenia podtrzymujące miejscowy folklor

W województwie małopolskim odnotowano istnienie **1 431 organizacji pozarządowych** realizujących działalność w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (w kraju 15 662) oraz 1 087 organizacji pożytku publicznego realizujących działalność w dziedzinie rozwoju

²⁴⁵ http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=467&Itemid=110.

²⁴⁶ Pawłowski E., *Podział gwar małopolskich na tle wzajemnych wpływów gwarowych oraz nowych tendencji językowych* [w:] *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego* VI, 1966, s. 191-202.

²⁴⁷ Na podstawie ogólnopolskiej bazy danych stworzonej w ramach programu operacyjnego MKiDN przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych w Lublinie [w:] *Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2011 wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pn. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*, s. 22-23.

²⁴⁸ Tamże.

²⁴⁹ Materiały pomocnicze opracowane na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przez Małopolskie Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu i Zespół ds. Instytucji Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵⁰ Tamże.

wspólnot i społeczności lokalnych (w kraju 13 063). Ponadto 182 organizacje w regionie realizują działalność na rzecz mniejszości narodowych, etnicznych oraz języka regionalnego (1 944 w kraju)²⁵¹.

Formą działalności amatorskiego ruchu artystycznego w Małopolsce, popularyzującą oraz kultywującą tradycje, zwyczaje i obrzędy ludowe, czyli szeroko rozumianą kulturę ludową, jest amatorski teatr regionalny. W ramach tego zjawiska mieści się zarówno teatr obrzędowy, ukazujący z etnograficzną wiernością obrzędy i obyczaje danego regionu, opowiedziane gwara, z wykorzystaniem muzyki, poezji ludowej, stroju, tańca czy sztuki ludowej, ale także teatr dramatyczny. Teatr regionalny jest wciąż żywy dzięki takim imprezom jak: *Wadowickie Spotkania Teatralne* w Wadowicach, *Przepatrzowiny Teatrów Regionalnych* w Czarnym Dunajcu, *Międzywojewódzki Sejmik Teatrów Wiejskich* w Bukowinie Tatrzańskiej, *Przegląd Teatrów Regionalnych* w Wiśniowej, *Pogórzańskie Gody* w Łużnej. Do najaktywniejszych ośrodków teatru ludowego (często z wieloletnimi tradycjami) należą: Bukowina Tatrzańska i region Podhala, Bobowa, Męcina, Nieciecza, Okleśna²⁵².

2.2.5 Tradycyjne rzemiosło artystyczne

W regionie odnotowuje się działalność około **1 000 artystów ludowych**, tworzących, w szczególności w takich dziedzinach jak: malarstwo, malarstwo na szkle, rzeźba, plastyka obrzędowa, metaloplastyka, kowalstwo artystyczne, skórnictwo, ceramika, bibułkarstwo, haft, koronka, zabawkarstwo. Spośród nich wielu pracuje tradycyjnymi, historycznymi technikami, wykorzystując naturalne materiały. W terenie pracują także fascynaci rzemiosła artystycznego, których działania przyczyniają się do popularyzacji i podtrzymywania tradycji ginących zawodów. Większość wyżej wymienionych rodzajów twórczości występuje na terenie całego województwa małopolskiego, jednakże zauważalne jest nasilenie występowania niektórych rodzajów tradycyjnej twórczości w poszczególnych subregionach, przykładowo: plastyki obrzędowej okresu wielkanocnego (palmy, pisanki) w rejonie Krakowiaków Wschodnich, malarstwa na szkle, metaloplastyki i skórnictwa na Podhalu, a koronkarstwa na Pogórzu²⁵³.

Od 2008 roku realizowany jest projekt pn. *Szlak Tradycyjnego Rzemiosła*. Przedsięwzięcie powstało we współpracy Fundacji NADwyraz z Instytutem Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Muzeum Okręgowym w Nowym Sączu, przy finansowym wsparciu Województwa Małopolskiego oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Szlak tradycyjnego rzemiosła to szlak dziedzictwa kulturowego, obejmujący ścieżki tematyczne dotyczące twórczości ludowej i tradycyjnego, zanikającego na naszych oczach, wiejskiego rzemiosła Małopolski i Podkarpacia. Wytoczony szlak jest nie tylko atrakcją turystyczną, ale przede wszystkim świadectwem, uchwyceniem śladu historii, udokumentowaniem żywego dziedzictwa. Służy upowszechnieniu i szerokiej promocji dawnych rzemiosł, a tym samym wsparciu samych twórców i całego regionu. *Szlak Tradycyjnego Rzemiosła Małopolski* obejmuje swoim zasięgiem 6 tras regionalnych – 76 miejscowości, 130 twórców, 24 techniki rzemieślnicze i 130 twórców ludowych²⁵⁴.

Ciekawą inicjatywą w tym zakresie jest także projekt pn. *Szkola ginących zawodów* realizowany przez Bukowińskie Centrum Kultury *Dom Ludowy* w Bukowinie Tatrzańskiej, które podejmuje wiele przedsięwzięć wspierających regionalne tradycje, folklor i sztukę ludową²⁵⁵.

2.2.6 Produkty regionalne i tradycyjne

Małopolska ma dobrze rozwiniętą ofertę produktów opartych na tradycyjnych recepturach. Pod względem liczby produktów regionalnych zarejestrowanych przez Komisję Europejską – w *Rejestrze Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych* lub *Rejestrze Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności* – zajmuje pierwsze miejsce w Polsce. Nasz kraj posiada **36 produktów regionalnych**, z tej liczby aż **11 pochodzi z Małopolski** (30,56% krajowego ogółu): 5 o chronionej nazwie pochodzenia: bryndza podhalańska, oscypek, redykołka, karp zatorski, nasiona fasoli *Piękny Jaś* z Doliny Dunajca – oraz 6 o chronionym oznaczeniu geograficznym: suska sechłońska, kielbasa lisecka, obwarzanek krakowski, jabłka łąckie, chleb prądnicki i jagnięcina podhalańska²⁵⁶. Produkcja produktów regionalnych związana jest ściśle z zastrzeżoną prawem technologią oraz warunkami naturalnymi obszaru, na którym powstają.

²⁵¹ Stan na koniec 2013 r., dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

²⁵² Materiały pomocnicze opracowane na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przez Małopolskie Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu i Zespół ds. Instytucji Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵³ *Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2011 wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pn. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*, s. 25-26.

²⁵⁴ Tamże, s. 26.

²⁵⁵ <http://domludowy.pl/szkola-ginacych-zawodow/>.

²⁵⁶ Dane z Departamentu Rolnictwa i Geodezji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi na *Liście Produktów Tradycyjnych* zarejestrowano **106 produktów tradycyjnych** z województwa małopolskiego (na 1 206 w skali kraju)²⁵⁷. Na taką listę mogą zostać wpisane produkty – których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania dawnych, tzn. wykorzystywanych od co najmniej 25 lat metod produkcji – stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane oraz będące elementem tożsamości społeczności lokalnej. W ostatnich latach produktami tradycyjnymi z terenu Małopolski uznane zostały m.in.: chleb miciński, kukielki podegrodzkie, polska fasola z orzełkiem, jarzębinka, jarzębiak izdebnicki, sułkowicka Drzonówka, sądeckie lody, sernik jurajski, bugle zembrzyckie, śliwowica wyborna, śliwowica łącka, moskola, pierogi łomniczańskie, ziemniaki po cabańsku, syropy owocowe, karp zatorski wędzony, suski miód spadziowy z drzew iglastych, ser gazdowski, szynka podstolego, tuszka gęsi zatorskiej, chleb jurajski, ogórki kiszane w studni, zolipskie pirogi²⁵⁸.

Wśród małopolskich produktów tradycyjnych jest: 27 piekarniczych i cukierniczych, 20 gotowych dań i potraw, 15 mięsnych, 13 orzechów, nasion, zbóż, warzyw i owoców, 10 wyrobów mlecznych, 9 napojów alkoholowych i bezalkoholowych, 4 miody, 3 produkty rybołówstwa, 1 masło oraz 4 inne produkty (syropy owocowe, balsam kapucyński, sól wielicka, jajko zielononóżki kuropatwianej).

Poza produktami zarejestrowanymi jako tradycyjne i regionalne, dużym powodzeniem na krajowym rynku cieszą się wody mineralne z terenów małopolskich uzdrowisk: Muszyna Zdrój (*Muszynianka*), Piwniczna Zdrój (*Piwniczanka*) oraz lecznicze ze Szczawnicy Zdroju (m.in.: *Jan* i *Zuber*).

2.2.7 Szlaki kulturowe i turystyczne

Małopolska, obok województwa pomorskiego, jest najbardziej popularnym regionem turystycznym Polski, a także najwyższym ocenianym w badaniach atrakcyjności turystycznej. O potencjale turystycznym regionu decydują walory kulturowe i przyrodnicze, dobrze przygotowana infrastruktura turystyczna, dostępność komunikacyjna oraz rosnące zainteresowanie ofertą turystyczną ze strony odbiorców rynku krajowego i zagranicznego.

W regionie podejmowane są działania mające na celu stworzenie i promocję nowych produktów turystycznych, opartych na walorach i tradycji miejsca, przez to autentycznych i jedynek w swoim rodzaju (np. podróże kulinarne, przyrodnicze, warsztaty rękodziela ludowego). W Małopolsce istnieje wiele tras tematycznych (szlaków turystyczno-kulturowych i turystycznych tras miejskich), które prezentują różne aspekty dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego). Od kilku lat zaobserwowano wzrost zainteresowania tą formą promocji dziedzictwa kulturowego, zarówno ze strony odbiorców, jak i organizatorów, którzy w odpowiedzi na społeczne zapotrzebowanie inicjują tworzenie nowych tras tematycznych. Przez region przebiega **ponad 110 szlaków turystyczno-kulturowych**, zróżnicowanych tematycznie, o różnym stopniu rozwoju, animacji i organizacji oraz różnym zasięgu (lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim), w tym:

- 6 szlaków międzynarodowych (przebiegających przez terytorium Polski i innego państwa, w szczególności Ukrainy, Czech i Słowacji)²⁵⁹,
- 7 szlaków ponadregionalnych (przebiegających przez tereny innych województw: świętokrzyskiego, śląskiego, opolskiego, podkarpackiego)²⁶⁰,
- ponad 30 szlaków regionalnych (obejmujących obiekty zlokalizowane na terenie całego województwa),
- blisko 70 turystycznych tras miejskich (prezentujących zabytki jednej miejscowości, często bez wiodącego tematu, np. zabytki miasta, dziedzictwo kulturowe miejscowości).

Szlaki kulturowe wspierają zachowanie i restaurację dziedzictwa kulturowego, budowanie lokalnej tożsamości oraz rozwój turystyki kulturowej. Pojedyncze walory turystyczne zyskują na wartości, kiedy zostaną połączone w ramach tematycznej oferty pozwalającej łączyć obiekty i miejscowości w logiczną całość, która staje się bazą do kreowania nowego produktu turystycznego. Trasy szlaków w wielu miejscach przecinają się i pokrywają ze sobą, pozwalając zarówno na koncentrowanie się na temacie wiodącym, jak i jednocześnie zwiedzanie obiektów o zróżnicowanej tematyce. Małopolski Instytut Kultury stworzył platformę informacyjno-promocyjną dotyczącą turystyki kulturowej, ze

²⁵⁷ Stan na koniec 2013 r., <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-malopolskie>.

²⁵⁸ Tamże.

²⁵⁹ To następujące szlaki: Międzykulturowy Szlak Turystyczny Pogranicza Polsko-Słowackiego, Szlak Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń, Szlak Europejskich Cmentarzy, Szlak Maryjny Częstochowa – Mariazell, Szlak Zbójników Karpackich, Transgraniczny Trakt Tradycji.

²⁶⁰ To następujące szlaki: Droga św. Jakuba, Południowo-zachodni Szlak Cysterski, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej, Szlak Jagielloński, Szlak Naftowy, Szlak Orlich Gniazd, Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich.

szczególnym uwzględnieniem szlaków kulturowych, kierowaną zarówno do turystów, jak i do operatorów szlaków kulturowych (serwis *Szlaki Małopolski* – <http://szlakimalopolski.pl/>).

Tabela 32

Szlaki kulturowe, turystyczne i trasy tematyczne w Małopolsce ²⁶¹			
Lp.	Nazwa szlaku	Lp.	Nazwa szlaku
1.	Dwory Małopolski	26.	Szlak Europejskich Cmentarzy
2.	Karpacki Szlak Rowerowy	27.	Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej
3.	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	28.	Szlak Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń
4.	Małopolska Droga św. Jakuba	29.	Szlak Jagielloński
5.	Małopolska Miodowa Kraina	30.	Szlak Jaskiniowców
6.	Małopolska Romańska	31.	Szlak Małopolska dla Dzieci
7.	Małopolska wieś dla dzieci	32.	Szlak Maryjny Częstochowa – Mariazell
8.	Małopolska wieś dla seniorów	33.	Szlak Młodopolska Małopolska
9.	Małopolska wieś pachnąca ziołami	34.	Szlak Naftowy
10.	Małopolski Szlak Bożogrobców	35.	Szlak Orlich Gniazd
11.	Małopolski Szlak Geoturystyczny	36.	Szlak Oscypkowy
12.	Małopolski Szlak Literacki	37.	Szlak Pierścień Jurajski
13.	Małopolski Szlak Owocowy	38.	Szlak Schronów II Wojny Światowej <i>Stellung – Proszowice</i>
14.	Małopolski Szlak Powstania Styczniowego	39.	Szlak Śladami Żydów Małopolskich
15.	Małopolski Szlak Śladami bł. Jana Pawła II	40.	Szlak Średniowiecznych Miasteczek Małopolski
16.	Małopolski Szlak Winny	41.	Szlak Średniowiecznych Rynków
17.	Małopolska Trasa Smakoszy	42.	Śliwkowy Szlak
18.	Małopolska Trasa UNESCO	43.	Szlak Tradycyjnego Rzemiosła Małopolski
19.	Międzykulturowy Szlak Turystyczny Pogranicza Polsko-Słowackiego	44.	Szlak Zbójników Karpackich
20.	Południowo-zachodni Szlak Cysterski	45.	Szlak <i>Via Regia</i>
21.	Solny Szlak	46.	Szlak Warowni Jurajskich
22.	Szlak Architektury Drewnianej	47.	Śliwkowy Szlak
23.	Szlak Bursztynowy Greenways	48.	Transgraniczny Trakt Tradycji
24.	Szlak Cerkwi Łemkowskich	49.	Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich
25.	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej		

Tabela 33

Turystyczne trasy miejskie w Małopolsce ²⁶²					
Lp.	Miejscowość	Nazwa trasy	Lp.	Miejscowość	Nazwa trasy
1.	Biecz	Szlak św. Jadwigi Królowej w Bieczu	6.	Kraków i Małopolska	Szlaki z cyklu <i>Reading Małopolska</i> – 21 tras tematycznych związanych z literaturą
2.	Bochnia	NaCl – Bocheński Szlak Solny <i>Na świecie</i> im. św. Kingi	7.	Krościenko nad Dunajcem	Szlakiem krościeńskich kapliczek wotywnych
		Żydowska Trasa Pamięci			Szlakiem górskim
		Szlakiem patronów górników			Szlakiem krościeńskiego zdrojowiska
		Szlakiem NaCl			

²⁶¹ Dane z Małopolskiego Instytutu Kultury. Niniejsze zestawienie nie uwzględnia szlaków, które nie mają operatora, po których zostały np. tylko tablice (Szlak Gotycki, Szlak Młyny Doliny Szreniawy), ani planowanych, które jeszcze nie powstały (Małopolskie Szlaki Techniki, Trakt Krakowsko-Wileński).

²⁶² Dane z Małopolskiego Instytutu Kultury. W ostatnich latach powstało wiele nowych inicjatyw, samych tras turystycznych po Krakowie jest kilkanaście (operator UMK), podobnie jest w Tarnowie (operator TCI). Zapewne istnieją jeszcze trasy, które nie zostały zidentyfikowane i opisane przez MIK.

		Skarby bocheńskiej architektury	8.	Krynica	Architektura u wód. Krynica w latach 30. XX w.		
3.	Dębno	Śladami świętych	9.	Nowy Sącz	Spacer po południowej części miasta		
		Szlakiem przodków			Spacer śladami kultury żydowskiej w Nowym Sączu		
		Szlakiem dębińskiej architektury					
4.	Kalwaria Zebrzydowska	Kalwaryjski szlak Wojciecha Weissa	10.	Stary Sącz	Średniowieczna perła Beskidów		
					Starosądecka ikonografia św. Kingi		
5.	Kraków	Szlaki krakowskich muzeów – 6 tras zwiedzania tematycznego krakowskich muzeów	11.	Tarnów	Starosądecki Szlak Tischnerowski		
		4 trasy zwiedzania związane z gettem krakowskim			Kilkanaście tras turystycznych (m.in. Szlak Jana Szczepanika, Szlak Renesansu, Szlak Tarnowskich Żydów, Szlak gen. Józefa Bema)		
		Szlak Lasów Miejskich Krakowa	12.	Wadowice	Szlak Karola Wojtyły w Wadowicach		
		Węgierskie Ślady w Krakowie			13.	Wieliczka	Szlak ikonografii świętych
		Nowoczesny Kraków sprzed pół wieku					Wielicki Szlak Szybów Górniczych
		Kilkanaście tras turystycznych (m.in. Krakowski Szlak Techniki, Krakowski Szlak Świętych, Trasa św. Stanisława, Trasa Uniwersytecka, Droga Królewska – <i>Via Regia</i> , Trasa historii Podgórze, Trasa Nowohucka)					

2.2.8 Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego

W 2011 roku Polska ratyfikowała *Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzoną w Paryżu dnia 17 października 2003 roku*. Krajowy program ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego zakłada prowadzenie krajowego inwentarza dziedzictwa niematerialnego. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w styczniu 2013 roku ogłosił nabór wniosków o wpis na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Wnioski o umieszczenie zjawisk na liście, składane przez instytucje, organizacje pozarządowe, społeczności lokalne i osoby prywatne, przyjmuje – w imieniu Ministra – Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma być spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski. Zgłoszenie elementu niematerialnego dziedzictwa kulturowego na listę musi zawsze odbywać się przy jak najszerszym zaangażowaniu związanych z danym zjawiskiem społeczności (tzw. depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego) i za ich świadomą i dobrowolną zgodą. Krajowy inwentarz przejawów dziedzictwa niematerialnego będzie stanowił podstawę do formułowania w przyszłości wniosków o zamieszczenie elementów dziedzictwa z terenu naszego kraju na międzynarodowych listach prowadzonych przez UNESCO²⁶³.

Z terenu Małopolski złożone zostały **2 wnioski** (w skali kraju 10) o wpis na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*: żywych tradycji – pochodzących z Lajkonika oraz tworzenia bożonarodzeniowych szopek (szopkarstwa)²⁶⁴.

3. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w regionie

3.1 Programy opieki nad zabytkami – powiatowe i gminne

W myśl artykułu 87, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami*. Te programy opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym²⁶⁵ w artykule

²⁶³ http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/.

²⁶⁴ Stan na koniec 2013 r., dane z NID.

²⁶⁵ Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.

4, ust.1, pkt 7 stanowi, że powiat wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, natomiast ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym²⁶⁶ w artykule 7, ust.1, pkt 9 stanowi, że gmina wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zapisy ustawowe nie gwarantują jednak pełnej aktywności i uchwalania stosownych programów przez jednostki samorządu terytorialnego. Do tej pory nie przyjęto nawet krajowego programu opieki nad zabytkami.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zapisano, iż ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty oraz gminy²⁶⁷. Z terenu Małopolski tylko 102 gminy (z 182 tego typu jednostek samorządu terytorialnego w regionie) prowadzą gminne ewidencje zabytków, natomiast aktualne, **gminne programy opieki nad zabytkami posiada** tylko **30 gmin** w regionie (16,48% wszystkich samorządów gminnych). Stosunkowo niewielki odsetek gmin w województwie wywiązuje się z ustawowego nakazu. Na szczeblu powiatowym w regionie obowiązują tylko 3 powiatowe programy opieki nad zabytkami (spośród 22 powiatów w regionie), co stanowi 13,64% tego typu dokumentów, które powinny zostać opracowane i przyjęte przez Rady Powiatów²⁶⁸.

Od czasu nastania obowiązku ustawowego – 2003 roku – do końca 2013 roku na obszarze województwa małopolskiego sporządzono i uchwalono łącznie 49 programów opieki nad zabytkami (42 programy gminne, 5 powiatowych oraz 2 wojewódzkie²⁶⁹). Spośród tej liczby aktualnie obowiązują: wojewódzki program opieki nad zabytkami, 3 powiatowe programy opieki nad zabytkami oraz 30 gminnych programów opieki nad zabytkami²⁷⁰. W latach 2010-2013 nastąpił znaczny wzrost aktywności gmin w zakresie wprowadzania wewnętrznych regulacji dotyczących ochrony lokalnego dziedzictwa – przyjętych zostało w okresie czterech lat ponad 68% ogólnej liczby (47) powstałych programów opieki nad zabytkami w regionie, tj. 4 powiatowe programy oraz 28 programów gminnych.

W 2005 roku został uchwalony, jako pierwszy w Polsce, *Wojewódzki Program Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski*. Pierwsze gminne programy opieki nad zabytkami w Małopolsce były przyjmowane przez stosowne organy jednostek samorządu terytorialnego dopiero od 2006 roku.

W 2006 roku uchwalono pięć, nieobowiązujących już, programów gminnych (*Program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami miasta Nowego Sącza na lata 2006-2009*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2005-2008 dla Gminy Wolbrom*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2010 dla Gminy Michałowice*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2007-2010 dla Gminy Gdów*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Zator na lata 2006-2009*).

W 2007 roku przyjęto dwa programy: *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Spytkowice na lata 2007-2010* oraz *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2011 dla Gminy Osiek*.

W 2008 roku uchwalono trzy gminne programy opieki nad zabytkami: *Gminny Program Opieki nad zabytkami na lata 2009-2012 dla Dąbrowy Tarnowskiej*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2012 dla Gminy Łapanów*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Brzeszcze na lata 2008-2011*.

W 2009 roku uchwalony został jeden powiatowy program: *Powiatowy Program Opieki nad zabytkami 2009-2012 dla powiatu Krakowskiego* oraz cztery gminne programy (*Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Krzeszowice na lata 2010-2013*, *Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Maków Podhalański na lata 2009-2013*, *Program Ochrony Zabytków Gminy Sękowa*²⁷¹, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Charsznica na lata 2009-2012*).

W 2010 roku przyjęto dwa powiatowe programy opieki nad zabytkami: *Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Nowotarskiego na lata 2009-2012*²⁷² oraz *Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2011-2014* oraz uchwalono siedem gminnych programów opieki nad zabytkami: *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Oświęcim na lata 2010-2013*, *Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Wojnicz na lata 2009-2013*, *Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dobra na lata 2010-2014*, *Program opieki nad zabytkami dla Gminy Krościenko nad Dunajcem na lata 2010-2014*, *Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Wolbrom na lata 2010-2014*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Zakliczyn na lata 2011-2014* oraz *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Miejskiej Kraków na lata 2010-2014*.

²⁶⁶ Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.

²⁶⁷ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

²⁶⁸ Stan na koniec 2013 r.

²⁶⁹ Poza niniejszym, *Wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*.

²⁷⁰ Dane z *Dziennika Wojewódzkiego* (Lex).

²⁷¹ Uchwała Nr XXVIII/260/2009 Rady Gminy Sękowa z dnia 30 czerwca 2009 r. – program podjęty na 4 lata, dat w tym programie gminnym nie określono.

²⁷² Uchwała z 7 stycznia 2010 r.

W następnym, 2011 roku zostało uchwalonych kolejnych sześć gminnych programów opieki nad zabytkami: *Gminny Program Opieki nad zabytkami na lata 2011-2014* dla Gminy Michałowice, *Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Nowy Targ na lata 2011-2014*, *Program opieki nad zabytkami Gminy Lubień na lata 2011-2014*, *Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce na lata 2011-2015*, *Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Siepraw na lata 2011-2015* oraz *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kęty na lata 2012-2015*.

W 2012 roku przyjęty został jeden powiatowy program opieki nad zabytkami: *Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego opracowany na okres od września 2012 roku do września 2016 roku*, oraz osiem gminnych takich dokumentów: *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 dla Gminy Klucze*, *Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Jerzmanowice-Przegonia na lata 2012-2015*, *Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Czarny Dunajec na lata 2012-2015*, *Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Wielka Wieś na lata 2012-2015*, *Gminny Program Opieki nad zabytkami Gminy Osiek na lata 2012-2015*, *Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Mucharz na lata 2012-2016*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*²⁷³ (dla Gminy Dąbrowa Tarnowska) i *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2016* (dla Gminy Zielonki).

Natomiast w ostatnim, 2013 roku, uchwalonych zostało osiem programów: jeden powiatowy – *Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016* opracowany dla Powiatu w Krakowie – i siedem gminnych: *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Skrzyszów na lata 2013-2016*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gorlice 2013-2016*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mędrzechów na lata 2013-2016*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Zator na lata 2013-2016*, *Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bobowa na lata 2013-2016*, *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 dla Gminy Tarnów*, *Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Brzeźnica na lata 2013-2017*.

Małopolska posiada aktualnie²⁷⁴, poza kolejną edycją programu wojewódzkiego, 33 obowiązujące programy opieki nad zabytkami, przyjęte odpowiednio uchwałami rad powiatów oraz rad gmin²⁷⁵.

Powiatowe programy opieki nad zabytkami:

1. *Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2011-2014* (uchwała Nr XLVIII/367/10 Rady Powiatu Gorlickiego z dnia 28 października 2010);
2. *Program Opieki Nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego* opracowany na okres od września 2012 roku do września 2016 roku (uchwała Nr XX/246/12 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 10 września 2012 roku);
3. *Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016* (uchwała Nr XXXVII/354/13 Rady Powiatu w Krakowie z dnia 30 października 2013 roku).

Gminne programy opieki nad zabytkami:

1. *Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Maków Podhalański na lata 2009-2013* (uchwała Nr XXVIII/312/09 Rady Miejskiej w Makowie Podhalańskim z dnia 21 października 2009 roku),
2. *Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Krzeszowice na lata 2010-2013* (uchwała Nr XLV/358/2009 Rady Miejskiej w Krzeszowicach z dnia 29 grudnia 2009 roku),
3. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Oświęcim na lata 2010-2013* (uchwała Nr LXII/668/10 Rady Miasta Oświęcim z dnia 28 stycznia 2010),
4. *Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Wojnicz na lata 2009-2013* (uchwała Nr XXXVII/294/2010 Rady Miejskiej w Wojniczu z dnia 26 marca 2010 roku),
5. *Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dobra na lata 2010-2014* (uchwała Nr XLIII/330/10 Rady Gminy Dobra z dnia 24 czerwca 2010 roku),
6. *Program opieki nad zabytkami dla Gminy Krościenko nad Dunajcem na lata 2010-2014* (uchwała Nr XXXVIII/279/10 Rady Gminy w Krościenku z dnia 2 lipca 2010 roku),
7. *Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Wolbrom na lata 2010-2014* (uchwała Nr XLVIII/393/10 Rady Miejskiej w Wolbromiu z dnia 28 września 2010 roku),
8. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Zakliczyn na lata 2011-2014* (uchwała Nr XLIV/362/10 Rady Miejskiej w Zakliczynie z dnia 14 października 2010 roku),

²⁷³ Uchwała Nr XXIII/303/12 Rady Miejskiej w Dąbrowie Tarnowskiej z dnia 14 listopada 2012 r.

²⁷⁴ Stan na dzień 20 grudnia 2013 r.

²⁷⁵ Dane z *Dziennika Wojewódzkiego* (Lex).

9. *Program Opieki nad Zabytkami **Gminy Miejskiej Kraków** na lata 2010-2014* (uchwała Nr CXIV/1525/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 października 2010 roku),
10. *Gminny Program Opieki nad zabytkami na lata 2011-2014 dla **Gminy Michałowice*** (uchwała Nr VII/40/2011 Rady Gminy Michałowice z dnia 28 kwietnia 2011 roku),
11. *Gminny program opieki nad zabytkami **Miasta Nowy Targ** na lata 2011-2014* (uchwała Nr X/77/2011 Rady Miasta Nowy Targ z dnia 31 sierpnia 2011),
12. *Program opieki nad zabytkami **Gminy Lubień** na lata 2011-2014* (uchwała Nr XII/52/2011 Rady Gminy Lubień z dnia 8 września 2011 roku),
13. *Gminny program opieki nad zabytkami dla **Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce** na lata 2011-2015* (uchwała Nr XII/130/2011 Rady Gminy Igołomia-Wawrzeńczyce z dnia 25 października 2011 roku),
14. *Gminny Program Opieki Nad Zabytkami **Gminy Siepraw** na lata 2011-2015* (uchwała Nr XII/103/11 Rady Gminy Siepraw z dnia 24 listopada 2011 roku),
15. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami **Gminy Kęty** na lata 2012-2015* (uchwała Nr XV/152/2011 Rady Miejskiej w Kętach z dnia 21 grudnia 2011 roku).
16. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 dla **Gminy Klucze*** (uchwała Nr XXI/118/2012 Rady Gminy Klucze z dnia 9 marca 2012 roku)
17. *Gminny program opieki nad zabytkami dla **Gminy Jerzmanowice-Przebinia** na lata 2012-2015* (uchwała Nr XXII/100/2012 Rady Gminy Jerzmanowice-Przebinia z dnia 19 marca 2012 roku)
18. *Gminny program opieki nad zabytkami **Gminy Czarny Dunajec** na lata 2012-2015* (uchwała Nr XVIII/163/2012 Rady Gminy Czarny Dunajec z dnia 27 kwietnia 2012 roku)
19. *Gminny program opieki nad zabytkami dla **Gminy Wielka Wieś** na lata 2012-2015* (uchwała Nr XVIII/159/2012 Rady Gminy Wielka Wieś z dnia 31 maja 2012 roku)
20. *Gminny Program Opieki nad zabytkami **Gminy Osiek** na lata 2012-2015* (uchwała Nr XVIII/126/2012 Rady Gminy Osiek z dnia 19 września 2012 roku)
21. *Program Opieki Nad Zabytkami dla **Gminy Mucharz** na lata 2012-2016* (uchwała Nr XIV/146 Rady Gminy Mucharz z dnia 29 października 2012 roku)
22. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 dla **Gminy Dąbrowa Tarnowska*** (uchwała Nr XXIII/303/12 Rady Miejskiej w Dąbrowie Tarnowskiej z dnia 14 listopada 2012 roku)
23. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2016 dla **Gminy Zielonki*** (uchwała Nr XXI/61/2012 Rady Gminy Zielonki z dnia 22 listopada 2012 roku)
24. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami **Gminy Skrzyszów** na lata 2013-2016* (uchwała Nr XXI/245/13 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 29 stycznia 2013 roku)
25. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami **Gminy Gorlice** 2013-2016* (uchwała Nr XX/201/13 Rady Gminy Gorlice z dnia 30 stycznia 2013 roku)
26. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla **Gminy Mędrzechów** na lata 2013-2016* (uchwała Nr XXIX/144/13 Rady Gminy Mędrzechów z dnia 24 czerwca 2013 roku)
27. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla **Gminy Zator** na lata 2013-2016* (uchwała Nr XLII/333/13 Rady Miejskiej w Zatorze z dnia 25 czerwca 2013 roku)
28. *Program Opieki nad Zabytkami **Gminy Bobowa** na lata 2013-2016* (uchwała Nr XXXVII/261/13 Rady Miejskiej w Bobowej z dnia 23 września 2013 roku)
29. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016 dla **Gminy Tarnów*** (uchwała Nr XXXII/369/2013 Rady Gminy Tarnów z dnia 25 października 2013 roku)
30. *Program Opieki nad Zabytkami dla **Gminy Brzeźnica** na lata 2013-2017* (uchwała Nr XXX/267/2013 Rady Gminy Brzeźnica z dnia 5 listopada 2013 roku).

Ponadto Gmina Skawina posiada napisany program opieki nad zabytkami na lata 2011-2014, ale nie został on do tej pory przyjęty uchwałą Rady Gminy Skawina, natomiast Powiat Nowotarski przygotował powiatowy program opieki nad zabytkami na lata 2014-2017, który został już zaopiniowany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, ale nie został jeszcze podjęty przez Radę Powiatu Nowotarskiego w formie uchwały²⁷⁶.

²⁷⁶ Informacje pochodzą z w/w gmin. Stan na dzień 20 grudnia 2013 r.

Tabela 34

Wykaz obowiązujących gminnych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim ²⁷⁷			
lp.	gmina	powiat	okres obowiązywania
1.	Bobowa	gorlicki	2013-2016
2.	Brzeźnica	wadowicki	2013-2017
3.	Czarny Dunajec	nowotarski	2012-2015
4.	Dąbrowa Tarnowska	dąbrowski	2013-2016
5.	Dobra	limanowski	2010-2014
6.	Gorlice	gorlicki	2013-2016
7.	Igołomia-Wawrzeńczyce	krakowski	2011-2015
8.	Jerzmanowice-Przebinia	krakowski	2012-2015
9.	Kęty	oświęcimski	2012-2015
10.	Klucze	olkuski	2012-2015
11.	Kraków	Miasto Kraków	2010-2014
12.	Krzyszowice	krakowski	2010-2013
13.	Krościenko nad Dunajcem	nowotarski	2010-2014
14.	Lubień	myślenicki	2011-2014
15.	Maków Podhalański	suski	2009-2013
16.	Mędrzechów	dąbrowski	2013-2016
17.	Michałowice	krakowski	2011-2014
18.	Mucharz	wadowicki	2012-2016
19.	Nowy Targ Miasto	nowotarski	2011-2014
20.	Osiek	oświęcimski	2012-2015
21.	Oświęcim Miasto	oświęcimski	2010-2013
22.	Siepraw	myślenicki	2011-2015
23.	Skrzyszów	tarnowski	2013-2016
24.	Tarnów	Miasto Tarnów	2013-2016
25.	Wielka Wieś	krakowski	2012-2015
26.	Wojnicz	tarnowski	2009-2013
27.	Wolbrom	olkuski	2010-2014
28.	Zakliczyn	tarnowski	2011-2014
29.	Zator	oświęcimski	2013-2016
30.	Zielonki	krakowski	2012-2016

Tabela 35

Wykaz obowiązujących powiatowych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim ²⁷⁸		
Lp.	Powiat	Okres obowiązywania
1.	Gorlicki	2011-2014
2.	Krakowski	2013-2016
3.	Wadowicki	09.2012-09.2016

3.2 Wydane pozwolenia i postanowienia konserwatorskie

Narzędziami nadzoru konserwatorskiego oraz kontroli opieki nad zabytkami, dotyczącymi każdego rodzaju zabytku wpisanego do rejestru zabytków, są pozwolenia lub postanowienia konserwatorskie²⁷⁹

²⁷⁷ Stan na dzień 20 grudnia 2013 r., dane z *Dziennika Wojewódzkiego* (Lex).

²⁷⁸ Stan na 20 grudnia 2013 r.

²⁷⁹ Od 2011 r., zgodnie z zapisami rozporządzenia MKiDN z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U. z 2011 r. Nr 165, poz. 987) – WKZ wydaje dwie

oraz wymóg uzgodnienia dokumentacji konserwatorskiej, budowlanej lub projektowej. Zgodnie z artykułem 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *pozwolenia konserwatorskie wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru*. Pozwolenia wymaga każde działanie m.in. związane z podejmowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Od lat wzrasta ilość wydawanych przez służby konserwatorskie pozwoleń i postanowień konserwatorskich, co świadczy o większej aktywności właścicieli zabytków wpisanych do rejestru zabytków i podejmowaniu większej ilości działań konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach położonych na terenie województwa małopolskiego. W 2008 roku takich decyzji administracyjnych wydano 2 675, w kolejnym roku – 2 808, w następnym, 2010 roku – już 3 200, a w 2011 roku – 3 618. W latach 2012-2013 ogólna liczba sporządzonych pozwoleń i postanowień konserwatorskich wyniosła 9 609. Ilość decyzji administracyjnych wydanych w 2013 roku była o ponad 84% większa niż w 2008 roku. Najwięcej decyzji dotyczy akceptacji działań prowadzonych w obiektach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości, w dalszej kolejności archeologicznych, obiektów ruchomych i zabytkowej zieleni (dla przykładu, w 2010 roku było to odpowiednio: 61,43%, 22,08%, 9,14% i 7,35% wszystkich wydanych pozwoleń konserwatorskich)²⁸⁰.

Tabela 36

Liczba wydanych pozwoleń i postanowień konserwatorskich przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 2010-2013 ²⁸¹	
Rok	Liczba wydanych pozwoleń i postanowień
2013	4 928
2012	4 681
2011	3 618
2010	3 200
2009	2 808
2008	2 675

3.3 Obiekty zabytkowe szczególnie zagrożone

Stan zachowania zasobów materialnego dziedzictwa podlega ciągłym zmianom w czasie. Procesy niszczenia w największym zakresie dotyczą obiektów drewnianych. Przyczyny degradacji, której ulegają także obiekty murowane, są różnorodne: od czynników mechanicznych (drgań, spadku wytrzymałości materiałów konstrukcyjnych), po moralne (utrata funkcjonalności wskutek zmieniających się potrzeb użytkowników i rozwoju techniki). Nie mniej ważne dla zachowania obiektów zabytkowych są przyczyny losowe (takie jak np. pożary, wypadki). Również źle przeprowadzone remonty mogą stanowić poważne zagrożenie dla zachowania autentycznej substancji zabytkowej²⁸².

Na potrzeby aktualnej diagnozy stanu obiektów zabytkowych w regionie zweryfikowana została – opracowana w 2010 roku – lista obiektów szczególnie zagrożonych, które powinny zostać objęte pracami ratunkowymi i interwencyjnymi. Z bogatych zasobów dziedzictwa kulturowego województwa małopolskiego 30 zabytków (różnego rodzaju, głównie jednak zabytków nieruchomości) uznaje się jako szczególnie zagrożone nieodwracalnym zniszczeniem. Od 2010 roku tylko 4 obiekty ujęte na takiej liście zostały zabezpieczone i wyremontowane (dwór w Hucisku, bocznicą kolejowa do dawnego Polskiego Monopolu Tytoniowego i baraków przy ulicy Leszczyńskiej w Oświęcimiu, *Brama Zwierzyniecka* do dawnego zwierzyńca Potockich w Tenczynku oraz wyposażenie kościoła pw. podwyższenia Krzyża Świętego w Płazie). Do grupy niszczących zabytków dopisano 2 nowe obiekty: ruiny magazynów, tzw. ziemniaczarek i kwaszarek, związane z dawnym obozem Auschwitz-Birkenau – ale usytuowane poza granicami Muzeum Auschwitz-Birkenau – oraz szpital św. Ducha w Bieczu²⁸³.

formy decyzji akceptujących programy postępowania konserwatorskiego i projekty robót przy zabytkach – pozwolenia i postanowienia.

²⁸⁰ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²⁸¹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²⁸² Arvay-Podhalańska E., Podhalański B., *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Diagnoza uwarunkowań kulturowych dla rozwoju przestrzennego regionu*, Instytut Rozwoju Miast, 2012, s. 73.

²⁸³ Stan na 30 czerwca 2013 r. Weryfikacji danych dokonał Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa – Oddział Terenowy w Krakowie.

Tabela 37

Obiekty zabytkowe z obszaru województwa małopolskiego szczególnie zagrożone, które powinny zostać objęte pracami ratunkowymi / interwencyjnymi – w podziale na grupy zabytków ²⁸⁴			
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Stan obiektu
I. Zabytki nieruchome			
Kościóły			
1	Jasienna, gmina Korzenna, powiat nowosądecki	Kościół drewniany pw. Najświętszego Imienia NMP (zinwentaryzowany, rozebrany)	Obiekt przewidziany jest do przeniesienia na teren skansenu w Ślemieniu – prowadzone są rozmowy w tej sprawie
2	Prandocin, gmina Słomniki, powiat krakowski	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela	W obiekcie trwają prace
3	Tłuczań, gmina Brzeźnica, powiat wadowicki	Kościół pw. Nawiedzenia NMP	W obiekcie trwają prace
Klasztory			
4	Książ Wielki, gmina Książ Wielki, powiat miechowski	Opuszczony, poaugustiański zespół klasztorny z kościołem pw. św. Ducha	Niszczące
5	Staniątka, gmina Niepołomice, powiat wielicki	Klasztor SS. Benedyktynek	W obiekcie trwają prace
Synagogi			
6	Wieliczka, gmina Wieliczka, powiat wielicki	Synagoga, ul. Wiejska	Niszczące
Zamki			
7	Bydlin, gmina Klucze, powiat olkuski	Ruiny zamku	Obiekt wstępnie zabezpieczony przez właściciela – Gminę Klucze
8	Melsztyn, gmina Zakliczyn, powiat tarnowski	Ruiny zamku	Niszczące
9	Tarnowiec na Górze św. Marcina, gmina Tarnów, powiat tarnowski	Ruiny zamku	Niszczące – przyczyną problem własnościowy, toczy się postępowanie pomiędzy Miastem Tarnów a rodziną Sanguszków
10	Tenczyn w Rudnie, gmina Krzeszowice, powiat krakowski	Ruiny zamku	W obiekcie od 4 lat trwają prace zabezpieczające, finansowane przez MKiDN
Pałace			
11	Kościelniki, gmina Kraków, powiat krakowski	Dawny pałac Wodzickich	Obiekt jest wstępnie zabezpieczony, brak jednak dalszych działań
12	Krzeszowice, gmina Krzeszowice, powiat krakowski	Nowy Pałac Potockich	Obiekt niedawno został odzyskany przez rodzinę Potockich
13	Książ Wielki, gmina Książ Wielki, powiat miechowski	Pałac Mirów	Niszczące
14	Pławowice, gmina Nowe Brzesko, powiat proszowicki	Zespół pałacowy	Niszczące
15	Piekary, gmina Liszki, powiat krakowski	Zespół pałacowy	Niszczące – przyczyną jest problem własnościowy, toczy się postępowanie własnościowe, brak możliwości działań
16	Poręba Żegoty, gmina Alwernia, powiat chrzanowski	Zespół pałacowy z mauzoleum Szembeków	Projekt koncepcyjny modernizacji obiektu jest w trakcie uzgadniania
17	Siary, gmina Sękowa, powiat gorlicki	Zespół pałacowy	Niszczące – problemem jest zagrożenie geologiczne, osuwisko
18	Ściborzycze, gmina Trzyciąż, powiat olkuski	Zespół pałacowy	Trwa postępowanie o zwrot obiektu potomkowi dawnych właścicieli, w obiekcie prowadzono drobne remonty,

²⁸⁴ Stan na 30 czerwca 2013 r. Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie.

			nie są kontynuowane
Dwory			
19	Biórków Wielki, gmina Koniusza, powiat proszowicki	Zespół dworski	Obiekt przygotowano do podjęcia prac – wydane zostało pozwolenie konserwatorskie i budowlane
20	Czechy, gmina Słomniki, powiat krakowski	Zespół dworski	Niszczące
21	Klimontów, gmina Proszowice, powiat proszowicki	Zespół dworski	Niszczące
22	Nadzów, gmina Pałecznicza, powiat proszowicki	Zespół dworski	Niszczące
23	Raciechowice, gmina Raciechowice, powiat myślenicki	Zespół dworski	W obiekcie trwają prace
Forty			
24	Kraków, gmina Kraków, powiat krakowski	Fort reddytowy Nr 12 (Bastion IVa) <i>Luneta Warszawska</i> , ul. Kamienna 16 ²⁸⁵	W obiekcie realizowany jest minimalny zakres prac finansowanych ze środków NFRZK
Inne			
25	Biecz, gmina Biecz, powiat gorlicki	Szpital św. Ducha	Obiekt w ruinie, zabezpieczony jest dach
26	Kraków, gmina Kraków, powiat krakowski	Dawna strzelnica garnizonowa, ul. Królowej Jadwigi	Niszczące
27	Oświęcim, gmina Oświęcim, powiat oświęcimski	Ruiny magazynów, tzw. ziemniaczarek i kwaszarek z dawnego Auschwitz-Birkenau	Uzgodniony jest projekt zabezpieczenia obiektu jako trwałej ruiny, wydane jest pozwolenie konserwatorskie, zamiast realizacji – wniosek gminy do MKiDN o skreślenie obiektu z rejestru zabytków, jest odmowa ze strony MKiDN
II. Zabytki ruchome			
28	Pałecznicza, gmina Pałecznicza, powiat proszowicki	Wyposażenie kościoła pw. św. Jakuba	Niszczące
29	Trzemeśnia, gmina Myślenice, powiat myślenicki	Wyposażenie kościoła pw. św. Klemensa	Niszczące
III. Zabytki archeologiczne			
30	Witów, gmina Koszyce, powiat proszowicki	Stanowisko archeologiczne Witów 1 (osada neolityczna, grodzisko kultury łużyckiej i cmentarzysko wczesno-średniowieczne)	Niszczące

Z pośród wskazanych powyżej 30 obiektów, połowa – 15 – nie jest w żaden sposób zabezpieczona i niszczone. Najgorsza sytuacja jest w powiecie proszowickim (5 niszczących zabytków) oraz krakowskim (3 takie obiekty). Na terenie powiatu miechowskiego i tarnowskiego występują po 2 zagrożone zabytki. Pozostałe 3 obiekty położone są w powiatach: wielickim, gorlickim i myślenickim. Najwięcej obiektów, których istnienie jest szczególnie zagrożone z uwagi na wieloletnie zaniedbania i brak właścicielskiej opieki, stanowią zespoły pałacowe i dworskie – łącznie 7 obiektów. Żadnymi pracami naprawczymi od lat nie zostały objęte, z wyznaczonej grupy, zabytki ruchome oraz archeologiczne. Z pozostałych obiektów ujętych na liście obiektów zagrożonych, 15 zabytków jest obecnie w trakcie prac konserwatorskich i zabezpieczających (lub zaawansowanych działań przygotowawczych do remontu), które w kolejnych latach mogą przyczynić się do ocalenia i zachowania zabytkowych substancji aktualnie narażonych jeszcze na zniszczenie²⁸⁶.

²⁸⁵ Listę fortów, których istnienie jest zagrożone można powiększyć także o Fort pomocniczy piechoty 41a *Mydlniki*, Fort pancerny 48a *Mistrzejowice*, Fort piechoty rdzenia N-4 *Błonia (Cichy Kącik)* – informacja potwierdzona w Biurze Miejskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie.

²⁸⁶ Stan na 30 czerwca 2013 r. Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie.

Poza obiektami, których istnienie jest szczególnie zagrożone, w zasobie dziedzictwa materialnego województwa małopolskiego wymienia się 338 obiektów, spośród wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych, których stan techniczny wymaga podjęcia pilnych prac konserwatorskich i robót budowlanych. Główną przyczyną złego stanu zachowania substancji zabytkowych jest brak użytkowania i brak zabezpieczeń budynków²⁸⁷.

3.4 Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie

3.4.1 Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

3.4.1.1 Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatów na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

Właściwie sprawowanej ochronie nad zabytkami w regionie sprzyja dobra kondycja finansowa jednostek samorządu terytorialnego, które mogą – zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – udzielać właścicielom i opiekunom prawnym zabytków wsparcia finansowego (w formie dotacji), przeznaczanego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane obiektów wpisanych do rejestru zabytków, oraz same utrzymywać w dobrym stanie technicznym posiadane, zabytkowe własności, głównie nieruchomości.

W 2010 roku blisko 41% gmin wraz z miastami na prawach powiatu (na 182 gminy ogółem) w województwie małopolskim zagwarantowało środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (dział 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami*). Łącznie w tym roku 74 gminy przeznaczyły na ten cel 57 995 713,40 zł²⁸⁸, przy czym środki samej Gminy Miejskiej Kraków wyniosły aż ponad 47 mln zł. Wartość nakładów finansowych na ochronę zabytków – na które składały się wydatki na zabezpieczenia i remonty zabytkowych własności będących w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego oraz na udzielane dotacje dla właścicieli zabytków podejmujących prace przy obiektach – plasowała gminy województwa małopolskiego na drugim miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków, po gminach w województwie mazowieckim, które wydatkowały 69 034 357,44 zł. W województwie mazowieckim środki finansowe w budżetach zagwarantowane zostały na ten cel przez 66 gmin, co stanowiło zaledwie 21% gmin na obszarze tego województwa. Dla porównania w województwie dolnośląskim, które zajęło trzecie miejsce w kraju, przeznaczając 53 223 274,18 zł na ochronę zabytków, aż 71% – 120 gmin przeznaczyło środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków. W 2011 roku zmniejszyła się liczba gmin w województwie małopolskim, które zagwarantowały środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Łącznie 68 gmin wraz z miastami na prawach powiatu, tj. 37% gmin w regionie, zagwarantowało w budżetach dużo niższą niż w roku poprzedzającym kwotę o łącznej wartości 35 493 664,50 zł (prawie 38,80% mniej środków), co ulokowało Małopolskę na czwartym miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków, po gminach w województwie dolnośląskim, które wydatkowały na ten cel 60 727 241,98 zł, gminach w województwie lubelskim, które przeznaczyły 48 473 134,41 zł, i województwie mazowieckim, w którym gminy wydatkowały 42 762 235,06 zł²⁸⁹. W 2012 roku także znacznie – o ponad 50% w stosunku do roku wcześniejszego – w województwie małopolskim zmniejszyła się ogólna kwota wydatkowana, z rozdziału 92120, z budżetów gmin wraz z miastami na prawach powiatu osiągając najniższą w ostatnich latach wartość 16 665 722,39 zł. Kwotę tą stanowiły środki z budżetów 63 samorządów w regionie (prawie 35% wszystkich małopolskich gmin wraz z miastami na prawach powiatu). Największe wydatki w 2012 roku w tym zakresie, w skali ogólnopolskiej, poniosły jednostki samorządu terytorialnego z województwa dolnośląskiego (50 315 553,63 zł), lubelskiego (43 710 685,09 zł) oraz mazowieckiego (40 123 712,06 zł). Małopolska uplasowała się w zestawieniu krajowym dopiero na 8 pozycji.

²⁸⁷ Stan na koniec 2013 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie.

²⁸⁸ Kwoty te nie obejmują środków finansowych przeznaczanych na zadania prowadzone przy zabytkowych cmentarzach, które finansowane są z budżetów gmin w rozdziale 71035 – *Cmentarze*.

²⁸⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 38

Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 – Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, w latach 2010-2012 – w podziale na województwa (w zł) ²⁹⁰			
Województwo	2010	2011	2012
Dolnośląskie	53 223 274,18	60 727 241,98	50 315 553,63
Kujawsko-Pomorskie	37 958 569,65	33 366 630,25	36 066 464,73
Lubelskie	18 040 714,04	48 473 134,41	43 710 685,09
Lubuskie	17 161 233,01	19 546 287,15	23 056 498,72
Łódzkie	10 485 434,82	12 163 933,11	12 482 279,80
Małopolskie	57 995 713,40	35 493 664,50	16 665 722,39
Mazowieckie	69 034 357,44	42 762 235,06	40 123 712,06
Opolskie	22 910 919,32	15 695 681,29	16 996 379,06
Podkarpackie	18 245 482,16	24 063 292,10	18 625 377,39
Podlaskie	9 271 109,14	10 095 614,29	4 863 806,81
Pomorskie	19 924 869,90	16 487 393,31	13 200 151,93
Śląskie	32 882 079,68	15 541 518,02	15 822 041,34
Świętokrzyskie	13 400 018,07	9 953 047,47	4 917 693,21
Warmińsko-Mazurskie	12 053 597,51	12 275 438,50	10 320 540,69
Wielkopolskie	14 925 027,03	15 908 683,26	8 291 535,60
Zachodniopomorskie	10 927 338,05	11 197 714,29	14 142 026,05
RAZEM	418 439 737, 40	383 751 508,99	329 600 468,50

W latach 2010-2012 w Małopolsce najwyższe środki finansowe zostały przeznaczone na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami²⁹¹ w gminach położonych na obszarach powiatów: miasto Kraków (w sumie w okresie trzech lat 68 343 849,10 zł), dąbrowskiego (8 406 291,96 zł), krakowskiego (6 038 854,31 zł), brzeskiego (5 607 485,86 zł), miasto Tarnów (5 842 505,30 zł) oraz olkuskiego (3 287 391,76 zł). Najmniejsze kwoty w tym okresie wydatkowały gminy z powiatów: miasto Nowy Sącz (50 919,74 zł), proszowickiego (61 575,00 zł), oświęcimskiego (148 215,05 zł), chrzanowskiego (207 792,24 zł) oraz nowotarskiego (279 683,93 zł).

Należy zwrócić uwagę na przeważającą, nad innymi gminami w regionie, wysokość środków finansowych Gminy Miejskiej Kraków w 2010 roku, która na opiekę nad zabytkami zagwarantowała w budżecie ponad 47 mln zł, w tym ponad 44 mln na wydatki inwestycyjne²⁹² i 1,5 mln zł na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych. W kolejnym, 2011 roku Gmina Miejska Kraków przeznaczyła na opiekę nad zabytkami dużo niższą kwotę – ponad 18 mln zł, w tym 15 mln zł na inwestycje²⁹³ i 2,5 mln zł na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych zabytków. W 2012 roku Gmina Miejska Kraków z rozdziału 92129 wydatkowała tylko (porównując do wydatków z wcześniejszych lat) prawie 3 mln zł.

²⁹⁰ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS. Znaczną część wydatków wszystkich małopolskich gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 w 2010 r. i 2011 r. stanowiły wydatki Gminy Miejskiej Kraków (głównie inwestycyjne): w 2010 r. – to 81%, a w 2011 r. – 51% ogółu wydatków jednostek samorządu terytorialnego w regionie w tym zakresie.

²⁹¹ Wydatki na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami obejmowały środki przeznaczane na zabezpieczenia i remonty zabytkowych własności będących w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego oraz na udzielanie dotacji dla właścicieli zabytków podejmujących prace przy obiektach.

²⁹² W 2010 r. Gmina Miejska Kraków wydatkowała na inwestycje z rozdziału 92120 – ponad 44 mln zł, w tym na Podziemia Rynku Głównego (na projekt pn. *Śladami europejskiej tożsamości Krakowa*) – ponad 26 mln zł, remont wnętrza Sukiennic – prawie 15 mln zł i remont Krzysztoforów, głównej siedziby Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – ponad 2 mln zł. Dane z Gminy Miejskiej Kraków.

²⁹³ W 2011 r. Gmina Miejska Kraków wydatkowała na inwestycje z rozdziału 92120 – ponad 15 mln zł, w tym na Podziemia Rynku Głównego (na projekt pn. *Śladami europejskiej tożsamości Krakowa*) – prawie 10 mln zł i na remont Krzysztoforów, głównej siedziby Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – ponad 3,5 mln zł. Dane z Gminy Miejskiej Kraków.

Tabela 39

Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim w rozdziale 92120 – Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, w latach 2010-2012 – w podziale na powiaty i gminy (w zł) ²⁹⁴						
Lp.	Powiaty i gminy	2010	Lp.	2011	Lp.	2012
x	powiat bocheński	270 459,91	x	102 799,19		202 247,89
x	Bochnia miasto	-	1	17 530,55	x	-
x	Bochnia gmina	-	2	10 500,00	1	50 766,73
x	Drwinia	-	3	2 200,00	x	-
1	Lipnica Murowana	43 418,60	4	23 856,26	2	29 006,54
2	Łapanów	18 000,00	5	10 000,00	3	75 000
3	Nowy Wiśnicz	200 241,31	6	38 712,38	4	47 474,62
4	Rzezawa	8 800,00	x	-	x	-
x	powiat brzeski	2 394 540,45	x	3 047 897,46		165 047,95
x	Borzęcin	-	x	-	5	75 000,00
5	Brzesko	2 286 896,15	7	2 955 812,43	6	5 000,00
6	Czchów	77 644,30	8	61 132,03	7	41 661,74
x	Dębno	-	x	-	8	23 386,21
7	Iwkowa	10 000,00	9	10 953,00	x	-
8	Szczurowa	20 000,00	10	20 000,00	9	20 000,00
x	powiat chrzanowski	56 801,10	x	147 291,15	x	3 699,99
9	Alwernia	26 900,00	11	127 500,00	10	3 699,99
x	Chrzanów	-	12	10 000,00	x	-
x	Libiąż	-	13	9 791,15	x	-
10	Trzebinia	29 901,10	x	-	x	-
x	powiat dąbrowski	77 076,78	x	5 642 568,35	x	2 686 646,83
11	Dąbrowa Tarnowska	53 856,78	14	5 642 568,35	11	2 686 646,83
12	Gręboszów	13 220,00	x	-	x	-
13	Szczucin	10 000,00	x	-	x	-
x	powiat gorlicki	313 184,58	x	181 571,71		429 012,54
x	Gorlice	-	15	51 802,11	12	278 735,17
14	Biecz	186 143,79	16	100 000,00	x	-
x	Lipinki	-	17	2 484,00	13	100 277,37
x	Moszczenica	-	18	12 285,60	x	-
15	Bobowa	7 000,00	x	-	x	-
16	Ropa	12 574,30	x	-	x	-
17	Sękowa	16 536,00	x	-	x	-
18	Uście Gorlickie	90 930,49	19	15 000,00	14	50 000,00
x	powiat krakowski	1 449 721,55	x	1 284 247,96	x	3 304 884,80
19	Czernichów	9 464,00	20	22 589,00	x	-
x	Iwanowice	-	21	100 000,00	15	379 823,56
20	Krzeszowice	1 340 789,49	22	671 297,47	16	710 562,41
21	Liszki	24 783,21	x	-	x	-
x	Skąła	-	x	-	17	15 341,89
22	Skawina	15 000,00	23	387 707,11	18	2 173 156,94
x	Wielka Wieś	-	x	-	19	8 000,00
23	Zabierzów	59 684,85	24	102 654,38	20	18 000,00
x	powiat limanowski	59 094,28	x	-	x	496 490,81
24	Dobra	24 644,28	x	-	x	-
25	Laskowa	25 000,00	x	-	x	-
26	Limanowa	9 450,00	x	-	x	-
x	Łukowica	-	x	-	21	496 490,81

²⁹⁴ W zestawieniu uwzględniono tylko gminy, które zagwarantowały środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, dane z lat 2010-2011 z Banku Danych Lokalnych, GUS; dane z 2012 r. uzyskane z Regionalnej Izby Obrachunkowej w Krakowie.

x	powiat miechowski	323 541,90	x	264 647,02	x	36 986,00
x	Książ Wielki	-	25	64 132,00	22	36 836,00
27	Miechów	323 541,90	26	200 515,02	23	150,00
x	powiat myślenicki	818 788,95	x	179 000,00	x	494 793,15
28	Dobczyce	747 535,09	27	12 732,00	24	397 582,13
29	Lubień	6 500,00	x	-	25	28 400,00
30	Myślenice	64 753,86	28	166 268,00	26	68 811,02
x	powiat nowosądecki	823 204,74	x	424 666,57	x	268 471,47
31	Chelmec	12 000,00	29	60 945,17	x	-
32	Gródek nad Dunajcem	30 000,00	30	30 000,00	27	30 000,00
33	Grybów gmina	49 029,95	31	38 591,00	28	34 000,00
x	Grybów miasto	-	32	12 000,00	x	-
34	Łącko	28 073,38	x	-	29	37 089,42
35	Muszyna	552 314,78	33	106 950,34	30	86 421,30
x	Nawojowa	-	34	3 000,00	x	-
36	Piwniczna-Zdrój	15 860,00	35	5 000,00	31	17 000,00
37	Podegrodzie	37 808,44	36	21 500,00	x	-
38	Rytko	59 670,75	37	63 635,06	32	20 877,00
39	Stary Sącz	38 447,44	38	83 045,00	33	43 083,75
x	powiat nowotarski	152 882,20	x	27 876,40	x	98 925,33
x	Jabłonka	-	x	-	34	15 000,00
40	Nowy Targ	4 705,60	39	1 176,40	35	17 175,10
41	Czarny Dunajec	31 460,04	40	6 700,00	x	-
42	Nowy Targ	63 734,21	41	20 000,00	x	-
43	Spytkowice	18 991,75	x	-	x	-
44	Szaflary	33 990,60	x	-	x	-
x	Szczawnica	-	x	-	36	66 750,23
x	powiat olkuski	1 336 086,71	x	876 506,12	x	1 074 798,93
45	Bukowno	36 599,99	x	-	x	-
46	Bolesław	882 547,71	42	21 777,82	37	221 433,30
x	Klucze	-	43	23 500,00	x	-
47	Olkusz	401 939,11	44	831 228,30	38	823 651,13
48	Wolbrom	14 999,90	x	-	39	29 714,50
x	powiat oświęcimski	42 770,00	x	36 822,54	x	68 622,51
49	Oświęcim	36 770,00	45	199,80	40	45 406,31
x	Brzeszcze	-	46	23 317,00	x	-
x	Polanka Wielka	-	x	-	41	3 616,20
50	Zator	6 000,00	47	13 305,74	42	19 600,00
x	powiat proszowicki	29 280,00	x	-	x	32 295,00
51	Pałecznicza	29 280,00	x	-	43	32 295,00
x	powiat suski	1 381 096,45	x	466 991,96	x	223 169,00
52	Jordanów	45 539,83	x	-	x	-
53	Sucha Beskidzka	168 439,41	48	185 606,85	44	223 169,00
54	Stryszawa	1 165 287,21	49	281 385,11	x	-
55	Zawoja	1 830,00	x	-	x	-
x	powiat tarnowski	447 617,47	x	541 455,16	x	678 211,98
56	Gromnik	20 000,00	X	-	45	20 000,00
57	Lisia Góra	50 000,00	X	-	x	-
58	Ryglice	254 926,00	50	345 667,82	46	494 754,34
59	Rzepiennik Strzyżewski	10 000,00	51	20 000,00	47	20 000,00
60	Skrzyszów	15 000,00	52	15 000,00	48	14 800,00
61	Tarnów	30 500,00	53	55 726,00	49	40 000,00
x	Zakliczyn	-	54	53 908,48	x	-
62	Żabno	40 000,00	55	30 000,00	50	34 760,00
63	Szerzyny	27 191,47	56	21 152,86	x	-

x	Wierzchosławice	-	x	-	51	53 897,64
x	powiat tatrzański	-	x	380 000,00	x	54 400,00
x	Bukowina Tatrzańska	-	57	380 000,00	52	54 400,00
x	powiat wadowicki	137 873,53	x	119 280,23	x	66 292,00
x	Andrychów	-	x	-	53	1 900,00
x	Brzeźnica	-	58	1 615,00	54	1 692,00
64	Kalwaria Zebrzydowska	55 373,53	59	57 665,23	55	7 900,00
65	Lanckorona	29 500,00	x	-	x	-
x	Spytkowice	-	60	30 000,00	56	30 000,00
66	Wadowice	23 000,00	61	10 000,00	57	4 800,00
67	Wieprz	30 000,00	62	20 000,00	58	20 000,00
x	powiat wielicki	751 655,00	x	569 548,50	x	373 984,05
68	Biskupice	140 000,00	63	60 000,00	59	40 000,00
69	Kłaj	31 421,00	64	119,00	x	-
70	Niepołomice	26 200,00	65	38 570,00	60	114 224,05
71	Wieliczka	554 034,00	66	470 859,50	61	219 760,00
x	powiat m. Kraków	47 004 745,53	x	18 398 553,86	x	2 940 549,71
72	Kraków	47 004 745,53	67	18 398 553,86	62	2 940 549,71
x	powiat m. Nowy Sącz	50 919,74	x	-	x	-
73	Nowy Sącz	50 919,74	x	-	x	-
x	powiat m. Tarnów	74 372,53	x	2 801 940,32	x	2 966 192,45
74	Tarnów	74 372,53	68	2 801 940,32	63	2 966 192,45
74	RAZEM	57 995 713,40	68	35 493 664,50	63	16 665 722,39

Tabela 40

Wydatki gmin i miast na prawach powiatu w dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w latach 2010-2012 (w zł) – w podziale na powiaty ²⁹⁵			
Powiat	2010	2011	2012
Bocheński	9 399 730	10 248 579	10 489 728
Brzeski	17 561 862	13 587 113	8 096 616
Chrzanowski	26 931 943	16 232 405	16 575 215
Dąbrowski	3 108 749	9 282 993	5 608 262
Gorlicki	8 382 385	7 436 055	8 272 486
Krakowski	19 537 948	19 173 600	24 287 246
Limanowski	10 112 932	6 999 816	8 745 459
Miechowski	3 822 819	5 072 145	3 978 502
Myślenicki	10 714 185	9 690 625	11 761 220
Nowosądecki	21 432 772	17 965 362	21 931 408
Nowotarski	13 217 385	10 548 731	13 344 700
Olkuski	15 583 988	12 358 255	12 792 277
Oświęcimski	25 645 552	24 279 529	20 134 919
Proszowicki	4 217 993	3 187 822	2 506 630
Suski	7 210 284	6 365 839	7 104 871
Tarnowski	18 314 991	18 059 305	15 462 661

²⁹⁵ Dane z lat 2010-2011 z Banku Danych Lokalnych, GUS; dane z 2012 r. uzyskane z Regionalnej Izby Obrachunkowej w Krakowie. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 38, poz. 207) dział 921 *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego* obejmuje wiele rozdziałów, m.in. 92120 *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami*, 92118 *Muzea*, 92117 *Archiwa*, 92113 *Centra kultury i sztuki*, 92116 *Biblioteki*, 92110 *Galerie i biura wystaw artystycznych*.

Tatrzański	8 291 784	7 195 598	7 815 460
Wadowicki	13 037 336	13 466 145	12 630 406
Wielicki	10 763 388	9 296 095	11 160 704
RAZEM	247 288 026	220 446 012	222 698 770

3.4.1.2 Wydatki powiatów z wyłączeniem miast na prawach powiatów na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

Wysokość środków finansowych przeznaczanych przez powiaty województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego sukcesywnie wzrastała do 2010 roku. W 2010 roku wzrosła o ponad 44% w stosunku środków finansowych przeznaczonych na ten cel w 2007 roku i wyniosła 9 746 577,58 zł. W 2009 roku powiaty przeznaczyły na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego 7 825 728,47 zł, w 2008 roku – 6 516 101,96 zł, a w 2007 roku – 5 435 548,02 zł. W 2011 roku nastąpiło obniżenie środków na ten cel – w porównaniu do roku poprzedzającego – do kwoty 8 628 623,57 zł²⁹⁶. W 2012 roku wartość wydatkowanych na ten cel środków z budżetów powiatów wzrosła do ogólnej kwoty 10 603 466,87 zł, największej wartości finansowej z ostatnich lat.

W latach 2010-2012 małopolskie powiaty bez miast na prawach powiatu, w ramach wydatków ogółem w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, zagwarantowały łącznie prawie 29 mln zł. Najwięcej w ciągu trzech lat wydatkowano w powiecie dąbrowskim (ponad 6 mln zł), nowotarskim i gorlickim (ponad 4 mln zł), najmniej natomiast w powiecie proszowickim (209 tys. zł), wadowickim (235 tys. zł) oraz krakowskim (331 tys. zł)

Tabela 41

Wydatki powiatów w dziale 921 – <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> w latach 2010-2012 (w zł) ²⁹⁷			
Powiat	2010	2011	2012
Bocheński	214 526,08	315 608,73	202 346,61
Brzeski	227 574,72	119 363,50	120 500,00
Chrzanowski	215 093,22	188 212,69	135 858,80
Dąbrowski	1 228 238,10	1 263 775,29	3 806 711,03
Gorlicki	2 183 953,42	947 893,75	902 630,99
Krakowski	114 422,74	109 987,41	106 999,98
Limanowski	170 978,15	183 536,20	179 895,37
Miechowski	528 066,89	282 642,80	324 795,27
Myślenicki	189 519,61	184 680,20	207 705,49
Nowosądecki	576 277,22	531 574,13	559 834,65
Nowotarski	1 324 343,17	1 442 000,00	1 367 000,00
Olkuski	228 966,95	247 979,73	247 980,45
Oświęcimski	150 878,72	140 067,34	190 095,56
Proszowicki	70 500,00	69 000,00	70 000,00
Suski	206 556,59	311 896,86	351 721,86
Tarnowski	1 269 626,66	1 322 539,95	1 248 533,33
Tatrzański	610 747,05	718 179,42	318 996,35
Wadowicki	75 995,44	79 685,57	79 851,13
Wielicki	160 312,85	170 000,00	182 010,00
RAZEM	9 746 577,58	8 628 623,57	10 603 466,87

²⁹⁶ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁹⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

3.4.1.3 Wydatki samorządu województwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

Zapisy kolejnych edycji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami realizowane są w bieżącej polityce samorządu województwa dotyczącej zarówno ochrony zabytków, jak i opieki nad zabytkami, w szczególności w zakresie bezpośredniego wspierania właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych i współfinansowania podejmowanych przez nich działań służących zachowaniu dziedzictwa oraz utrzymywania własnego, zabytkowego mienia Województwa Małopolskiego.

Samorząd Województwa Małopolskiego od początku istnienia, od 1999 roku, udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na obszarze województwa. Wysokość środków przeznaczanych na ten cel systematycznie wzrastała do 2009 roku, osiągając w tym jednym roku wartość prawie 11 mln zł (ogólnie w latach 1999-2008 – ponad 18 mln zł), w latach 2010-2013 łącznie przekroczyła wartość 15,5 mln zł.

W 2010 roku z budżetu Województwa Małopolskiego wydatkowano na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w konkursie pn. *Ochrona zabytków Małopolski* łącznie 5 mln zł w podziale na 117 zadań. W 2011 roku przeznaczono na ten cel 3,5 mln zł w podziale na 108 zadań. W kolejnym, 2012 roku, udzielono właścicielom zabytków 178 dotacji w ogólnej kwocie dofinansowania 3,5 mln zł, natomiast w 2013 roku 169 dotacji w kwocie ogólnego wydatku z budżetu Województwa Małopolskiego 3,5 mln zł.

Samorządy wszystkich województw w kraju w latach 2008-2013 wydatkowały ze swoich budżetów łącznie ponad 206 mln zł na wsparcie konserwacji, restauracji i remontów zabytków, udzielane w systemie dotacji. W stosunku do innych samorządów regionalnych, samorząd województwa małopolskiego przeznaczają jedne z najwyższych kwot na opiekę nad zabytkami w kraju (w tym okresie to ponad 33 mln zł), od 2010 roku znaczne środki na ten cel przeznaczają także samorządy regionów: kujawsko-pomorskiego, dolnośląskiego, w dalszej kolejności podkarpackiego i mazowieckiego. Najmniej środków na ten cel wydatkują województwa: lubuskie i warmińsko-mazurskie.

Poza systemem dotacji, w budżecie samorządu województwa małopolskiego, w odpowiednich rozdziałach²⁹⁸, zabezpieczane są środki na remonty i utrzymanie zabytkowych siedzib jednostek organizacyjnych (np. instytucji kultury) oraz na konserwację kapliczek znajdujących się przy drogach wojewódzkich na terenie Małopolski. Łączne wydatki z budżetu departamentu ds. kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w dziale 921, rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami* zamknęły się w kwotach: w 2010 roku – 5 254 599,21 zł, w 2011 roku – 3 418 415,09 zł, w 2012 roku – 3 961 940 zł, w 2013 roku – 3 422 135,59 zł. Ogólne wydatki z budżetu Województwa Małopolskiego (w których zawierają się także wydatki departamentu ds. kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego) w dziale 921, rozdział 92120 wyniosły: w 2010 roku – 8 584 801,62 zł, w 2011 roku – 5 467 702,25 zł, w 2012 roku – 3 964 323,20 zł, w 2013 roku – 3 424 516 zł.

Tabela 42

Statystyka konkursu <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w latach 2010-2013 ²⁹⁹						
lata	liczba złożonych wniosków	liczba dotacji	oczekiwana kwota z budżetu Województwa Małopolskiego	kwota dotacji przekazana z budżetu Województwa Małopolskiego	stopień realizacji potrzeb	
					procent kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	procent wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2010	265	117	29 757 882,27	5 000 000	16,80%	44,15%
2011	152	108	15 972 709,52	3 550 000	22,22%	71,05%
2012	178	140	18 588 573,09	3 530 000	18,99%	78,65%
2013	169	123	15 371 852,01	3 500 000	22,76%	72,78%

²⁹⁸ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych – wydatki na muzea zabezpieczane są w rozdziale 92118, na centra kultury i sztuki w rozdziale 92113, a na biblioteki w rozdziale 92116.

²⁹⁹ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Tabela 43

Dotacje udzielane z budżetów samorządów województw dla właścicieli zabytków na realizację zadań w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego w latach 2008-2013 (w zł) ³⁰⁰						
Województwo	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dolnośląskie	5 907 650	5 556 000	5 335 000	5 042 707	5 000 000	5 000 000
Kujawsko-Pomorskie	2 500 000	4 800 000	10 757 963	8 055 820	10 257 698 przypis ³⁰¹	499 397
Lubelskie	2 425 500	2 000 000	2 100 000	1 000 000	643 000	0
Lubuskie	0	100 000	300 000	300 000	500 000	500 000
Łódzkie	0	500 000	2 000 000	2 500 000	2 000 000	1 500 000
Małopolskie	6 900 000	10 757 500	5 000 000	3 550 000	3 530 000	3 500 000
Mazowieckie	4 700 000	3 600 000	0	5 000 000	3 000 000	0
Opolskie	890 000	1 975 600	1 920 000	455 000	260 000	0
Podkarpackie	2 770 000	4 640 000	5 200 000	5 430 000	2 870 000	2 746 000
Podlaskie	730 000	1 655 000	1 806 352	800 000	1 000 000	900 000
Pomorskie	2 290 000	3 000 000	1 000 000	699 432	700 119	600 000
Śląskie	0	4 000 000	1 000 000	994 000	1 948 893	500 000
Świętokrzyskie	634 000	650 000	910 000	600 000	200 000	200 000
Warmińsko-Mazurskie	200 000	620 000	1 000 000	600 000	0	300 000
Wielkopolskie	1 109 000	1 093 047	1 338 608	1 339 000	1 071 200	902 000
Zachodniopomorskie	600 000	600 000	1 100 000	492 185	699 934	1 000 000
RAZEM	31 656 150	45 547 147	40 767 923	36 858 144	33 680 844	18 147 397

3.4.2 Wydatki z budżetu państwa na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

3.4.2.1 Środki finansowe Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa

Stolica Małopolski, jako jedyne miasto w kraju, uhonorowana jest jeszcze specjalnym finansowym wsparciem przeznaczanym bezpośrednio z budżetu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na ochronę dziedzictwa. W latach 2010-2013 wysokość środków, jakie państwo, za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (powołanego w drodze ustawy w 1985 roku), przeznaczało na odnowę zabytków Krakowa, utrzymywała się na poziomie około 41,8 mln zł rocznie (w 2010 roku – 42 469 694 zł, w 2011 roku – 42 507 372 zł, w 2012 roku – 42 331 924 zł, w 2013 roku – 39 857 548 zł)³⁰². W okresie ostatnich lat fundusze przeznaczone na odnowę zabytków Krakowa stanowiły około 1/4 ogółu wydatków Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i stanowiły znaczące wsparcie regionalnego systemu finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych małopolskich zabytków. Poza remontami znanych krakowskich obiektów (m.in. budowli Wzgórza Wawelskiego, Archikatedry na Wawelu, Sukiennic, Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego), dzięki środkom z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wykonano także wiele remontów zabytkowych krakowskich kamienic.

3.4.2.2 Środki finansowe z Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Ochrona zabytków*

Właściciele i użytkownicy regionalnych zabytków, poza dotacjami z budżetów samorządów gmin, powiatów i województwa, mieli możliwość pozyskania środków z budżetu państwa, w konkursach o przyznanie dotacji organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W latach 2010-2013 dla Małopolski były to

³⁰⁰ Dane pozyskane z samorządów województw.

³⁰¹ Kwota z budżetu województwa: 1 837 692,73 zł, dofinansowanie z Regionalnego Programu Operacyjnego: 8 420 005,54 zł.

³⁰² Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów za lata 2010-2013.

ogólne kwoty wsparcia: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – ponad 21 mln zł, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków – ponad 22 mln zł.

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu państwa – w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Dziedzictwo Kulturowe, Priorytet Ochrona zabytków* – na prace prowadzone przy obiektach zabytkowych w latach 2010-2013 wyniosła ogółem w skali kraju: w 2010 roku – 48,6 mln zł (w podziale na 270 zadań), w 2011 roku – 42,8 mln zł (w podziale na 264 zadania), 2012 roku – 88 mln zł (w podziale na 433 zadania), 2013 roku – około 102,5 mln zł (w podziale na 496 zadań). Wsparcie finansowe dla właścicieli zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego wyniosło odpowiednio: 4 160 000 zł w 2010 roku (8,56% ogółu środków), 2 230 000 zł w 2011 roku (5,21% ogółu środków), 6 309 513,42 zł w 2012 roku (7,17% ogółu środków), 9 035 000 zł w 2013 roku (8,81% ogółu zaplanowanych środków). W latach 2008-2011 ogólne wsparcie dla właścicieli zabytków z Małopolski corocznie malało, z kwoty około 6,3 ml zł spadło do około 2,2 ml zł w 2011 roku. W kolejnych latach, 2012-2013, znacznie wzrosło – do wartości ponad 9 mln zł w ostatnim roku³⁰³.

3.4.2.3 Środki finansowe Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa małopolskiego w kilku ostatnich latach utrzymywała się na podobnym poziomie (około 5-6 mln zł rocznie). W 2010 roku udzielono dotacji o łącznej wartości 5 720 819,42 zł, w 2011 roku – 5 446 252,68 zł, 2012 – 5 463 098,92 zł, 2013 – 5 697 485,06 zł (w latach wcześniejszych odpowiednio: 2009 rok – 5 564 528,72 zł, 2008 rok – 6 506 255,04 zł, 2007 rok – 6 431 281 zł). W 2010 roku dofinansowano 52 zadania realizowane na obszarze 14 powiatów, a w 2011 roku 67 zadań realizowanych na obszarze 17 powiatów, 2012 – 65 zadań, działania na terenie 18 powiatów, 2013 – 78 zadań, prace w 17 powiatach. W latach 2007-2009 w sumie wykonano 110 przedsięwzięć konserwatorskich, finansowanych z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, w latach kolejnych 2010-2013 – 262³⁰⁴. Zgodnie z zapisami regulaminu Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków udziela dotacji celowych tylko podmiotom niezaliczanym do sektora finansów publicznych (wyklucza jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne), nie przekazuje wsparcia na zadania finansowane z innych publicznych środków (czyli np. z budżetu Województwa Małopolskiego i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) oraz na zadania podejmowane przy zabytkach położonych na terenie administracyjnego obszaru miasta Krakowa, z powodu możliwości finansowania opieki nad tymi zabytkami głównie ze środków Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

Tabela 44

Wysokość dofinansowania z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w latach 2010-2013 – w podziale na powiaty (zł) ³⁰⁵				
Powiaty	2010	2011	2012	2013
Bocheński	404 951,16	348 000,00	480 000,00	505 231,67
Brzeski	47 000,00	158 800,00	220 000,00	563 900,00
Chrzanowski	-	50 000,00	226 000,00	210 000,00
Dąbrowski	68 000,00	60 000,00	80 000,00	-
Gorlicki	133 000,00	166 450,00	256 876,00	339 998,00
Krakowski	1 183 000,00	1 290 763,08	791 451,24	943 239,73
Limanowski	-	-	-	15 000,00
Miechowski	-	35 000,00	95 000,00	34 400,00
Myślenicki	200 000,00	368 300,00	584 771,68	464 945,43
Nowosądecki	501 368,26	452 594,47	320 000,00	349 180,00
Nowotarski	1 040 000,00	308 745,00	450 000,00	430 000,00
Olkuski	400 000,00	248 801,48	350 000,00	410 000,00
Oświęcimski	120 000,00	163 000,00	109 000,00	117 500,00
Proszowicki	980 000,00	537 750,00	365 000,00	305 500,00

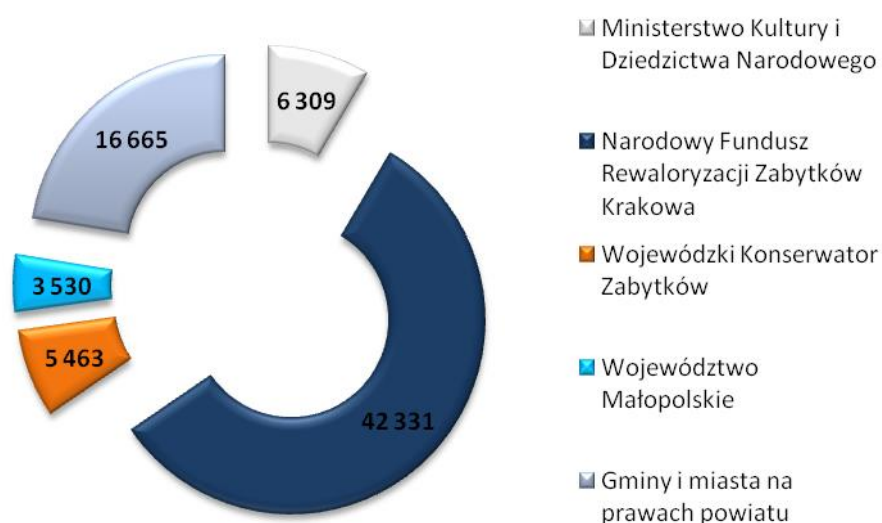
³⁰³ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

³⁰⁴ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

³⁰⁵ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Suski	-	200 000,00	200 000,00	-
Tarnowski	283 500,00	218 000,00	365 000,00	383 369,23
Tatrzański	320 000,00	519 890,00	400 000,00	344 000,00
Wadowicki	40 000,00	-	20 000,00	48 221,00
Wielicki	-	320 158,65	150 000,00	233 000,00
RAZEM	5 720 819,42	5 446 252,68	5 463 098,92	5 697 485,06

Finansowanie zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami w 2012 roku z budżetów rządowych i samorządowych (w mln zł)³⁰⁶

3.4.3 Wydatki na dziedzictwo kulturowe w perspektywie finansowej Unii Europejskiej w latach 2007-2013

Poza funduszami pochodzącymi z krajowych (państwowych i samorządowych) źródeł finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych zabytków, właściciele i użytkownicy zabytków położonych na terenie województwa mieli możliwość pozyskania dotacji z funduszy unijnych, głównie z programów: Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, Programu Rozwoju Obszaru Wiejskich, Europejskiej Wspólnoty Terytorialnej, Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego. Dotacje unijne umożliwiły realizację poważnych i kosztownych inwestycji, modernizację i remonty dużych obiektów oraz cennych zespołów obiektów zabytkowych.

W ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, ochronie dziedzictwa kulturowego dedykowane było odrębne działanie 3.2 *Rozwój produktu dziedzictwa kulturowego*, Schemat A. *Dziedzictwo kulturowe i rewaloryzacja układów przestrzennych* (3 oś priorytetowa *Turystyka i przemysł kulturowy*). Głównym celem programu była ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz wsparcie przedsięwzięć, których nie tylko dotyczyły kompleksowej ochrony i zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, ale również generowania impulsów do dalszego ich rozwoju. Od uruchomienia programu końca 2012 roku w ramach zakończonych konkursów dla działania 3.2.A podpisano 32 umowy o dofinansowanie o ogólnej wartości wsparcia z budżetu Unii Europejskiej ponad 107 mln zł. Całkowita wartość wybranych projektów przekroczyła 201 mln zł. Najwięcej projektów realizowanych było na terenie Krakowa. Wiele podejmowanych zadań łączyło ochronę dziedzictwa kulturowego z działaniami na rzecz podniesienia jakości usług i rozwoju infrastruktury instytucji kultury. Modernizacje i rewitalizacje obiektów i zespołów zabytkowych obiektów, którym zostały przywrócone lub nadane nowe funkcje, umożliwiły

³⁰⁶ Wskazano wydatki z budżetu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego przeznaczone tylko dla właścicieli zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego. Dla porównania wysokości finansowania zadań z różnych źródeł wybrano 2012 r. Na 31 stycznia 2014 r. brak jest danych GUS o wydatkach j.s.t. w 2013 r.

udostępnienie ich zwiedzającym. W ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 udzielane były także dotacje dla właścicieli zabytkowego mienia w konkursie dla Schematu 3.1 D – *Inwestycje w poprawę bazy noclegowej oraz przystosowanie obiektów zabytkowych do celów turystycznych* oraz dla Schematu 3.1 B – *Inwestycje w obiekty i infrastrukturę uzdrowiskową*. Wśród dofinansowanych zadań były projekty realizowane w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

Tabela 45

Lista projektów wybranych do dofinansowania w ramach 3 osi priorytetowej MRPO Turystyka i przemysł kulturowy, Działanie 3.2 Rozwój produktu dziedzictwa kulturowego, Schemat A. Dziedzictwo kulturowe i rewitalizacja układów przestrzennych³⁰⁷				
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w zł)	Dofinansowanie UE (w zł)
1	Kompleksowa konserwacja i przystosowanie do zwiedzania gotycko-barokowego ponorbertańskiego założenia klasztornego w Hebdowie	Polska Prowincja Zakonu OO. Pijarów	13 964 984,35	8 872 345,26
2	Rewaloryzacja zabytkowego zespołu klasztornego wraz z Domem Generałów przy Bazylice Grobu Bożego w Miechowie	Parafia Rzymskokatolicka przy Bazylice Grobu Bożego w Miechowie	12 137 718,40	7 712 295,48
3	Modernizacja Muzeum Tatrzańskiego oraz tworzenie Galerii Sztuki XX w. w Willi Oksza	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	5 082 013,38	3 119 995,28
4	Adaptacja dwóch zabytkowych dworców dla rozwoju usług kulturalnych na terenie Gminy Bolesław (powiat Olkusz)	Gmina Bolesław	1 212 007,33	860 085,02
5	Renowacja polichromii i dekoracji malarskich na parterze południowego skrzydła Klasztoru Franciszkanów w Krakowie w celu ich udostępnienia turystom	Klasztor OO. Franciszkanów w Krakowie	1 853 248,16	949 862,35
6	Renowacja Synagogi w Dąbrowie Tarnowskiej – perły architektury Chasydów w Polsce – utworzenie Ośrodka Spotkania Kultur	Gmina Dąbrowa Tarnowska	8 143 133,08	6 107 349,81
7	Rewaloryzacja zabytkowego układu przestrzennego nowosądeckiej Starówki – ulic Jagiellońska – Szwedzka – Wałowa	Miasto Nowy Sącz	2 139 514,56	1 347 493,24
8	Rewaloryzacja i remont Renesansowego Dworu Obronnego w Szymbarku	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów	4 054 511,93	2 576 512,59
9	Rewitalizacja – odnowienie dziedzińców i fasady Collegium Maius	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	7 645 829,92	5 708 358,94
10	Rewitalizacja, remont i zagospodarowanie terenu otoczenia budynku kościoła w Proszowicach oraz ochrona obiektu przed zagrożeniem budowlanym	Parafia Rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia NMP w Proszowicach	6 213 274,74	3 860 101,68
11	Zabytkowy drewniany kościół w Sobolowie – kompleksowy produkt dziedzictwa kulturowego	Parafia Rzymskokatolicka pw. Wszystkich Świętych	1 775 323,00	1 131 768,41
12	Kwartał św. Wawrzyńca – budowa centrum kulturowego na krakowskim Kazimierzu	Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie	24 890 217,07	11 862 281,46
13	Rewaloryzacja i zabezpieczenie obiektów w Zespole Architektoniczno-Przyrodniczo-Kulturowym UNESCO Klasztoru OO. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej	Klasztor OO. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej	10 270 573,87	6 547 490,84
14	Rozwój Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej	9 394 617,59	5 709 022,80
15	Rewitalizacja XIV-wiecznego kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja Apostoła w Lipnicy Murowanej	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Andrzeja Apostoła w Lipnicy Murowanej	2 132 952,00	1 213 875,49

³⁰⁷ Stan na koniec 2013 r., dane z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

16	EUROPEUM. Stworzenie Ośrodka Kultury Europejskiej w zabytkowym Spichlerzu jako nowego oddziału Muzeum Narodowego w Krakowie – Etap III	Muzeum Narodowe w Krakowie	5 662 894,81	2 399 999,66
17	Przystosowanie zabytkowych komór Aleksandrowice I i II do pełnienia funkcji muzealno-kulturalnych	Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka	4 270 037,74	2 000 739,00
18	Adaptacja zabytkowego budynku Ratusza w Ciężkowicach dla potrzeb promocji dziedzictwa kulturowego	Gmina Ciężkowice	4 037 566,31	2 422 539,78
19	Rewitalizacja centrum wsi Zawada w otoczeniu zabytkowego kościoła z XV w. na szlaku architektury drewnianej	Gmina Tarnów	1 113 766,64	500 987,15
20	Renowacja budynku Muzeum im. S. Fischera w Bochni	Muzeum im. prof. S. Fischera w Bochni	3 401 371,12	1 965 377,04
21	Rozwój produktu dziedzictwa kulturowego poprzez udostępnienie komór Lill Górna i Kazanów w Kopalni Soli <i>Wieliczka</i>	Kopalnia Soli Wieliczka S.A.	10 037 101,36	3 293 271,45
22	Utworzenie Centrum Konferencyjno-Wystawienniczego im. Tadeusza Kościuszki w zabytkowej kurtynie I-V południowej w Forcie nr 2 <i>Kościuszko</i>	Komitet Kopca Kościuszki w Krakowie	8 395 759,42	3 400 000,00
23	Rewaloryzacja i modernizacja siedziby Muzeum Okręgowego w Tarnowie	Muzeum Okręgowe w Tarnowie	11 319 332,96	3 999 999,34
24	Przebudowa zabytkowego spichlerza w zespole klasztornym SS. Norbertanek w Imbramowicach na cele kulturowe wraz z rewitalizacją klasztornej dziedziny	Klasztor SS. Norbertanek w Imbramowicach	6 972 630,24	3 399 463,22
25	Rewaloryzacja Budynku Bractwa Strzeleckiego w Tarnowie wraz z otoczeniem i adaptacja na potrzeby Galerii Miejskiej	Gmina Miasta Tarnowa	4 589 334,02	2 753 582,41
26	Zachowanie relikwii średniowiecznych murów miejskich w Dobczycach oraz ich konserwacja	Gmina Dobczyce	2 431 211,30	1 122 820,82
27	Remont i konserwacja zabytkowych kościołów na terenie Województwa Małopolskiego	Stowarzyszenie na rzecz ochrony i promocji sztuki sakralnej ARS SACRA	4 578 369,56	2 331 530,58
28	Remont Adaptacyjny Dworu Dzieduszyckich w Radziszowie	Gmina Skawina	6 152 065,70	3 555 572,84
29	<i>UNIKATOWE</i> . Pilna konserwacja zagrożonych obiektów z kolekcji MEK	Muzeum Etnograficzne im. S. Udzieli w Krakowie	1 059 450,62	583 881,60
30	Nowe dzieło w starych ramach. Rewitalizacja zabytkowego założenia parkowo-dworskiego w Korzennej – Etap I	Gmina Korzenna	3 031 283,76	1 624 785,43
31	Kompleksowa renowacja krużganków Klasztoru Ojców Dominikanów w Krakowie wraz z przystosowaniem ich do roli wszechstronnej przestrzeni kulturalnej	Klasztor OO. Dominikanów w Krakowie	6 633 832,84	3 129 066,73
32	Otwarta twierdza – budowa otwartego rozproszonego ekomuzeum cywilizacji i wojny XIX i XX w. – etap I	Fundacja Aktywnej Ochrony Zabytków Techniki i Dziedzictwa Kulturowego JANUS	6 632 671,06	1 833 794,96
RAZEM			201 228 598	107 896 250

Innymi źródłami funduszy strukturalnych, w ramach których zapewniono możliwość wsparcia projektów w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego były: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013, Priorytet XI – *Kultura i dziedzictwo kulturowe*, Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka na lata 2007-2013 (EWT PL-SK), Działanie 2.1 – *Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie turystyki* oraz Działanie 2.2 – *Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego*, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka na lata 2007-2013, Priorytet VI – *Polska gospodarka na rynku międzynarodowym*, Działanie 6.4 *Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym*, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, Oś 3 – *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*, Działanie

Odnowa i rozwój wsi, oraz Norweski Mechanizm Finansowy, Priorytet – Ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego. Wśród poważnych przedsięwzięć realizowanych w regionie, finansowanych z tych programów, były m.in. zadania: prace konserwatorskie i budowlane obiektów dawnego KL Auschwitz (wartość prac – 22,5 mln zł, dofinansowanie – prawie 19 mln zł), udostępnienie podziemi Rynku Głównego w Krakowie (wartość prac – prawie 38 mln zł, dofinansowanie – 13,5 mln zł), renowacja dziedzińca zewnętrznego, adaptacja budynku na centrum promocji i informacji na Wawelu (wartość prac – 16 mln zł, dofinansowanie – prawie 11 mln zł) oraz remont i modernizacja Muzeum Książąt Czartoryskich (wartość prac – prawie 19 mln zł, dofinansowanie – 16 mln zł). Największą inwestycją w regionie, realizowaną z pieniędzy unijnych, była budowa Europejskiego Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach (wartość prac – ponad 65 mln zł, dofinansowanie – ponad 54 mln zł), natomiast najdroższym projektem realizowanym w obiekcie zabytkowym, Kopalni Soli w Wieliczce, było przedsięwzięcie pn. *Szlaki nowej przygody* (wartość prac – ponad 55 mln zł, dofinansowanie – ponad 18 mln zł).

Tabela 46

Lista projektów wybranych do dofinansowania w ramach Priorytetu XI – <i>Kultura i dziedzictwo kulturowe</i> Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013 – realizowanych na terenie województwa małopolskiego ³⁰⁸				
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w mln zł)	Dofinansowanie UE (w mln zł)
1	Europejskie Centrum Numizmatyki Polskiej w Muzeum Narodowym w Krakowie	Muzeum Narodowe w Krakowie	23 192 893,02	19 660 253,35
2	Prace konserwatorskie i budowlane obiektów dawnego KL Auschwitz I – bloki o nr inw. A-2 i A-3	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	17 503 820,04	14 063 875,91
3	Konserwacja pięciu drewnianych baraków dawnego KL Auschwitz II-Birkenau	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	5 278 514,39	4 431 877,12
4	Renowacja dziedzińca zewnętrznego oraz adaptacja budynku na centrum promocji i informacji na Wawelu	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki	16 005 785,90	10 986 986,18
5	Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa	Uniwersytet Jagielloński	6 042 547,81	5 136 165,64
6	Budowa Europejskiego Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach	Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego	65 079 452,15	54 583 917,00
7	Rewitalizacja w Zakopanem – przebudowa Teatru im. S. I. Witkiewicza	Teatr S. I. Witkiewicza w Zakopanem	29 767 090,62	18 277 254,28
8	Budowa i uruchomienie Galerii Europa – Daleki Wschód w Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie	Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie	29 885 523,24	20 717 630,38
9	II Etap budowy Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych im. M. Karłowicza w Krakowie	Zespół Państwowych Szkół Muzycznych im. M. Karłowicza w Krakowie	23 876 307,30	19 848 644,46
10	Rozbudowa i przebudowa budynków Zespołu Szkół Plastycznych w Tarnowie	Gmina Miasta Tarnowa – Urząd Miasta Tarnowa	15 260 283,90	12 499 305,45
11	Budowa zespołu sal wielofunkcyjnych Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie	Akademia Sztuk Pięknych im. J. Matejki w Krakowie	13 041 869,72	10 361 371,41
12	Rozszerzenie oferty kulturalno-edukacyjnej poprzez rozbudowę Szkoły Muzycznej I i II stopnia w Krakowie	Gmina Miejska Kraków	10 269 413,04	8 543 402,10
RAZEM			255 203 501,13	199 110 683,28

³⁰⁸ Stan na koniec 2013 r., http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/AnalizyRaportyPodsumowania/Strony/KSI_raporty.aspx. Ogólne środki POIS w Priorytecie XI: 651,3 mln euro (w tym 553,6 mln euro z EFRR).

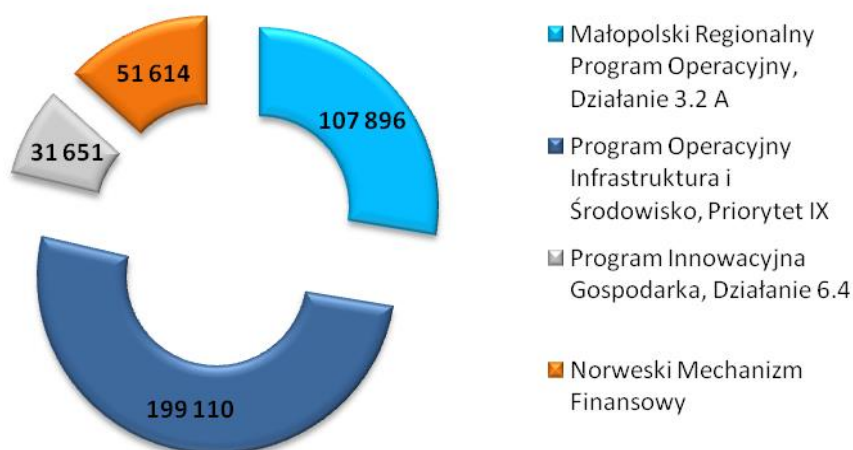
Tabela 47

Lista projektów wybranych do dofinansowania w ramach Priorytetu VI – <i>Polska gospodarka na rynku międzynarodowym</i> , Działanie 6.4 <i>Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym</i> Programu Innowacyjna Gospodarka na lata 2007-2013 – realizowanych na terenie województwa małopolskiego ³⁰⁹				
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w mln zł)	Dofinansowanie UE (w mln zł)
1	Śladem europejskiej tożsamości Krakowa – szlak turystyczny po podziemiach Rynku Głównego	Gmina Miejska Kraków	37 918 699,00	13 549 812,64
2	Szlaki nowej przygody w zabytkowej Kopalni Soli <i>Wieliczka</i>	Kopalnia Soli Wieliczka S.A.	55 929 055,16	18 101 685,49
RAZEM			93 847 754,16	31 651 498,13

Tabela 48

Lista projektów wybranych do dofinansowania w ramach Priorytetu – <i>Ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego</i> Norweskiego Mechanizmu Finansowego – realizowanych na terenie województwa małopolskiego ³¹⁰				
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w mln zł)	Dofinansowanie UE (w mln zł)
1	<i>Jezuickie pęty południa</i> – ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego	Towarzystwo Jezusowe Polska Prowincja Jezusowa	9 278 558,23	7 886 776,07
2	Remont i modernizacja Galerii Sztuki Polskiej XIX wieku w krakowskich Sukiennicach	Muzeum Narodowe w Krakowie	41 303 393,44	20 600 251,17
3	Modernizacja budynku oficyny siedziby Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie	Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie	15 621 656,84	6 988 990,06
4	Zabezpieczenie przed zniszczeniem i kradzieżą zasobów Fundacji XX Czarторыskich przy Muzeum Narodowym w Krakowie jako forma ochrony kulturowego dziedzictwa europejskiego	Fundacja XX Czarторыskich	18 986 748,13	16 138 736,69
RAZEM			85 190 356,64	51 614 753,99

Finansowanie zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami w perspektywie finansowej Unii Europejskiej w latach 2007-2013 (w mln zł)

³⁰⁹ Stan na koniec 2013 r., http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/AnalizyRaportyPodsumowania/Strony/KSI_raporty.aspx.

³¹⁰ Stan na koniec 2013 r., dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wartości z umów (podpisane w wartościach euro) przeliczone zostały według stawki euro = 3,9345 zł, obowiązującej na dzień podpisania umów.

3.5 Wydatki na muzea

3.5.1 Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na muzea

W budżetach jednostek samorządu terytorialnego, w ogólnych wydatkach na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego, zawierają się kwoty przeznaczane na utrzymanie muzeów, dla których funkcję organizatora sprawują samorządy. Suma ogólnych wydatków wszystkich samorządów w regionie na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w latach 2010-2012 wyniosła prawie 1 562 mln zł. W 2010 roku gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim na same tylko muzea – w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, rozdział 92118 *Muzea* – przeznaczyły 69 337 799,75 zł. W 2011 roku nastąpiło obniżenie tych kosztów o prawie 30%. Gminy wydatkowały na ten cel 49 221 269,88 zł. W 2012 roku wydatkowano jeszcze mniej – 36 678 382,82 zł. W latach wcześniejszych wydatki gmin w tym zakresie kształtowały się następująco: w 2008 roku – 32 867 295,13 zł, a w 2009 roku – 44 732 729,44 zł³¹¹.

W regionie jest 108 muzeów, w tym 39 jednostek będących oddziałami muzealnymi³¹². Spośród wszystkich muzeów w regionie 83,3% stanowią muzea należące do sektora publicznego, a 16,7% jednostki sektora prywatnego³¹³. System finansowania kultury w Polsce daje samorządom – mającym pod opieką ponad 4/5 istniejących w regionie placówek muzealnych – dużo swobody w zakresie wyboru instytucji, do których kierowane jest wsparcie. Selekcja może dotyczyć zarówno przedsięwzięć realizowanych przez nie (na poziomie dotacji celowych), jak również możliwości regulowania wysokości wsparcia przyznawanego poszczególnym jednostkom. To, że samorządy dysponują wiedzą o regionalnym rynku kultury i mogą skuteczniej dopasować wsparcie do potrzeb mieszkańców, pozwala częściowo zniwelować problemy wynikające z niskich nakładów ogółem.

3.5.2 Wydatki samorządu województwa na regionalne muzea

Województwo Małopolskie jest organizatorem lub współorganizatorem 23 instytucji kultury³¹⁴, z czego 5 współprowadzonych jest z innymi podmiotami: Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gminą Miejską Kraków, Gminą Wadowice, Archidiecezją Krakowską, Fundacją *Nie lękajcie się* oraz Stowarzyszeniem Akademia Imienia Krzysztofa Pendereckiego, Międzynarodowe Centrum Muzyki. Wśród tych 23 instytucji jest 11 muzeów³¹⁵.

W budżecie samorządu województwa małopolskiego zabezpieczane są wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa, a w tym zakresie część środków przeznaczana jest na utrzymanie regionalnych muzeów, dla których Województwo jest organizatorem lub współorganizatorem. W 2010 roku budżet ogółem Województwa Małopolskiego zamknął się kwotą 1 198 798 328 zł, w tym na kulturę ogółem 115 922 567 zł (czyli 9,7% ogólnego budżetu), w roku następnym wartości te kształtowały się następująco: budżet ogółem – 1 368 730 121 zł, w tym na kulturę 94 306 788 zł (6,9%), w 2012 roku budżet ogółem – 1 142 896 204 zł, w tym na kulturę 117 717 717 zł (10,3%), natomiast w 2013 roku cały budżet – 1 160 530 208 zł, w tym na kulturę 123 584 904 zł (10,65%)³¹⁶. W ostatnich latach wysokość środków finansowych przeznaczanych na utrzymanie regionalnych muzeów wynosiła: w 2010 roku – 20 529 596 zł (17,7% wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa), w 2011 roku – 21 322 364 zł (22,61% wydatków na kulturę), w 2012 roku – 21 597 253 zł (18,35%), natomiast w 2013 roku – 22 824 710 zł (18,47%).

Tabela 49

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu Województwa Małopolskiego dla muzeów, dla których organizatorem lub współorganizatorem było Województwo Małopolskie w latach 2010-2013 (w zł) ³¹⁷					
Lp.	Nazwa instytucji	2010	2011	2012	2013
1.	Muzeum Archeologiczne w Krakowie	2 830 000	2 660 000	2 729 984	2 843 103

³¹¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³¹² Stan na koniec 2012 r., dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³¹³ Stan na koniec 2012 r., *Informacja sygnałowa – Nr 9, Kultura w województwie małopolskim w 2012 r. Działalność instytucji kultury*, Urząd Statystyczny w Krakowie, s. 2.

³¹⁴ 21 instytucji kultury wpisanych jest do rejestru Województwa, 2 wpisane są do innych rejestrów: Gminy Miejskiej Kraków (Muzeum Armii Krajowej w Krakowie) oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach).

³¹⁵ Stan na koniec 2013 r.

³¹⁶ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.

³¹⁷ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu Województwa Małopolskiego, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

2.	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie	3 248 000	3 395 600	2 958 267	3 252 425
3.	Muzeum Okręgowe w Tarnowie	3 186 100	3 180 815	3 215 112	3 559 391
4.	Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	4 609 000	4 643 050	4 705 970	4 663 743
5.	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	1 775 200	1 838 710	1 897 600	1 888 809
6.	Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	1 855 000	1 866 750	2 280 303	2 191 449
7.	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyicy Górnej	590 300	617 484	693 353	792 394
8.	Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec	965 100	1 088 255	1 047 448	1 236 765
9.	Muzeum Armii Krajowej w Krakowie ³¹⁸	330 700	751 700	919 416	1 243 664
10.	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach ³¹⁹	590 000	710 000	667 200	685 663
11.	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³²⁰	550 196	570 000	482 600	467 304
RAZEM		20 529 596	21 322 364	21 597 253	22 824 710

3.5.3 Wydatki z budżetu państwa na państwowe muzea, które mają siedziby w Małopolsce

Z budżetu państwa utrzymywanych jest 10 narodowych instytucji kultury działających na terenie województwa małopolskiego, w tym 6 muzeów. 5 placówek muzealnych: Muzeum Narodowe w Krakowie, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, podległych jest Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 1 jednostka – Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – współprowadzona jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Województwo Małopolskie, Archidiecezję Krakowską i Gminę Wadowice.

Ogólne wydatki z budżetu państwa, w rozdziale 92118 *Muzea*, przeznaczone na utrzymanie państwowych muzeów, które mają siedziby na terenie Małopolski w ostatnich latach wyniosły: w 2010 roku – 59 087 000 zł, w 2011 roku – 62 119 000 zł, w 2012 roku – 75 294 818 zł, a w 2013 r. – 70 378 565 zł. Największe dofinansowanie otrzymuje Muzeum Narodowe w Krakowie, w 2013 roku było to ponad 45% środków przekazanych dla państwowych placówek muzealnych działających na terenie województwa małopolskiego.

Tabela 50

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu państwa dla państwowych muzeów, które mają siedziby w Małopolsce – w latach 2010-2013 (w zł) ³²¹					
Lp.	Nazwa instytucji	2010	2011	2012	2013
1.	Muzeum Narodowe w Krakowie	27 395 000	29 830 000	34 600 000	32 236 565
2.	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	13 455 000	13 647 000	16 421 818	14 297 000

³¹⁸ Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, poza dotacją podmiotową z budżetu Województwa Małopolskiego, otrzymuje dotację celową od Gminy Miejskiej Kraków (w 2010 r. – 583 000 zł, w 2011 r. – 885 000 zł, w 2012 r. – 825 000 zł, w 2013 r. – 1 178 000 zł).

³¹⁹ Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, poza dotacją podmiotową z budżetu Województwa Małopolskiego, otrzymuje dotację celową od Powiatu Gorlickiego (w 2010 r. – 52 000 zł, w 2011 r. – 86 500 zł, w 2012 r. – 102 000 zł, w 2013 r. – 91 500 zł).

³²⁰ Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach, poza dotacją podmiotową z budżetu WM, otrzymuje dotację celową od Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (w 2010 r. – 0 zł, w 2011 r. – 1 672 000 zł, w 2012 r. – 500 000 zł, w 2013 r. – 500 000 zł).

³²¹ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa w części 24 – Kultura i Ochrona dziedzictwa Narodowego i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2012 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa w części 24 – Kultura i Ochrona dziedzictwa Narodowego za 2011 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2010 r.* Dane z 2013 r. pozyskane z Departamentu Finansowego MKiDN. Wskazano tylko wydatki z § 2550 i § 2480. Ministerstwo finansuje lub współfinansuje działalność 31 muzeów w skali kraju. W 2013 r. MKiDN dodatkowo wydatkowało z budżetu państwa 421 214 zł na placówkę w organizacji – Muzeum PRL w Krakowie.

3.	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	11 619 000	10 992 000	15 721 000	15 311 000
4.	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	3 971 000	3 856 000	5 117 000	4 867 000
5.	Muzeum Sztuk i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie	2 647 000	3 322 000	2 935 000	3 167 000
6.	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³²²	0	472 000	500 000	500 000
RAZEM		59 087 000	62 119 000	75 294 818	70 378 565

3.6 Wydatki samorządu województwa na wsparcie dziedzictwa niematerialnego

Z budżetu samorządu województwa od lat udzielane są dotacje na realizację zadań w dziedzinie kultury, w tym dla organizacji pozarządowych, głównie stowarzyszeń i fundacji, wspierających działalność zespołów regionalnych i podtrzymujących miejscowy folklor.

W latach 2010-2013 w ramach otwartego konkursu ofert na realizację zadań publicznych Województwa Małopolskiego pn. *Mecenat Małopolski* – z ogólnej liczby 701 przedsięwzięć – wsparto łącznie 64 zadania (co stanowi 9,13% wszystkich przyznanych dotacji) związanych z funkcjonowaniem i wyposażeniem zespołów regionalnych, na łączną kwotę dotacji 449 300 zł, oraz dofinansowano łącznie 151 zadań (co stanowi 21,54% wszystkich dotacji) związanych z funkcjonowaniem organizacji i podejmowaniem przedsięwzięć przyczyniających się do podtrzymywania tradycji regionalnego folkloru, na łączną kwotę dotacji 1 632 210 zł. Kwoty te stanowiły 3,77% i 13,68% ogólnych środków przeznaczonych na realizację konkursu.

³²² W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

III. Analiza SWOT ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie małopolskim

Analiza strategiczna zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie małopolskim obejmuje rozpoznanie jej mocnych i słabych stron (analiza wewnętrzna) oraz obecnych i przyszłych zmian w jej otoczeniu, czyli szans i zagrożeń (analiza zewnętrzna). Analiza SWOT jest jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, służących do porządkowania informacji, stosowaną we wszystkich obszarach planowania strategicznego, polega na pogrupowaniu wniosków strategicznych w cztery kategorie, nazwane z języka angielskiego: *strengths* – mocne strony, *weaknesses* – słabe strony, *opportunities* – szanse i *threats* – zagrożenia. Powstały w ten sposób czytelnie uporządkowany zbiór daje syntetyczny obraz całości i jest punktem wyjścia do obierania celów strategicznych, priorytetów i kierunków działań. Przeprowadzona analiza SWOT, z której ramowe wnioski zostały spisane poniżej, w sposób systematyczny i przekrojowy diagnozuje sytuację ochrony i opieki nad zabytkami w Małopolsce, biorąc pod uwagę zarówno czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Oprócz funkcji diagnostycznej, pozwala określić potencjał rozwojowy regionu.

Dokonana analiza stanu ochrony dziedzictwa kulturowego w regionie jest efektem współpracy zespołu zadaniowego ds. przygotowania *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*, złożonego z grona specjalnie dobranych ekspertów³²³. Prace zespołu miały charakter warsztatowy i polegały przede wszystkim na wspólnej krytycznej lekturze i aktualizacji zapisów analizy SWOT z poprzedniej edycji programu pod kątem obowiązujących ram prawnych oraz na ich uzupełnieniu o istotne dla ochrony i opieki nad zabytkami doświadczenia i obserwacje, wynikające z bieżącej sytuacji społeczno-gospodarczej kraju i województwa³²⁴. Wyłonione zostały nowe obszary analizy, których liczba zmniejszyła się z 5 do 4, a ich zakres – w stosunku do analizy SWOT przeprowadzonej w 2010 roku – został nieco przededefiniowany.

Obowiązujące obszary aktualnej analizy strategicznej ochrony dziedzictwa kulturowego sformułowane zostały w następujący sposób:

- krajobraz kulturowy, dziedzictwo materialne i niematerialne Małopolski,
- tożsamość regionalna w Małopolsce,
- dziedzictwo kulturowe w procesach społeczno-gospodarczych,
- ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w Małopolsce.

OBSZAR 1 – KRAJOBRAZ KULTUROWY, DZIEDZICTWO MATERIALNE I NIEMATERIALNE MAŁOPOLSKI

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Zróżnicowanie i bogactwo krajobrazowe i przyrodnicze regionu oraz występowanie krajobrazów modelowych. • Znaczna ilość obiektów oraz obszarów prawnie chronionych i ich wysoka ranga (obiekty UNESCO, pomniki historii, parki kulturowe, parki narodowe i krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu). • Wysoka jakość artystyczna i ranga historyczna zabytków regionu, obiektów proponowanych do uznania za pomniki historii i wpisania na Listę UNESCO. • Wyjątkowy w skali kraju zasób sakralnych zabytkowych obiektów architektury drewnianej i	<ul style="list-style-type: none"> • Niedoskonałe prawo w zakresie zagospodarowania przestrzennego, ochrony dziedzictwa kulturowego, architektury i budownictwa. • Brak skutecznego planowania przestrzennego. • Nieskuteczne egzekwowanie istniejącego prawa. • Brak koordynacji ochrony zabytków z ochroną przyrody. • Niedostateczne działania na rzecz ochrony wartości krajobrazów kulturowych. • Degradacja krajobrazu kulturowego w wyniku działalności człowieka.

³²³ Skład zespołu zadaniowego określa uchwała Nr 560/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 7 maja 2013 r.

³²⁴ Członkowie zespołu zadaniowego wypracowali wspólnie stanowisko. Podczas warsztatów – zorganizowanych w dniu 17 września 2013 r. – spisano uwagi i dokonano analizy wyznaczonych uprzednio obszarów. Materiał został ponownie poddany konsultacjom ekspertów. Większość wniesionych uwag uwzględniono. Warsztaty zespołu zadaniowego, poświęcone opracowaniu analizy SWOT, prowadziła Zofia Noworól.

<p>zabytkowego budownictwa drewnianego.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bogaty zasób zabytków ruchomych zgromadzonych w obiektach sakralnych oraz w muzeach. • Bogaty i zróżnicowany zasób krajobrazów inżynierii cywilnej i militarnej. • Zespoły staromiejskie oraz małomiasteczkowe o zachowanym historycznym rozplanowaniu i dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi. • Liczne tradycyjne urbanistyczne i ruralistyczne zespoły osadnicze. • Duża liczba zespołów uzdrowiskowych. • Duża ilość krajobrazów pamięci. • Historycznie ukształtowany ład przestrzenny. • Istnienie turystycznych szlaków kulturowych. • Dobre rozpoznanie i udokumentowanie krajobrazu kulturowego Małopolski. • Silne środowisko naukowe Małopolski w dziedzinach związanych z opieką nad zabytkami. • Wysoki poziom zabezpieczenia przeciwpożarowego i antywłamaniowego zabytków architektury drewnianej. • Pozytywna rola kościołów i związków wyznaniowych w ochronie zabytków oraz duże zrozumienie dla opieki nad zabytkami ze strony kościołów i związków wyznaniowych. • Konserwacja i restauracja zabytków wykonywana zgodnie z najwyższymi standardami zawodowymi. • Istnienie stabilnego systemu finansowania zadań z dziedziny ochrony zabytków, w tym wypracowanego przez samorząd województwa. • Obecność problematyki związanej z dziedzictwem kulturowym materialnym i niematerialnym w polityce informacyjnej samorządów Małopolski. 	<ul style="list-style-type: none"> • Istnienie zespołów urbanistycznych i ruralistycznych przekształconych bez poszanowania zasad ładu przestrzennego i tradycji miejsca. • Zły stan zachowania zabytkowych obiektów i zespołów urbanistycznych miast i miasteczek poza głównymi ośrodkami. • Zaniedbania historycznej sieci wodnej (stawy, młynówki). • Słaba pozycja zabytków w konflikcie interesów publicznych. • nierozstrzygnięte kwestie własnościowe, w tym reprivatyzacyjne. • Słaby stan ochrony zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej. • Słaby stan ochrony dziedzictwa archeologicznego, niski poziom opracowań pozyskiwanych zabytków archeologicznych oraz niewystarczające działania w celu archiwizacji zabytków w zbiorach placówek uprawnionych do ich przechowywania, w tym tendencja do prowadzenia przez podmioty gospodarcze archeologicznych prac wykopaliskowych w sposób pozbawiający je charakteru badań naukowych. • Słabe zagospodarowanie oraz zły stan zachowania znacznej liczby zespołów rezydencjalnych i zespołów zabytkowej zieleni. • Postępujący proces niszczenia zabytków o niższej randze wynikający z braku świadomości opieki i złej organizacji, w tym postępujący proces degradacji ruin zamków. • Zbyt słabo postępujący poziom zabezpieczeń przed niszczeniem i kradzieżą zabytków przemysłu, techniki, sztuki inżynierskiej, trwałych ruin oraz zabytków o niższej randze. • Niezadawalające działanie w zakresie zabezpieczenia zabytków nieruchomych i ruchomych. • Systematyczne ubywanie obiektów budownictwa tradycyjnego. • Zabytki pozostające poza zainteresowaniem inwestorów. • Brak cyfrowych repozytoriów historycznej ikonografii zabytków. • Niedostateczne realizowanie programów z zakresu edukacji regionalnej. • Brak promocji i upowszechniania dobrych wzorców w zakresie harmonijnego kształtowania krajobrazu. • Powszechne występowanie agresywnej reklamy niszczącej harmonię krajobrazu miast i obszarów wiejskich.
<p>Szanse</p>	<p>Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Stała poprawa jakości środowiska naturalnego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak spójności aktów prawnych dotyczących

<ul style="list-style-type: none"> • Dopełnienie ochrony pojedynczych zabytków ochroną obszarową. • Prowadzenie szerokich dyskusji publicznych nad planami zagospodarowania przestrzennego. • Pozytywne oddziaływanie doświadczeń związanych z utworzeniem <i>Parku Kulturowego Stare Miasto</i> na obszar województwa (modelowe rozwiązanie). • Nowelizacja ustawy prawo zamówień publicznych. • Wzrost świadomości wartości krajobrazu jako produktu turystycznego oraz umiejętne jego wykorzystanie. • Kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o zasadę zrównoważonego rozwoju. • Wdrażanie zapisów <i>Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>. • Rozwój inicjatyw lokalnych oraz organizacji pozarządowych w dziedzinie opieki nad zabytkami i tożsamości lokalnej. • Dostęp do dobrych praktyk, wymiana doświadczeń, współpraca międzyregionalna i międzynarodowa (m.in. w dziedzinie ochrony zabytków oraz rewitalizacji). • Stymulujący wpływ dobrych wzorców adaptacji zabytków (m.in. przez konkursy, nagrody i wyróżnienia). • Dalszy wzrost zabezpieczeń zabytków przed niszczeniem i kradzieżą. • Wdrożenie wniosków z weryfikacji rejestru zabytków nieruchomości w celu uporządkowania i optymalizacji funkcjonowania rejestru. • Ochrona tradycyjnych rzemiosł oraz ginących zawodów. • Tworzenie lokalnych miejsc pracy w sferze dziedzictwa kulturowego. 	<p>zabytków i dziedzictwa kulturowego.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wywoływanie konfliktu między walorami dziedzictwa kulturowego a współczesnymi procesami urbanistycznymi. • Niszczenie zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej. • Niewłaściwe tendencje sukcesji funkcji w krajobrazach odzyskiwanych (powojennych, pofabrycznych i in.). • Niszczenie dziedzictwa archeologicznego. • Utracenie charakteru krajobrazu tworzonoego przez pozostałości (ruiny) zamków w wyniku ich niewłaściwej odbudowy, niezgodnej z prawdą historyczną. • Zagrożenie nadmierną komercjalizacją zabytków bez równoczesnego zachowania ich charakteru. • Rosnąca konkurencja atrap i współczesnych kreacji architektonicznych w stosunku do obiektów historycznych. • Prawo stanowione i zwyczajowe oraz jego interpretacja promujące własność prywatną przed dobrem publicznym i doraźny zysk przed trwałym rozwojem. • Relatywizm doktryny konserwatorskiej. • Dominacja kryterium ceny oraz terminu wykonania w przetargach na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków, generujące zagrożenie obniżenia jakości prac, oraz przeprowadzanie ocen ofert przez urzędników, a nie specjalistów. • Proces postępującej biurokratyzacji i formalizacji programów unijnych i rządowych skutkujący wolniejszym niż zakładane wydatkowaniem środków, ich niepełnym wydatkowaniem, zniechęceniem niektórych podmiotów do ubiegania się o środki lub wykluczeniem niektórych podmiotów z grupy beneficjentów mogących ubiegać się o dotacje. • Brak długofalowego i skoordynowanego planu działań i programu finansowania prac obejmujących konserwację i restaurację zabytków. • Niska świadomość społeczeństwa w kwestii ekonomicznego znaczenia harmonijnie ukształtowanego krajobrazu. • Propagowanie złych wzorców kształtowania krajobrazu. • Zanikająca edukacja estetyczna.
--	--

OBSZAR 2 – TOŻSAMOŚĆ REGIONALNA W MAŁOPOLSCE

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Duże bogactwo i różnorodność kulturowa regionu oraz bardzo duże – wyjątkowe w skali 	<ul style="list-style-type: none"> • Istnienie nieużytkowanych, dewastowanych i niszczących obiektów stanowiących

<p>kraju – zróżnicowanie etnograficzne Małopolski.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Społeczności o wielowiekowych tradycjach, stabilność osadnicza w przeważającej części regionu. • Istnienie zabytków będących świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości. • Bogaty zasób zabytków ruchomych zgromadzonych w obiektach sakralnych oraz w muzeach i zbiorach prywatnych, stanowiący świadectwo wielu kultur i narodów. • Ośrodki kultu religijnego o charakterze międzynarodowym i krajowym. • Wysokiej klasy instytucje o charakterze muzealnym. • Silne tradycje narodowe oraz wciąż żywa idea tzw. <i>Małych Ojczyzn</i> – zachowane poczucie tożsamości kulturowej społeczności lokalnych. • Upamiętnianie ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci i ich dorobku oraz dbałość o miejsca pamięci w regionie. • Duże znaczenie i wielość imprez oraz wydarzeń lokalnych. • Rosnące zaangażowanie społeczeństw lokalnych w wydarzeniach związanych z opieką nad zabytkami. • Duża aktywność twórcza mieszkańców Małopolski oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych z dominacją grup folklorystycznych. • Wzrastający poziom artystyczny grup i zespołów oraz powstawanie nowych grup, głównie dziecięcych i młodzieżowych. • Zainteresowanie szkół wyższych wartością dziedzictwa kulturowego – programy nauczania i badawcze. • Postrzeganie znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego elementu promocji Małopolski. 	<p>pozostałość po dawnych kulturach i narodach.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak programowych założeń kształtowania świadomości regionalnej. • Promowanie standardowych, bądź nieadekwatnych wzorców grożących wyparciem lokalnych odrębności kulturowych. • Słabe wspieranie finansowe tożsamości regionalnej (tradycji, twórczości ludowej, zwyczajów, strojów, architektury, gwary, produktów regionalnych, ginących zawodów). • Zbyt niskie zaangażowanie społeczne w opiekę nad zabytkami. • Nieefektywne, zachowawcze zarządzanie obiektami zabytkowymi, powodujące ich zamknięcie dla lokalnych społeczności i nieobecność w świadomości okolicznych mieszkańców. • Brak czytelnego systemu wspierania lokalnych twórców w dostępie do imprez o charakterze promocyjnym. • Niewystarczająca oferta uczelni wyższych w zakresie kształcenia kadr w dziedzinie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. • Niewystarczająca kadra instruktorów do prowadzenia grup artystycznych (także folklorystycznych). • Brak systemowego kształcenia liderów amatorskiej twórczości artystycznej (liderów <i>Małych Ojczyzn</i>). • Niedostateczny poziom archiwizacji i cyfryzacji zasobów niematerialnego dziedzictwa Małopolski.
<p>Szanse</p>	<p>Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększanie fachowości prezentacji folkloru, sztuki ludowej oraz rzemiosła artystycznego poprzez unowocześnianie się instytucji kultury i sztuki. • Rozwój i wspieranie inicjatyw lokalnych oraz organizacji pozarządowych w dziedzinie opieki nad zabytkami. • Wspieranie ginących zawodów i zawodów, które już wyginęły oraz zawodów godnych wsparcia na poziomie regionu. • Wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia muzeów lokalnych oraz izb tradycji. • Wzrost poziomu nauczania profesjonalnego i edukacji o spuściźnie regionalnej. • Tworzenie programów edukacji regionalnej dla szkół. 	<ul style="list-style-type: none"> • Promowanie obcych kulturowo wzorców. • Chaos, brak hierarchii i tendencje komercjalizacji wzorców kulturowych w społecznościach lokalnych. • Brak konsekwencji pomiędzy założeniami programowymi wspierania tożsamości regionalnych a faktyczną realizacją. • Zanikające kanały komunikacji międzypokoleniowej w zakresie lokalnych tradycji i folkloru. • Brak środków finansowych przeznaczanych przez gminy i sołectwa na zatrudnianie wyspecjalizowanej kadry instruktorów prowadzących grupy artystyczne i folklorystyczne. • Brak mechanizmów zachęcających właścicieli

<ul style="list-style-type: none"> • Dbałość o dokumentację archiwalną zasobów kultury niematerialnej oraz systematyczne jej uzupełnianie. • Rozwój oferty turystycznej i rekreacyjnej z wykorzystaniem walorów dziedzictwa. • Wzrost potrzeb społecznych w zakresie zagospodarowania czasu wolnego (zapotrzebowanie na oferty kulturalne). 	<p>zbiorów prywatnych do udostępniania ich publiczności.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak doradztwa specjalistycznego dla inwestorów. • Przewaga wątków implantacyjnych nad integracyjnymi w procesach rewitalizacji. • Zanikająca edukacja estetyczna w szkołach.
--	--

OBSZAR 3 – DZIEDZICTWO KULTUROWE W PROCESACH SPOŁECZNO-GOSPODARCZYCH

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Ustalona wysoka pozycja kulturowa i turystyczna regionu w skali międzynarodowej, wynikająca z dużej ilości obiektów oraz obszarów prawnie chronionych i ich wysokiej rangi (obiekty UNESCO, pomniki historii, parki kulturowe, parki narodowe i krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu). • Położenie i dostępność komunikacyjna regionu, sprzyjające wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. • Dostęp do dziedzictwa podnoszący poziom i jakość życia, świadczący o atrakcyjności miejsca zamieszkania. • Mocna pozycja dziedzictwa kulturowego Małopolski w promocji kraju (hejnał z wieży Mariackiej, Lajkonik, Wawel, sól z Wieliczki, budownictwo drewniane). • Wzbogacanie katalogu produktów regionalnych i tradycyjnych wykorzystywanych w promocji regionu w kraju i za granicą (kiełbasa liseicka, bryndza podhalańska, obwarzanek krakowski, śliwowica łącka, karp zatorski). • Rozwinięta turystyka kulturowa i pielgrzymkowa oparta na bogatej sieci szlaków i sanktuariów. • Wzrost zainteresowania problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego ze strony jednostek samorządu terytorialnego. • Wzrost liczby programów i planów rewitalizacji układów urbanistycznych i zespołów zabytkowych. • Duże zainteresowanie beneficjentów działaniami związanymi z ochroną dziedzictwa kulturowego w perspektywie UE 2007-2013. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedocenywanie krajobrazu kulturowego jako znaczącego potencjału gospodarczego regionu. • Utrudniona dostępność komunikacyjna dużej części regionu, niesprzyjająca wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. • Traktowanie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego jako problemu konfliktogennego i ograniczającego swobodę dysponowania własnością prywatną i publiczną. • Nieproporcjonalnie niższa skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego w stosunku do przyrodniczego. • Niewykorzystanie istniejącego i tworzonego zasobu opracowań eksperckich z zakresu ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w polityce rozwoju gospodarczego regionu. • Marginalne traktowanie zagadnień konserwatorskich w dokumentach strategicznych i planistycznych. • Mała liczba gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami. • Deklaracyjny, a nie strategiczny i operacyjny charakter istniejących programów opieki nad zabytkami.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Włączenie dziedzictwa kulturowego w obieg gospodarczy, przy jednoczesnym zachowaniu priorytetu zabytku. • Włączenie ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego. • Poprawa dostępności obszarów pozostających poza głównym strumieniem ruchu turystycznego poprzez dobrą informację i promocję oraz rozwój 	<ul style="list-style-type: none"> • Komercjalizacja, urynkowienie i spadek autentyczności dziedzictwa kulturowego i produktów kulturowych. • Wypieranie materialnych wytworów dziedzictwa kulturowego regionu przez obce produkty o znikomej wartości artystycznej i estetycznej. • Brak koncepcji wykorzystania dziedzictwa

<p>infrastruktury komunikacyjnej.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Montaż finansowy ochrony i opieki nad zabytkami z różnych źródeł. • Duże znaczenie wsparcia finansowego w kolejnej perspektywie UE 2014-2020 na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego regionu, w szczególności poprzez realizację prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy zabytkach, rozwój szlaków kulturowych, realizację projektów kulturalnych, digitalizację zasobów (m.in. archiwaliów, muzealiów, dzieł sztuki). • Rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w dziedzinie opieki nad zabytkami materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. • Wymiana doświadczeń międzynarodowych oraz rzeczywista współpraca międzyregionalna. • Wzrost świadomości wartości zabytków i możliwości nadania zabytkom nowych funkcji. • Promowanie i adaptacja nowych wzorców w dziedzinie użytkowania zabytków z zachowaniem ich funkcji zabytkowej. • Wzrost poziomu edukacji w dziedzinie zarządzania i upowszechniania dziedzictwa kulturowego. • Włączenie do programów nauczania uczelni biznesowych i ekonomicznych treści dotyczących możliwości wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obrocie społeczno-gospodarczym. • Nowe systemy informacji, digitalizacja dziedzictwa kulturowego oraz jego upowszechnienie w Internecie. 	<p>kulturowego dla potrzeb rozwoju społeczno-gospodarczego wraz z jego implementacją.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie strategii bez mechanizmów ich efektywnego wdrażania. • Niestabilność przepisów finansowych.
---	--

OBSZAR 4 – OCHRONA ZABYTEKÓW I OPIEKA NAD ZABYTEKAMI W MAŁOPOLSCE

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Silne tradycje związane z ochroną i opieką nad zabytkami. • Silne środowisko naukowe Małopolski w dziedzinach związanych z opieką nad zabytkami oraz wysoka liczba specjalistów w tej dziedzinie. • Istnienie Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, który pozwala na lepsze dysponowanie pozostałymi środkami przeznaczanymi na opiekę nad zabytkami w regionie i wspieranie ośrodków poza stolicą województwa. • Liczące się zaangażowanie samorządu województwa w finansowanie zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. • Działalność organizacji społecznych i pozarządowych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. • Pozytywna rola kościołów i związków 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak obowiązku opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego skutkujący wydawaniem decyzji o pozwoleniach na budowę bez planu, na podstawie procedur doraźnych. • Niski procent wdrażanych programów opieki nad zabytkami na poziomie lokalnym. • Brak integracji środowisk i koordynacji działań w obszarze dziedzictwa kulturowego. • Brak zachęt w zakresie ochrony dziedzictwa dla prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych. • Znikome wykorzystanie formy ochrony zabytków jaką jest park kulturowy. • Niewystarczające znaczenie i oddziaływanie społeczne służb konserwatorskich oraz niewystarczająca liczba specjalistów i pracowników tych urzędów. • Niski poziom upowszechniania wiedzy na temat

<p>wyznaniowych w dziedzinie ochrony zabytków.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa w dziedzinie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego. 	<p>wartości zabytkowej obiektów oraz przyczyn objęcia zabytków ochroną.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niedostateczna edukacja w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami. • Niewystarczająca edukacja w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w seminariach duchownych. • Słabość instytucji i organizacji zajmujących się dziedzictwem kulturowym polegająca na ograniczaniu się jedynie do aktywności naukowej w zakresie dziedzictwa kulturowego. • Brak jednolitej platformy informacyjnej dotyczącej stanu i przemian dziedzictwa kulturowego Małopolski, rozproszenie wysiłku badawczego, inwentaryzacyjnego i decyzyjnego. • Słabość mechanizmów współpracy instytucji centralnych i wojewódzkich w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.
<p>Szanse</p>	<p>Zagrożenia</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Finansowanie dziedzictwa kulturowego w trybie wieloletnim. • Uzupełnianie ochrony pojedynczych zabytków ochroną obszarową oraz edukacja w tym zakresie. • Rozwój inicjatyw lokalnych oraz działalności organizacji pozarządowych w obszarze opieki nad zabytkami oraz w sektorze kultury. • Działanie europejskiej sieci współpracy na rzecz dziedzictwa kulturowego. • Wzmocnienie rangi i skuteczności działań służb konserwatorskich. • Podniesienie poziomu edukacji w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym. • Nowe systemy informacji i digitalizacja dziedzictwa kulturowego oraz jego upowszechnienie w Internecie. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zmniejszanie się zasobów dziedzictwa kulturowego na skutek zaniechań, bądź błędnych decyzji i nieodnawialnego charakteru zasobu dziedzictwa. • Brak planów zagospodarowania przestrzennego. • Brak skutecznej egzekucji prawa. • Tworzenie lokalnych programów i strategii w sposób automatyczny, mało świadomy bez zasady partycypacji społecznej oraz bez mechanizmów ich efektywnego wdrażania. • Brak perspektywicznego modelu zarządzania dziedzictwem kulturowym.

IV. Wnioski wynikające z analizy SWOT³²⁵

Małopolska to region o wyjątkowych walorach krajobrazowych, posiadający unikatowe dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej. Wyróżniające cechy regionu to przede wszystkim ogromne zróżnicowanie i bogactwo krajobrazowe i przyrodnicze, występowanie krajobrazów modelowych oraz znaczna ilość obszarów i obiektów prawnie chronionych, w tym wiele zabytków i zespołów zabytków o wysokiej randze historycznej i jakości artystycznej.

Historycznie ukształtowany ład przestrzenny, zachowane zespoły staromiejskie o historycznym rozplanowaniu i dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi oraz tradycyjne urbanistyczne i ruralistyczne zespoły osadnicze, a także bogactwo krajobrazów inżynieryjnych, uzdrowiskowych i krajobrazów pamięci to zasób o ogromnej wartości. Ten szczególny krajobraz kulturowy ulega jednak postępującej degradacji, czego przykładem jest m.in. zły stan zachowania zabytkowych obiektów i zespołów urbanistycznych miast i miasteczek poza głównymi ośrodkami, zabytków o niższej randze, ruin zamków, zespołów rezydencjalnych i zabytkowej zieleni, a także powszechne występowanie agresywnej reklamy niszczącej harmonię krajobrazu. Nieskuteczna ochrona dziedzictwa kulturowego wynika z niedostatecznych działań podejmowanych na rzecz ochrony wartości krajobrazów kulturowych, które przekształcane są bez poszanowania zasad ładu przestrzennego i tradycji miejsca, niedoskonałości prawa w zakresie zagospodarowania przestrzennego, ochrony dziedzictwa, architektury i budownictwa oraz braku skutecznego planowania przestrzennego (miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego). Dodatkowo istniejące prawo jest nieskutecznie egzekwowane. Za pierwotne źródło problemu uznać należy niski poziom świadomości estetycznej w społeczeństwie – powszechna edukacja w tym zakresie praktycznie nie istnieje, a dobre wzorce harmonijnego kształtowania krajobrazu nie są upowszechniane. Pozytywnym, lecz wciąż nie dość często stosowanym rozwiązaniem wydaje się w tym kontekście obszarowa ochrona dziedzictwa kulturowego oraz koordynacja ochrony zabytków z ochroną przyrody. Szansą na zmianę podejścia do ochrony dziedzictwa regionalnego jest m.in. upowszechnianie wiedzy – głównie wśród gmin – o pozytywnym przykładzie jakim jest powstanie *Parku Kulturowego Stare Miasto* w Krakowie.

Wśród mocnych stron regionu wspomnieć należy o dobrze zachowanej, licznie reprezentowanej i wyróżniającej się wyjątkową jakością w skali kraju zabudowie drewnianej (w tym sakralnej), objętej skuteczną ochroną przeciwpożarową i antywłamaniową. Znacznie gorzej zachowane, zabezpieczone i mniej upowszechniane są natomiast licznie reprezentowane zabytki inżynierii cywilnej i militarnej, dziedzictwa archeologicznego oraz zespoły rezydencjalne i zespoły zabytkowej zieleni. Wiele z tych obiektów mogłoby zostać zagospodarowane i przyczynić się do rozwoju społeczności lokalnych oraz pozytywnie oddziaływać na sytuację gospodarczą w skali lokalnej i w regionie. Problemem, który pozostaje do rozwiązania jest również postępujący proces niszczenia zabytków o niższej randze oraz ruin. Są to w większości obiekty, na które w systemie finansowym rzadko przeznaczone są jakiegokolwiek środki, co przy niskim zainteresowaniu inwestorów i słabej pozycji zabytków w konflikcie interesów publicznych owocuje albo zupełną degradacją zabytków, albo przeobrażeniem ruin w obiekty komercyjne, trwale pozbawione – w wyniku niewłaściwie przeprowadzonego remontu lub rekonstrukcji – cech zabytkowych.

Wspomnienia wymaga również bogaty zasób dobrze zachowanych i udokumentowanych zabytków ruchomych w obiektach sakralnych, muzeach (w tym wysokiej klasy) i zbiorach prywatnych oraz wciąż żywe i odtwarzane dziedzictwo niematerialne. Niestety dziedzictwo to jest zagrożone ze względu na promowanie standardowych, bądź nieadekwatnych wzorców grożących wyparciem lokalnych odrębności kulturowych. Zidentyfikowano także niewystarczającą ofertę uczelni wyższych w zakresie kształcenia kadr w dziedzinie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz kształcenie głównie w nurcie teoretycznym, ale też niewystarczającą liczebnie kadrę instruktorów do prowadzenia grup artystycznych oraz brak systemowego kształcenia liderów tzw. *Małych Ojczyzn*. W tej sytuacji pożądane wydaje się podjęcie kroków zmierzających do archiwizacji i cyfryzacji kultury niematerialnej. Można mieć nadzieję, że dowartościowanie dziedzictwa niematerialnego w niniejszym dokumencie (jako aspektu definicyjnego jednego z obszarów analizy) przyczyni się do poprawy tej sytuacji.

Ważnym zasobem województwa jest silna tożsamość mieszkańców regionu, bogate tradycje narodowe i dbałość o miejsca pamięci. Małopolska jest regionem o wyjątkowym – w skali kraju –

³²⁵ Wnioski opracowano na podstawie przeprowadzonej analizy SWOT z wykorzystaniem materiału opracowanego przez Zofię Noworól.

zróżnicowaniu etnograficznym, dużym bogactwie i różnorodności kulturowej społeczności lokalnych o wielowiekowych tradycjach, nacechowanych mocną, odrębną tożsamością kulturową. Ważną rolę spajającą tożsamość całego regionu pełnią silne ośrodki kultu religijnego, w tym o randze ogólnokrajowej i międzynarodowej. Różnorodność kulturowa reprezentowana jest przez dziedzictwo mniejszości i krajobrazy świadczące o dawnej wielokulturowości i wielowyznaniowości tych ziem. Pozostałości po dawnych kulturach i narodach stanowią wyjątkowe bogactwo oraz dobrze eksploatowany potencjał, ważny dla promocji regionu i rozwoju turystyki (m.in. pielgrzymkowej). Małopolska jest też regionem obfitującym w imprezy kulturalne – o zasięgu międzynarodowym, krajowym, regionalnym – oraz cieszące się dużym zainteresowaniem odbiorców lokalne wydarzenia kulturalne, spajające małe społeczności. Wiele z tych wydarzeń wzmacnia tożsamość regionalną oraz podnosi poziom wrażliwości na kwestie związane z dziedzictwem kulturowym. Region charakteryzuje duża aktywność twórcza mieszkańców oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych, z dominacją grup folklorystycznych, które prezentują wysoki poziom artystyczny. Ważnymi strażniczkami lokalnych tradycji i obyczajów są kobiety skupione wokół licznych do dzisiaj w Małopolsce kół gospodyń wiejskich. Słabą stroną jest jednak brak programowych działań kształtowania świadomości regionalnej oraz stosunkowo słabe wspieranie finansowe tradycji, twórczości ludowej, zwyczajów, strojów, architektury, gwary, produktów regionalnych i ginących zawodów.

Współcześnie za kluczową uznać należy rolę jaką dziedzictwo odgrywa w procesach społeczno-gospodarczych. Wpisanie go w ten obszar pozwala zarówno docenić jego potencjały jak i stanowi ogromną szansę dla jego ochrony i właściwego zagospodarowania. Małopolska jako region cieszy się wysoką pozycją w skali międzynarodowej – wiele tutejszych zabytków, miejsc pamięci oraz krajobrazów kulturowych uznanych jest za unikatowe (m.in. obiekty UNESCO, pomniki historii, parki narodowe i krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu). Pod względem ekonomicznym ważnym atutem regionu jest rozbudowany katalog cenionych i szeroko rozpoznawalnych produktów regionalnych i tradycyjnych. Wzmacnia on również potencjał promocyjny regionu w kraju i zagranicą i wydaje się być stosunkowo dobrze wykorzystywany. Równocześnie obserwuje się narastające ryzyko w postaci komercjalizacji lokalnych wytworów regionalnych (m.in. rękodzieła), która czasem przyczynia się do znacznego obniżenia ich wartości kulturowej i estetycznej.

Dodatkowym atutem regionu dla funkcjonowania dziedzictwa kulturowego w obiegu społeczno-gospodarczym jest korzystne położenie województwa oraz bardzo dobre skomunikowanie jego stolicy. Gorzej natomiast prezentuje się dostępność komunikacyjna większości obszaru województwa (zwłaszcza poza głównymi ośrodkami) wynikająca z wciąż wymagającej sporych nakładów i wysiłku organizacyjnego infrastruktury drogowej oraz mało skutecznej promocji atrakcji poza głównymi centrami turystyki. W konsekwencji dochodzi do marginalizacji oraz zwiększonego ryzyka degradacji zabytków znajdujących się poza głównym strumieniem ruchu turystycznego. Nie do przecenienia są w tym kontekście położone na terenie województwa liczne i oparte na różnych obszarach dziedzictwa szlaki kulturowe i turystyczne. Niestety te, z wyjątkiem nielicznych, są wciąż słabo wykorzystane promocyjnie.

Ponadto nadal potrzebne wydaje się poszukiwanie nowych funkcji zabytków – choć sytuacja w tym zakresie nieco się poprawiła, wciąż obserwuje się niewiele realizacji włączania dziedzictwa w obieg gospodarczy przy zachowaniu wartości zabytku. Jest to wynikiem nierozstrzygniętych kwestii własnościowych i niskiego poziomu zainteresowania inwestorów zabytkowymi obiektami, powodowanego m.in. wysokością nakładów koniecznych do poniesienia przy tego typu inwestycji, ograniczeniem swobody dysponowania własnością prywatną i skomplikowanymi procedurami administracyjnymi wnoszącymi ryzyko znacznego wydłużenia procesu inwestycyjnego.

System ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Małopolsce posiada kilka zasadniczych mocnych stron. Wśród nich ważne są silne tradycje związane z ochroną i opieką nad zabytkami oraz duże i mocne środowisko naukowe i eksperckie. Dzięki nim można mówić o dobrym rozpoznaniu i udokumentowaniu krajobrazu kulturowego w Małopolsce (pomimo tego niestety wciąż brak cyfrowych repozytoriów historycznej ikonografii zabytków). Znacznie trudniej natomiast o odpowiednio przygotowaną kadrę zarządzającą. Obserwuje się również słabą wymianę wiedzy pomiędzy osobami zajmującymi się tematyką ochrony naukowo a praktykami i rozproszenie wysiłku badawczego, inwentaryzacyjnego i decyzyjnego. W województwie pojawiają się obecnie pierwsze próby zmierzające do stworzenia przestrzeni wymiany doświadczeń ogólnokrajowych, służące może również uspołnieniu modelu finansowania opieki nad zabytkami w regionach oraz integracji środowisk w skali ponadregionalnej. Takie rozwiązanie może się okazać kluczowe dla wprowadzenia korzystnych zmian do systemu zarządzania finansami publicznymi przeznaczanymi na opiekę nad zabytkami. Postuluje się stworzenie otwartej przestrzeni wymiany informacji o działaniach z terenu całego kraju. Nawet

dobrze funkcjonująca międzynarodowa wymiana wzorów, tzw. dobrych praktyk w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i wykorzystania dziedzictwa kulturowego nie może tego zastąpić.

W tym kontekście zwrócić też należy uwagę na marginalną rolę zagadnień konserwatorskich w dokumentach strategicznych i planistycznych oraz niewykorzystywanie istniejących opracowań eksperckich z omawianej dziedziny. Nieskuteczne są również próby wdrażania i wykorzystywania narzędzi planowania strategicznego dla ochrony zabytków na poziomie lokalnym. Wciąż stosunkowo rzadko powstają programy ochrony zabytków dla gmin i powiatów, a te nieliczne nieczęsto są wysokiej jakości (pisane automatycznie, o charakterze deklaracyjnym a nie strategicznym, z pominięciem specyfiki danego miejsca, bez zasady partycypacji społecznej). W opinii ekspertów brakuje również mechanizmów ich efektywnego wdrażania. Co pozytywne natomiast, wzrasta liczba programów i planów rewitalizacji układów urbanistycznych i zespołów zabytkowych oraz zainteresowanie problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego ze strony jednostek samorządu terytorialnego i innych beneficjentów, którzy ubiegają się o środki na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Za mocne strony uznać trzeba także wysokie standardy wykonywanych konserwacji i restauracji zabytków oraz istniejący, stabilny system finansowania zadań z dziedziny ochrony na poziomie regionu. Ważną rolę pełni tu samorząd województwa małopolskiego (wadą jest, że finansowanie nie odbywa się w trybie wieloletnim), a także fundusze UE. Istotnym elementem systemu jest też funkcjonowanie Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, który dzięki środkom pozyskanym z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa finansuje prace prowadzone w stolicy regionu, co pozwala wydatkować środki pochodzące z budżetu Województwa Małopolskiego i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wsparcie pozostałego obszaru województwa. W opinii ekspertów nastąpiła też poprawa jakości zarządzania dziedzictwem kulturowym, niemniej wciąż w niewystarczającym stopniu.

Dla utrzymania zabytków w dobrym stanie bardzo ważną i pozytywną rolę pełnią kościoły i związki wyznaniowe. Można zauważyć obecne od lat duże zrozumienie dla opieki nad zabytkami i zaangażowanie w poszukiwanie finansowania na te cele. Nadal jednak w niewystarczającym stopniu mieszkańcy województwa angażują się i włączają w procesy decyzyjne związane z opieką nad zabytkami, zwłaszcza z wykorzystaniem narzędzi partycypacji w kreowaniu polityki regionu oraz narzędzi stymulujących bądź wspierających lokalne inicjatywy społeczne i organizacje pozarządowe związane z opieką nad zabytkami, tworzeniem lokalnych muzeów i izb tradycji.

Kolejnym ważnym zaobserwowanym zjawiskiem jest wciąż znikome wykorzystanie formy ochrony zabytków jaką jest park kulturowy, niższa skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego w stosunku do przyrodniczego i bardzo słaba koordynacja systemowa ochrony zabytków z ochroną przyrody. Wyraźnie widać niewspółmiernie bardziej skuteczną politykę ochrony tej drugiej. Z analizy wynika również, że kluczowym zagadnieniem dla opieki nad zabytkami jest edukacja, mająca na celu pozytywne oddziaływanie na świadomość społeczną. Postuluje się sformułowanie powszechnych programów edukacji regionalnej dla szkół, upowszechnianie wiedzy na temat wartości zabytkowej obiektów oraz przyczyn objęcia obiektów zabytkowych ochroną. Warto inwestować również w podniesienie poziomu nauczania na temat zarządzania obiektami zabytkowymi (ważne również w programach seminariów duchownych) oraz wprowadzenie powszechnej edukacji estetycznej.

Podsumowując, większość zapisów poprzedniej analizy SWOT, przeprowadzonej w 2010 roku pozostaje aktualnych, co wskazuje na konieczność podjęcia bardziej skutecznych kroków celem faktycznego wdrożenia projektowanych zmian.

V. Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017

Samorząd Województwa Małopolskiego w trosce o zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu dla przyszłych pokoleń oraz efektywne jego wykorzystanie sporządził *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*, którego celem jest stworzenie i wdrożenie nowego modelu rozwoju przestrzeni kulturowej, będącej przestrzenią spójną, innowacyjną, produktywną i kreatywną w dziedzinie nauki i kultury, wykorzystującą zasoby dziedzictwa kulturowego, która zapewni mieszkańcom regionu wysoką jakość życia w oparciu o pomyślność gospodarczą i szacunek dla dziedzictwa.

W oparciu o te założenia sformułowano **misję programu**³²⁶: **PRZESZŁOŚĆ PRZYSZŁOŚCI – ambitne i wieloaspektowe wskazywanie wartości krajobrazu kulturowego, a także zintegrowanie działań na rzecz wzmocnienia systemu ochrony i opieki nad regionalnym dziedzictwem oraz świadomego wykorzystywania jego zasobów dla rozwoju regionu i poprawy jakości życia mieszkańców.**

W tym celu konieczna jest m.in. ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej, pojmowanej szeroko, w kontekście krajobrazowym, przyrodniczym, przestrzennym, związanym z kulturą materialną jak i niematerialną oraz istniejącymi lub potencjalnymi możliwościami kreowania funkcji kulturotwórczych, a także wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości regionalnej (poprzez edukację formalną i nieformalną) oraz tworzenia ofert czasu wolnego.

Fundamentem zachowania przestrzeni kulturowej jest:

- zapewnienie możliwie najskuteczniejszej ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego – zarówno tego najcenniejszego, jak i tych wszystkich jego aspektów, które w powszechnym odbiorze nie są jeszcze postrzegane jako wspólne dziedzictwo kulturowe warte ochrony i opieki,
- utrzymanie bogactwa i zróżnicowania kulturowego wynikającego z długiej historii regionu,
- umiejętnie połączenie teraźniejszości i przyszłości z przeszłością,
- harmonijna korelacja środowiska zurbanizowanego ze środowiskiem przyrodniczym,
- powiązanie przestrzeni w sieci o wieloaspektowym znaczeniu i licznych funkcjach.

Procesem warunkującym ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego jest przemiana świadomości społeczeństwa w kwestii kulturowego i ekonomicznego znaczenia szeroko pojętej przestrzeni kulturowej. To stosunek do dziedzictwa kulturowego i sposób pojmowania przestrzeni kulturowej jest decydującym dla funkcji, którą dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze będzie pełnić w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu. W celu wyznaczenia dziedzictwu istotnej funkcji w życiu zbiorowym potrzebne jest wprowadzenie tak zwanego dynamicznego ujęcia, traktującego dziedzictwo kulturowe jako kapitał intelektualny i emocjonalny generujący różnorodne możliwości rozwoju i stymulujący kreatywność społeczną. Działania prowadzące do podniesienia poziomu identyfikacji lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym, pobudzających działalność wspólnotową, powinny być ukierunkowane nie tylko na unowocześnianie i rozwijanie instytucji opieki nad zabytkami, badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego, ale również na inicjowanie projektów edukacyjnych i wspieranie kreatywności mieszkańców Małopolski.

Stymulowanie kreatywności Małopolan w oparciu o budowanie emocjonalnej więzi z regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym, wzbudzanie szacunku dla spuścizny kulturowej oraz uczestnictwo w kulturze nie jest niczym innym jak inwestowaniem w przewagę konkurencyjną regionu. Kształtowanie postaw obywatelskich ukierunkowanych na zwiększenie aktywności mieszkańców w dziedzinie ochrony przestrzeni kulturowej oraz kreowanie oferty kulturalnej ma wpływ na wzrost przedsiębiorczości i wzmocnienie kapitału społecznego.

Szansą na zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej jest spójny, zrównoważony, inteligentny rozwój społeczno-gospodarczy, w ramach którego podejmowane działania cechuje wrażliwość na dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, a budowanie przewag konkurencyjnych i siły ekonomicznej regionu wiąże się z wykorzystaniem endogenicznych zasobów kultury, tradycji i dziedzictwa Małopolski.

³²⁶ Deklaracją programową jest sformułowanie filozofii myślenia o dziedzictwie kulturowym, celów i zasad rozwoju regionalnego w tym obszarze.

Głównym celem polityki rozwoju regionalnego jest efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego – w tym zwłaszcza tzw. przemysłów czasu wolnego – oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim³²⁷. Zapisana w strategii rozwoju województwa wizja *Małopolska 2020* dotyczy także obszaru, bez poszanowania i wykorzystania którego nie będzie możliwa jej realizacja.

(...) *Aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki*³²⁸ – konieczne jest zachowanie oraz efektywne i zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu. Właściwie zagospodarowany potencjał dziedzictwa regionalnego i kultury wpłynie na wzrost atrakcyjności Małopolski, także w obszarze przemysłów czasu wolnego. W zakresie objętym niniejszym programem **wizję Małopolska 2017** formułuje się jako: **zadbane dziedzictwo kulturowe Małopolski mocnym fundamentem rozwoju regionu.**

Definiowanie deklaracji programowych i misji niniejszego wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami stanowi podstawę do wyznaczenia głównych kierunków działań – celów (strategicznego i kierunkowych) i przekłada się na określenie zadań programowych, których realizacja umożliwi osiągnięcie zaplanowanych i oczekiwanych efektów polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego. Celem strategicznym działań podejmowanych w kolejnych latach 2014-2017, w obszarze szeroko rozumianej przestrzeni kulturowej, jest *zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.*

³²⁷ Cel zapisany w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 83.

³²⁸ Tamże, s. 64.

VI. Cele, priorytety i kierunki działań *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 wskazuje cele, priorytety i kierunki działań określone w wyniku przeprowadzonej, aktualnej analizy zasobu dziedzictwa kulturowego w regionie. Decydujący wpływ na wybór priorytetów i działań miała ocena stanu zachowania krajobrazu kulturowego, analiza zagrożeń oraz występujących tendencji i problemów, które dotyczą szeroko pojętej ochrony przestrzeni kulturowej. W niniejszym dokumencie wyznaczono priorytety i działania o charakterze inspirującym, które powinny być realizowane i podejmowane przez różne podmioty i instytucje zarządzające regionalnym dziedzictwem kulturowym, a także przez prawnych opiekunów zabytków.

Z uwagi na długi okres planowania (2014-2017) programowi nadano szeroki zakres, uwzględniający dynamikę zmian w dziedzinie ochrony przestrzeni kulturowej i dziedzinach synergicznych. Formułując niniejszy dokument brano pod uwagę złożoność problematyki, różnorodność i mnogość zagadnień dotyczących dziedzictwa kulturowego oraz specyfikę obszarów problemowych i strategiczne podejście – obejmujące swoim zasięgiem zarówno opiekę nad zabytkami położonymi na obszarze województwa małopolskiego, w rozumieniu przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jak i politykę w dziedzinie ochrony regionalnej przestrzeni kulturowej.

Niniejszy program nie stanowi tylko i wyłącznie prezentacji zbioru zadań do wykonania. Strategiczny charakter niniejszego opracowania determinuje formę zadań programowych, które nie stanowią katalogu zamkniętego i powinny być wyznaczane na bieżąco, nabierając charakteru rozwiązań taktycznych, indywidualnie określanych dla konkretnych przypadków, w zależności od następujących zmian. Celem działania samorządu województwa, który odpowiada za rozwój województwa, także w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego, jest prowadzenie spójnej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionie oraz inicjowanie i wprowadzanie skutecznych rozwiązań różnorodnych problemów – dotyczących i odnoszących się do przestrzeni kulturowej – w sposób homogeniczny.

Realizacja założeń programu i realizacja wyznaczonych celów wymaga współdziałania wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie małopolskim z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania w dziedzinie ochrony zabytków oraz placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami obiektów zabytkowych. Wyznaczone w dokumencie cele mogą być osiągnięte jedynie w wyniku:

- współdziałania samorządu województwa małopolskiego oraz innych jednostek samorządu terytorialnego w Małopolsce z administracją rządową – opartego na bazie związków o charakterze programowym, instytucjonalnym, sformalizowanym i inspirującym, realizowanego m.in. w formie porozumień, umów, kontraktów, powoływania wspólnych podmiotów;
- inicjatyw i działań własnych samorządu województwa małopolskiego, pozostałych jednostek samorządu terytorialnego i innych podmiotów;
- działań organizacyjnych inicjowanych i realizowanych przez instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz inne podmioty realizujące zadania na rzecz ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu;
- działań programowych wyznaczonych i określonych m.in. w projektach i programach regionalnych i lokalnych, podejmowanych przez wszystkie podmioty działające na rzecz regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- innych działań stymulujących.

Misja *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* realizowana będzie poprzez **1 cel strategiczny: *Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan*** oraz **2 cele kierunkowe: *Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych*** oraz ***Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową***. W ramach wyznaczonych celów określono **5 priorytetów** oraz **33 kierunki działań**, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi. Wspierając realizację działań wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, wyznaczono konkretne zadania programowe o randze ponadlokalnej wynikające z przyjętych priorytetów i określone w oparciu o analizę strategiczną ochrony dziedzictwa kulturowego w regionie, wytyczne dokumentów

planistycznych i rekomendacje służb ochrony zabytków. Zadania te nie stanowią katalogu zamkniętego, co pozwala na ich aktualne formułowanie i weryfikowanie.

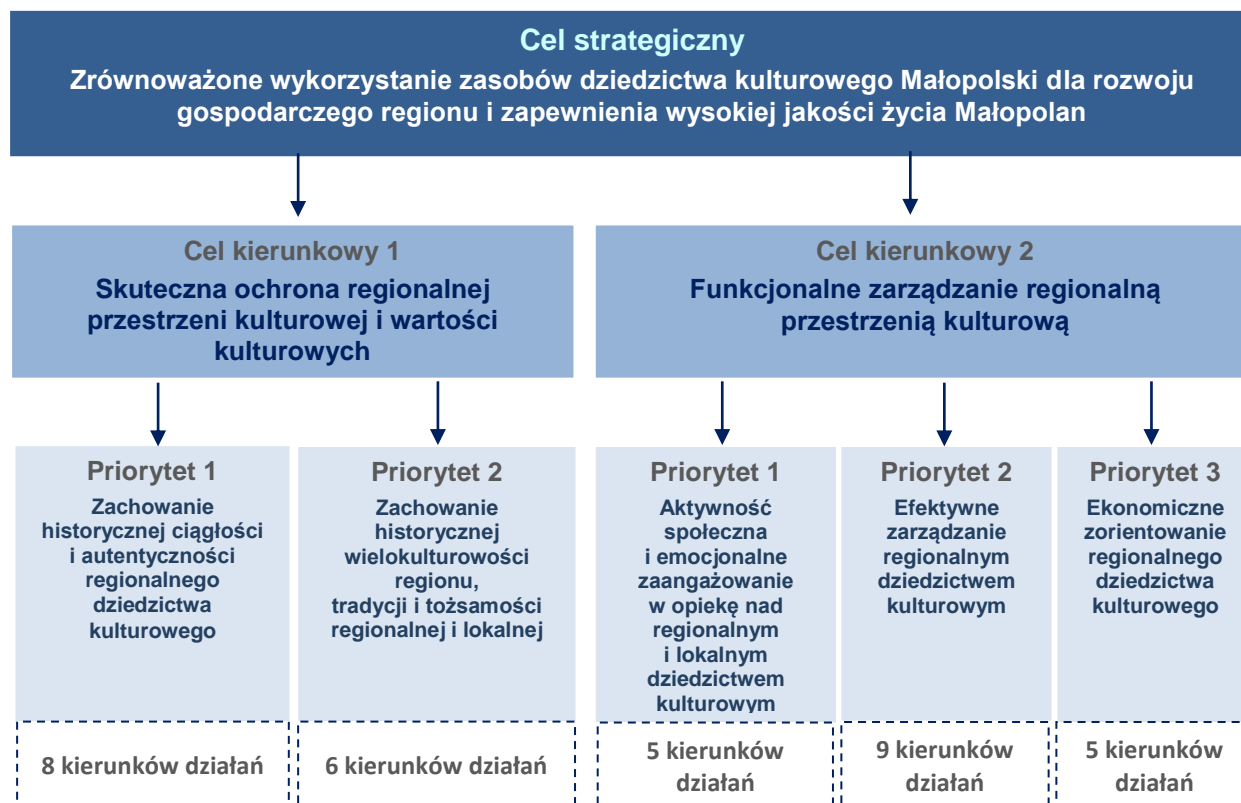

Tabela 51

Cel strategiczny	
Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan	
Cel kierunkowy 1	
Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych	
1	Priorytet 1
	Zachowanie historycznej ciągłości i autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego
	Kierunek działań 1
	1 Egzekwowanie wytycznych konserwatorskich oraz stosowanie zintegrowanej, kompleksowej konserwacji zabytków
	Kierunek działań 2
	2 Stosowanie zasady ochrony zabytków in situ z uwzględnieniem najbliższego otoczenia zabytku
	Kierunek działań 3
	3 Badanie, dokumentowanie i upowszechnianie regionalnego dziedzictwa kulturowego
Kierunek działań 4	
4 Rozpoznanie stanu zachowania oraz potrzeb konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych w regionie	
Kierunek działań 5	
5 Stosowanie optymalnych form ochrony strategicznych dla regionu zabytków i obszarów dziedzictwa kulturowego	
Kierunek działań 6	
6 Zapobieganie rozproszonemu osadnictwu oraz przekształceniom układów urbanistycznych, ruralistycznych i tradycyjnej zabudowy historycznych miast, miasteczek i wsi	
Kierunek działań 7	

		Rewaloryzacja cennych krajobrazów kulturowych połączona z rozwojem przestrzennym – uwzględniającym wartości estetyczne, historyczne i tradycje miejsca – oraz z uczytelnieniem walorów estetyczno-widokowych krajobrazu
		Kierunek działań 8
8		Rewitalizacja zabytkowych założeń urbanistycznych i ruralistycznych, zespołów obiektów zabytkowych oraz innych obiektów o wartości artystycznej, historycznej i/lub naukowej, wraz z aspektem społecznym
Priorytet 2		
Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej		
		Kierunek działań 1
1		Zapobieganie procesowi degradacji i zagospodarowanie zabytków stanowiących pozostałość po kulturach i narodach zamieszkujących dawną Małopolskę
		Kierunek działań 2
2		Wzmocnienie ochrony dziedzictwa niematerialnego, w tym folkloru i sztuki ludowej
		Kierunek działań 3
3		Wspieranie tradycyjnych form działalności gospodarczej: rzemiosła i ginących zawodów oraz wytwarzania produktów regionalnych i tradycyjnych
		Kierunek działań 4
4		Wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia i funkcjonowania muzeów lokalnych i izb tradycji
		Kierunek działań 5
5		Wspieranie funkcjonowania zbiorów prywatnych oraz ich udostępnianie
		Kierunek działań 6
6		Digitalizacja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego
Cel kierunkowy 2		
Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową		
Priorytet 1		
Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym		
		Kierunek działań 1
1		Aktywizowanie społeczności lokalnych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego
		Kierunek działań 2
2		Spółeczne zorientowanie działalności muzeów i innych podmiotów funkcjonujących w obszarze kultury
		Kierunek działań 3
3		Wspieranie programów edukacji regionalnej (na rzecz i o dziedzictwie) oraz projektów edukacyjnych i obywatelskich wzmacniających kompetencje kulturowe i kreatywne Małopolan, wrażliwość estetyczną oraz poczucie odpowiedzialności za przestrzeń publiczną
		Kierunek działań 4
4		Zapewnienie powszechnego dostępu do elektronicznych baz informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego
		Kierunek działań 5
5		Budowanie silnej identyfikacji Małopolan z regionalnym dziedzictwem kulturowym
Priorytet 2		
Efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym		
		Kierunek działań 1
1		Stworzenie ponadlokalnej struktury koordynującej współpracę i zarządzanie w obszarze dziedzictwa kulturowego
		Kierunek działań 2
2		Wspieranie i unowocześnianie instytucji zarządzających i dokumentujących małopolskie dziedzictwo kulturowe, zwłaszcza w zakresie wdrażania perspektywicznych planów ochrony i programów działań konserwatorskich wobec zasobów dziedzictwa
		Kierunek działań 3
3		

	Zintegrowanie ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz środowiska przyrodniczego
	Kierunek działań 4
4	Wzmocnienie instrumentów skutecznego planowania przestrzennego, stymulowanie rozwoju projektowania urbanistycznego, chroniącego i wzbogacającego przestrzeń kulturową
	Kierunek działań 5
5	Wzmocnienie służb konserwatorskich i urbanistycznych oraz ich znaczenia i oddziaływania społecznego
	Kierunek działań 6
6	Inicjowanie i wdrażanie form współpracy administracji publicznej, środowisk naukowych i innych podmiotów w obszarze dziedzictwa kulturowego
	Kierunek działań 7
7	Tworzenie systemowych rozwiązań i mechanizmów aktywizujących użytkowników i właścicieli zabytkowych obiektów do inwestowania we własne nieruchomości i adaptowania zabytków do nowych funkcji
	Kierunek działań 8
8	Promocja najlepszych rozwiązań współpracy publiczno-prywatnej i rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego jako skutecznego mechanizmu zarządzania i wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego
	Kierunek działań 9
9	Wspieranie współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej oraz integracji regionalnej budowanej w oparciu o ideę sieci obszarów, miejsc i instytucji
Priorytet 3	
Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego	
	Kierunek działań 1
1	Wypracowanie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy
	Kierunek działań 2
2	Systemowe promowanie i aktywny marketing regionalnego dziedzictwa kulturowego
3	Kierunek działań 3
3	Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej i rekreacyjnej wraz z rozwojem infrastruktury turystycznej
	Kierunek działań 4
4	Wspieranie rozwoju przemysłów czasu wolnego opartych na miejscowych tradycjach i autentyczności lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz wartościach krajobrazu kulturowego
	Kierunek działań 5
5	Prowadzenie aktywnej polityki rynku pracy – tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym i wspieranie tradycyjnych form działalności gospodarczej

Cel strategiczny

Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Cel kierunkowy 1

Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych

Wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad obiektami zabytkowymi i krajobrazami kulturowymi w regionie. Podejmowanie działań na rzecz zachowania i poprawy sposobu użytkowania i utrzymania zabytków – również tych o niższej randze, zapewnienie opieki konserwatorskiej oraz eliminowanie zagrożeń zniszczenia i utraty zabytkowych wartości i substancji, w tym poprzez zabezpieczenie zabytków przed włamaniami, pożarem, klęskami żywiołowymi i konfliktami zbrojnymi. Przyjęcie pojęcia autentyczności za naczelną wartość dziedzictwa kulturowego i uznanie dominacji zabytku. Egzekwowanie wytycznych konserwatorskich oraz stosowanie zasady ochrony zabytków *in situ*. Stworzenie warunków do naukowego badania i dokumentowania dziedzictwa kulturowego regionu, z wykorzystaniem nowoczesnych metod archiwizacji i cyfryzacji zasobów, oraz sporządzania opracowań studialnych i projektowych. Weryfikacja stanu zachowania i potrzeb konserwatorskich dla różnych typów i rodzajów zabytków, krajobrazów kulturowych i dóbr kultury współczesnej. Wspieranie

rozwoju przestrzennego regionu, przywracanie wartości użytkowych i ekspozycja wartościowych krajobrazów kulturowych powiązana z ochroną specyfik kształtowania przestrzennego. Podejmowanie działań na rzecz uporządkowania przestrzeni publicznej i wewnątrz krajobrazowych, wspierania harmonijnej organizacji komunikacji wizualnej oraz przywracania do życia zdegradowanych obszarów i zasobów dziedzictwa kulturowego. Realizowanie kompleksowych programów rewitalizacji społecznej i ekonomicznej oraz o dbanie o ład przestrzenny i poprawę jakości i estetyki środowiska życia.

Ochrona historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości. Podejmowanie działań na rzecz pielęgnowania wartości wspólnotowych, poczucia zakorzenienia jednostki, przynależności do kultury lokalnej oraz pogodzenia postawy regionalizmu z postawą uniwersalizmu. Wspieranie różnorodności kulturowej i upowszechnianie wartości dziedzictwa i kultury grup etnicznych i mniejszości narodowych zamieszkujących dawną i współczesną Małopolskę. Aktywne działania w zakresie zachowania, przetrwania i utrwalenia przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego regionu. Realizowanie projektów popularyzujących rzemieślnicze umiejętności i twórców stosujących tradycyjne techniki i materiały, w tym także budowlane, utrwalające zachowanie tradycyjnych form budownictwa. Podejmowanie działań na rzecz ochrony zróżnicowania krajobrazowego regionu poprzez wspieranie utrzymania różnorodności biologicznej, w tym stworzenie warunków dla zachowania starych odmian roślin oraz rodzimych, lokalnych ras zwierząt. Ponadto aktywna ochrona siedlisk i gatunków chronionych związanych z obszarami rolnymi i zachowanie tradycyjnych metod gospodarowania. Wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia i funkcjonowania muzeów lokalnych i izb tradycji oraz wspieranie funkcjonowania zbiorów prywatnych. Profesjonalna digitalizacja jednostek zabytkowych dziedzictwa kulturowego regionu i upowszechnienie wiedzy i badań na jego temat. Stworzenie jednolitej platformy informacyjnej dotyczącej stanu i przemian dziedzictwa kulturowego Małopolski. Podejmowanie działań na rzecz tworzenia i wspierania projektów popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz zasady jego ochrony w środkach masowego przekazu.

Priorytet 1

Zachowanie historycznej ciągłości i autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 1. *Egzekwowanie wytycznych konserwatorskich oraz stosowanie zintegrowanej, kompleksowej konserwacji zabytków*

Prowadzenie i upowszechnianie działań konserwatorskich i restauratorskich o charakterze kompleksowym i interdyscyplinarnym, realizowanych w oparciu o siedem podstawowych zasad konserwatorskich³²⁹, w szczególności zasadę zachowania prawdy historycznej – czyli autentyczności dzieła sztuki – oraz etycznego założenia *primum non nocere*. Zastosowanie przy podejmowaniu konserwacji lub restauracji zabytków postępowania naukowego oraz zapewnienie rzetelności wykonywanych prac, wynikającej z pogłębionej, fachowej wiedzy i stosowania właściwej techniki, technologii i odpowiednich materiałów. Intensyfikacja nadzoru konserwatorskiego nad podejmowanym postępowaniem i działaniami konserwatorskimi.

Kierunek działań 2. *Stosowanie zasady ochrony zabytków in situ z uwzględnieniem najbliższego otoczenia zabytku*

Podejmowanie działań na rzecz ochrony autentyczności krajobrazu kulturowego w regionie i trwałego zachowania zabytków w miejscu ich pierwotnej lokalizacji wraz z zadbaniem o uporządkowanie i ochronę ich najbliższego otoczenia oraz usankcjonowaniem granic obiektów zabytkowych i ich stref ochrony (w szczególności zabytków ujętych na Liście UNESCO, pomników historii oraz dóbr kultury współczesnej). Dążenie do ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony stref ochrony konserwatorskiej. Zapewnienie zabytkom opieki właścicielskiej oraz konserwatorskiej i restauratorskiej, zagospodarowanie obiektów zabytkowych i – jeśli zachodzi taka potrzeba – nadanie im nowej funkcjonalności, przy jednoczesnym zachowaniu priorytetu i waloru zabytku.

Kierunek działań 3. *Badanie, dokumentowanie i upowszechnianie regionalnego dziedzictwa kulturowego*

³²⁹ 7 podstawowych zasad konserwatorskich: zasada *primum non nocere* / zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych) / zasada minimalnej niezbędnej ingerencji / zasada, zgodnie z którą usuwać należy tylko to, co na oryginał działa niszcząco / zasada czytelności i odróżnialności ingerencji / zasada odwracalności metod i materiałów / zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Stworzenie warunków do naukowego badania i dokumentowania obiektów zabytkowych oraz upowszechniania wyników przeprowadzonych badań. Wspieranie integracji i koordynacji środowisk związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego oraz wymiany wiedzy, umiejętności i doświadczeń. Zwiększenie roli uczelni wyższych w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego poprzez podejmowanie interdyscyplinarnych projektów badawczych. Popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytkach i zasobach dziedzictwa kulturowego Małopolski oraz ich znaczeniu dla historii i kultury. Podejmowanie i wspieranie inicjatyw wykorzystujących dostępne, nowe technologie w celu promocji walorów kulturowych i krajobrazowych regionu. Podniesienie poziomu udostępniania zabytków społeczeństwu, także poprzez współczesne środki komunikacji i przekazu.

Kierunek działań 4. *Rozpoznanie stanu zachowania oraz potrzeb konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych w regionie*

Zweryfikowanie stanu zachowania regionalnych zasobów dziedzictwa, obiektów zabytkowych o różnych typach i randze. Zakończenie weryfikacji wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości, weryfikacja wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych, wojewódzkiej oraz gminnych ewidencji zabytków. Zidentyfikowanie potrzeb w zakresie konserwacji, restauracji lub prac remontowych, określenie i podejmowanie działań na rzecz ocalenia przed zniszczeniem obiektów zagrożonych, wymagających prac ratunkowych. Utrzymanie systemowej ochrony zabytków architektury drewnianej, wdrożenie ochrony zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej oraz zabytków o statusie trwałych ruin i archeologicznych.

Kierunek działań 5. *Stosowanie optymalnych form ochrony strategicznych dla regionu zabytków i obszarów dziedzictwa kulturowego*

Wypracowanie i wprowadzenie różnorodnych form ochrony dziedzictwa kulturowego, najlepiej odpowiadających przedmiotowi ochrony, wyselekcjonowanych i optymalnych dla danego zabytku (obiektu, zespołu lub krajobrazu). Określenie indywidualnych wartości zabytkowych dla poszczególnych obiektów, w tym wskazanych do bezwzględnej zachowania, oraz zdeterminowanie zakresu i sposobu działania konserwatorskiego. Prowadzenie ochrony realizowanej postępowaniami dobranymi indywidualnie dla każdego zabytku. Inicjowanie i wspieranie działań na rzecz uzupełnienia ochrony pojedynczych obiektów ochroną obszarową zapewniającą trwanie i zachowanie krajobrazu kulturowego. Upowszechnienie i stosowanie, w większym zakresie niż obecnie, formy ochrony dziedzictwa kulturowego jaką jest park kulturowy.

Kierunek działań 6. *Zapobieganie rozproszaniu osadnictwa oraz przekształceniom układów urbanistycznych, ruralistycznych i tradycyjnej zabudowy historycznych miast, miasteczek i wsi*

Ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i specyfik kształtowania przestrzennego. Przeciwdziałanie rozproszaniu zabudowy – na tereny otwarte, poza zasięgiem obszaru osadniczego – i przekształcaniu zespołów historycznej zabudowy małopolskich miast, miasteczek i wsi. Zapobieganie dezintegracji układów kompozycyjnych i czytelności układów urbanistycznych i ruralistycznych. Podejmowanie działań na rzecz utrzymania tradycyjnej zabudowy oraz historycznych materiałów i form obiektów architektonicznych i zespołów budowlanych. Przeciwwstawienie się postępującej unifikacji przestrzennej, wprowadzenie i upowszechnienie standardów krajobrazowych dla poszczególnych regionów i subregionów.

Kierunek działań 7. *Rewaloryzacja cennych krajobrazów kulturowych połączona z rozwojem przestrzennym – uwzględniającym wartości estetyczne, historyczne i tradycje miejsca – oraz z uczytelnieniem walorów estetyczno-widokowych krajobrazu*

Przywracanie wartości użytkowych i ekspozycja wartościowych krajobrazów kulturowych. Wspieranie rozwoju przestrzennego regionu oraz powstawania architektury nawiązującej w sposób twórczy i nowatorski do najbardziej reprezentatywnych cech zabudowy lokalnej i wpisującej się w krajobraz kulturowy Małopolski. Odtwarzanie i eksponowanie w układach urbanistycznych i ruralistycznych historycznych dominant architektonicznych i osi widokowych. Porządkowanie przestrzeni w celu eksponowania obiektów zabytkowych w krajobrazie kulturowym, wspieranie harmonijnej organizacji komunikacji wizualnej we wnętrzach krajobrazowych.

Kierunek działań 8. *Rewitalizacja zabytkowych założeń urbanistycznych i ruralistycznych, zespołów obiektów zabytkowych oraz innych obiektów o wartości artystycznej, historycznej i/lub naukowej, wraz z aspektem społecznym*

Podejmowanie działań mających na celu przywrócenie do życia zdegradowanych obszarów o wartościach artystycznych lub historycznych. Realizowanie kompleksowych programów rewitalizacji społecznej i ekonomicznej (uwzględniające aspekty: techniczne, funkcjonalne, społeczne, środowiskowe, gospodarcze) oraz harmonijne kształtowanie i porządkowanie przestrzeni publicznej w celu

poprawy jakości i estetyki środowiska życia. Wspieranie procesów rewitalizacji zabytkowych obszarów przemysłowych oraz zapobieganie zagrożeniom utraty charakteru krajobrazu tworzonego przez zabytki przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej. Nadanie obiektom chronionym i ich otoczeniu wysokich walorów użytkowych, wprowadzanie nowych form zagospodarowania i użytkowania zabytków, wspieranie rozwoju funkcji miejskich oraz nadanie obiektom zabytkowym nowej funkcjonalności związanej w szczególności ze świadczeniem usług sektora kultury i przemysłów czasu wolnego.

Tabela 52

Odpowiedzialni ³³⁰ za realizację Celu kierunkowego 1, Priorytetu 1. Zachowanie historycznej ciągłości i autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego										
Kierunek działania	właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych (inwestorzy) ³³¹	służby ochrony zabytków	konserwatorzy dzieł sztuki	samorząd województwa	samorządy lokalne	placówki muzealne	instytucje kultury	środowiska naukowe	kościół i związki wyznaniowe	organizacje pozarządowe
Kierunek działań 1	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		
Kierunek działań 2	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		
Kierunek działań 3	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Kierunek działań 4	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Kierunek działań 5	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Kierunek działań 6		✓	✓	✓	✓			✓		✓
Kierunek działań 7	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓
Kierunek działań 8	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Priorytet 2

Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej

Kierunek działań 1. Zapobieganie procesowi degradacji i zagospodarowanie zabytków stanowiących pozostałość po kulturach i narodach zamieszkujących dawną Małopolskę

Eliminowanie zagrożeń utraty wielokulturowego charakteru krajobrazu kulturowego oraz zniszczenia wartości i obiektów będących świadectwem wielowyznaniowości i bogatej historii regionu. Podejmowanie działań na rzecz ocalenia i zachowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego kultur i narodów zamieszkujących dawną Małopolskę. Zapewnienie opieki konserwatorskiej i zagospodarowanie obiektów nieużytkowanych oraz udostępnienie ich zwiedzającym. Upowszechnianie wartości kultury i historii grup etnicznych i mniejszości narodowych. Wspieranie różnorodności kulturowej wywodzącej się z tradycji i odrębności lokalnych. Wykorzystywanie wielokulturowego bogactwa dziedzictwa w promocji regionu i w rozwoju turystyki.

Kierunek działań 2. Wzmocnienie ochrony dziedzictwa niematerialnego, w tym folkloru i sztuki ludowej

Podejmowanie działań na rzecz zachowania, przetrwania i utrwalenia przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego regionu, obejmującego praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i tradycyjne umiejętności. Wspieranie twórców i depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Rewitalizacja różnych aspektów tego dziedzictwa. Zapewnienie jego identyfikacji, dokumentacji, badań i promocji. Wdrożenie systemu ochrony twórczości ludowej i dorobku artystycznego twórców ludowych, rękodzielników i rzemieślników. Utrwalanie tradycji regionalnych, archiwizowanie

³³⁰ Określone obszary i kierunki działań są na tyle szerokie, że można właściwie uznać, że wszystkie wymienione podmioty procesu zarządzania dziedzictwem są odpowiedzialne – choć w różnym stopniu i w różnych wymiarach (prawnym, organizacyjnym, społecznym, intelektualnym) – za realizację wskazanych celów. Skuteczność i efektywność działań zależy od umiejętności współdziałania podmiotów realizujących zadania, w ramach swoich kompetencji.

³³¹ Właścicielami i użytkownikami zabytków mogą być także inne podmioty wymienione w tabeli: samorząd województwa, samorządy lokalne, placówki muzealne, instytucje kultury, środowiska naukowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz organizacje pozarządowe.

dokumentacji i tworzenie cyfrowych zasobów niematerialnego dziedzictwa regionu, w tym folkloru, sztuki ludowej i wzornictwa. Zgłaszanie przejawów żywych regionalnych tradycji na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*.

Kierunek działań 3. Wspieranie tradycyjnych form działalności gospodarczej: rzemiosła i ginących zawodów oraz wytwarzania produktów regionalnych i tradycyjnych

Kreowanie systemu wspierania, rozwijania i podtrzymania tradycyjnych form działalności gospodarczej, rzemiosła artystycznego i ginących zawodów. Realizowanie projektów utralających i popularyzujących rzemieślnicze umiejętności. Wspieranie twórców stosujących tradycyjne techniki i materiały oraz lokalnych producentów produktów regionalnych i tradycyjnych. Stymulowanie do odkrywania na nowo zapomnianych tradycji w celu ich ekonomicznego wykorzystania. Wspieranie rynków lokalnych w zakresie wytwarzania wysokiej jakości wyrobów. Promowanie i inicjowanie działań na rzecz zapewnienia wysokiej jakości usług i produktów dostępnych na rynku, w tym także pamiątek. Dokumentowanie wiedzy o tradycyjnych umiejętnościach i praktykach. Ujmowanie lokalnych wyrobów na krajowej *Liście Produktów Tradycyjnych*.

Kierunek działań 4. Wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia i funkcjonowania muzeów lokalnych i izb tradycji

Wspieranie inicjatyw prywatnych, społecznych i organizacji pozarządowych związanych z opieką nad zabytkami, tworzeniem lokalnych muzeów i izb tradycji. Stymulowanie rozwiązań formalno-prawnych i ekonomicznych na rzecz zakładania i podnoszenia poziomu funkcjonowania ośrodków utralających i upowszechniających historię, lokalnych twórców lub bohaterów. Wzmocnienie merytoryczne i metodologiczne osób zaangażowanych w działalność podtrzymującą i kultywującą tradycje i historię regionu. Dbanie o wzrost jakości prezentowanych wystaw i ekspozycji oraz dokumentowania obiektów muzealnych i pozamuzealnych. Pobudzanie działalność edukacyjnej muzeów i izb tradycji dla społeczności lokalnych. Promowanie aktywnych podmiotów oraz oferty edukacyjnej i turystycznej opartej na zbiorach lokalnych placówek.

Kierunek działań 5. Wspieranie funkcjonowania zbiorów prywatnych oraz ich udostępnianie

Wypracowanie mechanizmów zachęcających właścicieli zbiorów prywatnych i kolekcjonerów zabytków, dzieł sztuki oraz artefaktów kulturowych i historycznych do publicznego ich eksponowania i udostępniania. Stymulowanie rozwiązań formalno-prawnych i ekonomicznych na rzecz tworzenia i utrzymania zbiorów prywatnych oraz prywatnych muzeów. Zachęcanie i udzielanie wsparcia właścicielom kolekcji w zakresie dokumentowania posiadanych zasobów i publikowania o nich informacji.

Kierunek działań 6. Digitalizacja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego przed bezpowrotną utratą, w szczególności zbiorów archiwalnych i kultury niematerialnej. Rozbudowa regionalnych zasobów cyfrowych oraz ich ochrona. Digitalizacja jednostek zabytkowych dziedzictwa kulturowego regionu (zasobów muzeów, archiwów i bibliotek). Wspieranie opracowania jednolitych standardów metadanych oraz standardów technologicznych dla wszystkich typów dokumentów gromadzonych w instytucjach uprawnionych do ich przechowywania. Tworzenie magazynów danych i repozytoriów cyfrowych. Zapewnienie powszechnego dostępu do cyfrowych zbiorów poprzez opracowanie jednolitego sposobu prezentacji i udostępniania danych. Promowanie idei wolnego dostępu do zasobów on-line.

Tabela 53

Odpowiedzialni za realizację Celu kierunkowego 1, Priorytetu 2. Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej										
Kierunek działania	właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych (inwestorzy)	służby ochrony zabytków	konserwatorzy dzieł sztuki	samorząd województwa	samorządy lokalne	placówki muzealne	instytucje kultury	środowiska naukowe	kościół i związki wyznaniowe	organizacje pozarządowe
Kierunek działań 1	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V

Kierunek działań 2		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kierunek działań 3		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Kierunek działań 4		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Kierunek działań 5		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Kierunek działań 6	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Cel kierunkowy 2

Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

Zwiększenie roli partnerstwa społecznego i emocjonalnego zaangażowania w opiekę nad regionalnym dziedzictwem oraz na rzecz budowania tożsamości kulturowej, świadomości wartości lokalnego i regionalnego dziedzictwa kulturowego. Podjęcie działań w celu wzmocnienia poczucia odpowiedzialności za dziedzictwo i społecznego zorientowania działalności muzeów oraz innych podmiotów z sektora kultury. Wprowadzanie na rynek wysokiej jakości oferty kulturalnej i dbanie o upowszechnianie programów edukacji regionalnej, która sprzyja budowaniu poczucia przynależności społecznej, obywatelskiej i terytorialnej. Budowanie i wspieranie silnej identyfikacji Małopolan z regionalnym dziedzictwem kulturowym, także poprzez zapewnienie powszechnego dostępu do wiedzy na temat zasobów i walorów dziedzictwa, upowszechnianie baz danych, elektronicznych inwentarzy zbiorów muzealnych i repozytoriów cyfrowych.

Tworzenie sieci instytucji badających, dokumentujących i sprawujących opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu. Wspieranie integracji, budowania partnerstw i aktywnej współpracy środowisk związanych z dziedzictwem kulturowym. Udoskonalanie struktur organizacyjnych instytucji opieki nad zabytkami. Efektywne zarządzanie dziedzictwem kulturowym poprzez powiązanie działań na rzecz jego ochrony ze strategią zrównoważonego zagospodarowania i rozwoju regionu oraz prowadzenie kompleksowej, zintegrowanej ochrony dziedzictwa, krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego. Dbanie o uwzględnianie zagadnień konserwatorskich i ochrony dóbr kultury w dokumentach strategicznych i planistycznych. Podejmowanie kompleksowych i interdyscyplinarnych działań na rzecz zapobiegania degradacji, unifikacji oraz niewłaściwych tendencji sukcesji funkcji w krajobrazach odzyskiwanych i zachowania zrównoważonego krajobrazu architektonicznego w regionie. Wspieranie planowania przestrzennego, poprawa jakości przestrzeni publicznej i upowszechnianie dobrych praktyk w tym zakresie. Wzmocnienie rangi, skuteczności działania i oddziaływania społecznego służb konserwatorskich i urbanistycznych. Promowanie współpracy różnych podmiotów i instytucji, wspieranie projektów partnerstwa publiczno-prywatnego w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz aktywnej współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej, m.in. w zakresie wymiany doświadczeń, praktyk i rozwiązań prawnych. Budowanie integracji regionalnej w oparciu o ideę sieci obszarów, miejsc i instytucji. Realizowanie projektów i działań na rzecz tworzenia, rozwoju i promocji ponadlokalnych produktów kulturowych.

Ekonomiczne zorientowanie i wykorzystanie potencjału regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz umiejętne połączenie zasad ochrony zabytków z wymogami życia i prawami ekonomii. Wypracowanie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy, które zapewnią harmonijne połączenie walorów zabytkowych zasobów z współczesnymi funkcjami społecznymi. Podejmowanie działań na rzecz stworzenia i utrzymania wizerunku Małopolski jako miejsca atrakcyjnego dla inwestorów, m.in. poprzez tworzenie ofert inwestycyjnych nieruchomości zabytkowych i pozyskiwanie ich użytkowników oraz upowszechnianie dobrych praktyk zagospodarowania obiektów zabytkowych i przykładów harmonijnego kształtowania przestrzeni publicznej.

Utrzymanie atrakcyjności turystycznej i kulturowej regionu. W tym celu promowanie i aktywny marketing walorów turystycznych i kulturowych regionalnego dziedzictwa. Wsparcie rozwoju infrastruktury turystycznej i wystawienniczej ośrodków kulturowych. Rozwijanie i promowanie produktów turystycznych opartych na unikalnych własnościach regionu, w tym – krajobrazie kulturowym. Upowszechnianie gospodarczej wartości dziedzictwa kulturowego wśród osób i instytucji kreujących rozwój przemysłów czasu wolnego oraz pasywnych odbiorców kultury. Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym oraz wspieranie kształcenia i doskonalenia kadr w obszarze zarządzania przestrzenią kulturową i kulturą. Stymulowanie odkrywania na nowo zapomnianych tradycji w celu ich ekonomicznego wykorzystania.

Priorytet 1

Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym

Kierunek działań 1. Aktywizowanie społeczności lokalnych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

Podjęcie działań na rzecz kształcenia i rozwijania kompetencji kulturowych społeczności lokalnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez organizowanie imprez i wydarzeń wykorzystujących walory i zasoby lokalnego dziedzictwa, edukację estetyczną i promowanie wzorców wywodzących się z tradycji regionu. Poszerzanie i wzmacnianie roli oraz udziału partycypacji społecznej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, w celu wzmocnienia poczucia odpowiedzialności za dziedzictwo i przyczynienia się do podniesienia jakości zarządzania i lepszego wykorzystania publicznych obiektów zabytkowych. Pozyskiwanie partnerów społecznych, w tym organizacji pozarządowych, realizujących działania na rzecz ochrony zabytków, edukacji regionalnej i aktywności lokalnej.

Kierunek działań 2. Społeczne zorientowanie działalności muzeów i innych podmiotów funkcjonujących w obszarze kultury

Dbanie o jakość wprowadzanych na rynek produktów sektora kultury oraz atrakcyjną ofertę placówek muzealnych i innych instytucji kultury. Podjęcie działań na rzecz wzrostu zainteresowania ofertą muzealną i kulturalną poprzez poszerzenie działalności edukacyjnej, w tym wdrożenie interaktywnych zajęć i warsztatów, prowadzenie interdyscyplinarnej działalności badawczej i popularyzowanie jej wyników. Unowocześnianie sposobu prezentacji zbiorów, modernizacja stałych wystaw muzealnych dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technik multimedialnych. Przystosowanie placówek oraz ekspozycji dla osób niepełnosprawnych (m.in. poprzez likwidację barier architektonicznych, użycie audiodeskrypcji dla niewidzących). Wprowadzenie dogodniejszych godzin otwarcia placówek dla aktywnych zawodowo. Stymulowanie aktywnego dialogu podmiotów kultury i ich lokalnych partnerów, w szczególności organizacji pozarządowych.

Kierunek działań 3. Wspieranie programów edukacji regionalnej (na rzecz i o dziedzictwie) oraz projektów edukacyjnych i obywatelskich wzmacniających kompetencje kulturowe i kreatywne Małopolan, wrażliwość estetyczną oraz poczucie odpowiedzialności za przestrzeń publiczną

Wprowadzanie, realizowanie i upowszechnianie programów edukacji regionalnej. Kształtowanie wrażliwości estetycznej oraz poczucia przynależności społecznej, obywatelskiej i terytorialnej, jako podstawy zaangażowania się w funkcjonowanie we własnym środowisku, a także wyjście w inne społeczności i kultury. Inicjowanie współpracy wielu podmiotów i przedstawicieli różnych pokoleń w celu realizacji interdyscyplinarnych projektów oraz interaktywnych działań edukacyjnych, kulturalnych i artystycznych nawiązujących do historii regionu, zasobów dziedzictwa i dóbr kultury współczesnej. Podjęcie działań na rzecz wzmacniania kompetencji kulturowych i kreatywnych mieszkańców regionu oraz poczucia odpowiedzialności za przestrzeń publiczną i ochronę dziedzictwa kulturowego. Podniesienie poziomu kształcenia kadr edukujących w tym zakresie.

Kierunek działań 4. Zapewnienie powszechnego dostępu do elektronicznych baz informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego

Tworzenie wirtualnych sieci współpracy międzyinstytucjonalnej w zakresie wymiany doświadczeń, upowszechniania dobrych praktyk oraz promocji zbiorów muzealnych i obiektów zabytkowych, w tym tworzenie i prowadzenie muzeów wirtualnych, portali tematycznych oraz publikowanie w sieci syntetycznych opracowań na temat zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego. Podjęcie działań na rzecz rozbudowy istniejących i zakładanie nowych baz danych o dziedzictwie kulturowym – materialnym i niematerialnym – oraz elektronicznych inwentarzy zbiorów muzealnych i repozytoriów cyfrowych. Zapewnienie powszechnego dostępu do tych elektronicznych baz informacji i danych.

Kierunek działań 5. Budowanie silnej identyfikacji Małopolan z regionalnym dziedzictwem kulturowym

Podjęcie działań w celu wyznaczenia dziedzictwu kulturowemu istotnej funkcji w życiu zbiorowym poprzez stymulowanie kreatywności mieszkańców regionu, budowanie emocjonalnej więzi z regionalnym i lokalnym dziedzictwem, wzbudzanie szacunku dla spuścizny kulturowej, tradycji i historii. Stymulowanie rozwoju oraz wspieranie inicjatyw lokalnych i działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe w dziedzinie zachowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu. Kształtowanie postaw obywatelskich ukierunkowanych na zwiększenie aktywności mieszkańców na rzecz ochrony i zrównoważonego wykorzystania przestrzeni kulturowej.

Kształtowanie kompetencji i nawyków uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym, rozwijanie tych potrzeb i stwarzanie warunków do ich zaspokojenia.

Tabela 54

Odpowiedzialni za realizację Celu kierunkowego 2, Priorytetu 1. Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym										
Kierunek działania	właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych (inwestorzy)	służby ochrony zabytków	konserwatorzy dzieł sztuki	samorząd województwa	samorządy lokalne	placówki muzealne	instytucje kultury	środowiska naukowe	kościół i związki wyznaniowe	organizacje pozarządowe
Kierunek działań 1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kierunek działań 2				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kierunek działań 3		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kierunek działań 4	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kierunek działań 5		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Priorytet 2

Efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym

Kierunek działań 1. *Stworzenie ponadlokalnej struktury koordynującej współpracę i zarządzanie w obszarze dziedzictwa kulturowego*

Podejmowanie działań na rzecz utworzenia ponadlokalnej struktury – o zasięgu i oddziaływaniu regionalnym – koordynującej współpracę i zarządzanie w obszarze dziedzictwa kulturowego. Tworzenie sieci instytucji badających i dokumentujących dziedzictwo kulturowe regionu, budowanie partnerstw osób i podmiotów, wspieranie integracji, wymiany wiedzy i aktywnej współpracy środowisk związanych z dziedzictwem kulturowym. Udoskonalanie struktur organizacyjnych instytucji opieki nad zabytkami oraz wypracowanie standardów współpracy międzyinstytucjonalnej. Stworzenie możliwości podnoszenia kompetencji kadry zarządzającej zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przygotowania specjalistów odpowiedzialnych za rozwój instytucji, placówek i podmiotów działających w obszarze kultury.

Kierunek działań 2. *Wspieranie i unowocześnianie instytucji zarządzających i dokumentujących małopolskie dziedzictwo kulturowe, zwłaszcza w zakresie wdrażania perspektywicznych planów ochrony i programów działań konserwatorskich wobec zasobów dziedzictwa*

Podejmowanie działań na rzecz wspierania i unowocześniania instytucji zarządzających i dokumentujących małopolskie dziedzictwo kulturowe. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej tych instytucji. Podniesienie poziomu zabezpieczenia i poprawa stanu zachowania zbiorów muzealnych i placówek uprawnionych do ich przechowywania. Stworzenie optymalnych warunków do badania, dokumentowania i udostępniania oraz unowocześniania sposobu prezentacji zasobów. Wdrożenie perspektywicznych programów i planów działań konserwatorskich wobec zbiorów muzealnych, w tym muzeów na wolnym powietrzu. Dążenie do przekształcania muzeów w instytucje kreatywne, które prowadząc działalność badawczo-naukową we właściwych dla siebie dziedzinach, stymulują tworzenie nowych form kultury i nauki.

Kierunek działań 3. *Zintegrowanie ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz środowiska przyrodniczego*

Wypracowanie mechanizmów integrujących ochronę dziedzictwa i krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody. Ustanowienie i wdrożenie polityki krajobrazowej – ukierunkowanej na ochronę, planowanie i gospodarkę – spójnej z działaniami w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego, polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą. Uznanie krajobrazu jako istotnego komponentu otoczenia ludzi, podniesienie poziomu skuteczności ochrony obszarowej środowiska kulturowego i środowiska przyrodniczego. Podejmowanie kompleksowych i interdyscyplinarnych

działań na rzecz kształtowania sieci powiązań przyrodniczych i kulturowych, w tym wspieranie i promowanie kompleksowej ochrony krajobrazu kulturowego w formie zintegrowanej – parku kulturowego.

Kierunek działań 4. *Wzmocnienie instrumentów skutecznego planowania przestrzennego, stymulowanie rozwoju projektowania urbanistycznego, chroniącego i wzbogacającego przestrzeń kulturową*

Podjęcie działań na rzecz przywrócenia i zachowania zrównoważonego krajobrazu architektonicznego w regionie oraz wspieranie planowania przestrzennego w oparciu o równowagę pomiędzy ochroną krajobrazu kulturowego a polityką rozwoju regionalnego. Dążenie do wzrostu i pełnego pokrycia planistycznego województwa miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz do ustalania w tych planach stref ochrony konserwatorskiej oraz ochrony dóbr kultury współczesnej. Kreowanie i upowszechnianie współczesnych kryteriów oceny architektury – zdeterminowanych przez stosunek do otaczającej przestrzeni, wartości kulturowych, estetycznych i dziedzictwa narodowego – oraz potrzeby przeprowadzania konkursów architektonicznych i urbanistycznych promujących tworzenie przestrzeni przyjaznych, nieinwazyjnych, zadbanej. Promowanie i upowszechnianie umiejętności nawiązywania do krajobrazu kulturowego oraz kreowania nowych wartości estetycznych.

Kierunek działań 5. *Wzmocnienie służb konserwatorskich i urbanistycznych oraz ich znaczenia i oddziaływania społecznego*

Wzmocnienie rangi, znaczenia i skuteczności działania służb konserwatorskich i urbanistycznych. Zwiększenie liczby specjalistów i pracowników tych służb, podnoszenie kompetencji i kształcenie kadr urzędów odpowiedzialnych za nadzór nad regionalną przestrzenią kulturową. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej tych instytucji. Podjęcie działań na rzecz wzrostu oddziaływania społecznego służb ochrony zabytków oraz wypracowania mechanizmów ścisłej współpracy podmiotów działających na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym władz samorządowych, organizacji pozarządowych i instytucji publicznych. Wspieranie formułowania zaleceń konserwatorskich i planistycznych, intensyfikacji nadzoru konserwatorskiego nad prowadzonymi działaniami konserwatorskimi, remontowymi i inwestycyjnymi oraz podjęcia działań prewencyjnych na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działań 6. *Inicjowanie i wdrażanie form współpracy administracji publicznej, środowisk naukowych i innych podmiotów w obszarze dziedzictwa kulturowego*

Podjęcie działań na rzecz podniesienia poziomu integracji podmiotów oraz koordynacji działań w obszarze dziedzictwa kulturowego. Stymulowanie zaangażowania władz samorządowych, instytucji publicznych, szkół, środowisk naukowych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców oraz mieszkańców w tworzenie inicjatyw na rzecz dziedzictwa kulturowego. Wspieranie upowszechniania standardów współpracy opartej na bazie związków o charakterze programowym i instytucjonalnym. Zapobieganie rozproszeniu wysiłku badawczego, inwentaryzacyjnego i decyzyjnego. Wykorzystywanie istniejącego i tworzonego zasobu opracowań eksperckich z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w polityce ochrony przestrzeni kulturowej. Aktywizowanie i wspieranie lokalnych społeczności podejmujących wielokierunkowe działania w obszarze dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działań 7. *Tworzenie systemowych rozwiązań i mechanizmów aktywizujących użytkowników i właścicieli zabytkowych obiektów do inwestowania we własne nieruchomości i adaptowania zabytków do nowych funkcji*

Podjęcie działań na rzecz aktywizowania użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych do inwestowania we własne nieruchomości i – gdy istnieje taka konieczność – adaptowania ich do nowych funkcji. Wypracowanie systemu formalno-prawnych zachęt wspierających prywatnych inwestorów podejmujących się wykonania remontów – prowadzonych i zgodnych z zasadami zachowania wysokiego standardu konserwacji i restauracji – niszczących obiektów lub zagospodarowania nieużytkowanych zabytków. Tworzenie korzystnych dla właścicieli lub użytkowników zabytków warunków prawnych i gospodarczych do prowadzenia własnej działalności, sprzyjającej zachowaniu, utrzymaniu i racjonalnemu wykorzystaniu zasobu regionalnego dziedzictwa.

Kierunek działań 8. *Promocja najlepszych rozwiązań współpracy publiczno-prywatnej i rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego jako skutecznego mechanizmu zarządzania i wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego*

Stworzenie platformy wymiany doświadczeń w zakresie realizacji projektów partnerstwa publiczno-prywatnego czerpiących korzyści z potencjału dziedzictwa kulturowego oraz jego ochrony. Podjęcie działań na rzecz tworzenia silnego zaplecza instytucjonalnego partnerstwa publiczno-

prywatnego merytorycznie wspierającego realizację projektów, pełniącego funkcje doradcze i podejmującego działania na rzecz promowania partnerstwa i najlepszych rozwiązań współpracy w tym zakresie. Inicjowanie i wspieranie projektów pilotażowych partnerstwa publiczno-prywatnego w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym w dziedzinie rewitalizacji zdegradowanych obszarów przestrzeni kulturowej. Stymulowanie projektów i wspieranie współpracy między różnymi partnerami gospodarczymi, społecznymi, kulturowymi i środowiskowymi na rzecz upowszechnienia zabytkowych miejsc, obszarów i ośrodków kultury.

Kierunek działań 9. Wspieranie współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej oraz integracji regionalnej budowanej w oparciu o ideę sieci obszarów, miejsc i instytucji

Podejmowanie działań na rzecz aktywnej i rzeczywistej współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej w dziedzinie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Stwarzanie warunków do wymiany doświadczeń, umiejętności, wiedzy oraz korzystania z dobrych praktyk i sprawdzonych rozwiązań problemów związanych z utrzymaniem oraz zarządzaniem przestrzenią kulturową, m.in. w zakresie rewitalizacji oraz wprowadzania i upowszechniania *standardów krajobrazowych*. Tworzenie i utrzymanie sieci obszarów, miejsc i instytucji funkcjonujących jako zintegrowane systemy, powiązane ze sobą fizycznie i wirtualnie, w celu zwiększenia potencjału ośrodków kulturowych. Integracja regionalna budowana w oparciu o relacje i powiązania instytucjonalne i infrastrukturalne oparte na walorach i zasobach dziedzictwa kulturowego.

Tabela 55

Odpowiedzialni za realizację Celu kierunkowego 2, Priorytetu 2. <i>Efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym</i>										
Kierunek działania	właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych (inwestorzy)	slużby ochrony zabytków	konservatorzy dzieł sztuki	samorząd województwa	samorządy lokalne	placówki muzealne	instytucje kultury	środowiska naukowe	kościóły i związki wyznaniowe	organizacje pozarządowe
Kierunek działań 1		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Kierunek działań 2		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Kierunek działań 3	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kierunek działań 4		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Kierunek działań 5		✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
Kierunek działań 6		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Kierunek działań 7		✓	✓	✓	✓			✓		✓
Kierunek działań 8		✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓
Kierunek działań 9		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Priorytet 3

Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działań 1. Wypracowanie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy

Określenie i wdrożenie zespołu metod zarządzania dziedzictwem kulturowym stymulujących wymianę dóbr kultury oraz wspierających przedsięwzięcia wykorzystujące ekonomiczny potencjał krajobrazu kulturowego. Poszukiwanie nowych sposobów włączania dziedzictwa w obieg gospodarczy, stymulowanie rozwoju doradztwa w zakresie pomocy dla inwestorów obiektów zabytkowych oraz tworzenie korzystnych dla nich warunków adaptacji zabytków na cele biznesowe, przy zachowaniu wysokiego standardu konserwacji obiektów. Wypracowanie rozwiązań ekonomiczno-prawnych dla ochrony dziedzictwa kulturowego. Podniesienie poziomu oraz zwiększenie zasięgu działalności podmiotów zajmujących się obsługą informacyjną i doradczą inwestorów krajowych i zagranicznych.

Kierunek działań 2. Systemowe promowanie i aktywny marketing regionalnego dziedzictwa kulturowego

Wypracowanie systemu skutecznego promowania i aktywnego marketingu walorów i regionalnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Utrzymanie i ekonomiczne wykorzystanie mocnej pozycji dziedzictwa – materialnego i niematerialnego – Małopolski w promocji kraju. Kreowanie i zaspakajanie potrzeb mieszkańców regionu w zakresie ich uczestnictwa w kulturze oraz obcowania z dziedzictwem kulturowym. Wzmocnienie systemu dystrybucji ofert wypoczynku (także w małych miejscowościach) oraz marketingu wiodących, markowych produktów turystycznych – szlaków, tras kulturowych i turystycznych. Wzbogacanie katalogu produktów regionalnych i tradycyjnych wykorzystywanych w promocji regionu w kraju i za granicą oraz tworzenie nowych produktów i ofert bazujących na walorach kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych Małopolski.

Kierunek działań 3. Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej i rekreacyjnej wraz z rozwojem infrastruktury turystycznej

Podniesienie jakości publicznej infrastruktury turystycznej oraz wspieranie integracji, rozbudowy i modernizacji regionalnego systemu informacji turystycznej, w tym rozwój nowoczesnych systemów informacyjnych. Zagospodarowanie przestrzeni miejscowości turystycznych i uzdrowiskowych oraz wprowadzanie funkcji kulturotwórczych, niedegradujących krajobrazu, substancji zabytków i dóbr kultury. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych i kreowaniem regionalnych produktów kulturowych. Podejmowanie działań na rzecz poszerzenia oferty kulturalnej i turystycznej Małopolski służącej utrzymaniu ruchu turystycznego oraz jego wprowadzeniu poza obecnie dominujące ośrodki. Poprawa dostępności obszarów pozostających poza głównym zainteresowaniem turystów poprzez dobrą informację i promocję oraz rozwój infrastruktury komunikacyjnej, sportów zimowych, turystyki wodnej, rowerowej, pielgrzymkowej i uzdrowiskowej.

Kierunek działań 4. Wspieranie rozwoju przemysłów czasu wolnego opartych na miejscowych tradycjach i autentyczności lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz wartościach krajobrazu kulturowego

Aktywna i skuteczna promocja oraz wsparcie regionalnej oferty przemysłów czasu wolnego, w szczególności markowych produktów turystycznych i wydarzeń kulturalnych, w tym artystycznych i twórczych. Wspieranie działań mających na celu stworzenie oraz wprowadzanie na rynek nowych produktów i ofert kulturalnych i turystycznych, opartych na walorach krajobrazu kulturowego i tradycjach regionalnych, przez to autentycznych (m.in. podróży kulinarnych, przyrodniczych, warsztatów rękodzieła ludowego). Zaangażowanie sektora kreatywnego i innych podmiotów gospodarczych do wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego regionu w rozwoju własnej działalności i wsparcie tym samym gospodarki województwa.

Kierunek działań 5. Prowadzenie aktywnej polityki rynku pracy – tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym i wspieranie tradycyjnych form działalności gospodarczej

Tworzenie sprzyjających warunków do zatrudniania w sektorze kultury i przemysłów czasu wolnego oraz dla podjęcia własnej działalności gospodarczej w obszarze dziedzictwa kulturowego. Stymulowanie rozwoju form aktywnego pośrednictwa pracy, szkoleń i przekwalifikowania osób bezrobotnych, umożliwiających zdobywanie umiejętności i podtrzymywanie aktywności zawodowej w sektorze kultury i usług turystycznych. Podejmowanie działań na rzecz aktywnej polityki w zakresie wprowadzania do obrotu gospodarczego produktów regionalnych i tradycyjnych oraz wspierania tradycyjnych form działalności gospodarczej. Wdrożenie systemu ochrony twórczości ludowej i dorobku artystycznego twórców ludowych, wspieranie sektora małych przedsiębiorstw zajmujących się tradycyjnym rzemiosłem.

Tabela 56

Odpowiedzialni za realizację Celu kierunkowego 2, Priorytetu 3. Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania	właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych (inwestorzy)	służby ochrony zabytków	konserwatorzy dzieł sztuki	samorząd województwa	samorządy lokalne	placówki muzealne	instytucje kultury	środowiska naukowe	kościół i związki wyznaniowe	organizacje pozarządowe
Kierunek działań 1		✓		✓	✓					
Kierunek działań 2		✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓
Kierunek działań 3		✓		✓	✓		✓		✓	✓
Kierunek działań 4				✓	✓	✓	✓			✓
Kierunek działań 5				✓	✓	✓	✓		✓	✓

VII. Zadania programowe

Wspierając realizację działań wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, wyznaczono konkretne zadania programowe o randze ponadlokalnej – wynikające z przyjętych priorytetów i kierunków działań – określone w oparciu o wnioski wyciągnięte z przeprowadzonej analizy SWOT ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie małopolskim, wytyczne dokumentów planistycznych i rekomendacje służb ochrony zabytków, w szczególności dotyczące:

- zabytków zagrożonych, wymagających prac ratunkowych,
- zabytków o znaczeniu regionalnym, posiadających duże znaczenie artystyczne i historyczne, będących wybitnymi przykładami sztuki, architektury lub zachowanego w niezmiennym kształcie krajobrazu kulturowego,
- obszarów zaproponowanych do objęcia ochroną prawną w postaci parków kulturowych, uznania za pomniki historii oraz wpisania do rejestru zabytków,
- zasobów dóbr kultury współczesnej zidentyfikowanych w województwie małopolskim.

Zadania, które wpisują się w określone kierunki działań związane z objęciem ochroną prawną obszarów lub obiektów o szczególnych walorach krajobrazowych lub zabytkowych powinny znaleźć odzwierciedlenie w gminnych i powiatowych programach opieki nad zabytkami. Fakt wskazania zadania w niniejszym dokumencie programowym powinien pełnić funkcję inspirującą i aktywizującą jednostki samorządu terytorialnego, właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych oraz inne podmioty realizujące zadania na rzecz ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego do podjęcia działań służących zachowaniu i zrównoważonemu wykorzystaniu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Zadania programowe o randze ponadlokalnej:

- Oddziaływanie na stan prawny w zakresie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, wspieranie działań prowadzących do umocnienia ustawowych form ochrony zabytków i przestrzeni kulturowej, upowszechnienie formy ochrony dziedzictwa kulturowego jaką jest park kulturowy.
- Dążenie do dalszego wzrostu i pełnego pokrycia planistycznego województwa miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (oraz do ustalania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stref ochrony konserwatorskiej oraz ochrony dóbr kultury współczesnej), które wzmocnią ochronę regionalnej przestrzeni kulturowej i zapobiegną rozpraszaniu zabudowy na tereny niezabudowane, poza zasięgiem obszaru osadniczego.
- Wprowadzenie i upowszechnienie *standardów krajobrazowych* dla poszczególnych regionów i subregionów mających na celu zachowanie bogactwa i różnorodności krajobrazu kulturowego województwa, poprzez kontynuowanie tradycji miejsca i przeciwstawienie się postępującej unifikacji i braku estetyki ogólnie stosowanych, typowych form i materiałów.
- Wsparcie projektów rzeczywistych rewitalizacji obszarów i terenów zdegradowanych (nie tylko remontów i modernizacji, ale działań skutkujących ożywieniem społecznym i gospodarczym) oraz skuteczna ochrona lokalnych tradycji i specyfik kształtowania przestrzennego.
- Powiązanie ochrony dziedzictwa kulturowego ze strategią zrównoważonego zagospodarowania i rozwoju regionu, w tym ze skutecznym reagowaniem na zagrożenia wynikające z klęsk żywiołowych spowodowanych przez naturę (powodzie, susze) i wypadki losowe (pożary, katastrofy).
- Aktywizowanie gmin do sporządzenia gminnych ewidencji zabytków oraz opracowania, przyjęcia i realizowania zapisów gminnych (oraz powiatowych) programów opieki nad zabytkami.
- Zakończenie weryfikacji wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości, weryfikacja wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnych ewidencji zabytków.

- Zweryfikowanie stanu zachowania obiektów zabytkowych o randze regionalnej wyszczególnionych w niniejszym programie (zob. Tabela 6 – *Obiekty o znaczeniu regionalnym*) oraz zidentyfikowanie potrzeb w zakresie ich konserwacji, restauracji lub prac remontowych.
- Określenie i podjęcie działań na rzecz ocalenia przed zniszczeniem zabytków zagrożonych, wymagających prac ratunkowych (zob. Tabela 37 – *Obiekty zabytkowe z obszaru województwa małopolskiego szczególnie zagrożone, które powinny zostać objęte pracami ratunkowymi / interwencyjnymi*).
- Opracowanie strategicznego planu i stabilnego systemu finansowania opieki nad zabytkami w regionie – wspierania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych prowadzonych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków – oraz określenie priorytetów dla programu finansowania zadań z dziedziny ochrony zabytków (promowanie działań kompleksowych, wieloletnich).
- Aktywizowanie gmin i powiatów do zabezpieczania środków we własnych budżetach w działach 921 (rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami*), do podejmowania uchwał określających zasady udzielania dotacji przeznaczanych na opiekę nad zabytkami oraz do sprawowania właściwej (skutecznej) opieki nad posiadanym, zabytkowym mieniem.
- Inicjowanie, wspieranie i kontynuowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych prowadzonych przy obiektach i w obszarach zabytkowych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.
- Kontynuowanie systemowej ochrony zabytków architektury i budownictwa drewnianego, w szczególności w zakresie podniesienia poziomu zabezpieczenia przeciwwłamaniowego i przeciwpożarowego.
- Wdrożenie systemowej ochrony zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej oraz zabytków archeologicznych.
- Wspieranie integracji i koordynacji środowisk związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, w celu poprawienia jakości sprawowanej ochrony i opieki nad zabytkami oraz zarządzania dziedzictwem kulturowym w regionie.
- Wspieranie wymiany wiedzy, umiejętności i doświadczeń z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego – organizowanie seminariów, warsztatów, konferencji i spotkań branżowych specjalistów.
- Inicjowanie współpracy wielu podmiotów w celu realizacji projektów edukacyjnych, kulturalnych i artystycznych nawiązujących do historii regionu i zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego.
- Poszerzanie i wzmacnianie zakresu partycypacji społecznej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, w celu wzmocnienia poczucia odpowiedzialności za dziedzictwo oraz przyczynienia się do podniesienia jakości zarządzania i lepszego wykorzystania publicznych obiektów zabytkowych.
- Dbanie o większą aktywność społeczną i faktyczne emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym dziedzictwem kulturowym, szczególnie na poziomie lokalnym, poprzez prezentowanie dziedzictwa jako ważnego potencjału, edukację estetyczną i promowanie wzorców wywodzących się z tradycji regionu.
- Wspieranie regionalnego systemu informacyjno-edukacyjnego dotyczącego ochrony walorów kulturowych i specyfiki ochrony krajobrazu kulturowego, inicjowanie i rozwijanie długoterminowej akcji edukacyjnej w zakresie dziedzictwa kulturowego (m.in. poprzez system grantów, konkursów, nagród i innych form wsparcia).
- Promowanie i upowszechnianie wiedzy o zasobach dziedzictwa kulturowego Małopolski, wspieranie wydawnictw turystycznych (folderów, mappek, ulotek, multimediiów), organizacja targów, imprez i kampanii promocyjnych oraz innych form promocji (np. realizowanych w ramach współpracy samorządu województwa i innych jednostek samorządu terytorialnego z regionami partnerskimi).
- Podejmowanie i wspieranie inicjatyw wykorzystujących dostępne, nowe technologie w celu upowszechnienia oraz promocji walorów, zasobów kulturowych i krajobrazowych Małopolski.
- Digitalizacja jednostek zabytkowych dziedzictwa niematerialnego i materialnego regionu oraz aktywizacja do działania w tym względzie placówek muzealnych, które nie podjęły się dotychczas cyfryzacji zasobów, w celu utrwalenia dziedzictwa oraz jego szerokiego udostępnienia.

- Promowanie dobrych praktyk w dziedzinie opieki nad dziedzictwem kulturowym materialnym i niematerialnym regionu.
- Wspieranie przedsięwzięć obejmujących ochronę wartości małopolskiego regionalnego i lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz aktywnych działań przyczyniających się do umocnienia tożsamości regionalnej.
- Wykorzystanie (np. w promocji subregionów) istniejącego wielokulturowego bogactwa dziedzictwa niematerialnego, upowszechnianie wartości kultury niematerialnej i wsparcie przedsięwzięć służących jej archiwizacji i cyfryzacji.
- Przeciwdziałanie komercjalizacji wytworów kulturowych i dbanie o jakość wprowadzanych na rynek produktów sektora kultury oraz atrakcyjną ofertę placówek muzealnych i innych instytucji kultury.
- Kształtowanie kompetencji i nawyków uczestnictwa w życiu kulturalnym, rozwijanie tych potrzeb i stwarzanie warunków do ich zaspokojenia.
- Opracowanie koncepcji tematycznych i funkcjonalno-przestrzennych szlaków kulturowych o znaczeniu ponadlokalnym i ponadregionalnym, wytyczonych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, oraz lepsze wykorzystanie promocyjne i gospodarcze istniejących szlaków kulturowych i turystycznych na obszarze województwa.
- Wzmocnienie systemu promocji i dystrybucji ofert wypoczynku (także w małych miejscowościach) oraz marketingu wiodących, markowych produktów turystycznych (szlaków i tras kulturowych i turystycznych).
- Stymulacja działań na rzecz kreatywnego i umiejętnego wykorzystania potencjału gospodarczego dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu.
- Zaangażowanie sektora kreatywnego i innych podmiotów gospodarczych do wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego regionu w rozwoju własnej działalności i wsparcie tym samym gospodarki województwa.
- Poszukiwanie nowych sposobów włączania dziedzictwa w obieg gospodarczy oraz tworzenie korzystnych dla inwestorów warunków adaptacji obiektów zabytkowych na cele biznesowe (przy zachowaniu wysokiego standardu konserwacji obiektów).
- Wsparcie rozwoju infrastruktury turystycznej, w tym infrastruktury sportów zimowych, turystyki wodnej, rowerowej, pielgrzymkowej i uzdrowiskowej oraz poprawa infrastruktury transportowej w województwie dla rozwoju turystyki kulturowej, wspierającej regionalne dziedzictwo kulturowe.

VIII. Działania wspierające ochronę regionalnego dziedzictwa kulturowego

1.1 Obiekty, które zasługują na wpisanie na Listę UNESCO i uznanie za pomniki historii³³²

Wyróżniające się w skali regionu, kraju i świata obiekty warte są ochrony i promocji na poziomie międzynarodowym. Z ważnych i niepospolitych obiektów oraz zespołów zabytków, o dużych wartościach artystycznych i historycznych, lokowanych na terenie województwa małopolskiego, następujące obiekty zasługują na wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO:

- Twierdza Kraków,
- centrum urbanistyczne Nowej Huty,
- galicyjskie cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej,
- przełom Dunajca w Pieninach.

Obiektami proponowanymi do uznania za pomniki historii – czyli za zabytki nieruchome o szczególnym znaczeniu dla kultury regionu i kraju, utrwalone w świadomości społecznej i stanowiące źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń – są:

- Stary Sącz – miasto z domami przyrynkowymi oraz klasztorem SS. Klarysek,
- Szalowa – barokowy kościół drewniany pw. św. Michała Archanioła (wyróżniający się w skali kraju formą i jakością artystyczną),
- Niepołomice – zamek i zespół miejski z kościołem pw. Dziesięciu Tysięcy Męczenników,
- Lanckorona – układ rynku z drewnianymi domami oraz ruiny zamku,
- Biecz – układ urbanistyczny miasta,
- Chochołów – tradycyjna zabudowa drewniana,
- Niedzica i Czorsztyn – zespół zamków pogranicznych,
- zespół pamiątek gorlickiego zagłębia naftowego,
- Rudno – ruiny zamku Tenczyn³³³.

Zgodnie z polityką krajową prowadzoną w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego i z upowszechnianymi standardami wartościowania zasobów kulturowych, uznane za pomniki historii powinny zostać także ważne w skali regionu, kraju i świata obiekty wpisane w latach: 1979, 2003 i 2013 na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO:

- Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940-1945),
- kościoły drewniane południowej Małopolski: Binarowa – kościół pw. św. Michała Archanioła, Dębno Podhalańskie – kościół pw. św. Michała Archanioła, Lipnica Murowana – kościół pw. św. Leonarda, Sękowa – kościół pw. św. Filipa i Jakuba,
- drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat: Brunary Wyżne – cerkiew pw. św. Michała Archanioła, Kwiatów – cerkiew pw. św. Paraskewy, Owczary – cerkiew pw. Opieki Bogurodzicy, Powroźnik – cerkiew pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła.

Za realizację działań w tym zakresie odpowiadają: Wojewódzki Konserwator Zabytków, Narodowy Instytut Dziedzictwa, właściciele wymienionych zabytków.

1.2 Propozycje obiektów do objęcia podstawową formą ochrony – wpisaniem do rejestru zabytków

Wpis do rejestru zabytków jest formą ochrony zabytków – powinien zapewnić skuteczną ochronę materialnego dziedzictwa przeszłości. Do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego wpisanych jest 5 060 obiektów³³⁴. W celu zapewnienia właściwej opieki nad nieruchomościami, które posiadają wartości artystyczne, historyczne lub naukowe, wytypowane

³³² Propozycje Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie.

³³³ Decyzja w sprawie uznania ruin zamku Tenczyn za pomnik historii zapadnie w 2014 r., wniosek w tej sprawie został już złożony w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

³³⁴ Stan na dzień 31 lipca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz http://www.wuoz.malopolska.pl/images/2013_rejestr/rejestr%20powiaty_aktualne.pdf.

zostały³³⁵ 332 obiekty, głównie zespoły sakralne i dworsko-parkowe, warte ujęcia przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisem do rejestru zabytków nieruchomości i tym samym zachowania dla przyszłych pokoleń.

Tabela 57

Obiekty zasługujące na wpis do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego – w podziale na powiaty ³³⁶			
Lp.	Miejscowość	Gmina	Typ zabytku
Powiat bocheński			
1.	Bochnia	Bochnia	Szyb <i>Sutoris</i> – kopalnia soli
2.	Bochnia	Bochnia	Budynek nadszybia – kopalnia soli
3.	Bochnia	Bochnia	Dworzec kolejowy
4.	Bochnia	Bochnia	Urząd Miejski, ul. Kazimierza Wielkiego 2
5.	Bochnia	Bochnia	Kolonia Górnicza
6.	Drwinia	Drwinia	Kaplica pw. św. Jana
7.	Kamionna	Trzciana	Kościół pw. NMP Królowej Polski
8.	Królówka	Nowy Wiśnicz	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego, dzwonnica, ogrodzenie
9.	Leszczyna	Trzciana	Kaplica pw. MB Częstochowskiej
10.	Lipnica Murowana	Lipnica Murowana	Dwór Ledóchowskich
11.	Rzezawa	Rzezawa	Kaplica cmentarna
12.	Rzezawa	Rzezawa	Plebania przy kościele pw. Trójcy Przenajświętszej
Powiat brzeski			
13.	Poręba Spytkowska	Brzesko	Dzwonnica przy kościele pw. św. Bartłomieja
14.	Szczurowa	Szczurowa	Plebania przy kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła
Powiat chrzanowski			
15.	Chrzanów	Chrzanów	Kościół pw. MB Ostrobramskiej
16.	Kościelec	Chrzanów	Kościół pw. św. Jana Chrzyciela
17.	Libiąż	Libiąż	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego
18.	Trzebinia	Trzebinia	Kościół pw. św. św. Piotra i Pawła
19.	Trzebinia	Trzebinia	Kościół pw. św. Barbary i klasztor SS. Felicjanek
Powiat dąbrowski			
20.	Bolesław	Bolesław	Założenie dworsko-parkowe
21.	Borusowa	Gręboszów	Pałac
22.	Dąbrowa Tarnowska	Dąbrowa Tarnowska	Kościół pw. MB Szkaplerznej
23.	Dąbrowa Tarnowska	Dąbrowa Tarnowska	Kaplica Zieleńskich na cmentarzu parafialnym
24.	Dąbrowa Tarnowska	Dąbrowa Tarnowska	Kirkut
25.	Gręboszów	Gręboszów	Budynek Bractwa św. Anny
26.	Mędrzechów	Mędrzechów	Kościół pw. NMP Królowej Polski
27.	Olesno	Olesno	Pałac
28.	Samocice	Bolesław	Kościół pw. św. Bartłomieja
29.	Szczucin	Szczucin	Kaplica grobowa Boguszów na cmentarzu komunalnym
30.	Szczucin	Szczucin	Plebania przy kościele pw. św. Marii Magdaleny
31.	Zalipie	Olesno	Kościół pw. św. Józefa
Powiat gorlicki			
32.	Bobowa	Bobowa	Kapliczka św. Floriana na Rynku
33.	Bodaki	Sękowa	Kaplica przydrożna
34.	Bystra	Gorlice	Kościół pw. św. Józefa
35.	Bystra	Gorlice	Dwór

³³⁵ Wskazania Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie.

³³⁶ Stan na 31 stycznia 2014 r., dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Oddziału Terenowego w Krakowie. Z 332 obiektów proponowanych przez NID do wpisania do rejestru zabytków nieruchomości województwa małopolskiego w tabeli ujęto najważniejsze – 272 obiekty, czasem w ramach wskazanej nazwy zabytku ujęty jest zespół, kilka obiektów (np. dwór i park), stąd różnice w ilości. Lista ta będzie jeszcze podlegać weryfikacji przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

36.	Bobowa	Bobowa	Plebania przy kościele pw. Wszystkich Świętych
37.	Gładyszów	Uście Gorlickie	Cerkiew pw. św. Michała Archanioła
38.	Głęboka	Biecz	Dwór
39.	Gorlice	Gorlice	Kościół pw. Narodzenia NMP
40.	Grudna Kępska	Biecz	Dwór
41.	Kryg	Lipinki	Kościół pw. MB Królowej Polski
42.	Kwiatonowice	Gorlice	Dwór
43.	Lipinki	Lipinki	Kaplica grobowa Stojowskich na cmentarzu parafialnym
44.	Moszczenica	Moszczenica	Dom Młodzieży im. Abpa Leona Wałęgi
45.	Mszanka	Łużna	Kościół pw. św. św. Piotra i Pawła
46.	Ropa	Ropa	Kościół pw. św. Michała Archanioła
47.	Sękowa	Sękowa	Kaplica grobowa rodziny Kostyalów na cmentarzu parafialnym
48.	Staszkówka	Moszczenica	Kościół pw. św. Wojciecha
49.	Szymbark Bystrzyca	Gorlice	Dwór
50.	Szymbark-Łęgi	Gorlice	Dwór
51.	Wysowa-Zdrój	Uście Gorlickie	Kaplica – Sanktuarium pw. MB na Górze Jawor
52.	Zagórzany	Gorlice	Kościół pw. św. Wawrzyńca
Powiat krakowski			
53.	Dubie	Krzeszowice	Zespół pstrągarni
54.	Igołomia	Igołomia-Wawrzeńczyce	Komora celna nr 32
55.	Krzeszowice	Krzeszowice	Dworzec kolejowy
56.	Liszki	Liszki	Kościół pw. św. Mikołaja
57.	Maszyce	Skała	Zespół dworski
58.	Nowa Wieś Szlachecka	Czernichów	Kościół pw. MB Wspomożenia Wiernych
59.	Przeginia	Jerzmanowice-Przeginia	Kościół pw. Zbawiciela i św. Jana Nepomucena
60.	Świątyni Górne	Świątyni Górne	Zespół szkoły ślusarskiej
61.	Zabierzów	Zabierzów	Kościół pw. św. Franciszka z Asyżu
62.	Zalas	Krzeszowice	Kościół pw. św. św. Marii Magdaleny i Andrzeja
Powiat limanowski			
63.	Góra św. Jana	Jodłownik	Kościół pw. św. Jana
64.	Kamienica	Kamienica	Dwór
65.	Kanina	Limanowa	Kościół pw. św. Marii Magdaleny
66.	Kasina Mała	Mszana Dolna	Kościół pw. Nawiedzenia NMP
67.	Krasne Lasocice	Jodłownik	Kościół pw. NMP Królowej Polski
68.	Laskowa	Laskowa	Kościół pw. Najświętszego Imienia Maryi
69.	Lubomierz	Mszana Dolna	Kościół pw. św. Józefa Oblubieńca
70.	Przyszowa	Łukowica	Dwór
71.	Tymbark	Tymbark	Kościół pw. Narodzenia NMP
72.	Wilkowisko	Jodłownik	Kościół pw. św. Katarzyny
Powiat miechowski			
73.	Chodów	Charsznica	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
74.	Kalina Wielka	Słaboszów	Kościół pw. Imienia NMP
75.	Kozłów	Kozłów	Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego
76.	Pogwizdów	Charsznica	Dwór
77.	Rzędowice	Książ Wielki	Dwór
78.	Sławice	Miechów	Kościół pw. św. Wojciecha
79.	Tczyca	Charsznica	Kościół pw. św. Idziego
Powiat myślenicki			
80.	Łyczanka	Siepraw	Kaplica dworska
81.	Niezdów	Dobczyce	Dwór
82.	Węglówka	Wiśniowa	Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy
Powiat nowosądecki			

83.	Gródek	Grybów	Kościół pw. NSPJ
84.	Kamionka Wielka	Kamionka Wielka	Kościół św. Bartłomieja
85.	Kąclowa	Grybów	Kościół pw. św. Wojciecha
86.	Łabowa	Łabowa	Kościół pw. św. Stanisława
87.	Łomnica-Zdrój	Piwniczna-Zdrój	Kościół pw. NSPJ
88.	Nowy Sącz	Nowy Sącz	Kamienica, ul. Jagiellońska 7
89.	Piwniczna-Zdrój	Piwniczna-Zdrój	Kościół pw. Narodzenia NMP
90.	Podegrodzie	Podegrodzie	Kościół pw. św. Jakuba Starszego
91.	Rożnów	Gródek n/Dunajcem	Kościół pw. św. Wojciecha
92.	Siedlce	Korzenna	Kościół pw. św. św. Tekli i Andrzeja
93.	Stróże	Grybów	Kościół pw. NMP Królowej Polski
94.	Trzetrzewina	Chełmiec	Kościół pw. MB Pocieszenia
95.	Wawrzka	Grybów	Cerkiew, ob. kościół pw. MB Szkaplerznej
96.	Żegiestów	Muszyna	Kościół pw. św. Kingi
97.	Żeleźnikowa Wielka	Nawojowa	Kościół pw. św. Michała Archanioła
Powiat nowotarski			
98.	Chyżne	Jabłonka	Kościół pw. św. Anny
99.	Czarny Dunajec	Czarny Dunajec	Kościół pw. św. Trójcy
100.	Klikuszowa	Nowy Targ	Kościół pw. św. Marcina
101.	Krościenko n/Dunajcem	Krościenko n/Dunajcem	Kaplica pw. św. Rocha
102.	Krościenko n/Dunajcem	Krościenko n/Dunajcem	Kaplica pw. Przemienienia Pańskiego
103.	Krościenko n/Dunajcem	Krościenko n/Dunajcem	Szkoła, ul. Jagiellońska 4
104.	Lipnica Mała	Jabłonka	Kościół pw. św. Stefana
105.	Nowy Targ	Nowy Targ	Kościół pw. NSPJ
106.	Nowy Targ	Nowy Targ	Ratusz
107.	Ochotnica Dolna	Ochotnica Dolna	Kościół pw. Znalezienia Krzyża Świętego
108.	Odrawąż	Czarny Dunajec	Kościół pw. św. Marii Magdaleny
109.	Ostrowsko	Nowy Targ	Kościół pw. św. Michała Archanioła
110.	Piekielnik	Czarny Dunajec	Kościół pw. św. Jakuba Apostoła
111.	Pieniążkowice	Czarny Dunajec	Kościół pw. MB Bolesnej
112.	Pyżówka	Nowy Targ	Kościół pw. św. Jana
113.	Sromowce Wyżne	Czorsztyń	Kościół pw. św. Stanisława Kostki
114.	Szczawnica	Szczawnica	Kościół pw. św. Wojciecha Biskupa
115.	Trybsz	Łapsze Niżne	Kościół pw. św. Elżbiety (murowany)
116.	Waksmund	Nowy Targ	Kościół pw. św. Jadwigi
117.	Zubrzyca Górna	Jabłonka	Kościół pw. św. Michała Archanioła
Powiat olkuski			
118.	Bolesław	Bolesław	Kościół pw. św. Michała
119.	Bydlin	Klucze	Kościół pw. św. Małgorzaty
120.	Jaroszowiec	Klucze	Kościół pw. MB Wspomożenia Wiernych
121.	Klucze	Klucze	Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy
122.	Olkusz	Olkusz	Dom, Rynek 2
123.	Olkusz	Olkusz	Dawny Dom SS. Szarytek, ul. Szpitalna 32, 34
124.	Zadroże	Trzyciąż	Kościół pw. św. Marcina
Powiat oświęcimski			
125.	Bielany	Kęty	Kościół pw. św. Macieja
126.	Chełmek	Chełmek	Kościół pw. NMP
127.	Oświęcim	Oświęcim	Grupa wpisów do rejestru zabytków obiektów z otoczenia Muzeum Auschwitz-Birkenau ³³⁷
128.	Piotrowice	Przeciszów	Kościół pw. NMP
129.	Włosienica	Oświęcim	Kościół pw. św. Michała Archanioła

³³⁷ Wynik zaleceń konsultacji eksperckich.

Powiat proszowicki			
130.	Koszyce	Koszyce	Kościół pw. św. Marii Magdaleny
131.	Łętkowice	Radziemice	Kościół pw. św. Trójcy
132.	Przemęczany	Radziemice	Dwór
Powiat suski			
133.	Budzów	Budzów	Kościół pw. MB Pocieszenia
134.	Jachówka	Budzów	Kościół pw. NSPJ
135.	Jordanów	Jordanów	Urząd Gminy, Rynek 2
136.	Krzeszów	Stryszawa	Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy
137.	Maków Podhalański	Maków Podhalański	Kościół pw. MB Opiekunki i Królowej Rodzin
138.	Osielec	Jordanów	Kościół pw. św. św. Filipa i Jakuba
139.	Palcza	Budzów	Kościół pw. MB Wspomożenia Wiernych
140.	Stryszawa	Stryszawa	Kościół pw. Anny
141.	Sucha Beskidzka	Sucha Beskidzka	Budynek Zarządu Lasów, ob. Nadleśnictwo
142.	Sucha Beskidzka	Sucha Beskidzka	Stacja kolejowa
143.	Tarnawa Dolna	Zembrzyce	Kościół pw. św. Jana Kantego
144.	Zembrzyce	Zembrzyce	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
Powiat tarnowski			
145.	Dzierżaniny	Zakliczyn	Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego
146.	Ilkowice	Żabno	Kościół pw. św. Sebastiana
147.	Jadowniki Mokre	Wietrzychowice	Kościół pw. Niepokalanego Serca NMP
148.	Jastrzębia	Ciężkowice	Kapliczka przydrożna
149.	Kończyska	Zakliczyn	Kościół pomocniczy pw. NSPJ
150.	Lubcza	Ryglice	Kościół pw. NSPJ
151.	Lubcza	Ryglice	Kaplica przydrożna
152.	Łęg Tarnowski	Żabno	Kościół pw. św. Mikołaja
153.	Łukowa	Lisia Góra	Kościół pw. MB Bolesnej
154.	Paleśnica	Zakliczyn	Kościół pw. św. Justyny
155.	Ryglice	Ryglice	Kościół pw. św. Katarzyny
156.	Ryglice	Ryglice	Kaplica grobowa Leśniowskich na cmentarzu parafialnym
157.	Ryglice	Ryglice	Kaplica przydrożna, ul. ks. Jakuba Wyrwy
158.	Ryglice	Ryglice	Kirkut
159.	Rzepiennik Biskupi	Rzepiennik Strzyżewski	Kaplica przydrożna
160.	Siemiechów	Gromnik	Kościół pw. Ofiarowania w Świątyni i Wniebowstąpienia Pana Jezusa (murowany)
161.	Turza	Rzepiennik Strzyżewski	Kościół pw. św. Katarzyny
162.	Uniszowa	Ryglice	Dwór
163.	Wierzchosławice	Wierzchosławice	Kaplica przydrożna
164.	Wojnicz	Wojnicz	Kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym
165.	Wojnicz	Wojnicz	Plebania przy kościele pw. św. Wawrzyńca
166.	Zabawa	Radłów	Kościół pw. św. Trójcy
167.	Zakliczyn	Zakliczyn	Kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym
168.	Zakliczyn	Zakliczyn	Kaplica św. Floriana na Rynku
169.	Zakliczyn	Zakliczyn	Plebania przy kościele pw. św. Idziego
170.	Zdroheć	Radłów	Kościół pw. św. Stanisława
171.	Żabno	Żabno	Ratusz
Powiat tatrzański			
172.	Białka Tatrzańska	Bukowina Tatrzańska	Kościół pw. św. św. Szymona i Judy Tadeusza
173.	Biały Dunajec	Biały Dunajce	Kościół pw. NMP
174.	Bukowina-Podszkle	Bukowina Tatrzańska	Kościół pw. św. Rozalii
175.	Dzianisz	Kościelisko	Kościół pw. MB Częstochowskiej
176.	Kościelisko	Kościelisko	Kościół pw. św. Kazimierza
177.	Nowe Bystre	Poronin	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela

178.	Poronin	Poronin	Kościół pw. św. Marii Magdaleny
179.	Witów	Kościelisko	Kościół pw. MB Szkaplerznej
180.	Ząb	Poronin	Kościół pw. św. Anny
181.	Zakopane	Zakopane	Kościół pw. NMP Nieustającej Pomocy <i>Na Górcie</i>
182.	Zakopane	Zakopane	Kapliczka na Olczy
183.	Zakopane	Zakopane	Kapliczka Kornitowiczów, ul. Karłowicza
184.	Zakopane	Zakopane	Kapliczka Hawiarska w Starych Kościeliskach
185.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Śmigło</i> , ul. Antałówka 7
186.	Zakopane	Zakopane	Willa, ul. Balzera Oswalda 2
187.	Zakopane	Zakopane	Sanatorium, ul. Balzera Oswalda 15
188.	Zakopane	Zakopane	Hotel <i>Bristol</i> , ul. Bulwary Słowackiego 9
189.	Zakopane	Zakopane	<i>Chata Tea</i> , ul. Bulwary Słowackiego 39
190.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Bezimienna</i> , ul. Chałubińskiego 3
191.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Niezapominajka</i> , ul. Chałubińskiego 3a
192.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Zbyszko</i> , ob. <i>Janina</i> ul. Chałubińskiego 21
193.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Polonia</i> , ul. Chramcówki 14
194.	Zakopane	Zakopane	Dawny Zakład Wodolecznicy dr. Chramca, ul. Chramcówki 15
195.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Pod Matką Boską</i> , ul. Chramcówki 15b
196.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Krzemień</i> , ul. Chramcówki 20b
197.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Grażyna</i> , ul. Ciągłówka 7
198.	Zakopane	Zakopane	Zespół Sanatorium Akademickiego, ul. Ciągłówka 9
199.	Zakopane	Zakopane	Zespół Sanatorium Nauczycielskiego, ul. Ciągłówka 11
200.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Wantule</i> , Droga do Wantuli 7
201.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Krzesanica</i> , Droga na Bystre 7a
202.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Rawa</i> , Droga na Wierch 4
203.	Zakopane	Zakopane	Kamienica, dawny <i>Hotel Centralny</i> , ul. Galicy 1
204.	Zakopane	Zakopane	Pensjonat <i>Kresy</i> , ul. Galicy 8
205.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Litwania</i> , ul. Gładkie 1
206.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Słoneczna</i> , ul. Gładkie 3a
207.	Zakopane	Zakopane	Zagroda Gąsieniców Byrcynów, ul. Gładkie 10
208.	Zakopane	Zakopane	Pensjonat <i>Carlton</i> , ul. Grunwaldzka 13
209.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Boryna</i> , ul. Grunwaldzka 14
210.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Ela</i> , ul. Grunwaldzka 16
211.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Ukrainka</i> , ul. Jagiellońska 4
212.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Borek</i> , ul. Jagiellońska 6
213.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Helena</i> , ul. Jagiellońska 8
214.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Stefa</i> , ul. Jagiellońska 10
215.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Konstantynówka</i> , ul. Jagiellońska 18,
216.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Jerzewo</i> , ul. Jagiellońska 40
217.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Łomnica</i> , ul. Jagiellońska 42
218.	Zakopane	Zakopane	Pensjonat <i>Zawrat</i> , ul. Kasprusie 12a
219.	Zakopane	Zakopane	Pensjonat <i>Szałas</i> , ul. Kasprusie 14
220.	Zakopane	Zakopane	Chałupa, ul. Kasprusie 15
221.	Zakopane	Zakopane	Willa Nowotnego, os. Kotelnica 2
222.	Zakopane	Zakopane	Kamienica Liestena, ul. Krupówki 28
223.	Zakopane	Zakopane	Kamienica Zwolińskich, ul. Krupówki 37
224.	Zakopane	Zakopane	Kamienica Mangła, ul. Krupówki 39
225.	Zakopane	Zakopane	Kamienica Cukrów, ul. Krupówki 43
226.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Szarotka</i> , ul. Nowotarska 45c
227.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Limba</i> , ul. Ogrodowa 8
228.	Zakopane	Zakopane	Pensjonat <i>U Brzechwy</i> , ul. Piłsudskiego 26
229.	Zakopane	Zakopane	<i>Księżówka I</i> , ul. Przewodników Tatrzańskich 2

230.	Zakopane	Zakopane	Księżówka II, ul. Przewodników Tatrzańskich 2
231.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Strążyska</i> , ul. Strążyska 8
232.	Zakopane	Zakopane	Pensjonat <i>Jasny Pałac</i> , ul. Tetmajera 24
233.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Schodnica</i> , ul. Ubocz 1
234.	Zakopane	Zakopane	Zespół willi <i>Budrysówka</i> , Ubocz 5
235.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Goplana</i> , ul. Zamojskiego 26
236.	Zakopane	Zakopane	Willa <i>Snopków</i> , ul. Za Strugiem 38
Powiat wadowicki			
237.	Chocznia	Wadowice	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
238.	Gierałtowiec	Wieprz	Kościół pw. św. Michała Archanioła
239.	Izdebnik	Lanckorona	Kościół pw. św. Małgorzaty
240.	Jaroszowice	Wadowice	Kościół pw. św. Izydora
241.	Klecza Dolna	Wadowice	Kościół pw. św. Wawrzyńca
242.	Łękawica	Stryśzów	Kościół pw. św. Józefa
243.	Ponikiew	Wadowice	Kościół pw. św. Aleksego
244.	Wieprz	Wieprz	Kościół pw. Wszystkich Świętych
245.	Zakrzów	Stryśzów	Kościół pw. św. Anny
Powiat wielicki			
246.	Brzezie	Kłaj	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego
247.	Gdów	Gdów	Plebania <i>Wikaryjka</i> przy kościele pw. Narodzenia NMP
248.	Łęzkowice	Kłaj	Kościół pw. NSPJ
249.	Wola Batorska	Niepołomice	Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy
250.	Zabierzów Bocheński	Niepołomice	Kościół pw. Opieki NMP
Powiat Kraków			
251.	Kraków	Kraków	Kościół pw. św. Kazimierza, ul. Grzegórzecka 78
252.	Kraków	Kraków	Kościół pw. św. Marii Magdaleny w Kosocicach
253.	Kraków	Kraków	Kościół pw. MB Częstochowskiej w Olszanic
254.	Kraków	Kraków	Kościół pw. MB Dobrej Rady i św. Józefa Oblubieńca
255.	Kraków	Kraków	Kościół pw. NSPJ
256.	Kraków	Kraków	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego we Wróblowicach
257.	Kraków	Kraków	Zespół klasztorny OO. Pijarów na Olszy – budynek liceum
258.	Kraków	Kraków	Zespół klasztorny OO. Salezjanów
259.	Kraków	Kraków	Zespół klasztorny Zmartwychwstańców
260.	Kraków	Kraków	Kaplica św. św. Piotra i Pawła
261.	Kraków	Kraków	Seminarium Duchowne <i>Częstochowskie</i> , ul. Bernardyńska 3-6
262.	Kraków	Kraków	Seminarium <i>Śląskie</i> , al. Mickiewicza 3
263.	Kraków	Kraków	Zakład Wychowawczy Sierot Żydowskich – internat dla uczniów rzemieślniczych, ul. Bonerowska 10
264.	Kraków	Kraków	Akademia Górniczo-Hutnicza, al. Mickiewicza 30
265.	Kraków	Kraków	Szkoła Przemysłowa <i>Żeńska</i> , ul. Syrokomli 21
266.	Kraków	Kraków	Szkoła św. Jadwigi, ul. Loretańska 16/19
267.	Kraków	Kraków	Bursa Akademicka, ul. Garbarska 7a
268.	Kraków	Kraków	Dom Celny, ul. Stradomska 17
269.	Kraków	Kraków	Hala turbin elektrowni miejskiej, ul. św. Wawrzyńca 19
270.	Kraków	Kraków	Cygarfabryka, ul. Dolnych Młynów 8/10
271.	Kraków	Kraków	Pierwsza Małopolska Fabryka Naczyń Emaliowanych i Wyrobów Blaszanych <i>Rekord</i> , ul. Lipowa 4
272.	Kraków	Kraków	Kuźnia, ul. Pod Strzechą 2

1.3 Planowane rezerwy przyrody, parki krajobrazowe i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

Formami ochrony przyrody – zgodnie ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody³³⁸ – jest utworzenie rezerwatu przyrody, parku krajobrazowego i obszaru chronionego krajobrazu. Dla wzmocnienia ochrony przyrody i naturalnego krajobrazu w regionie planowane jest objęcie jeszcze większych obszarów, poza już istniejącymi, ustawowym obowiązkiem ochrony. To tereny, które w skali województwa wyróżniają się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi, które zachowały się w stanie naturalnym lub mało zmienionym.

Inicjatywa i odpowiedzialność w zakresie: tworzenia rezerwatów przyrody – należy do regionalnego dyrektora ochrony środowiska i właścicieli obszarów, które mają być objęte ochroną, utworzenia parku krajobrazowego – do sejmiku województwa działającego we współpracy z właściwymi miejscowo radami gmin, na terenie których planowane jest wprowadzenie takiej formy ochrony przyrody, oraz z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska, ustanowienia zespołu przyrodniczo-krajobrazowego – do rady gminy realizującej działania w uzgodnieniu z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Tabela 58

Planowane rezerwaty przyrody ³³⁹		
Lp.	Nazwa rezerwatu	Gmina
1	Kalina – Lisiniec	Raławice
2	Góra Stołowa	Klucze
3	Ostrysz	Trzyciąż
4	Puszcza Dulowska	Trzebinia
5	Jodła w Trzyciążu	Trzyciąż

Tabela 59

Planowane parki krajobrazowe ³⁴⁰	
Lp.	Nazwa / Obszar
1	Łososińsko-Żegociński Park Krajobrazowy
2	Na terenie powiatu bocheńskiego (Gmina Lipnica Murowana)
3	Na terenie powiatu brzeskiego (Gmina Iwkowa)
4	Na terenie powiatu limanowskiego (Gminy Limanowa, Żegocina, Laskowa, Trzciana)

Tabela 60

Proponowane zespoły przyrodniczo-krajobrazowe ³⁴¹			
Lp.	Obszar	Miejscowość	Gmina
1	Potok Doliny	Rzyki	Andrychów
2	Park Przypałacowy w Borku	Borek	Chełmek
3	Kalwaria Zebrzydowska wraz z Lanckoroną	Lanckorona	Lanckorona
4	Carchel	Krzeszów	Stryszawa
5	Leskowiec	Rzyki, Tarnawa, Ponikiew	Stryszawa, Zembrzyce
6	Dolina Skawy nad Zatorem	Zator	Zator
7	Skawica	Skawica	Zawoja
8	Dolina Sztoly	-	Bukowno, Olkusz
9	Wierzchowina Jurajska	Kolonia Wschodnia i Czołowa	Jerzmanowice-Przegonia
10	Wierzchowina Jurajska	Kolonia Zachodnia i Stara Wieś	Jerzmanowice-Przegonia
11	Dolina Wodąca	-	Wolbrom

³³⁸ Art. 6, ust. 1, ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880).

³³⁹ Stan na wrzesień 2013 r., projekt *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego, Część czwarta, Zestawienia i wykazy informacyjne*, 2013, s. 312.

³⁴⁰ Tamże, s. 312.

³⁴¹ Tamże, s. 313.

1.4 Obiekty z obszaru województwa małopolskiego typowane do Czerwonej Księgi Krajobrazu Polski

Zapisy *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, dotyczące wprowadzenia gospodarowania krajobrazem zgodnie z wytycznymi *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, zobowiązują do dbałości o przestrzenie krajobrazowe, przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju, szczególną ochronę widoków oraz do podjęcia działań w celu opracowania list – krajowej i regionalnej – krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, będących podstawą identyfikacji przestrzeni oraz promocji Polski i jej regionów³⁴².

Jakość i skala występowania krajobrazów pięknych uznane zostały za podstawowe założenia wyboru i dokumentowania postaci i walorów krajobrazowych w *Czerwonej Księdze Krajobrazu Polski*. Wybór krajobrazów oparty został o *reprezentatywność i kryteria typowania* obejmujące: wartości estetyczne (stopień atrakcyjności), częstotliwość występowania oraz stan zachowania. Dążenie do posiadania ogólnokrajowej, regionalnej i lokalnej ewidencji i kwalifikacji polskich krajobrazów – w sytuacji chaosu przestrzennego – jest kolejną formą i statusem ochrony krajobrazu, dającym szansę zapewnienia troski o zachowanie wartości i atrakcyjności lokalnego krajobrazu przyrodniczego i kulturowego³⁴³.

Czerwona Księga Krajobrazu Polski powinna przyczynić się – poza uznaniem przestrzeni krajobrazowej za wyróżniającą się w skali ponadkrajowej, krajowej i regionalnej – do upowszechnienia listy krajobrazów zagrożonych³⁴⁴. Brak jednak regulacji w zakresie wskazania podmiotów odpowiedzialnych za podjęcie działań na rzecz opracowania takiego dokumentu i wspierania tego rodzaju ochrony dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Tabela 61

Obiekty z obszaru województwa małopolskiego typowane do Czerwonej Księgi Krajobrazu Polski ³⁴⁵		
Lp.	Miejscowość / miejsce	Obszar / obiekt
Ranga 1 – ponadkrajowa		
1	Dębno Podhalańskie	Kościół pw. św. Michała Archanioła
2	Kalwaria Zebrzydowska	Zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy
3	Kraków	Wzgórze Wawelskie z Okołem, Stare Miasto z Plantami, Kazimierz, Błonia, Las Wolski i Kopiec Kościuszki, socrealistyczne centrum Nowej Huty
4	Oświęcim-Brzezinka	Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny (1940-1945)
5	Pieniński Park Narodowy	Przełom Dunajca, Sokolica, Trzy Korony
6	Tatrzński Park Narodowy	Dolina Kościeliska, Dolina Pięciu Stawów, Morskie Oko, Rusinowa Polana
7	Wieliczka	Kopalnia soli
8	Wiśnicko-Lipnicki Park Krajobrazowy	Lipnica Murowana: zespół staromiejski z rynkiem, kościół pw. św. Andrzeja Apostoła, kościół cmentarny pw. św. Leonarda, dwór Ledóchowskich
9	Zespół Jurajskich Park Krajobrazowy	Klasztor OO. Benedyktynów w Tyńcu, klasztor OO. Kamedułów na Bielanych
10	Chochółów ³⁴⁶	Historyczna zabudowa wsi
11	Gorlice ³⁴⁷	Zespół cmentarzy wojennych
12	Stary Sącz ³⁴⁸	Układ urbanistyczny, klasztor SS. Klarysek
Ranga 2 – krajowa³⁴⁹		

³⁴² *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, s. 127.

³⁴³ *Czerwona Księga Krajobrazu Polski*, Janota-Baranowska M., Marcinek R., Myczkowski Z., Wydawnictwo PK; 2007 r., http://suw.biblos.pk.edu.pl/resources/i3/i7/i7/r377/JanotaBaranowskaM_CzerwonaKsiega.pdf, s.44-45.

³⁴⁴ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, s. 127.

³⁴⁵ Na podstawie: *Czerwona Księga Krajobrazu Polski*, Janota-Baranowska M., Marcinek R., Myczkowski Z., Wydawnictwo PK; 2007 r., <http://suw.biblos.pk.edu.pl>; za projektem *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego, Część czwarta, Zestawienia i wykazy informacyjne*, 2013, s. 323-326.

³⁴⁶ Historyczna zabudowa wsi w Chochółowie uznana została w opracowaniu *Czerwona Księga Krajobrazu Polski* (jw.) wartością krajową (ranga 2), Wojewódzki Konserwator Zabytków proponuje uznanie wartości tej zabudowy w skali ponadkrajowej (ranga 1).

³⁴⁷ Zespół cmentarzy wojennych w Gorlicach uznany został w opracowaniu *Czerwona Księga Krajobrazu Polski* (jw.) wartością krajową (ranga 2), Wojewódzki Konserwator Zabytków proponuje uznanie wartości tego zespołu w skali ponadkrajowej (ranga 1).

³⁴⁸ Układ urbanistyczny Starego Sącza uznany został w opracowaniu *Czerwona Księga Krajobrazu Polski* (jw.) wartością krajową (ranga 2), Wojewódzki Konserwator Zabytków proponuje uznanie wartości tego zespołu w skali ponadkrajowej (ranga 1).

1	Biecz ³⁵⁰	Układ urbanistyczny z ratuszem i kolegiatą
2	Binarowa	Kościół pw. św. Michała Archanioła
3	Krynica-Zdrój	Zabudowa uzdrowska
4	Ojcowski Park Narodowy	Dolina Prądnika, Grodzisko, Pieskowa Skała, Ojców
5	Owczary	Cerkiew pw. Opieki Bogurodzicy
6	Raławice	Pole bitwy z 1794 r.
7	Sękowa	Kościół pw. św. św. Filipa i Jakuba
Ranga 3 – regionalna		
1	Babiogórski Park Narodowy	Masyw Babiej Góry, Diablak
2	Bartne	Krajobraz osiedleńczy w górach, cerkiew pw. św. św. Kosmy i Damiana
3	Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy	Pasma wzgórz
4	Dębno	Zamek
5	Gorczański Park Narodowy	Dolina Kamienicy, polany regłowe
6	Grybów	Układ urbanistyczny z kościołem pw. św. Katarzyny
7	Igołomia	Rezerwat archeologiczny i zespół pałacowo-parkowy na skraju pradoliny Wisły
8	Kotlina Orawsko- Nowotarska	Kotlina, torfowiska
9	Kraków	Cmentarz Rakowicki
10	Kraków	Krzemionki z kopcem Krakusa
11	Kwiatoń	Cerkiew pw. św. Paraskewy
12	Lanckorona	Drewniana zabudowa centrum
13	Miechów	Zespół klasztorny Bożogrobców
14	Mogilany	Zespół dworsko-parkowy
15	Naszacowice	Obszar archeologiczny i krajobraz osiedleńczy – rezerwat archeologiczny
16	Niedzica-Czorsztyn	Układ dwóch zamków rozdzielonych taflą sztucznego zbiornika wodnego
17	Niepołomice	Układ urbanistyczny z zamkiem
18	Nowy Wiśnicz	Krajobraz osiedleńczy pogórza: zamek i miasteczko, dawny klasztor karmelitański
19	Orawka	Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
20	Popradzki Park Krajobrazowy	Pasma Radziejowej i Jaworzyny Krynickiej, dolina Popradu
21	Poznachowice	Obszar archeologiczny i krajobraz osiedleńczy – rezerwat archeologiczny
22	Przełom Białki pod Krempachami	Odcinek przełomowej doliny Białki długości 150 m, która obramowana jest dwoma wapiennymi skałkami: Kramicą i Obłazową
23	Rynias	Krajobraz pasterski, polana, szalasy
24	Spisz	Krajobraz osiedleńczy
25	Szalowa	Kościół pw. św. Michała Archanioła
26	Szczawnica	Centrum uzdrowiska – pl. Dietla
27	Szczyrzyc	Zespół klasztorny OO. Cystersów
28	Tarnów	Zespół Starego Miasta
29	Wąwóz Homole	Wąwóz skalny w Małych Pieninach z licznymi osobliwościami przyrody
30	Wygiełzów	Nadwiślański Park Etnograficzny i zamek Lipowiec
31	Zakopane	Cmentarz na Pęksowym Brzyzku
32	Zakopane	Styl zakopiański
33	Zakopane	Rów Podtatrzański, widok z Gubałówki
34	Zubrzyca Górna	Orawski Park Etnograficzny

1.5 Proponowane parki kulturowe

Wiele obszarów w Małopolsce, wyróżniających się krajobrazowo i pod względem ilości i jakości istniejących zabytków nieruchomych, charakterystycznych dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej, zasługuje na objęcie kompleksową ochroną krajobrazu kulturowego w formie zintegrowanej – parku kulturowego. Zgodnie z diagnozą, opracowaną w 2012 roku na potrzeby prac

³⁴⁹ Dr Zbigniew Beiersdorf proponuje do rangi krajowej dopisać także zespół zabudowań Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie (ul. Piłsudskiego 27), wraz z historycznym boiskiem – najstarszym zachowanym placem sportowym w kraju.

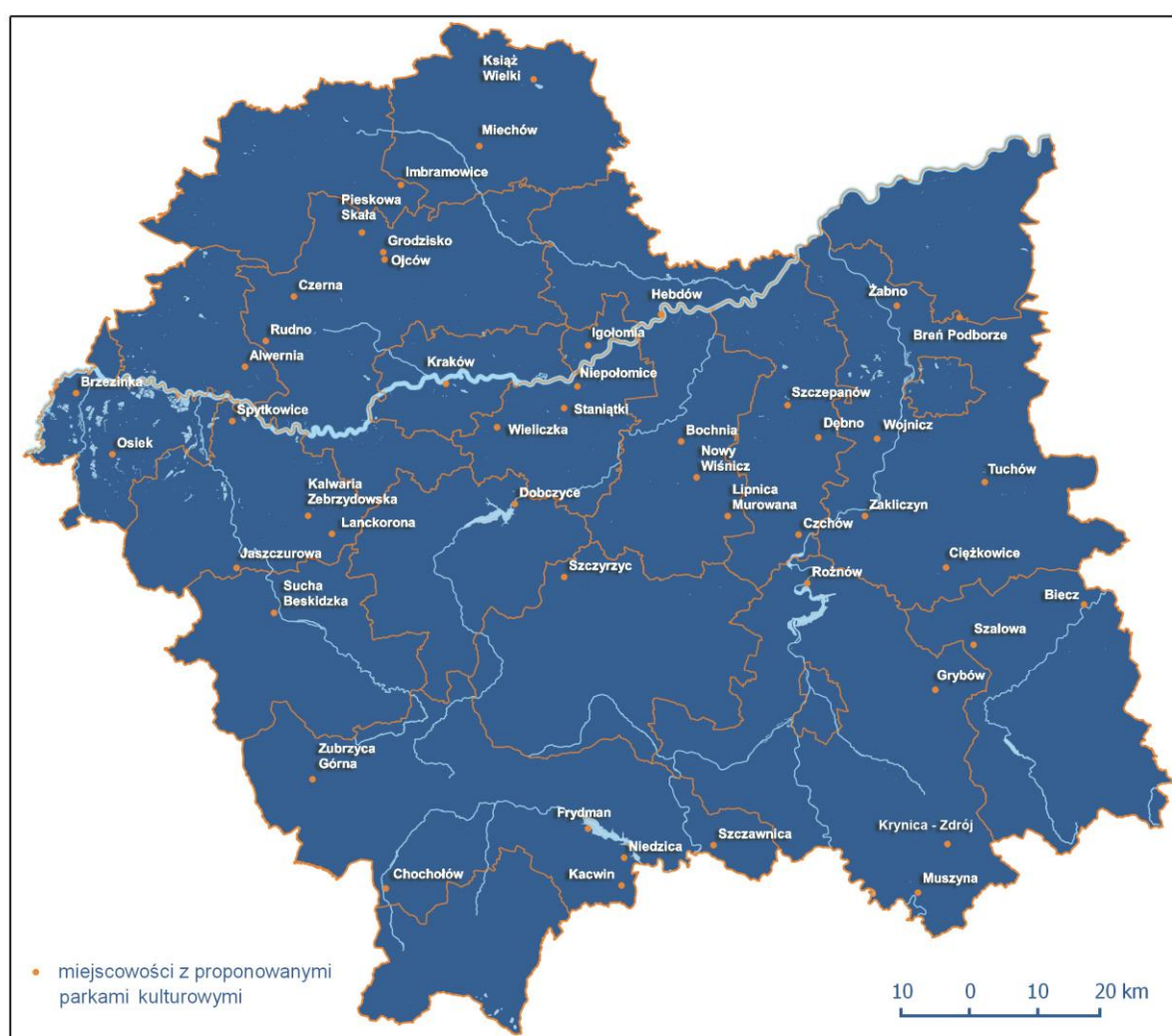
³⁵⁰ Układ urbanistyczny Bieczyń w Gorlicach uznany został w opracowaniu *Czerwona Księga Krajobrazu Polski* (jw.) wartością regionalną (ranga 3), Wojewódzki Konserwator Zabytków proponuje uznanie wartości tego zespołu w skali krajowej (ranga 2).

nad nowym planem zagospodarowania przestrzennego województwa, do utworzenia parków kulturowych w regionie kwalifikuje się nadal – w pierwszej kolejności – 56 miejsc rozlokowanych w całej przestrzeni województwa małopolskiego³⁵¹ oraz dodatkowo 3 nowe obszary wskazane na terenie Miasta Krakowa. Priorytetem w tworzeniu parków kulturowych powinny być objęte miejsca położone w zasięgu tzw. obszarów funkcjonalnych – *obszarów ochrony krajobrazu kulturowego i dziedzictwa kulturowego*³⁵².

Utworzenie parku kulturowego jest jedną z form prawnej ochrony zabytków, które usytuowane są w jego granicach. Najwięcej proponowanych do utworzenia parków kulturowych w Małopolsce lokowanych jest w subregionie centralnym, określanym jako Krakowski Obszar Metropolitalny – aż 28 parków (47,46% wskazanych), z czego tylko 3 położone poza obszarami funkcjonalnymi. W pozostałych subregionach zalecane jest utworzenie przez gminy pomiędzy 7 a 9 obszarów chronionych jako parki kulturowe.

Inicjatywa i odpowiedzialność w tym zakresie przynależy do jednostek samorządu terytorialnego – gmin i związków gmin, na terenie których park kulturowy ma być utworzony, podejmujących działania we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Mapa 9 – Miejscowości, w których proponuje się utworzenie parków kulturowych

³⁵¹ Podobną ilość proponowanych parków kulturowych wskazywał ciągle obowiązujący *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego* (uchwała Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r.).

³⁵² Arvay-Podhalańska E., Rozenau-Rybowicz A., Podhalański B., *Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Problematyka dziedzictwa kulturowego i jego ochrony*, 2012, s. 23.

Tabela 62

Zestawienie proponowanych parków kulturowych w Małopolsce – w podziale na subregiony ³⁵³			
Lp.	Miejscowość	Gmina	Przedmiot ochrony
Krakowski Obszar Metropolitalny³⁵⁴			
Parki kulturowe w wyznaczonych obszarach funkcjonalnych³⁵⁵			
1	Kraków	Kraków	<i>Wzgórze Świętej Bronisławy</i> – okolice kopca Kościuszki i fortu <i>Kościuszko</i> – Al. Waszyngtona wraz z dziełami obronnymi przy ul. Hofmana / Spadzistej po osiedle na Salwatorze
2	Kraków	Kraków	<i>Lotnisko</i> – obszar Muzeum Lotnictwa Polskiego
3	Kraków	Kraków	<i>Krzemionki Podgórskie</i> – grzbiet Krzemionek z kościółkiem i fortem św. Benedykta, Park Bednarskiego, kopiec Krakusa, a także kamieniołom Liban, obszar obozu koncentracyjnego Płaszów i lasek Bonarka z przyległym rezerwatem przyrody i prochowniami poaustriackimi
4	Kraków	Kraków	<i>Rajsko-Kosocice</i> – najważniejszy fragment miejsca II bitwy o Kraków w 1914 r. – obejmuje fort Rajsko z przyległymi bateriami, zespół fortów w Kosocicach oraz (poza granicami miasta) lasek <i>Możdżyny</i> z zachowanymi umocnieniami polowymi z 1914 r.
5	Kraków	Kraków	<i>Skotniki-Bodzów</i> – atrakcyjny obszar o wybitnych walorach ekspozycyjnych i przyrodniczych z fortami Sidzina, Skotniki, Winnica oraz ruiną fortu Bodzów
6	Kraków	Kraków	<i>Skala</i> – obejmuje część Lasku Wolskiego oraz teren na zachód od niego z wybitnymi dziełami architektury obronnej: forty Skala, Krępak i Olszanica oraz bateriami w Lesie Wolskim i przy klasztorze na Bielanych
7	Kraków	Kraków	<i>Mydlniki-Tonie</i> – atrakcyjny obszar z fortami Mydlniki, Bronowice Małe, Pasternik, ruiną fortu Podchruście oraz fort Tonie, wraz z bateriami sprzężonymi i zielenią maskującą
8	Kraków	Kraków	<i>Fort Dłubnia</i> – obszar od fortu Krzesławice po fort Dłubnia wraz z północnym zboczem opadającym ku Zesławicom
9	Kraków	Kraków	<i>Tynec</i> – teren Opactwa Benedyktynów i doliny Wisły oraz wzgórze na zachód od klasztoru
10	Kraków	Kraków	<i>Kazimierz – Stradom z Bulwarami Wisły</i> – obszar Kazimierza ze Stradomem wraz z historycznymi przedmieściami, Cmentarz Żydowski, Bulwary Wisły: Czerwieński, Inflancki, Kurlandzki, Poleski, północną część Bulwaru Wołyńskiego
11	Kraków	Kraków	<i>Stare Podgórze z Krzemionkami³⁵⁶</i> – obszar obejmujący dawne poaustriackie miasto Podgórze wraz z południową częścią Bulwaru Wołyńskiego oraz Bulwar Podolski i Krzemionki Podgórskie
12	Kraków ³⁵⁷	Kraków	<i>Stara Nowa Huta</i> – dawne miasto Nowa Huta, zachowane fragmenty tradycyjnych układów wiejskich podkrakowskich wsi: Krzesławice i Mogiła, tereny Zalewu Nowohuckiego, Łąki Nowohuckie, część dawnego kombinatu metalurgicznego – jako wyjątkowego w skali kraju dziedzictwa techniki
13	Bochnia	Bochnia	Historyczny układ urbanistyczny miasta z rynkiem i zabudową przyrynkową wraz z zabudową przy ulicach wychodzących z rynku oraz zabytkową kopalnią soli
14	Czerna	Krzeszowice	Klasztor OO. Karmelitów Bosych w Czernej wraz z parkowo-krajobrazowym założeniem Wielkiej Klauzury i Doliną Eliaszkówki oraz zabytkowe centrum Krzeszowic z parkiem zdrojowym, zabudową uzdrowiskową, neogotyckim kościołem i zespołem pałacowo-parkowym wraz z

³⁵³ Stan na wrzesień 2013 r., projekt *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego, Część czwarta, Zestawienia i wykazy informacyjne*, 2013, s. 315-317.

³⁵⁴ Nazwy subregionów podane zgodnie ze *Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*.

³⁵⁵ Opracowanie obszarów funkcjonalnych: Arvay-Podhalańska E., Rozenau-Rybowicz A., Podhalański B., *Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Problematyka dziedzictwa kulturowego i jego ochrony*, 2012, s. 13-16.

³⁵⁶ Ten park obejmuje większy teren niż park kulturowy pn. *Krzemionki Podgórskie* (pkt 3).

³⁵⁷ Dr Zbigniew Beiersdorf proponuje uzupełnić listę proponowanych do utworzenia parków kulturowych w Krakowie o zespół szpitalno-parkowy (miasto-ogród) w Kobierzynie.

			folwarkami na terenie miasta, zespół leśny z Bramą Zwierzyniecką
15	Dobczyce	Dobczyce	Zamek wraz z obszarem starego miasta oraz tradycyjną zabudową nowego miasta
16	Książ Wielki	Książ Wielki	Historyczny zespół zabudowy: miasteczko, pałac na Mirowie wraz z parkiem
17	Lipnica Murowana	Lipnica Murowana	Zabytkowy zespół miejski skupiony wokół rynku, z obszarami wokół kościołów i cmentarzem, zespół dworu Ledóchowskich
18	Miechów	Miechów	Zabytkowy zespół miejski skupiony wokół rynku, z obszarami wokół kościołów i cmentarzem
19	Niepołomice	Niepołomice	Zabytkowy zespół miejski skupiony wokół rynku, z obszarami wokół zamku, kościoła parafialnego i cmentarza
20	Nowy Wiśnicz	Nowy Wiśnicz	Zamek wraz z okalającymi go terenami i zespół miejski skupiony wokół rynku, dawny klasztor karmelicki
21	Ojców ³⁵⁸	Skała	Dolina Prądnika z zamkiem, dawnym uzdrowiskiem z parkiem, zabudową uzdrowiskową i zabudową tradycyjną oraz gospodarczą
22	Pieskowa Skała	Sułoszowa	Zespół zamku oraz otaczający go rozległy park – zwierzyniec, kompleks stawów i zabudowania podzamcza
23	Rudno	Krzyszowice	Wzgórze zamkowe wraz z ruinami oraz otaczający je bezpośrednio kompleks lasów i rozłóg pól
24	Staniątki	Niepołomice	Zespół klasztorny z pozostałościami stawów i pobliską zabudową tradycyjną oraz historyczny rozłóg pól w rolniczym krajobrazie otwartym, zapewniający ekspozycję klasztoru w kontekście Puszczy Niepołomickiej
25	Wieliczka	Wieliczka	Zespół kopalni soli oraz historyczny układ urbanistyczny z zamkiem Żupnym, zabudową miejską i przemysłową oraz kościołami i parkami miejskimi
Parki kulturowe poza istniejącymi obszarami funkcjonalnymi			
26	Hebdów	Nowe Brzesko	Zespół klasztorny OO. Norbertanów, obecnie Pijarów, wraz z częścią gospodarczo-folwarczną oraz obszary przyległe do zabudowy, obejmujące dolinę Wisły, decydujące o ekspozycji krajobrazowej klasztoru
27	Igołomia	Igołomia-Wawrzeńczyce	Zespół kościoła parafialnego, plebanii oraz kompleks pałacowo-parkowy wraz z folwarkiem i otwartym krajobrazem rolniczym doliny Wisły
28	Grodzisko	Skała	Zespół kościoła i pustelni bł. Salomei wraz z otoczeniem leśnym
Subregion tarnowski			
Parki kulturowe w wyznaczonych obszarach funkcjonalnych			
1	Ciężkowice	Ciężkowice	Historyczny układ urbanistyczny miasta z rynkiem i zabudową przyrynkową oraz zabudową przy ulicach wychodzących z rynku wraz z farą, cmentarzami wyznaniowymi i wojennymi
2	Czchów	Czchów	Wzgórze zamkowe oraz historyczny układ urbanistyczny miasta z rynkiem i zabudową przyrynkową, z zabudową przy ulicach wychodzących z rynku, wraz z farą, cmentarzami wyznaniowymi i wojennymi
3	Szczepanów	Brzesko	Historyczny układ przestrzenny wsi z placem rynkowym, zabudową tradycyjną oraz flankującymi zabudowę zespołami kościoła parafialnego i kaplicy św. Stanisława oraz cmentarz parafialny
4	Tuchów	Tuchów	Historyczny układ urbanistyczny z zespołem klasztoru OO. Redemptorystów, cmentarzami, zabudową tradycyjną i układem komunikacyjnym
5	Wojnicz	Wojnicz	Historyczny układ urbanistyczny, obejmujący rynek wraz z zabudową oraz kościoły, pałac i cmentarze wojenne
6	Zakliczyn	Zakliczyn	Historyczny układ urbanistyczny z zabytkami sakralnymi, cmentarzem, zabudową tradycyjną i układem przestrzennym
Parki kulturowe poza istniejącymi obszarami funkcjonalnymi			
7	Dębno	Dębno	Zamek wraz z obszarem parku oraz cmentarz z kaplicą i kościołem parafialny

³⁵⁸ Wojewódzki Konserwator Zabytków zaleca utworzenie jednego parku kulturowego obejmującego Ojców, Pieskową Skałę i Grodzisko (pkt 21 i 22).

8	Breń Podborze	Lisia Góra	Założenie krajobrazowe obejmujące teren pomiędzy Olesnem, Swarzewem, Podborzem i Dąbrówkami Breńskimi; park powinien obejmować zespoły dworsko-parkowe w Brniu i Oleśnie oraz aleje dębowo-lipowe, stawy, sady, dwie kolonie zabudowy tradycyjnej oraz tzw. <i>Okopy szwedzkie</i> ³⁵⁹
9	Żabno	Żabno	Historyczny układ urbanistyczny miasta z rynkiem i zabudową przyrynkową, z zabudową przy ulicach wychodzących z rynku, wraz z farą, cmentarzem i partią krajobrazu nadrzecznego
Subregion sądecki			
Parki kulturowe w wyznaczonych obszarach funkcjonalnych			
1	Biecz	Biecz	Historyczny układ urbanistyczny miasta z rynkiem i zabudową przyrynkową oraz zabudową przy ulicach wychodzących z rynku, wraz z farą, klasztorem OO. Reformatów, cmentarzami wyznaniowym i wojennym oraz szpitalem św. Jadwigi
2	Grybów	Grybów	Zespół sakralny z plebanią i ogrodem, dwór i kompleks zabudowy przyrynkowej z ratuszem i zabudową przylegających ulic
3	Krynica-Zdrój	Krynica-Zdrój	Historyczny zespół zabudowy uzdrowskiej z deptakiem, bulwarami Dietla i Parkiem Zdrojowym wraz z zespołem kościelnym i cmentarzem
4	Muszyna	Muszyna	Kompleks średniowiecznego układu urbanistycznego miasta wraz z zespołem sakralnym, wzgórze zamkowe oraz obiekty i zespoły zabudowy wzdłuż przyległych do centrum ulic, zajazd, zespół dawnego dworu i folwarku starościńskiego oraz dworzec kolejowy z towarzyszącym mu starodrzewem
5	Rożnów	Gródek n Dunajcem	Tereny wzgórza zamkowego i twierdzy bastionowej oraz zespołu pałacowego wraz z parkiem, a także kompleks kościoła parafialnego
Parki kulturowe poza istniejącymi obszarami funkcjonalnymi			
6	Szalowa	Łużna	Zespół sakralny drewnianego kościoła wraz z kaplicą, dzwonnica i cmentarzem
7	Szczyrzyc	Jodłownik	Kompleks klasztorny OO. Cystersów z kościołem, klasztorem z ogrodem i kaplicami, otoczony murem, spichlerz folwarczny z bramą, młynem i browarem
Subregion podhalański			
Parki kulturowe w wyznaczonych obszarach funkcjonalnych			
1	Chochotów	Czarny Dunajec	Zespół ruralistyczny, obejmujący obiekty budownictwa drewnianego oraz zespół kościelny
2	Frydman	Łapsze Niżne	Zabudowa wsi wraz z rozłogiem pól, zespół sakralny i zespół renesansowego kasztelu
3	Kacwin	Łapsze Niżne	Kompleks sakralny, układ ruralistyczny wraz z ciekim wodnym i usytuowanym nad nim tartakiem i młynem
4	Niedzica	Łapsze Niżne	Zespół wzgórza zamkowego z zamkiem oraz centralny fragment zabudowy z dominującym układem zespołu sakralnego, z kościołem parafialnym jako dominantą
5	Sucha Beskidzka	Sucha Beskidzka	Zespół zamkowo-folwarczno-parkowy oraz fragmenty dawnego układu urbanistycznego stanowiący wyraźną jedność
6	Szczawnica	Szczawnica	Kompleks historycznej zabudowy uzdrowskiej skoncentrowanej wokół placu Dietla (ulice Jana Wiktora, Zdrojowa, Szalaya), park Górny i Dolny oraz neogotycki kościół parafialny
7	Zubrzyca Górna	Jabłonka	Teren Muzeum – Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzyce Górnej
Małopolska Zachodnia			
Parki kulturowe w wyznaczonych obszarach funkcjonalnych			
1	Alwernia	Alwernia	Obszar wzgórza klasztornego wraz z zabudowaniami klasztorными, kościołem, zespołem gospodarczym, kapliczkami i figurami, przydrożnymi oraz układ urbanistyczny miasta z rynkiem i zabudową przyrynkową oraz zabudową przy ulicach wychodzących z rynku

³⁵⁹ Park w Brniu wymaga dużych działań rewitalizacyjnych, jest przykładem dawnego, wielkiego ogrodu francuskiego.

2	Brzezinka	Oświęcim	Zespół byłego Auschwitz-Birkenau, niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady (1940-1945)
3	Imbramowice	Trzyciąż	Zespół kościoła klasztornego wraz z kompleksem klasztoru SS. Norbertanek oraz kościół parafialny, cmentarz oraz układ ruralistyczny z kapliczkami i powiązaniem widokowymi i funkcjonalnymi z otwartym krajobrazem rolniczym
4	Kalwaria Zebrzydowska	Kalwaria Zebrzydowska	Kompleks sakralno-krajobrazowy na górze Żar po dolinę Cedronu
5	Lanckorona	Lanckorona	Historyczny zespół zabudowy z ryneczkiem i uliczkami wraz z zespołem kościelnym i cmentarzem
6	Szczurowa	Mucharz	Historyczny układ zabudowy oraz związany z nią łąkowy rozłóg pól zapewniający ekspozycję krajobrazową miejscowości
Parki kulturowe poza istniejącymi obszarami funkcjonalnymi			
7	Osiek	Osiek	Kompleks sakralny z cmentarzem oraz zespół pałacowo-parkowy
8	Spytkowice	Spytkowice	Historyczna zabudowa wiejska z placem centralnym i lokalną dominantą kościoła parafialnego, plebanii i cmentarzem oraz zespół zamku z towarzyszącą mu zielenią

1.6 Planowane szlaki kulturowe i turystyczne

W Małopolsce wytyczonych jest już wiele szlaków kulturowych, turystycznych, tras tematycznych oraz miejskich. Każdy z nich ma swojego operatora. W kolejnych latach planowana jest aktywizacja i aktualizacja³⁶⁰ istniejących szlaków oraz utworzenie kilku kolejnych, w tym także tras biegowych i narciarskich, które mogą przyczynić się do dalszego rozwoju turystyki kulturowej w regionie. W grupie projektowanych tras zwiedzania Małopolski – przeznaczonych dla turystów i mieszkańców województwa – dominują trasy rowerowe, prowadzące dolinami głównych rzek, dolin i zboczami gór.

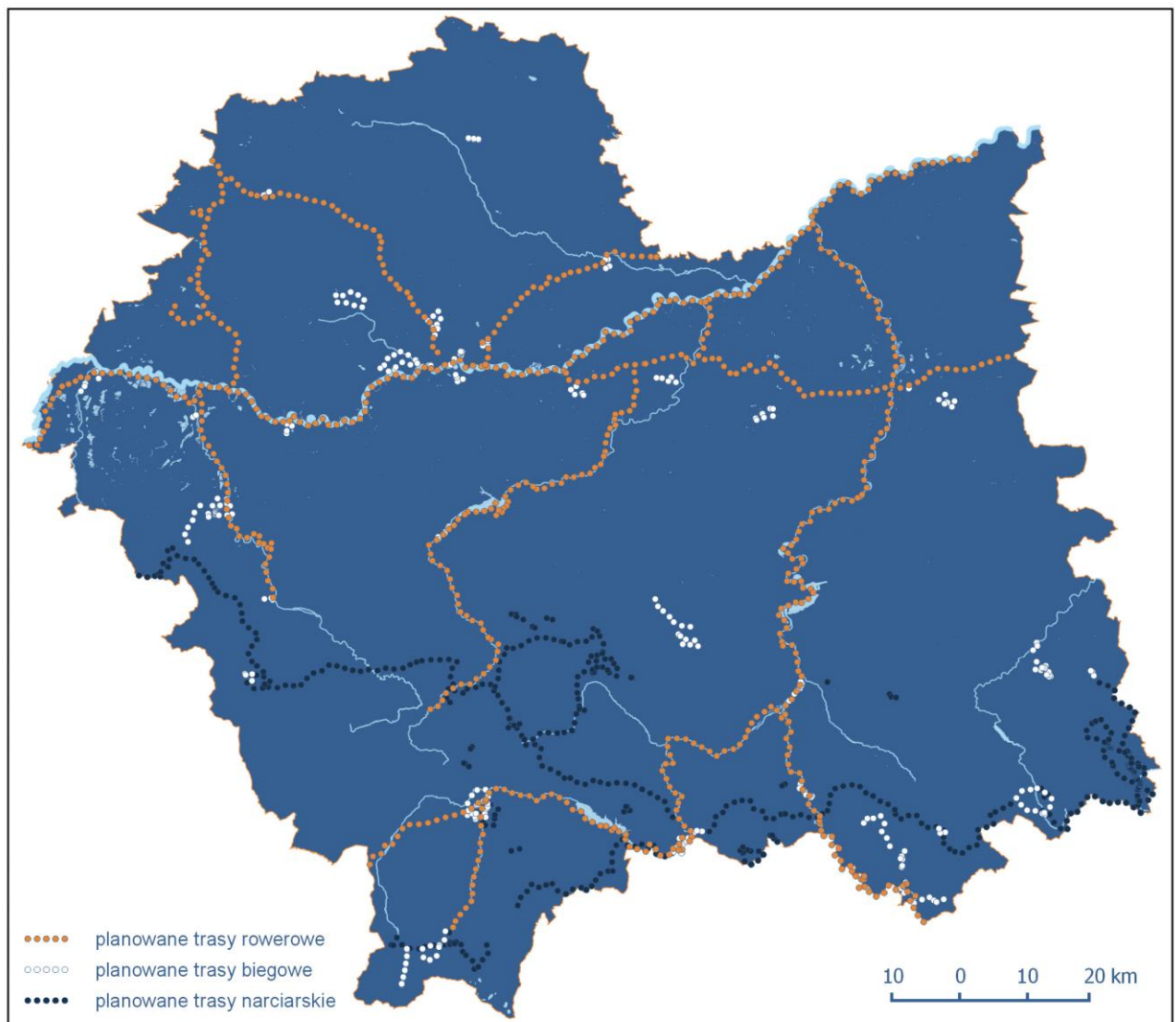
Tabela 63

Planowane szlaki kulturowe i turystyczne ³⁶¹	
Lp.	Nazwa szlaku
1	Małopolskie Szlaki Techniki
2	Małopolski Szlak Wód Mineralnych
3	Szlak Konfederacji Barskiej
4	Trasa VeloDunajec (doliną rzeki Dunajec) – trasa rowerowa
5	Trasa VeloRaba (doliną rzeki Raby) – trasa rowerowa
6	Trasa VeloSkawa (doliną rzeki Skawy) – trasa rowerowa
7	Trasa VeloPrądnik (doliną rzeki Prądnik) – trasa rowerowa
8	Trasa EuroVelo 4 – trasa rowerowa
9	Trasa EuroVelo 11 – trasa rowerowa
10	Wiślana Trasa Rowerowa

³⁶⁰ Zalecane są drobne korekty istniejących szlaków, głównie rozszerzenia związane z ujęciem nowych obiektów na szlaku, np. Wojewódzki Konserwator Zabytków proponuje włączenie do Szlaku Architektury Drewnianej kaplicy z XVII w. w Dalewicach (rozpoczyna się jej kompleksowa konserwacja).

³⁶¹ Poza wymienionymi trasami rowerowymi rozważa się także utworzenie innych tego typu szlaków, m.in. Trasę VeloBeskid, VeloTatra, VeloRopa, VeloKrynica, VeloPogórze, VeloRudawa, VeloJura.

Mapa 10 – Planowane trasy rowerowe, biegowe i narciarskie

IX. Źródła finansowania Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017

Tabela 64

Źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w regionie w latach 2014-2017		
Lp.	Źródło finansowania	Przedmiot finansowania
I. Budżet państwa		
1.	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	<ul style="list-style-type: none"> • Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. <i>Dziedzictwo kulturowe</i> – którego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program ten składa się z następujących priorytetów: <ul style="list-style-type: none"> - <u>Ochrona zabytków</u> – celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne; o dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie (o dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami); - <u>Wspieranie działań muzealnych</u> – celem priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne; - <u>Kultura ludowa</u> – celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne; - <u>Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą</u> – celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; archiwa państwowe; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne; - <u>Ochrona zabytków archeologicznych</u> – celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą; - <u>Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego</u> – celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych,

		<p>bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysku, lub uczelni publicznych; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, uczelnie publiczne.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. <i>Kolekcje</i>, priorytet <i>Kolekcje muzealne</i> – którego celem jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej; o dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się państwowe i samorządowe instytucje kultury, będące muzeami wpisanymi do Państwowego Rejestru Muzeów. • Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. <i>Rozwój infrastruktury kultury</i> – którego celem jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury. Program ten składa się z następujących priorytetów: <ul style="list-style-type: none"> - <i>Infrastruktura kultury</i> – celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury, państwowe instytucje kultury, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne; - <i>Infrastruktura szkolnictwa artystycznego</i> – celem priorytetu jest zapewnienie optymalnych warunków dla procesu kształcenia artystycznego poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury szkół, placówek i uczelni artystycznych; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: uczelnie artystyczne, publiczne szkoły artystyczne prowadzące samodzielną księgowość, niepubliczne szkoły artystyczne prowadzące samodzielną księgowość, jednostki samorządu terytorialnego – wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nie prowadzących samodzielnej księgowości, podmioty będące organami prowadzącymi niepubliczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nie prowadzących samodzielnej księgowości, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, wyłącznie jako organy prowadzące szkoły artystyczne, placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom szkół artystycznych w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania, placówki doskonalenia nauczycieli szkół artystycznych. - <i>Infrastruktura domów kultury</i> – celem priorytetu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury; o dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: 1. domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego), 2. jednostki samorządu terytorialnego – wyłącznie jako organy prowadzące dla podmiotów, o których mowa w punkcie 1. • Dotacje podmiotowe dla narodowych instytucji kultury.
2.	Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa ³⁶²	<p>Dysponentem środków NFRZK jest Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. Dotacje celowe wspierają i uzupełniają działania właścicieli lub posiadaczy zabytków w zakresie konserwacji, restauracji i robót budowlanych prowadzonych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości, położonych w granicach administracyjnych miasta Krakowa, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru wpisanego w 1978 r. na Listę UNESCO i obszaru uznanego za pomnik historii w 1994 r. Dotacja może być przyznana każdemu, kto posiada tytuł prawny do obiektu wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego, stosunku zobowiązaniowego lub prawa do dysponowania grobem.</p>

³⁶² Planowane są zmiany w funkcjonowaniu Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, w tym także zmniejszenie środków przeznaczanych na ten cel z budżetu Kancelarii Prezydenta RP. Możliwe jest to, że w budżecie państwa wyodrębniony zostanie fundusz przeznaczający na miasta historyczne.

3.	Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego – z wyłączeniem administracyjnego obszaru miasta Krakowa – posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. MWKZ udziela dotacji celowych tylko podmiotom niezaliczanym do sektora finansów publicznych, wyklucza jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, nie przekazuje też wsparcia na zadania finansowane z innych publicznych środków.
4.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są na remonty i konserwacje zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym, w zakresie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej). Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są: osoby prawne Kościoła Katolickiego, osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych, osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.
5.	Ministerstwo Środowiska – państwowe osoby prawne – Parki Narodowe	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie Parków Narodowych. • Wydatki na ochronę krajobrazu kulturowego.

II. Województwo Małopolskie

6.	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych zabytków wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego, w ramach konkursu pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i>. • Wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przydrożnych kapliczek, położonych na terenie województwa małopolskiego, w ramach konkursu (dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego) pn. <i>Kapliczka</i>. • Utrzymanie i tworzenie infrastruktury szlaków turystycznych w regionie, aktywizacja Szlaku Architektury Drewnianej, budowa i rozwój produktów turystycznych Małopolski w ramach konkursu pn. <i>Małopolska Gościnna</i>. • Wspieranie przedsięwzięć obejmujących ochronę wartości małopolskiego (regionalnego i lokalnego) dziedzictwa kulturowego w ramach konkursu pn. <i>Mecenat Małopolski</i>. • Wydatki na działalność bieżącą i inwestycyjną regionalnych instytucji kultury, w szczególności muzeów, w tym przeznaczane na konserwację muzealiów. • Wydatki na działalność bieżącą i inwestycyjną innych regionalnych jednostek organizacyjnych (np. szpitali), w tym posiadających siedziby w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. • Wydatki na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane kapliczek przydrożnych lokowanych w pasach przydrogowych dróg wojewódzkich (stanowiących majątek samorządu województwa). • Promocja walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez system Nagród Województwa Małopolskiego, promocja turystyczna, m.in. poprzez Małopolski System Informacji Turystycznej.
----	---

III. Jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty)

7.	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych zabytków wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze gminy / powiatu, w ramach systemu dotacji i ogłaszanych konkursów. • Wydatki na działalność bieżącą i inwestycyjną dla gminnych i powiatowych instytucji kultury, w tym muzeów. • Wydatki na działalność bieżącą i inwestycyjną innych gminnych i powiatowych jednostek organizacyjnych (np. szpitali), w tym posiadających siedziby w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. • Wydatki na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane kapliczek przydrożnych i innych obiektów stanowiących majątek gminy lub powiatu.
----	--

- Promocja walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego, promocja turystyczna.

IV. Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej

8.	Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 ³⁶³	<ul style="list-style-type: none"> • Priorytet Inwestycyjny <u>6.3 Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego</u> – którego głównym celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączanie go w obieg gospodarczy, społeczny i kulturowy poprzez twórcze wykorzystywanie jego zasobów. W ramach tego priorytetu realizowane będą przedsięwzięcia z zakresu ochrony, rozwoju, udostępnienia i promocji zasobów dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - realizację prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, prac zabezpieczających przed zniszczeniem, prowadzonych przy zabytkach (wraz z ich otoczeniem) a także podejmowanie działań zmierzających do ochrony krajobrazu kulturowego, w tym realizowanych na terenie parków kulturowych; - dostosowywanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji gospodarczych i społecznych (m.in. turystycznych, kulturalnych), z jednoczesnym wprowadzeniem działalności pozwalającej na utrzymanie obiektu (tam gdzie to jest zasadne i możliwe); - udostępnianie i promocja dziedzictwa kulturowego regionu oraz oferty turystycznej opartej na zasobach tego dziedzictwa, w szczególności poprzez realizację projektów kulturalnych, artystycznych i interdyscyplinarnych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym oraz poprzez rozwój szlaków kulturowych. • Priorytet inwestycyjny <u>2.3 Wzmacnianie zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia</u>, którego głównym celem jest wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych do zwiększenia zakresu danych dostępnych w postaci cyfrowej oraz usprawnienia procesów wewnętrznych i sposobu świadczenia usług publicznych. W ramach tego priorytetu realizowane będą w szczególności dwie grupy operacji: <ul style="list-style-type: none"> - rozwój i udostępnianie zasobów gromadzonych przez instytucje sektora publicznego; - rozwój elektronicznej administracji oraz e-usług publicznych. <p>W obszarze dotyczącym rozwijania i udostępniania zasobów sektora publicznego, realizowane będą przedsięwzięcia służące zwiększeniu podaży zasobów sektora publicznego w postaci umożliwiającej ich ponowne wykorzystanie. Wsparciem objęte zostaną przede wszystkim projekty w obszarze danych gromadzonych przez instytucje sektora publicznego oraz zasobów kultury i dziedzictwa kulturowego. W tej grupie operacji realizowane będą w szczególności projekty związane z digitalizacją i udostępnianiem zasobów, tworzeniem i rozbudową repozytoriów cyfrowych, z uwzględnieniem budowy lub rozbudowy infrastruktury na potrzeby bezpiecznego przechowywania udostępnianych zasobów.</p>
9.	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (2014-2020) ³⁶⁴	<p>Oś priorytetowa VI: <i>Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego</i>, Priorytet Inwestycyjny 6.3 <i>Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego</i>, którego celem jest zachowania dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń.</p> <p>W ramach tego priorytetu wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, w tym znajdujących się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO i liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za pomniki historii.</p> <p>Przewiduje się również realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski.</p> <p>W ramach inwestycji odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego</p>

³⁶³ Projekt z dnia 21 listopada 2013 r., aktualny na dzień 23 stycznia 2014 r.

³⁶⁴ Projekt z dnia 8 stycznia 2014 r.

		wspierane będą projekty z zakresu ochrony, zachowania i udostępnienia, w tym turystycznego, zabytkowych obiektów o znaczeniu ponadregionalnym, dotyczące renowacji zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych i ich digitalizacji (w przypadkach kiedy została ujęta jako element projektu).
10.	Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014-2020 ³⁶⁵	Oś priorytetowa <i>II. E-Administracja i otwarty rząd</i> , Priorytet Inwestycyjny 2.3 <i>Wzmacnianie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia</i> . Cel szczegółowy 4: <i>Zwiększenie dostępności i wykorzystania informacji sektora publicznego</i> . W ramach tego celu finansowane będą działania zwiększające dostępność informacji sektora publicznego. W ramach działania finansowane będą projekty usprawniające podaż informacji sektora publicznego (ISP) poprzez: digitalizację informacji sektora publicznego, w szczególności zasobów kultury i nauki.
11.	Program Współpracy Transgranicznej Polska – Słowacja 2014-2020	Obecnie trwają prace nad założeniami programu. Wstępnie polsko-słowacka Grupa Robocza podjęła decyzję o wyborze celu tematycznego 6. <i>Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności i wykorzystywania zasobów</i> oraz priorytetu inwestycyjnego 6.3. <i>Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego</i> . Wszystkie wdrażane projekty muszą bezwarunkowo posiadać efekt transgraniczny i być realizowane w partnerstwie polsko-słowackim.
12.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 ³⁶⁶	Działanie VII.11 <i>Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich</i> – którego celem jest odbudowa i poprawa stanu dziedzictwa kulturowego wsi, w tym: tworzenie planów ochrony zabytkowych układów urbanistycznych wraz z zabudową oraz rewitalizacja lub rekultywacja tego obszaru lub obiektów zabytkowych.

V. Programy wspólnotowe

13.	Kreatywna Europa 2014-2020	<i>Kreatywna Europa (Creative Europe)</i> to zaplanowany na lata 2014-2020 program Komisji Europejskiej wspierający europejskie sektory kultury, filmu i kreatywne. <i>Kreatywna Europa</i> opiera się na sukcesie programów <i>Kultura i MEDIA</i> oraz doświadczeniach z nich wyniesionych. Sektor kultury i sektor audiowizualny korzystały z dofinansowania z tych programów przez ponad 20 lat. Nowy program obejmuje podprogram <i>Kultura</i> i podprogram <i>MEDIA</i> . Pierwszy ma zapewniać dofinansowanie sztuk widowiskowych i wizualnych, dziedzictwa i innych dziedzin, a drugi – kin i sektora audiowizualnego. Nowy komponent międzysektorowy umożliwi wspierania współpracy w zakresie polityki, środków przekrojowych oraz nowego instrumentu gwarancji finansowych, który zacznie obowiązywać od 2016 r. Zgodnie z założeniami strategii Europa 2020, program <i>Kreatywna Europa</i> ma inwestować w sektory kreatywne i kulturę, aby wzmacniać ich konkurencyjność i znacząco przyczyniać się do wzrostu gospodarczego, zatrudnienia, innowacji i spójności społecznej.
-----	-----------------------------------	--

VI. Inne

14.	Jednostki administracyjne kościołów i związków wyznaniowych	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie zabytkowych siedzib i własności jednostek administracyjnych kościołów i związków wyznaniowych. • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów jednostek administracyjnych kościołów i związków wyznaniowych. • Wydatki bieżące i inwestycyjne przeznaczane na konserwację muzealiów i zabytkowych kolekcji.
15.	Uczelnie wyższe	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie zabytkowych siedzib i własności uczelni wyższych. • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów uczelnianych i bibliotek. • Wydatki bieżące i inwestycyjne przeznaczane na konserwację muzealiów

³⁶⁵ Projekt z dnia 8 stycznia 2014 r.

³⁶⁶ Projekt z dnia 26 lipca 2013 r., aktualny na dzień 23 stycznia 2014 r.

		i zabytkowych kolekcji.
16.	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie zabytkowych siedzib i własności PTTK. • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów PTTK. • Wydatki bieżące i inwestycyjne przeznaczane na konserwację muzealiów i zabytkowych kolekcji. • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie szlaków turystycznych.
17.	Organizatorzy muzeów (osoby fizyczne i prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej)	<ul style="list-style-type: none"> • Wydatki bieżące i inwestycyjne na utrzymanie muzeów w/w organizatorów. • Wydatki bieżące i inwestycyjne przeznaczane na konserwację muzealiów i zabytkowych kolekcji.
18.	Prywatni właściciele zabytków	Wydatki ze środków prywatnych na zabytkowe nieruchomości i ruchomości (na własne mienie).

Tabela 65

Finansowanie zadań z zakresu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym w latach 2010-2013 oraz prognozowane finansowanie w latach 2014-2017 – dla województwa małopolskiego (w zł)									
Lp.	Źródło finansowania	Przeznaczenie	2010 rok	2011 rok	2012 rok	2013 rok	2014 rok	Orientacyjna prognoza na lata 2014-2017	Orientacyjna prognoza na jeden rok – na lata 2014-2017 (mediana)
1	Środki finansowe Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego przeznaczane dla województwa małopolskiego	Ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego; w ramach Programu Ministra Kultury i pn. <i>Dziedzictwa Narodowego, Priorytet Ochrona zabytków</i>	4 160 000	2 230 000	6 309 513	9 035 000	8 090 000 ³⁶⁷	23 800 000	5 950 000
2	Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa ³⁶⁸	Zabytki nieruchome lokowane na terenie administracyjnym Miasta Krakowa	42 469 694	42 507 372	42 331 924	39 857 548	30 000 000	120 000 000	30 000 000 ³⁶⁹
3	Budżet Wojewody Małopolskiego – środki będące w dyspozycji Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ³⁷⁰	Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków województwa małopolskiego	5 720 819	5 446 252	5 463 098	5 697 485	5 500 000	22 000 000	5 500 000

³⁶⁷ Stan na 31 stycznia 2014 r., dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

³⁶⁸ Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów za lata 2010-2013 oraz projekt planu budżetu na 2014 r.

³⁶⁹ Wartość zaniżona (nie stanowi średniej wydatków z lat 2010-2014), z powodu planowanych zmian w funkcjonowaniu Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

³⁷⁰ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, według planu jednostkowego dochodów i wydatków budżetowych z lat 2010-2013 oraz projekt planu budżetu na 2014 r.

4	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny ³⁷¹	Dotacje na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej	88 336 000	89 185 000	94 374 000	94 374 000	94 374 000	23 031 250 ³⁷²	5 757 812 ³⁷³
5	Ministerstwo Środowiska ³⁷⁴	Utrzymanie Parków Narodowych wraz z muzeami przyrodniczymi	80 439 106	83 799 000	83 402 000	78 779 000	75 866 000	21 091 880	5 272 970 ³⁷⁵
6	Budżet Województwa Małopolskiego ³⁷⁶	Ochrona krajobrazu kulturowego i opieka nad regionalnym dziedzictwem kulturowym (konkurs pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i>)	5 000 000	3 550 000	3 530 000	3 500 000	3 500 000	14 000 000	3 500 000
		Roczny plan współpracy z organizacjami pozarządowymi - konkursy ofert (<i>Mecenat Małopolski, Małopolska Gościinna</i>)	5 957 230	2 365 000	3 976 508	4 126 000	4 800 000	16 800 000	4 200 000
7	Jednostki samorządu terytorialnego województwa małopolskiego (gminy z miastami na prawach powiatu) ³⁷⁷	Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, ochrona dziedzictwa narodowego(dział 921, rozdział 92120 – <i>Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami</i>)	57 995 713	35 493 664	16 665 722	Brak danych GUS	Brak danych	146 800 000	36 700 000
RAZEM								387 523 130	96 880 782

Tabela 66

Finansowanie zadań z zakresu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym z Funduszy Strukturalnych Unii Europejskiej i Programów wspólnotowych w latach 2014-2020 (w euro i zł)				
Lp.	Źródło finansowania	Wysokość środków finansowych, które mogą być przeznaczone na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami dla województwa małopolskiego w latach 2014-2020		
1	Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata	Priorytet Inwestycyjny 6.3 <i>Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego</i>	45 mln euro	186,75 mln zł

³⁷¹ Dane z ustaw budżetowych na lata 2010-2014, www.orka.sejm.gov.pl. Wysokość środków finansowych określona dla wszystkich województw. W ogólnym budżecie zawarte są także fundusze przeznaczane na remonty i konserwacje zabytków (poza tym m.in. na: wspomaganie kościelnej działalności charytatywnej, oświatowo-wychowawczej i opiekuńczo-wychowawczej, składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne duchownych).

³⁷² Wysokość środków finansowych określona dla wszystkich województw to ok. 368 500 000 zł, wskazano średnią przypadającą na 1 województwo.

³⁷³ Wysokość środków finansowych określona dla wszystkich województw to ok. 92 125 000 zł, wskazano średnią przypadającą na 1 województwo.

³⁷⁴ Dane z Ministerstwa Środowiska, według ustaw budżetowych na lata 2010-2014. Wysokość środków finansowych określona dla wszystkich województw.

³⁷⁵ Wartość wyliczona dla Małopolski na podstawie danych z Ministerstwa Środowiska – przeciętna kwota wydatków poniesionych przez Ministra Środowiska w latach 2010-2013 na utrzymanie parków narodowych położonych w całości na terenie województwa małopolskiego, tj. Babiogórskiego PN, Gorczańskiego PN, Ojcowskiego PN, Pienińskiego PN i Tatrzańskiego PN, wyniosła 21 091 878,13 zł, tj. 5,26% wydatków ogółem przeznaczonych w tych latach na parki narodowe w kraju.

³⁷⁶ Dane Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

³⁷⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

	2014-2020 ³⁷⁸	Priorytet inwestycyjny 2.3 <i>Wzmacnianie zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia</i>	140 mln euro ³⁷⁹	581 mln zł
2	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (2014-2020) ³⁸⁰	Oś priorytetowa VI: <i>Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego</i> , Priorytet Inwestycyjny 6.3 <i>Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego</i>	437,3 mln euro ³⁸¹	1 814 mln zł
3	Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014-2020 ³⁸²	Oś priorytetowa II. <i>E-Administracja i otwarty rząd</i> , Priorytet Inwestycyjny 2.3 <i>Wzmacnianie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia</i>	960 mln euro ³⁸³	3 984 mln zł
4	Program Współpracy Transgranicznej Polska – Słowacja 2014-2020	Cel tematyczny 6. <i>Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności i wykorzystywania zasobów</i> oraz priorytet inwestycyjny 6.3. <i>Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego</i>	Brak planu finansowego na tym etapie prac nad programem	
5	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 ³⁸⁴	Działanie VII.11 <i>Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich</i>	Brak planu finansowego na tym etapie prac nad programem	
6	Kreatywna Europa 2014-2020	<i>Kreatywna Europa</i>	1,46 mld euro ³⁸⁵	6,06 mld zł
RAZEM			3 042,3 mln euro	12 625,75 mln zł³⁸⁶

Według założeń, prognozowane finansowanie zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w regionie w latach 2014-2017 ze środków i źródeł krajowych – budżetu państwa przeznaczanego dla Małopolski oraz budżetów regionalnych jednostek samorządu terytorialnego – będzie wynosiło **około 387 523 130 złotych**, mediana roczna – **96 880 782 złotych**.

Trudniej jest określić i prognozować środki z Funduszy Strukturalnych Unii Europejskiej i Programów wspólnotowych, które zostaną pozyskane dla Małopolski w nowym okresie programowania, w latach 2014-2020. Nie dla wszystkich programów przyjęte zostały plany finansowe, część budżetów określona została dla grupy 15 regionów w kraju (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Polska Cyfrowa) lub dla całej Unii Europejskiej (Kreatywna Europa). Z tymi zastrzeżeniami, ogólne wydatki na realizację zadań wspierających ochronę przestrzeni kulturowej w latach 2014-2020 szacowane są na **co najmniej 3 042,3 mln euro**, czyli 12 625,75 mln zł, w tym sam budżet Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 – w Priorytetach Inwestycyjnych 6.3 *Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego* oraz 2.3 *Wzmacnianie zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia* – będzie wynosić 185 mln euro (767,75 mln złotych). To plany indykatywne, dotyczące prognoz kształtowania się wydatków na dziedzictwo kulturowe, wskazujące orientacyjnie możliwe poziomy finansowania, nie obwarowane jednak rygorami wykonalności.

³⁷⁸ Projekt z dnia 21 listopada 2013 r., aktualny na dzień 23 stycznia 2014 r.

³⁷⁹ Alokacja uwzględniająca szeroki katalog interwencji, w tym dotyczących digitalizacji.

³⁸⁰ Projekt z dnia 8 stycznia 2014 r.

³⁸¹ Alokacja dla 15 regionów słabiej rozwiniętych, w tym dla Małopolski.

³⁸² Projekt z dnia 8 stycznia 2014 r.

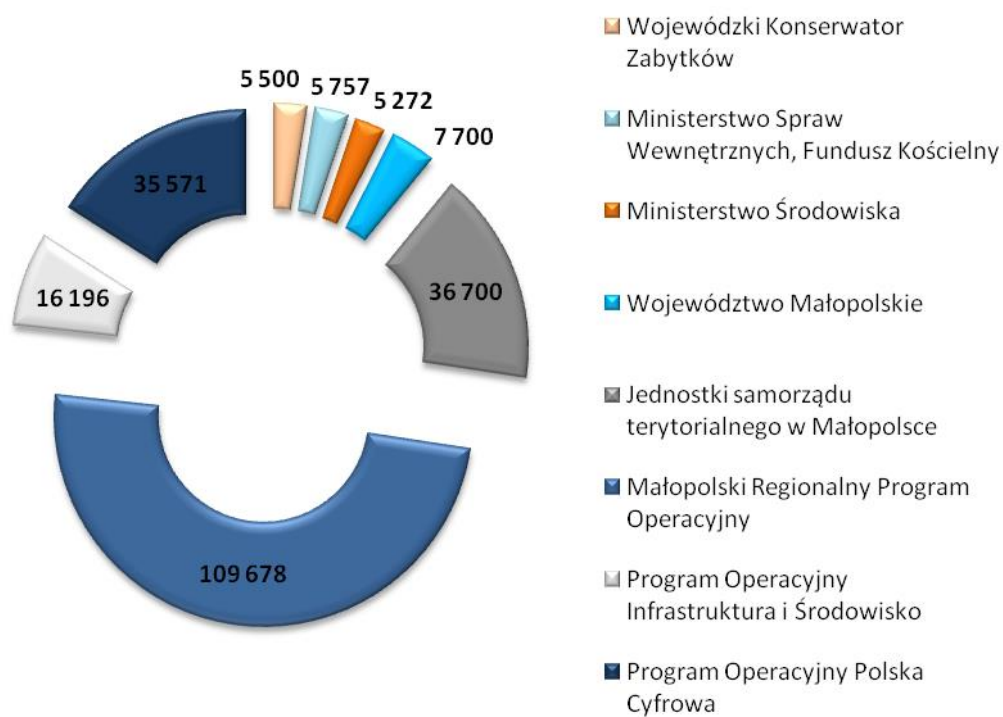
³⁸³ Alokacja dla 15 regionów słabiej rozwiniętych, w tym dla Małopolski – uwzględniająca szeroki katalog interwencji, w tym dotyczących digitalizacji.

³⁸⁴ Projekt z dnia 26 lipca 2013 r., aktualny na dzień 23 stycznia 2014 r.

³⁸⁵ Budżet na Unię Europejską.

³⁸⁶ Wartości wskazane dla nowego okresu programowania 2014-2020, nie są jednak miarodajne, jedynie wartości wskazane dla MRPO dotyczą planów wydatków budżetowych dla Małopolski, POIiŚ, POPC – dotyczą budżetów dla 15 regionów, Kreatywna Europa – budżetu na UE, brak danych o PWT P-S oraz PROW.

Prognozowane finansowanie zadań z zakresu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym w latach 2014-2017 z różnych budżetów – mediana roczna (w mln zł)³⁸⁷

³⁸⁷ Wartość budżetu MKiDN i MŚ określono na podstawie wcześniejszych wydatków na Małopolskę, budżet MSW, POIiŚ i POPC – na podstawie średniej przypadającej na 1 województwo (cały budżet /16 regionów).

X. Wskaźniki oceny realizacji celów Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017

Tabela 67

Wskaźniki oceny realizacji celów Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017	
Lp.	Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych
1	Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków
2	Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
3	Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków
4	Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
5	Liczba utworzonych parków kulturowych
6	Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
7	Powierzchnia obszarów chronionych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
8	Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków
9	Liczba gmin posiadających program opieki nad zabytkami
10	Liczba wydanych pozwoleń lub postanowień konserwatorskich
11	Liczba zespołów regionalnych
12	Liczba organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor
13	Liczba projektów podtrzymujących ginące zawody i tradycyjne rzemiosło artystyczne
14	Liczba nowo utworzonych produktów regionalnych i tradycyjnych
15	Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej
Lp.	Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową
1	Liczba społecznych opiekunów zabytków
2	Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych
3	Liczba osób zwiedzających muzea
4	Liczba publikacji promujących muzea i ich zasoby
5	Liczba instytucji kultury w regionie
6	Liczba zorganizowanych wystaw czasowych
7	Liczba zrealizowanych projektów i działań edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego
8	Liczba utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach
9	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
10	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
11	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
12	Liczba uchwalonych Lokalnych Programów Rewitalizacji, w tym liczba programów rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych
13	Wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych
14	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego
15	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea
16	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki

17	Liczba turystów i odwiedzających region
18	Liczba imprez zorganizowanych w obiektach zabytkowych pełniących funkcje turystyczne, kulturalne, edukacyjne lub społeczne
19	Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej
20	Liczba lokalnych i ponadlokalnych produktów kulturowych realizowanych przez więcej niż jeden ośrodek
21	Liczba opracowanych szlaków kulturowych i turystycznych
22	Liczba nowo utworzonych etatów w sektorze kultury i dziedzictwa kulturowego
23	Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

XI. Zakończenie

Właściwie sprawowana opieka i skuteczna ochrona dziedzictwa kulturowego ma na celu przede wszystkim zapewnienie jego trwania – *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat). Niniejszy wojewódzki program opieki nad zabytkami ma krótszą perspektywę czasową, ale w swoich postulatach zakłada zabezpieczenie ogółu wartości – majątkowych i niemajątkowych (materialnych i niematerialnych), które oddziedziczyliśmy po poprzednich pokoleniach, bez gwarancji jednak, że na zawsze. Dziedzictwo kulturowe nie jest „stałą”, faktem, przeszłością, którą można utrzymać. Zapewnienie jego trwania to nieustanny wysiłek związany z procesem, „zmienną” i aktywnością.

Celem sprawowanej w tym obszarze polityki, także tej realizowanej przez samorząd województwa, jest podejście dynamiczne, ujmujące dziedzictwo kulturowe jako zasób możliwości, potencjału dla świadomego bycia w świecie, kształtującego tożsamość, postawy ludzkie i obywatelskie. Budowanie świadomych relacji z dziedzictwem to wyzwanie, które powinno być podejmowane przez kolejne lata. Właściwa ochrona zasobów kulturowych regionu i przedłużenie ich trwania to nie tylko fizyczne zachowanie „starych dekoracji” (sztafażu, makiet), ale wykorzystanie kapitału (jak z każdym majątkiem) i potencjału, które jest w nim zawarte. Cel strategiczny – *zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan* – określony w niniejszym dokumencie, może zostać osiągnięty tylko dzięki ogólnej zmianie stosunku do oddziedziczonych wartości, zainwestowaniu w budowanie i rozwijanie relacji oraz odczuwanie.

Szacunek do przeszłości objawia się najgłębiej przez to, co zrozumiałe, przeżyte, odczuwane. Zatem rolą odpowiedzialnych za sprawowanie opieki nad krajobrazem kulturowym jest – jak to określił Freeman Tilden – interpretowanie dziedzictwa, czyli opowiadanie historii, inspirowanie, prowokowanie, odnoszenie się do osobistych doświadczeń i umożliwianie okrywania osobistych związków z dziedzictwem. Zasoby dziedzictwa będą pożądane i szanowane, a przy tym właściwie chronione, jeśli będą wzbudzać emocje, budować relacje, rozwijać wyobraźnię. Dziedzictwo odczuwane interesuje, inspiruje, pobudza i czyni bliskim. *Through interpretation, understanding; through understanding, appreciation; through appreciation, protection*³⁸⁸ /interpretowanie prowadzi do zrozumienia dziedzictwa, dzięki zrozumieniu możliwe jest jego docenienie, a docenienie dziedzictwa prowadzi do jego ochrony/. Zaangażowani użytkownicy przestrzeni kulturowej i dóbr kultury, którzy poprzez interpretację odkryją swój związek z dziedzictwem nie będą mu szkodzić, ale będą go cenić i wspierać jako „swoje” dziedzictwo.

Sposobem na skuteczne sprawowanie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie jest podjęcie działań na rzecz interpretacji dziedzictwa – pobudzania zaangażowania i odczuwania, które umożliwiają rozwijanie relacji względem siebie, do drugiego i do świata, przynosi nowe, istotne i potrzebne do rozwoju osobistego i społecznego, a przy tym sprawia, że dziedzictwo staje się potrzebne i pożądane. Deklaracje zapisane w dokumencie opracowanym przez samorząd województwa bez działania, współdziałania i zaangażowania każdego z nas pozostaną słowami na papierze. Budujmy zatem relacje, interpretujmy dziedzictwo, odczuwajmy!

³⁸⁸ *Interpreting our Heritage / Interpretując nasze dziedzictwo*, Tilden F., 1957 r.

Tekst i opracowanie: **Agnieszka Szpala**

Nadzór merytoryczny: **Krzysztof Markiel**

Dyrektor Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Współpraca: Zespół ds. Dziedzictwa i aktywności kulturalnej
Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Opracowanie map: **Ewelina Hnat, Artur Apryjas**
Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej
Departament Rolnictwa i Geodezji,
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Skład Zespołu zadaniowego ds. przygotowania *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*:

- dr **Jarosław Adamowicz** – Prodziekan Wydziału Konserwacji i Restauracji Dziel Sztuki, Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie;
- **Agata Chlebda** – pracownik Zespołu ds. Dziedzictwa i aktywności kulturalnej, Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego – Sekretarz Zespołu zadaniowego;
- inż. arch. **Jacek Chrzęszczewski** – Zastępca Dyrektora Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie;
  - **Joanna Daranowska-Lukaszewska** – Prezes Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Oddział Kraków;
  - dr hab. **Łukasz Gawel** – Dyrektor Instytutu Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego;
- dr **Andrzej Laskowski** – adiunkt w Zakładzie Dziedzictwa Kulturowego i Studiów Miejskich UNESCO, Katedra Historii Gospodarczej i Społecznej, Uniwersytet Ekonomiczny;
- **Agnieszka Majkowska** – pracownik Zespołu ds. Rozwoju przestrzeni kulturowych, Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego – Zastępca Przewodniczącego Zespołu zadaniowego;
- **Antoni Malczak** – Dyrektor Małopolskiego Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu;
- **Roman Marcinek** – pracownik Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Oddział Terenowy w Krakowie;
- dr hab. inż. arch. **Zbigniew Myczkowski** – kierownik Zakładu Krajobrazu Otwartego i Budowli Inżynierskich, Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej;
- dr **Joanna Orlik** – Dyrektor Małopolskiego Instytutu Kultury w Krakowie;
  - **Małgorzata Potocka-Momot** – pracownik Zespołu ds. Planowania Strategicznego, Departament Polityki Regionalnej, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego;
  - dr **Andrzej Siwek** – kierownik Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Krakowie;
- **Agnieszka Szpala** – kierownik Zespołu ds. Dziedzictwa i aktywności kulturalnej, Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego – Przewodniczący Zespołu zadaniowego;
  - **Monika Wiejaczka** – Zastępca Dyrektora Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego;
- dr inż. arch. **Krzysztof Wielgus** – adiunkt w Zakładzie Krajobrazu Otwartego i Budowli Inżynierskich, Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej;
  - **Leszek Zegzda** – Przewodniczący Komisji Kultury Sejmiku Województwa Małopolskiego.

**Sporządzono w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego**

Kraków, 2014 r.